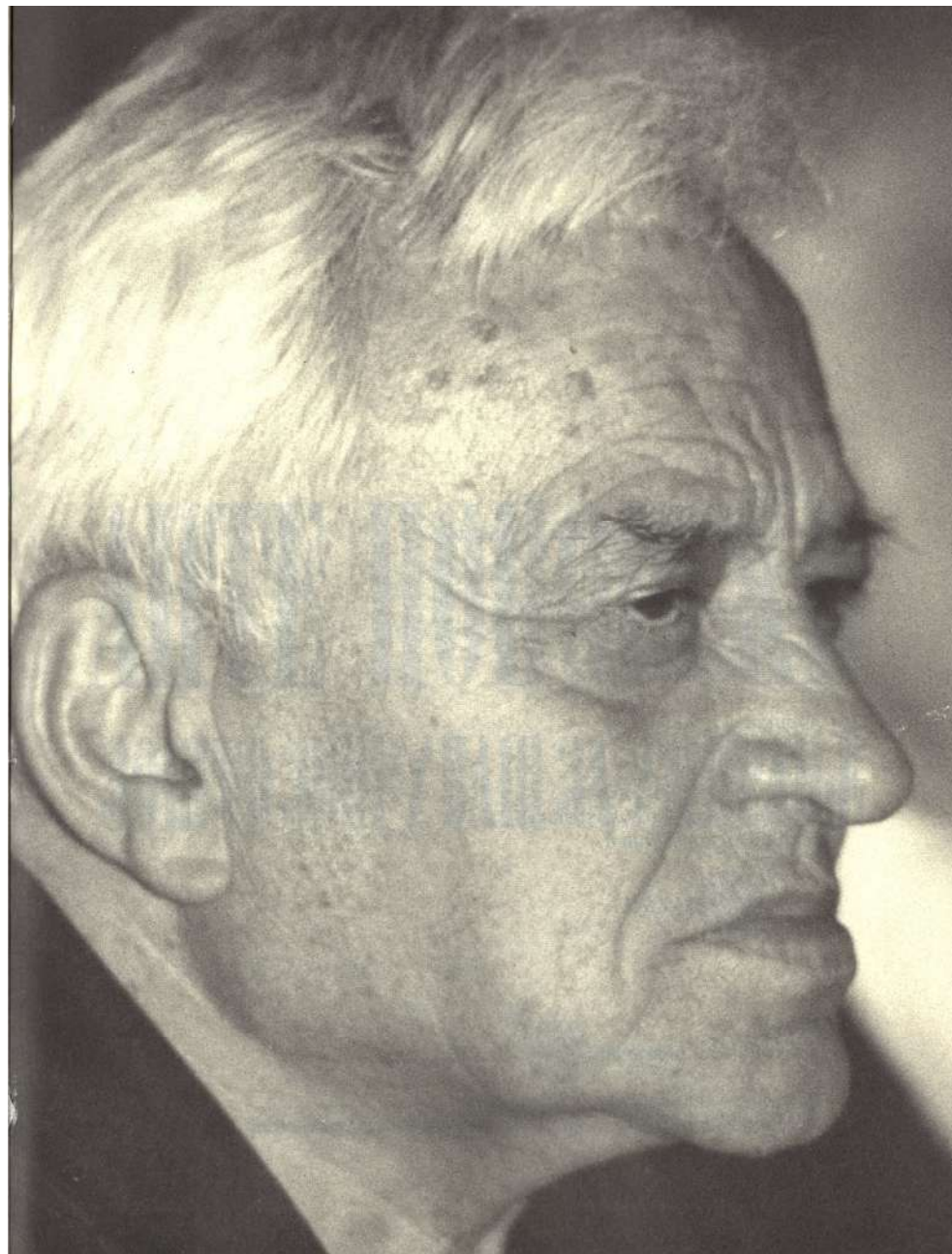

АНТЕ ПОПОВСКИ

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ

Издавач:

„Про литера“
при „Македонска ризница“ – Куманово

За Издавачот:

Горан Трајковски, директор

Одговорен уредник:

Здравко Корвезирски

Корица:

Томе Колев

Компјутерска подготовка,
ликовно-графичко обликување,
лектура и коректура:

Про
литера

Печат:

„Македонска ризница“, Куманово, 2011 година

Изданиево материјално е поддржано
од Министерството за култура на Република Македонија

АНТЕ ПОПОВСКИ

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ

Про
литера

ИЗБРАНИ ДЕЛА

Анѣе Поѣовски

Зошто зборуваш за умирање

Избор есеи

© Редакција „Про лиџера“
при „Македонска ризница“ – Куманово

gde i tuda ne e za evanem svjeto za kaznu na krepim
 ake, koje su uopisane, Centarima Chelny koje su xora ne

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ чукам на вратата на каменот

ЧУКАМ НА ВРАТАТА НА КАМЕНОТ

Чукам на вратиѣта на каменой

– Јас сум, йушйи ме.

Ништо нема да изнесам од тебе

освен зборовите на кои никој нема

да им ъ поверува.

— Нема да влезеш, — вели каменой,

її недосїасува осей за зборовийте...

Чукам на врати́та на камено́й

— Јас сум, йушйи ме,

коѣа кѣ замолчи човекоѡ

се слуха гласоѣ на каменоѣ.

Влеґувам. Книґиї҃е на ꙗ҃роцїї҃е заї҃ворени,

гласо̄и нивни скаменей̄

но истинското ниво се чиста

Се искачувам од буква на буква,

влегувам од послание во послание,

йрейишувам свийток-два,

дека таа не е за сивмет илук за возглед на крест
ачи, кит-традицијата, сончовиот светлост кој нхотан не

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

се завишувам во нив
и во недосиш на осет за зборовише
се зайалувам. Горам. Се скаменувам.

Сироти мене: висока камбанарија
– најдолгото којје на мојот народ.

дека таа не е за сивмет илук за возглед на крест
ачи, кит-традицијата, сончовиот светлост кој нхотан не

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прlicheв

ДУШЕВНИТЕ ОЧИ НА ГРИГОР ПРЛИЧЕВ

(Предговор кон „Сердарот“ од Григор Прличев,
помакедончил Гане Тодоровски, „Детска радост“ 1993 година)

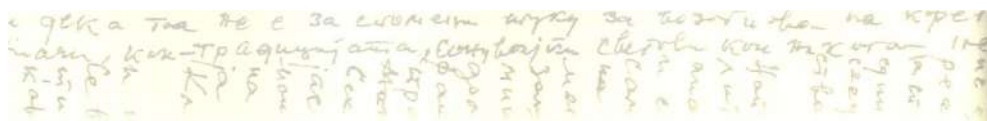
1. Сè она околу нас и во нас е само простор и маса, и сè заедно – огромни блокови јазик...

Можно ли е, воопшто, такво совпаѓање кое води до целосно поистоветување со човекот и зборот?

Има еден збор во македонскиот јазик со кој првпат се сретнавме во „Автобиографијата“ на Григор Прличев. Тој збор е негова творба. Во претпоставка, во македонската усна јазична традиција тој збор и претходно да постоел – Прличев е тој кој во облик на пишуван ентитет го вовел во нашиот јазик. Тоа е зборот – нервик. Со други зборови – нервик, или исцело е збор на Прличев, или пак, дотогашната можна фонема тој прв ја учил и прв ја запишал и вградил во нашиот јазик.

Зошто се задржувам на овој збор?

Уште од епохата на питагорејците, а којзнае уште колку и пред нив, правени се обиди човекот, светот и поредокот да се појаснат преку симболите и односите на бројките; редот и хармонијата во космосот да се протолкува како дело на тајни закони и принципи кои владеат меѓу знаците и свездените светови. Низ долги мистички сеанси и медитации биле рецитирани химни посветени на бројките и на нивните значења. Цели дваесет и пет векови подоцна, најпрво Ломоносов, а потоа и Циолковски и Вл. Хлебников, најпрво

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

ги возобновили идеите и погледите на питагорејците и ја надградиле нивната филозофија создавајќи нова и модерна космогониска претпоставка во основите на која наместо цифри поставиле букви како симболи кои го појаснуваат постоечкиот космички ред.

Интересно е и во светлината на погледите на Хлебников да се проследи зборот – нервик.

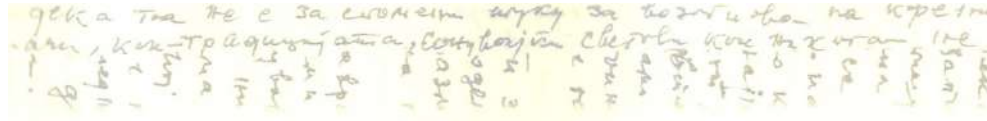
Хлебников во согласките на зборот распознавал предмети и ликови на просторот, а во вокалите психолошки одрази. Остварил сеопфатни истражувања во семантиката на звукот и дошол до заклучок дека звукот е просторно видлив модел на човекот и на космосот: звукот е светлосен облик и боја „зборот не постои – постои едно бесконечно движење во просторот...“. Тоа движење е преобразено во букви и звучни асоцијации. Сè она околу нас и во нас е само простор и маса и сè заедно – огромни блокови јазик: „гребнете згора-згора во јазикот и ќе го здогледате просторот...“. Јазикот, поради неговото својство сам да се преобразува во геометриски симболи и космогониски модели, според Хлебников, е најблизок до поимот свезден јазик, или свездена азбука. Буквите, според тоа, би биле големи очи кои произведуваат простор и време...

Што означуваат буквите кои го составуваат зборот – нервик?

Како го толкуваат тоа принципите на свездената азбука?

Вокалите Е и И симболизираат широк и бесконечен тек; немир и постојано движење; далечна небесно-сина проекција; двата вокали се симболи на несоница и на драматични психолошки судири! И што уште? Звучната линија на вокалот И сугерира црвена боја! Консонантите кои го придружуваат овој збор се синхрони во својата симболика со вокалите: Н асоцира нежна црвена боја и довикува – свечкање на окови!

Немир и постојано движење, несоница, довик на црвена боја, свечкање на окови... зар се нужни додатни симболи за да во – нервик го согледаме Григор Прличев, авторот на овој збор? Независно од сите можни шпекулации на оваа тема, создавајќи го зборот – нервик, Прличев, со сета своја потсвест како да влегол во директна реплика со тезите на свездената азбука.

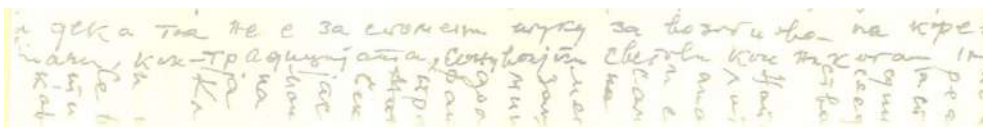
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

2. Меланхолија. Нервик...

Зборот – нервик го восприемаме како крајно виолентен во неговата звуковна посебност, но тој е и крајно функционален во неговата мисловна и стилистичка прецизност. Предизвикува сложени асоцијативни комплекси. Во центарот на тие асоцијации стои Григор Прличев. Тој збор допушта блискост со други зборови на етимолошката низа – па сепак е крајно автономен во неговата конкретност; паралелно со тој збор функционира широка низа синоними – но точно тој збор не допушта двојства кога се суди за психолошкиот карактер на личноста на која се однесува; „по природа нервик тогаш станав пораздразнителен...“. Создавајќи го овој збор, Прличев како да се пресоздавал себеси, како да ја материјализирал апсолутната суштина на своето психолошко битие. Во овој збор Прличев како да ја открил својата идеална алтернација. Човек длабоко жажува поради фактот својата исклучителна поетска дарба и слух Прличев што не ги насочил и во сферата на јазикот: „јазикот на македонското наречје“, како ќе рече самиот, на кој биле преведени многу псалми кои се читале по црквите: „и им вдахнуваа свештен ужас на христијаните...“.

Да се обидеме да подраскопаме под згорнината на овој збор; да им пријдеме на асоцијативните суштини што ги содржи тој во себе.

Прво, во случајот на Прличев, зборот – нервик сосем природно се поврзува, пред сè, со поимот меланхолија: состојба на човек способен за највисока интелектуална активност; дух кој во екстаза на својата интуиција е способен да се воздигне до небеса. И веднаш потоа, кога ќе пододмине креативниот бран – наступува најдлабока психолошка исцрпеност. Овие етапи кај Прличев ќе се сменуваат низ целиот живот. Тоа се две екстремни состојби но меѓузависни. Меланхолијата кај Прличев е свет на огромна тага, свет на плодносна медитација, но свет и на – разјареност! Етапата на психолошкиот и креативен мир кај Прличев, е етапа на длабока резигнација: периодите на радост и среќа што ги содржи креативниот чин – ритмички се менувале со етапи на разјареност, револт и очај: „совеста ме гризеше што ја лажев мајка, благородна,

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

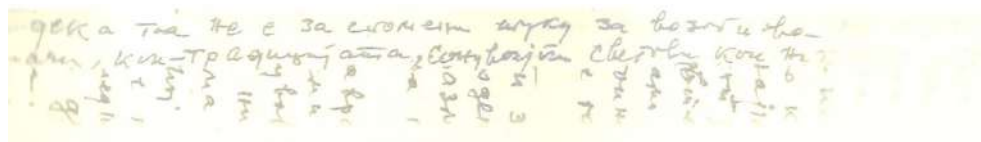
неуморна, добродетелна, свештена. И тоа ми ја увеличи меланхолијата. Но и сè што ме обиколуваше помогна да ја увеличи, бидејќи и по природа бев кон неа предрасположен...

По природа нервик тогаш станав пораздразнителен. По природа бев преодреден: нашата сопствена и општа бедност; лица бедни од глад и нечистотија; нашите првенци станаа фанариотски руфијани... катадневни врволици од земјоделци терани в затвор за данок; благочестиви селани што се поклонуваа и со своето чело го биеја килимот пред скверни, немилостиви, среброљупци, лицемери, страстољупци и калуѓери, кои се ругаа бесчовечно над самите глави на своите поклоници...

Со зборот – нервик Прличев прецизно ја одреди дијагнозата на своето психолошко битие. „Мојата апатија, ужасно и болечно студена... Животот беше ми омрзал. Страдав од нервите. Зборував отворено и дрско.“

Не се нужни додатни појаснувања надвор од оние што самиот Прличев ги нотира во неговата „Автобиографија“. Сите причини за неговата меланхолија прецизно ги утврдил самиот и сè друго би претставувало само плеоназам. Прличев не ѝ остава ништо на случајноста, не остава ништо непојаснето на оваа тема: „најцветните години на страсната младост минаа во грубо бескусие. Поприште немав... Меланхолијата соседно ми растеше. Бев соседно задуман, намуртен, мрачен како старец што многу прострадал во животот. Во радости, свадби, песни, танци, меланхолијата ми се засилуваше...; бев постојано во раздражение. Никоја дреа не ми се допаѓаше ако не беше совршено убава, чиста, благокројна. Со трескава јарост сум кинел дреи што ги сметав за несовршени. Многу страдала мајка од таквото настроение...“

Исклучително сензитивен и непомирлив, Прличев постојано и сам ќе го покачува прагот на својот етички и естетски критериум. Точно тоа ќе биде додатниот фактор кој постојано ќе ја зголемува неговата внатрешна тензија и ќе ја дооформува неговата меланхолија, но никогаш меѓу неговото внатрешно време и времето во кое се одвиваат надворешните настани – нема да дојде до асинхронитет: Прличев е буден и го забележува и најневиното потреперување на лисјето на македонското духовно и социјално стебло.

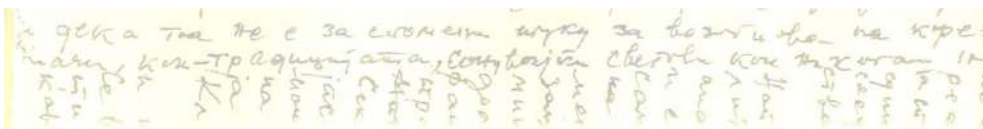

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

3. ... Ги знаеш многу добро небесните работи, а земните не ги знаеш...

Поминале повеќе од четири децении, но сликите од проколнатото детство ќе го прогонуваат и во сонот: „син на родители доста бедни – но чесни“; „чести од правителствена страна упади во нашиот дом“ при што биле уништувани многу негови ракописи; дедо кој секоја сабота проси милостина за затворниците и кој „кога ќе напаѓаше снег изобилно, идеше на училиште, ме земаше нарамо и ме донесуваше дома: јас бев секогаш необуен...“ Прличев, со исклучителна дарба ќе ја раскаже и потресната приказна за слугувањето на неговата мајка, ќе го раскаже плачот на затворениците кој доаѓал од Укуматот, ќе ни остави пластични епизоди на келијното училиште „Старо здание кај гробиштата“, во кое немало ни столови, ни клупи, а само две долги и дебели греди...: „за да ја разбиеме досадата од таквиот живот со лебни трошки го мамевме сонцето да дојде поскоро до ковата. Врз гробните плочи седевме спроти сонцето со отворени книги за да обидеме кој повеќе ќе достоин на одразот на сончевите зраци. Точно е тоа дека тоа е причината за кусогледството мое, кое ми истури врз главата несреќи, што е бесполезно да ги пребројувам...“

Тоа се законите на вистинската љубов: копнежки по сонцето и љубејќи го него – точно поради тоа Прличев својот живот ќе го помине, практично, во мрак: неговата назначена мисија била еден од силните додатни фактори кој постојано ја зголемувал меланхолијата. Тие и такви вистини се населуваа во свеста на детето. Травматични, безизлезни, понижувачки. Но, Прличев не е исклучителна личност само поради дарбата да ги уочи тие и такви вистини туку и поради тоа што ја откривал и нивната суштина и низ висок етички критериум доаѓал до таква синтеза за постојното која да биде безалтернативна во изборот на средствата и на методите против таквите состојби. Во вознемиреното море на македонскиот XIX век, Прличев ќе биде еден осамен остров на кој ќе се населуваат честа, совеста, достоинството, разумот и – одлучноста. Преповторувајќи по којзнае кој пат фактот дека бил слаб и нервик и дека поради тоа ништо не го утешувало, Прличев плачејќи ќе се повика на Омира:

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

*„Половина богатство бог отнима човеку,
кој свобода си изгубил, којто станал роб другому...“*

веднаш потоа за да го продолжи разговорот со мајка му која се искачува по охридските стрмнини со огромниот испран и уште влажен и in octavo свиткан килим.

„- Што плачеш, синко?

- Еда ли така нано ќе робуваме...“

Одговорот на мајка му Марија е повеќе од филозофија:

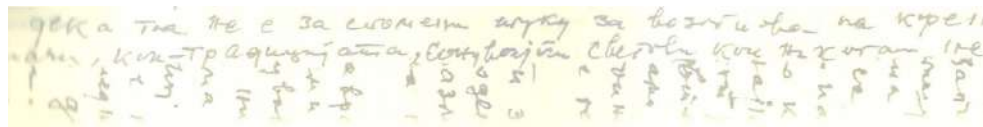
„- Синко! Велат оти знаеш многу книга, а ти си уште мал и не знаеш. Ги знаеш мошне добро небесните работи, а земните не ги знаеш. Тука, на земјава секој е роб. Блезеси му на оној што со труд се извишува себеси...“

Погледите на неговата мајка не малку повлијаеде за подоцна Прличев навистина да прерасне во „најбуен и страстен член на опозицијата против аристократијата. Како да бев избран за општ одмаздител за бедните, секогаш сум ги мразел, гонел и тепал децата на богаташите, на чорбациите и на своите учители кога оние постапувале гордо со моите соученици...“

4. Најцветните години на страстната младост минаа во грубо бескусие.

Поприште немав...

И навистина: Прличев поприште немаше... Отфрли каква ѝ да е конвенционалност, се објави против сите облици на хипокризија, ја презираше чаршијата, се грижеше само за вистината. Отровот на сопствената меланхолија го поднесе сам: кога стануваше збор за „народното дело“ тој во ниеден момент не се потпираше на емоциите туку – на фактите. Тоа е исклучителен аргумент и Прличев на него многу внимавал: „јас никогаш на надежди не сум се опирал; дури и сум ги мразел оние што пасат ветрови...“. Описот на социјал-

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

ната ситуација на Охрид што ни го остави Прличев по аналогија е опис и на социјалната ситуација на Македонија во XIX век. Тоа е сложена анализа на социолошките комплекси во кои егзистирало македонското општество во минатиот век, па и овој факт заедно со сите други, ја потврдува маркантноста на неговата фигура како предводник на македонската духовна преродба.

Описот на социјалните прилики на Македонија не е секојдневен, прагматичен. Не е обична историја. Тој опис е суптилно изнијансиран, настаните внимателно селектирани. Тие настани не само што си ја извршуваат својата основна функција како факти туку едновременно претставуваат и основа врз која ќе биде сосидано високото естетско здание на неговата „Автобиографија“: „за да ја разбиеме досадата од таквиот живот, со лебни трошки го мамевме сонцето да дојде поскоро до ковата... Врз гробните плочи седевме спроти сонцето со отворени книги, за да обидеме кој повеќе ќе достоин на одразот на сончевите зраци...“. Таков е и незаборавниот опис на свештникот и борината („како у Омировите херои...“), таква е целата „Автобиографија“: биографија на македонската совест и страдања и етички практикум на саможртвата и достоинството; потресна историја за сите наши потомства.

„Поприште немав...“ – гордо ќе заклучи Прличев, затворајќи го елиптичниот круг на својата мисла во одвај два збора!

Тие два збора се сосем достатни за да се здогледа неговиот духовен и морален колос, осамен и строг, решителен и непомирлив, во еден судбински пролом на македонскиот XIX век: како Исусов маченик излезен од страниците на Библијата, Прличев ги истрада сите зла и немаштини на македонската колективна судбина, се формира и израсна сосем индивидуално во услови на кобна потиштеност на неговиот заостанат и поробен народ, во услови на најцрн физички и духовен терор на туѓите пропаганди за негово однародување; низ опит ја потврди својата исклучителна поетска дарба на туѓ јазик, искачувајќи се суверено на највисокиот поетски пиедестал за тоа време; имаше и храброст и доблест сам да си процени и сам да си пресуди: се откажа од поезијата, ја жртвуваше својата највозвишена дарба – па сепак ја напиша својата најголема

дека тоа ќе е за својет народ за возвиша на крст
ант, кин-традицијата, контраран светот кои тоа ораа

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

и најтрогателна поема во моментот кога наместо за поезијата се определи за народното дело, за чинот да му служи на својот народ како трибун на неговото национално будење и духовна преродба. Прличев процени во тој судбоносен момент за македонската иднина дека поезијата треба да ѝ отстапи место на личната човекова саможртва!

„Не љубев ништо на светот освен Омира и мајка и Богородица... се чудеј како можат луѓе да живеат во таа плачевна долина. Постојаната мисла ми беше: или совршенство или – смрт!“

Така, Прличев сам си ја дозакружи својата кристално јасна животна позиција и поглед, кои појаснуваат сè: „нека го знаат (јуношите – б.м. Анте Поповски) и тоа дека не пишувам од сопствена своја гордост – но за возвишување на народната.“

5. *Татко имаме еден, а таткојната е многу таткој...*

„Ни во детството, ни во младоста, ни во зрелоста, ни во староста своја не сум го ценел животот. Постојано ми звучела во ушите изреката: ‘Слободен е само оној што ја презира смртта.’“

Има во овој став на Прличев голема резигнација, но пред сè големо достоинство и решителност: воопшто, доколку некој во македонскиот XIX век и имал зошто да си го цени животот – тоа бил Григор Прличев. Особено во младоста кога низ голема саможртва беше ги превозмогнал барем најсуровите житејски несполуки и, особено, кога несподелените признанија за неговата исклучителна поетска дарба му отвориле широк простор во кој да ги разгрне сите свои способности и дарби.

Како ретко кој, благодарейќи ѝ на несекојдневност на својата творечка природа, Прличев бил во состојба да избори помеѓу Оксфорд и Берлин, или сеедно кој европски универзитетски центар, каде, без никакви сомневања, ќе

дека тоа ќе е за својет народ за возвиша на крст
ант, кин-традицијата, контраран светот кои тоа ораа

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

се остварел на ниво на крупна европска фигура: Прличев ги имал сите неопходни претпоставки за тоа, особено, по признанијата со кои се здобил во Атина за „Сердарот“. Поканите, меѓутоа, кои му ги понуди грчката држава, Прличев ги одбил категорички, решително: „Нужба велика е да идам дома...“! Така, идеалот на татковината Прличев го постави над сите други идеали и се определи за судбината на Македонија, за трагедијата на нејзиниот народ кој цели пет векови беше распнат на крстот на Османската деспотија: „Јас го оставив таму сиот украс на својот живот и тргнав за во татковината да ѝ служам со дарбата, да умирам заедно со оние свои сограѓани кои умираа, да им покажам правиот пат кон напредокот, да го искорнам елинскиот јазик од цркви и училишта, по четири векови варваризам да воведам одново звучниот славјанизам...“.

И веднаш потоа ќе извика: „Напред, момчиња! Исправете ја паднатата во кал маченица наша мајка или гинете... Напред, момчиња! Чесен живот – или чесна смрт!“

„Идејќи му на помош на својот народ, ќе рече Блаже Конески, тој го пренебрегна успехот во туѓа земја, тој се пожртвува и како поет, посветувајќи се на секидневна практична дејност за будење и освестување на народот, како борец и народен учител во вистинска и највисока смисла.“ Прличев застапуваше прецизен концепт на национална програма: „кога господот ти викат ‘Чувај се многу појќе ти викат да си ја чуваш таткојната. За тоа херколку да бидит чоек шоп и нечесен, пак таткојната му је најмила на векот. Зашто татко имаме еден, а таткојната е многу таткој. Мајка имаме една, а таткојната е хилјади мајки. Братја имаме пет, али десет, а таткојната е неброени браќа. Еден чоек, што не си ја милвит таткојната појќе од татка и мајка и појќе от себе си, тој не можит да бидит чесен чоек.’“

И преку примерот на Прличев одново се потврдува фактот дека во културата е запишана севкупната историја на македонскиот народ; севкупниот историски тек. Низ посебностите на таа култура убаво се распознава карактерот на еволуцијата на македонската национална мисла и на нејзините етички

дека таа не е за својот туку за безгично на крст
и кин-традицијата, свештенство кои нхотан не

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

валери. Примерот на Прличев покажа дека културата не е надомест, туку клуч со кој се отвора свеста на еден народ: таа во својата онтолошка природа е национална, го проби вековниот сид на молчење, ја презеде одговорноста за иднината на македонскиот народ, ја подготви неговата револуција и покажа дека културата и творецот живеат во многу што загроени и изолирани, неусогласени со средината. Судбината на Прличев покажа дека за да се превозмогне езотеричната и елитистичка уметност е неопходна огромна чест, храброст и саможртва! На таква саможртва беше подготвен и храбро ја поднесе Григор Прличев. Проговори пророчки; прерасна во проповедник на македонската национална идеја. Најсупртински се разликуваше од сите ксенофоби. Со своите морални принципи зацрта филозофска и социјална доктрина која ги обликува моралните принципи и на македонската револуција во почетокот на XX век; се објави против диктатурата на просечноста и нејзината вулгаризација; се издигна над ситничавоста на својата епоха. Прличев претскажа време според кое судбината и на поединецот сè повеќе ќе зависи од народот! Воскреснувајќи ја Македонија Прличев покажа дека нејзиниот дух не смее да се мери според пропорциите на нејзината земја и бројот на нејзиниот народ: духот на Македонија мора да израснува повисоко од нејзината физичка даденост.

6. Оравме ден и ноќ

да си приготвиме почва за сеење...

Предодреден да им биде знаме на страдањата на својот народ, Прличев на „народното дело“ му пристапуваше со елементарно чисти и прецизни идеи: „... народите кои не се борат за некоја идеја се сосем мртви.“ Сама по себе во услови на глуво доба, една таква идеја во македонските услови на XIX век не смееа да биде апстрактна зашто и отоманската и панелинистичката политика во Македонија беа крајно конкретни: „основните цели на грчката политика беа да знаеме само грчки и ништо друго.“

дека таа не е за својот туку за безгично на крст
и кин-традицијата, свештенство кои нхотан не

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

Нужно беше таа идеја да продре во средина на духовен пустош кој се протегаеше цели пет векови наназад и кој заплашуваше со целосно физичко и национално обезличување на Македонците. Таа идеја имаше возвишена задача да го ослободи преплашениот и заробен дух на еден народ, опустошен од интелектуалното и друго сивило на отоманскиот систем и надграден со програмата за панелинизација. Карактерот на отпорот за кој се определи Прличев беше единствено логичен и оправдан. Тој карактер беше определен од конкретните услови во кои опстојуваше македонското општество: духовната преродба беше само етапа која да ѝ претходи на вооружената револуција: „Не е ли срам голем за нас, свите братја наши да б'дет разбудени, а ние само да спијаме?“ Централна премиса на тоа и такво национално будење беше Прличевиот повик кон изворните принципи на Климента од пред десет векови. Тој лак што се оптегаше од IX до XIX век не беше обична духовна парабла, туку видовита и осмислена теза која на македонската преродба ѝ втисна печат на апсолутна автентичност и духовна автономност.

Се чини дека точно смртта на браќата Миладиновци бил најнепосредниот повод за Прличев да ја напушти Атина и исцело да му се посвети на „народното дело“. „И тргнав со тврдо решение да гинам или да одмаздам за Миладиновци.“ Неговото враќање резултирало со прецизни факти: „На учениците и на нивните родители но не на сите им расправавме колку е тежок елинскиот и колку е послатко и полесно да се учат на мајчиниот јазик. Многу псалми преведени на македонско наречје се читаа по црквите и им вдахнуваа свештен ужас на христијаните. Кога читачот не им се допаѓаше – сам станував читач. Силно се богу молевме но и работевме. Оравме ден и ноќ да си приготвиме почва за сеење...“ Во училиштата и по црквите бил воведен „мајчиниот јазик“ но „тоа никако не му се допаѓаше на Мелетија. Какви он навести скова против мене ќе покажат фактите.“

На тие факти не требаше да се чека: Кон крајот на ноември 1868, Прличев бил одведен и затворен во Укуматот во Охрид, а потоа префрлен во злогласната апсаана во Дебар. Описот на морничавото патешествие од Охрид до Дебар,

а таа не е за својот живот за вистината на крст
католичката, сентименталната, која не

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

драмата надживеана во затворот во Дебар – време е да станат алфа и омега низ кои да се поима гордоста што и припаѓа на Македонија! Зашто, според апостол Јован „Еден е сејачот а друг жнејачот. Јас ве натерав да го жнеете она за кое не сте се труделе, а вие сте влегле во плодот на нивниот труд...“

7. Чисто небо од светкавици не се бои...

Кон крајот на ноември 1868, заедно со брат му и двете внуциња, („сестричи“) Прличев беше приведен и затворен. Напуштајќи го татковиот праг ќе и се обрати на својата мајка закована в постела: „Мајко, не бој се! Никому зло не сум сторил. Чисто небо од светкавици не се бои...“

Нешто подоцна мајка му Марија ќе смогне сили да долази до Укуматот за да види со сопствени очи во вериги како го оковуваат нејзиниот син и за да извика како хероина од митовите: „Биди ми јунак, ми рече, – ако ли не јас ќе умрам од тага... Не бој се!... Ако ми се уплашиш – арам да ти е моето млеко.“

Сликите што ќе ги понесе Прличев од затворот ќе ги дозаврстат сите негови дотогашни сознaji и уверувања: од една страна (на прсти да ги изброиш!) охридските фанатици – гркомани, безлични руфијани и наспроти нив – целиот град, целиот народ: „Од минута во минута се мно-жеа испракачите. Старци се забележуваа во младината и жени во мажите. Каде што минавме, по сите врати и прозорци се гледаа насолзени лица: татковината секогаш прекумерно накажува и прекумерно љуби...“ Слика позната од библиските врвови на Сион... Слика на големите и данешни погубици...

И како далечен одзив од „Сердарот“: „Не плачете за него: тој не е естит за плачење. Плачете за себе. – Рече еден жандарм...“ А во „темничните ќелии – благодрушници“, едносудбинци; мангали со недогорен јаглен, Циганин „непослушника он удри по глава со стомна и в миг го уби.“; а тој, Прличев: „Навикнат да говорам отворено, остро, неприветливо, како ќе се братимам со тие сверападни суштества?“

а таа не е за својот живот за вистината на крст
католичката, сентименталната, која не

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

Што да се каже друго за „Тие пусти ноќи предолги и бескрајни...“?

Што да им се додаде на овие медитации? На овие трогателни сцени? На овој живот составен од планини патила?

На Бадник 1869 година, квечерината, спроти Рождество Христово седуммина старци – охридани, „од секоја маала по-еден“, дојдени во студовите како од Стариот завет, како божји апостоли му донесоа вест: „Утре имаме Божиќ...“, го извадиле својот сотатковник, од темничните ќелии и по две недели им го вратиле жив на мајка му Марија, на Охрид и на македонските потомства. Прличева, вљубеник во античката драма – животот го почести со достоинства на антички јунак со сите апостолски симболи: надарен, исклучително сетилен, аскет и херој...

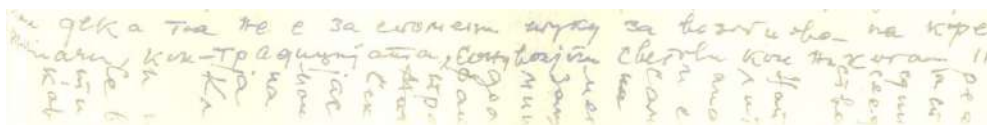
Сред тој предбожиќен ужит и јасник, на Бадник, седуммината старци како седум пророци, дојдоа од градот на Климента, го извршија своето евангелистичко дело, му ги симнаа прангите на маченикот кој ги напиша книгите кои ја одгатнуваа македонската судбина. Тие книги заштитени се во ковчетот на пророштвата: си замина преповторувајќи ја Библијата: по мене доаѓа посилен од мене: „Македонија има да произведе свездоподобни младинци.“

Се врати, значи, Мојсие меѓу своите за да продолжи по пустината до крајот на векот.

За таква биографија земското време е прекратко...

8. Авторот на „Илијадата“ и „Одисејата“ - не е само еден поет.

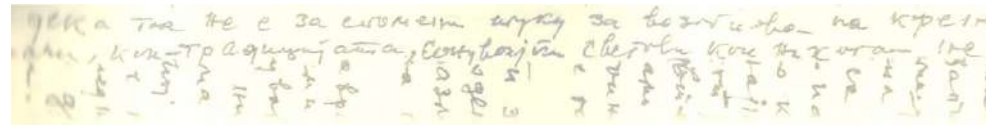
Творештвото на Прличев до скоро го поимавме преку неговата „Автобиографија“ и еповите „Сердарот“ и „Скендербег“. Неуморниот книжевен истражувач, д-р Стојан Ристески, во издание на Заводот за заштита на спомениците на културата и Народниот музеј – Охрид, во 1989 година, и презентира на јавноста една исклучителна публикација: „Григор Прличев – нови страници“.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Ова дело не само што ја збогати и дооформи претставата за овој наш великан, туку одгатна и многу претпоставки со кои се судираше книжевната наука во анализите посветени на творештвото и дејноста на Прличев. Во оваа книга се објавени текстови кои не ѝ биле познати на нашата поширока јавност и кои, во најголем дел, биле пишувани во периодот од 1862-1870. Од огромно значење е придонесот на д-р Стојан Ристески во одгатнувањето на авторството на студијата сврзана со Прличев како критичар на грчката историја, неговите погледи за културата на Елада и уште Григор Прличев како публицист и социолог. При ова тој укажува дека „На општо разочарување автор на пронајдената студија не е д-р Киро Камилов, туку Ѓорѓи Киселинов.“ Етичкиот придонес на оваа публикација не се ограничува само на споменатиот случај туку укажува и на загрижувачката состојба со фондовите на Прличев: „... И во Архивот на Македонија, и во Архивот на МАНУ, не најдовме на тетратки, односно на целосна хроника/дневник, туку на одделни делови. Посебно трагавме по социолошката студија за Охрид. Од неа пак ништо не најдовме. Ова укажува на потреба од итен аларм...“

Овие страници одново нè упатуваат на заклучокот дека во личноста на Григор Прличев треба да се побара најупатениот автор и познавач на грчката култура меѓу сите словенски специјалисти за оваа материја кон крајот на минатиот век. Станува збор за исклучителен познавач и толкувач на грчкиот јазик, литература и филозофија, полиглот, личност одлично упатена во класичната литература, и, бездруго – најупатен и најдобар познавач на творештвото на Хомер во Европа. Одличен социолог! Само личност со голема ерудиција и општа култура, со дарба на првокласен критичар и полемичар и одличен толкувач на историјата на Грција можеше да ѝ се противстави на панелинистичката шовинистичка максима со погледи на најголем космополит и прогресивен аналитичар: „Природно и потребно е да ја сакаш својата татковина, но тоа не значи дека треба да ја мразиш татковината на другите народи. Да се гордееш со својата историја, гордоста не ти дава право да им го оспоруваш тоа истото на другите народи. Секое потценување или негирање заслугите на

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

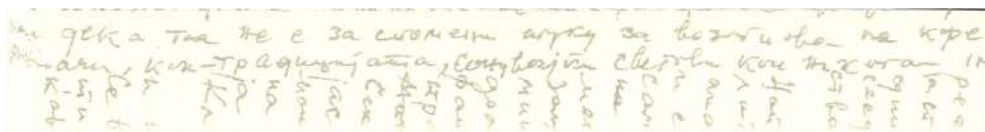
другите народи води кон шовинизам. Старата максима ‘сè што не е грчко е варварско не е ни научна ни човечна.’“ Со доза на голем сарказам максимата „сè што не е грчко е варварско“ Прличев ќе ја издемантира со контратеза: „Сè што е од значење кај Грците е од варварско потекло.“

Око за – око! И „вистина“ за „вистина“!

Слични беа коментарите и во другите весници и списанија. Полемиката, меѓутоа, која се разви подоцна меѓу истакнатите преставници на тогашниот грчки книжевен живот, ја откри многу брзо нејзината суштина: Негрчкото потекло на Григор Прличев беше таа вистинска причина! Тука не е место каде што треба да се анализира оваа тема, но таа е голема и таа сè уште го чека својот истражувач: Грчкото шовинизам, афирмиран на антимакедонска основа, деклариран уште пред 130 години убаво појаснува некои состојби кои се протегаат сè до денес. Оваа полемика можеби не би била од поголемо значење доколку во неа активно не беше вклучен и Прличев: сеедно што беше на одвај триесетина години, тој и на таа возраст се најави и се потврди како беспрекорен полемичар со јасна мисла, со остра реакција и пред сè како формиран стилист. Прличев се покажа како пламенен темперамент и секое негово ново вклучување во полемиката претставуваше широко изанализирано и изаргументирано обвинение против непринципиелните и антиестетски и антикосмополитски сфаќања на атинскиот професор и поет Орфанидис. Прличев не му остана должен нему, сеедно што Орфанидис му беше професор. Му врати со тројна мерка точно на тој свој професор одржувајќи му вистинска лекција и повикувајќи го грчкиот народ да биде арбитар меѓу него и професорот во една нерамна битка меѓу незаштитената вистина и организираната и силна влада: „Вие сакате да ја изгаснете мојата скромна звезда штотуку појавена на филолошкиот хоризонт.“

Прличев тргна со името на Елада на усните, ја бакна нејзината земја но се врати со името на своето отечество во срцето.

Но Прличев се покажува и како одличен познавач и толкувач на повеќе области на животот на античка Грција и Грција во XIX век. Анализирајќи

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

најсветото што го имаше низ неговата историја. Сè она што тој народ беше го остварил на духовен и цивилизациски план низ всковите – беше остварено преку народниот карактер на неговата црква; таа црква беше и остана биографија на сите македонски потомства, нивна етичка и духовна квинтесенција.

Чудни реминисценсии остава оваа песна. Прличев соопштува дека потекло солзи од очите на гостите кои ја слушале и пееле и не толку од вредноста на стиховите, како ќе рече самиот колку од страста како беше испеана.

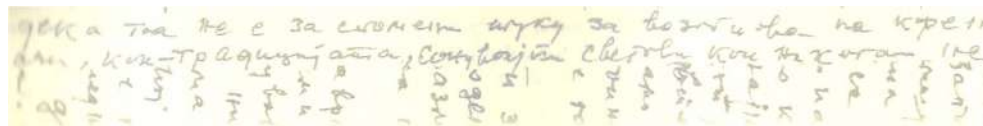
Сме го виделе и сме го доживеале сето тоа сите ние. Особено кога:

*Милостивиј Бог послушал патричка горешта клетва,
Слава нивна, семе нивно погубил со шум.
И сега во куќи нивни ткае пајак пајачина
И на пусти срећи нивни хукат хутове...*

На конкретни теми и погоди се создавани сите „Марселези“! и останувале составка на подвигот. И оваа песна на Прличев, прва меѓу сите други негови, прерасна во една таква македонеза. „Го плачам мојот народ“ ќе соопшти Прличев и пророчки сонувалки за епохата на патријарсите, ќе повика решително и сигурно: „Слобода или смрт!“

9. Не сакам Грција да има повеќе поети од земјоделци...

Капиталното дело на Григор Прличев, „Сердарот“, е анализирано од широк круг компетентни филолози, историчари, компаративисти, и не само во Македонија, Бугарија и Грција. Тоа е сосем природно на 25 март 1860, од пристигнатите предлози на традиционалниот поетски конкурс на Отоновиот универзитет во Атина, „Сердарот“ беше прогласен за најуспешна поема. (Патем, основоположник и донатор на овој конкурс бил Амвросиос Ралис уште во 1850 година, а ова признание му се доделувало на оној поет кој на новогрчки

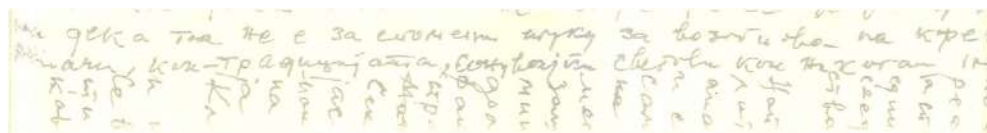

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

јазик ќе напише значајно поетско уметничко остварување на етичка тема.) Утредента, откако го зел ловровиот венец, Прличев му заблагодарил на Ам. Ралис, „покровител на убавиот стил“ како што ќе рече во благодарницата за Евангелис Запа, основател на новите Олимписки натпревари и на кој му го посветил првиот плод на своите трудови – „Сердарот“. Писмото со кое му заблагодарува е поместено во книгава.

На овој конкурс својот „Сердар“ Прличев го придружил и со анонимно писмо до конкурсната комисија. Во тоа писмо тој укажал дека со големо љубопитство им го доставува на членовите на Комисијата својот прв поетски обид на проценка: „Доколку моите стихови ви заприлегаат на грачење на гавран – не потсмевајте ми се, ви се молам... туку посочете ми го тоа, и бидете сигурни дека никогаш повеќе нема да ве обеспокојувам, зашто на крајот на краиштата, не сакам Грција да има повеќе поети од земјоделци.“ Покрај ова, во истото писмо, Прличев, мошне луцидно ќе укаже дека „композицијата на неговото дело е многу едноставна, но дека многу едноставна е и темата. Можеби е невообичаено и тоа – човекот кој му е душман на херојот – точно тој да раскажува за делата на херојот пред народ кој се насобрал за да го исплаче и погребе. Но, тоа во најразлични варијанти се среќава и во, речиси, секоја трагедија во древноста...“

Победата на Прличев на конкурсот во Атина, предизвика вистинска бура од реакции во тогашниот грчки печат: „Пандора“, „Авги“, „Атина“, „Меримна“, „Фос“, „Елпис“, „Мамаликас“, „Томе лоа тис патридос“, „О филопатрис“, „Еон“, „Филелефтерос“, и други, беа исполнети со анализи, со коментари и полемики и најповеќе од сè со комплименти. Весникот „Фос“, четвртиот ден по објавувањето на резултатите од конкурсот, под наслов „Овенчаниот поет“, покрај официјалното соопштение на Универзитетот објавил и свој критички осврт за „Сердарот“ во кој, меѓу другото, се вели: „Кога ја прочитавме целата поема – се воздигнавме во друга поетска сфера и нашата разиграна фантазија скиташе низ херојски предели па долго време бевме уверени дека го читаме самиот Хомер...“

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

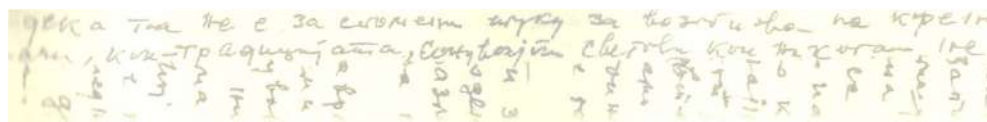
Поетиката на „Сердарот“ е најанализиран аспект на ова дело до сега. Сите автори, притоа, настојуваат да потсетат на сижето на поемата позајмено од македонските јуначки народни песни за Кузман Капидан и уште да потсетат на длабоката проникнатост на Прличев со хомеровскиот епски стил. „Најверојатно е, – ќе подвлече професор Анте Стамаќ, дека Прличев поетскиот јазик го имал учено од големите ахајски епови“. Прличевото свртување кон херојските епохи, меѓутоа, не е само од поетолошка, филолошка, семантичка и стилска природа туку и пред сè тоа негово обраќање треба да се сфати како довик на духот на големите слободи, довик на човековото достоинство, довик кој да го охрабри обесправеното Прличево отечество. Прличев на тој начин идеално ги усогласил естетските цели на својата поема со духовните и моралните потреби на македонската преродба. Само така „Сердарот“ можеше да стане ракопис на робот и борбена поема на еден цел народ.

Карактеристична интонација е сугерирана со ефектната словенска антитеза, со заплетот која имплицитно го содржи, со болката почувствувана уште во првите тактови на поемата, со апокалиптичките претчувства кои се наложуваат. Така „Сердарот“ уште со првите стихови открива широк, драматичен епски развој, со хомеровски слики и атмосфера, со богат регистер стилски фигури: впечатливи хиперболи, епитети од сложени придавки, компарации кои градираат во крајно функционални и ефектни метафори:

*До што е греда пукнала... до што е плитар тамо
Урнат е... до што е цреп, и
Тој сиот лом се сторил. Еден столб останал само
Куката да и ја крепи.*

(Помакедончил: Гане Тодоровски)

„Сердарот“ го карактеризира тематска, композициска и стилска кохерентност. Неговата структура ја прават 912 стихови, поделени на осум пеења и 228 катрени. Катрените (на оригиналот!) се формирани наизменично од петнаесетерци со акцент на претпоследниот и осмерци со акцент на последниот

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

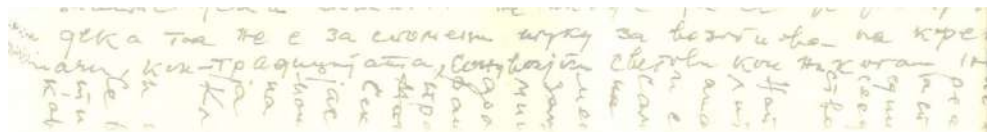
слог, со рима АБ АБ карактеристики. Погибијата на сенародниот закрилник и заштитник, Кузман Капидан, син – единок на неговата мајка – вдовица, Неда, е јазолот на поемата. Во неа, мајката Неда, е централен лик:

*Пролетна вечер се спушта. Предкуќи сама чмае
Жена средовечна, мила.
Врз колениците стамени, – ко подзадумана да е -
Рацете си ги свила.*

*Пушка во рацете држи. Рачките ѝ се сјаат;
Цевката блескот ја краси.
Неоти Амазонка, стројна, мажествена, – таа
В личнока женска се гласи.*

Прличев бил упатен во фактот дека сонот како форма им бил омилен облик на античките автори и на романтичарите. Тие преку сонот ја развивале својата експозиција па не случајно тоа го прифаќа и Прличев и мајсторски преку сонот развива апокалиптички наслутувања. Ова сосем природно се вглубува во потребите на неговото чувствување уште во самиот почеток да постигне максимален ефект, да развие широко епско платно на кое централните тонови ќе поаѓаат од Неда и кои во натамошниот тек ќе обезбедат крајно тревожни психолошки одрази: кулминација ќе бидат уривањето на Нединиот и Кузманов дом, емотивните и елегични интонации кои ги придружуваат тие состојби.

Треба уште да се каже дека Неда, мајката Кузманова, и нејзиниот син Кузман, не се никој друг освен Марија и Григор Прличеви. „Автобиографијата“ напишана петнаесетина години подоцна од „Сердарот“ тоа недвојбено го потврди: „Да ви кажам друго, опишана во ‘О арматолос’ Неда не е друга освен мајка ми, и Нединото сновидение – мајчино ми сновидение...“ Инкарнирајќи го целото свое битие во „Сердарот“, Прличев во „Автобиографијата“ како да прави прозна парафраза на својот поетски првенец. Блаже Конески тоа ќе го

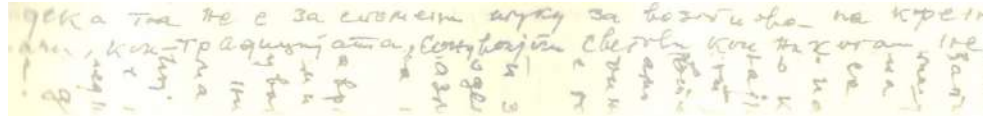

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

нарече дека е „поетски коментар“ на „Сердарот“. И сите ние кои се обидуваме да ја интерпретираме суштината на Прличев и на неговото дело постојано остануваме заробени во немоќта да ги појасниме сите негови внатрешни огнови. Прличев за нас останува сè уште недопрен, интактен. Неговите огнови го осветлуваат глувиот простор на исклучително долгата македонска ноќ. Секоја гребнатинка што ја оставиле неговото перо и неговиот дух, е едно бесконечно писмо кое нашите потомства долго ќе го одгатнуваат. Прличев е архетип Кузманов, а двајцата заедно идентичен модел, идеална верзија на жртвени обрасци на жртвена трпеза. Коските – паленици, на Кузман – ги откриваме веднаш под фината прав на Прличевото писмо: тоа се, всушност, коски-паленици, на самиот Григор и на неговата единствена божица – мајка му Марија. Со други зборови: во буквите и меѓу буквите на Прличев се сместени духовните и моралните програми на македонската еманципација. Неговото писмо – нашата прва книга модерни псалми.

Како и во „Автобиографијата“: долго време во неа суптилно се сенчи мајка му Марија, дедо му, самиот тој – Григор Прличев, а дури потоа – браќата, роднините, другарите, учителите, свештениците, владиците, руфијаните и баздриѓаните – охридјани. Истата постапка е и во „Сердарот“: Неда долго време е сосем осамена и дури потоа на сцена стапува народот. Тој народ се раѓа стоички и неговиот аскетски дух се формира врз светли примери. Во „Сердарот“ народот како да нема глас, во негово име говори судбината која сторила голем грев против тој и таков народ... И дури и тој и таков народ – сепак останува поголем и од својот најголем син. Символот на мајката во „Сердарот“ е особено сложен: наидуваме на чудна амбиваленција: од една страна тој симбол е вглобен во љубовта – кон синот и неговите страдања и од друга страна во љубовта кон народот и неговите страдања. Смртта и животот – идеална сублимација на големите закони! Прличев остварил голема естетска и филозофска синтеза.

Марија, лавицата „телом и душеју“ од „Автобиографијата“ ја откриваме и на епското платно на „Сердарот“:

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

*Ко лавица прворотка, чијашто рожба ја гонат
Ловци дрчни и сури –
Жалта до врв се извиши. Почнаа солзи да ронат
И најкоравите, дури.*

И кој ако не таа, изгорена но херојска македонска мајка, не ќе запраша:

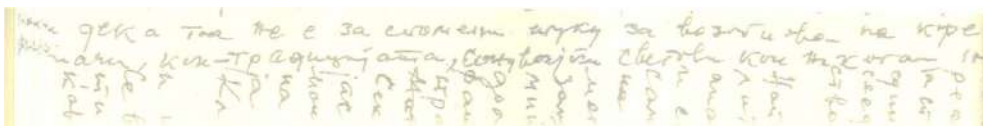
*„Каква ли надеж отсега вам некој ќе ви вети?
Кузман е мртовец, ене –
Тој како зеница в око ве вардеше, триж клети!
Ве штитеше до денес!“*

И уште:

*„Напрајте пат, да поминам, аргати малцедушници!“
Неда го истури гневот. –
„Да си го видам Кузмана, сина си да си го гушнам.
Гледајте си го гревот!“*

Низ епската монументалност, остварена преку поетската транспозиција на Кузмановата погипија, сета во облици на херојски, епски, хомеровски напеви; низ силата во таа погипија да се согледа една сеопшта, една сенародна, а дури потоа и лична загуба, – Прличев остварил целосна идентификација на Неда како водач, загрижена за судбината на народот! Природно: Прличевата етика ја определуваат три вертикали: Хомер, мајка му и Богородица. Говорејќи само за мајката, во некои од нејзините симболи го наоѓаме и симболот на големите води, но и симболот на Земјата. Езерото и – Охрид. Таа амбиваленција е животот и – смртта. Во примерот на Прличев и таквата амбиваленција е превозможната во духовна алтернација: мајка – отечество.

Неда е идеален духовен сублимат на љубов, неосквернатост и храброст: само исклучително возвишен човек можел да го понесе на својот грб тој огромен товар од неопи и зла, од навреди и очај – и сето тоа да го превозмогне

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

во име на животот и на неговите надежи! Неда прераснува во вистина според која нејзиниот единок син го препознава во судбината и секавањето на својот народ. Прличев на тој народ му ја посветил оваа поема, но ја оставил жива и мајка си, инкарнирана во Неда – како мајка на целиот народ и тоа е еден од најсветите, најнеосквернатите ликови и споменици на нашата историја.

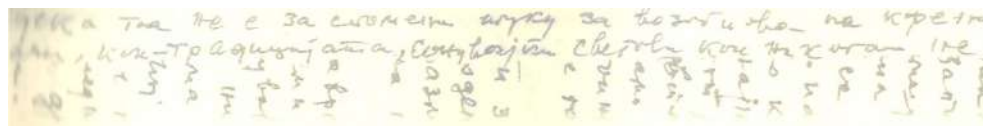
Елиптичкиот израз, згустената форма, хомеровската интонација, пластичноста на драматичните слики од боиштето, звуците и боите – сè е израз на една голема инспирација и експресија: борбата на Кузмана со албанските разбојници потсетува на борба меѓу античките богови; боиштето е послано со блескави хиперболи; окрвавено е невиното зеленило; бесконечна е уметничката семантичка низа. Сето тоа заедно е жив сведок за подвигот на јунакот кој загинава.

Така ќе тече оваа поема: од воведните драмски секвенци акцентирани со словенска антитеза и скоро митска панихида, преку сонот и морничавите претчувства на Неда, преку четворицата Геги кои го носат Кузмана мртв, преку описот на неговата погипија... Тажаленката на Неда, сенародната жал, елегичните рефлексии – и сè до финалниот стих – сè е престорено во една морничавост и исконска, длабока човечка драма:

Просјак слеп, на гусле двежично си пеел, седнат смерно
Крај патот – празнел душа.
Јас, прост запишувач, од збор до збор, достоверно
Запомнив сè што слушав.

10. Оствари слики на големи погипии

„Сердарот“ е напишан на грчки јазик. „Склон кон крајности во заклучувањето, Прличев попосле гледа некаква несреќа во тоа свое ориентирање накај елинизмот, та дури и сожалува што пишувал на грчки јазик... Грчкото влијание беше навистина силно во нашите градишта, особено

ПОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

во Охрид. И баш во личноста на Прличев тоа најде свој највисок избраник, но истовремено и свој најжесток негатор. Не несреќа, ами среќа за Прличев беше што се приопшти кон грчката култура...“ – Ќе рече Блаже Конески во неговиот бриљантен есеј посветен на Григор Прличев. Но, најгорчливата чаша беше сознанието или илузијата на Прличев по неговото враќање во татковината дека нема да може да го продолжи своето поетско дело на македонски јазик.

Првите обиди да се препее „Сердарот“ на јазик кој да го разберат неговите „сотатковници“ и неговото „отече-ство“, ги направи Прличев. По враќањето од Атина, препевот на „Сердарот“ беше негова превосходна цел и задача. Сосем природно: прво, Прличев бил свесен какво уметничко дело остварил; второ, Прличев бил сосем најасно со тоа дело какво ефикасно оружје му дава во рацете на својот народ; и трето, не треба да се испушти од вид и „грижа на совест“ доколку тоа дело кое беше пишувано за неговиот народ пред сè – го нема точно тој народ. Неговиот сопствен превод на „Сердарот“, најпосле, беше израз и придонес во борбата на тој народ против панелинистичката идеја.

Прличев имал прецизно изграден поглед за карактерот на поетскиот превод: „Тој не треба да биде ропски, туку верен на духот на оригиналот.“ При ова, само да потсетиме, дека Прличев направил два обиди да си ја препее сопствената поема: Првиот, поблизок до охридскиот говор и вториот – на некој општословенски народ. Но и во едниот и во другиот случај, во име на своето кредо „препевот да биде верен на духот на оригиналот“, тој ја напушта формата на оригиналот и препевот го гради во ритам на македонскиот десетерек, значи – во ритам на македонскиот јуначки стих. Така, двата препева се остварени во најкарактеристичната метричка стапка на македонската јуначка поезија.

Единствената книга која излезе во време на интеррегнумот во Македонија 1944 година беше прозниот превод на „Сердарот“ потпишан од Ѓорѓи Киселинов. Македонската јавност по ова ги поздрави и исклучителните оствару-

и гдѣа тоа не е за словенет ажу за возглед на крст
и крстотрадицијата, Сентејант светлост кон нхотан

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

вања што ги направија професорите Ѓорѓи Сталев, Михаил Д. Петрушевски и Тодор Димитровски.

Уште пред осум години Гане Тодоровски се заложил за едно „ново читање на Прличев“. Тоа беше настојба која предпочуваше дека идното помакедончување на „Сердарот“ мора да води сметка за некои посебности кои не смеат да бидат заобиколени. Тоа ќе рече дека секој што се обидува да му пристапи на делото на Прличев треба да тргне од сознание дека му приоѓа на едно сакрално дело. Тие аспекти Гане Тодоровски прецизно ги елаборира во поговорот на ова издание. Основната суштина на неговиот приод се: погледот дека природна метричка стапка во македонскиот јазик се хорејот и дактилот и погледот дека во нашиот јазик нема природен јамб.

Гане Тодоровски во ова негово помакедончување на „Сердарот“ го избегнал јамбот и му се приклонил на хомеровскиот хексаметар претпочитајќи ги оние метрички стапки на кои природно пее македонскиот јазик. Ова се поклопува и со ставот на Блаже Конески: „Тоа што се изградило во овој поглед во литературниот јазик, претставува чудесно совршен склад меѓу логичкото izdelување на извесни целисти од зборови и нивното подведување под третосложниот акцент.“ Со самото тоа „Акцентот на литературниот јазик е изразито смисловен“, – ќе додаде Блаже Конески.

Погледот дека „Природна одлика на македонскиот литературен јазик е неговиот дактилско-хорејски звук“, Гане Тодоровски со ова негово помакедончување го материјализирал во најсуштинските аспекти. На тој начин ова помакедончување значи да го имаме Прличева – од сонштата!

Тоа не е случајно: Гане Тодоровски е исклучителен поет; тој е автор кој претходно веќе помакедончил педесетина автори од странски јазици; најпосле Гане Тодоровски е и специјалист на интегралниот Прличев. Најбитното е: Гане Тодоровски во висока инспирација и со исклучително чувство за македонскиот јазик, со љубов и почит кон Прличевото дело кои излегуваат од рамките на секојдневноста, ова помакедончување на стогодишнината од смртта на Прличев го остварил на ниво на – судбински факт. Повеќе од свеченост е

и гдѣа тоа не е за словенет ажу за возглед на крст
и крстотрадицијата, Сентејант светлост кон нхотан

ПОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ духовните очи на прличев

што тој факт е парабол не само која ги поврзува 1893-та со 1993-та туку што ги врзува и судбините и погледите на Григора Прличев и Гане Тодоровски. Исклучително значаен мост!

*

**

„Бев страдал и сакав да лечам човечки страдања.“

Добро е Прличев што не станал лекар: така ќе лечеше одделни судбини, а вака спаси еден цел народ.

Сè што можеше да се истрада во еден човечки живот – тој го истрада; сè што можеше да се досегне – тој го досегна.

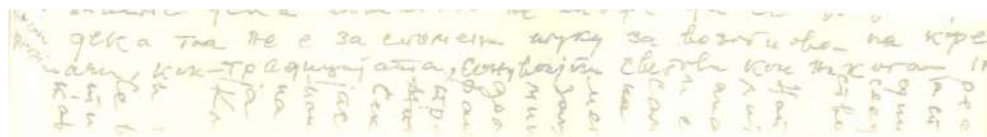
Оствари уметничка визија и во неа оствари уметнички слики на големи погипии кои ќе останат заковани засекогаш во свеста на неговиот народ.

Седнат на трпеза со своето семејство обредот го започнувал со молитва и го завршувал со една тиха елeгија што му ја пеее неговите дечиња: „Одамна ли си девојче, калуѓерка?“...

Разликуваше телесни и духовни очи, а упатеноста на неговата љубов кон Хомера се појаснува само со хомеровскиот хексаметар! Не! Слепиот Хомер и речиси слепиот Прличев ги врзуваше божји мост: душевни очи кои гледаа отаде сите земски минливости...

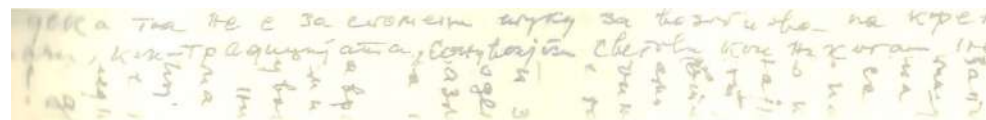
Си го предвидел и денот и часот на својата смрт: 6 февруари 1893 во Охрид. Пред да умре му бил учител во Солун и на Гоце Делчев. Македонската судбина сакаше: во истата година кога умрел Прличев да биде формиран и ВМРО на Гоце Делчев! Во ниен момент овој симбол не може да се заобиколи зашто претставува директно продолжение на една очајничка но и света борба на македонскиот народ.

Бил вљубеник во Библијата. Го преповторувал Јована: „Еден е сејачот, а друг – жнејачот. Јас ве испратив да го жнеете она за кое не сте се труделе. Други се труделе, а вие сте влегле во плодот на нивниот труд“.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Еве, „Детска радост“ прва во нашиот духовен простор, стогодишнината од смртта на Прличев ја одбележува со нов, креативен зафат, со нов помакедончен препен на „Сердарот“. Така, Прличевите дактили и хореи, во нова верзија и во уште поживотворен облик ќе си го задржат почесното место во македонската литература и во македонската културна историја. Во оваа смисла, придонесот на „Детска радост“ е повеќе од културно знамение.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

МИСИРКОВ – НЕ Е ОСНОВОПОЛОЖНИК НА ШКОЛА ПО БУГАРОФОБИЈА, ТУКУ НА ШКОЛА ПО АНТИВЕЛИКОБУГАРОФИЛИЈА

Доследен на своите антимакедонски гласотии, веќе во наредниот број, во бројот од 20 септември 1979 година, својата серија антимакедонски и антијугословенски написи „Литературен фронт“ ја комплетира со еден наслов: „Политичките метаморфози на Крсте Мисирков“.

Во овој број само една страница на весникот има нумерација 5 со датумот од 20 ноември 1979 година, наместо тоа да биде-страница 5 од 20 септември 1979 година. Точно на оваа страница е отпечатен овој, веројатно најбескрупулозен, антимакедонски напис во историјата на „Литературен фронт“.

Автор на овој текст е професор Константин Попов. Неговата основна цел е морално да го дискредитира основоположникот на современиот македонски литературен јазик и правопис, да го дискредитира „Мисирков кој се обрнува, како што ќе рече Блаже Конески, и кон минатото и кон иднината од становиштето на патриот што го заштитува правото на својот народ на слобода и самостојност. Неговата основна преокупација е да се постигне и зачува единството на македонскиот народ“.

Критикувајќи го првичниот јазичен сепаратизам на Мисирков, професор Попов оценува дека политичката цел на Мисирков со тоа била да ископа бездна помеѓу „Поробените Бугари во Македонија и слободните Бугари во Бугарија, да се разделат и да се спротивстават, да се постават темели на една школа по бугарофобија“.

Што сè не му било судено на делото на великиот Мисирков! Ако кон него мртво и на овој начин се однесуваат негаторите на Македонија – не е тешко

1. *g* *g* *k* *a* *t* *o* *a* *k* *e* *e* *z* *a* *e* *u* *o* *m* *e* *m* *w* *r* *k* *y* *z* *a* *k* *o* *r* *t* *u* *d* *h* *o* *n* *a* *k* *i* *p* *e*
 2. *k* *k* *k* *t* *r* *a* *q* *u* *i* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 3. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 4. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 5. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 6. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 7. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 8. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 9. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 10. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 11. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 12. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 13. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 14. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 15. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 16. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 17. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 18. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n* *i* *a* *e* *n* *t* *h* *o* *r* *j* *e* *n* *c* *h* *e* *r* *n* *k* *o* *e* *m* *a* *x* *o* *r* *a* *n* *i* *n*
 19. *k* *k* *k* *a* *n* *a* *n*

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

да се претпостави низ какви искушенија тој бил принуден да мине во својот животен пат и колку висок морал бил неопходен и колкава човечка храброст за да се излезе накрај со сите стврвојадци на големобугарското сениште што го проследувале секој негов чекор во животот.

На Мисирков, кој длабоко го познаваше и го ценеше моралот на својот македонски народ, најмалку има основи да му се импутираат клевети како втемелувач на школа по бугарофобија. Комплиментот што сам себеси си го доделува професор Попов можеби му е – неопходен. Меѓутоа, импозантното дело и високите етички принципи на Мисирков придонесоа не само да се демаскираат великобугарските аспирации кон Македонија, туку да се втемелат и школи против великобугарофилијата. И не само во Македонија – туку и внатре, сред Бугарија. Авторот на написот, фрлајќи дрвја и камења врз делото на Крсте Мисирков, прогонуван од исконски страв да не кога-тогај се разурне сосема растресеното живеалиште на великобугарските фикции, одново се дрзнува и на еден бесрамен начин се нафрла на Мисирков: „Биографските факти и писанија на Мисирков, вели тој, покажуваат дека ние имаме работа не со некоја предодредена личност од историјата, носена од поривот на историскиот момент, туку со еден авантурист и агент на туѓи пропаганди, беспринципиелен и недоследен човек, готов да си ја замени татковината. А и моралните стимули на многу негови дела имаа мрачно минато. Апсолутно е докажано дека тој добивал пари од туѓи фондови“. Кој му дал право на професор Попов да го осквернува моралниот лик на еден македонски национален трибун? Од што е мотивирана неговата патолошка омраза против сè што е македонско? Врз основа на кој морален кодекс се допуштаат овие безумности на страниците на „Литературен фронт“? Во името на кои принципи се афирмираат совршено језуитски облици на омраза на човека со човек до едно вистинско умопомрачение?

Но, сепак, се чини, дека и ова не е тешко да се одгатне. И во основата на овој памфлет лежи болката поради националната припадност на Вапцаров, а пред Вапцаров, се разбира – и на Мисирков. Професор Попов вели: „На Вап-

1000 Tm He e 3a cworim aring sa he w u ho na kpe m
 Kwa To agwagwara, Centy horison Chetru hore na xora ne
 2 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

ПОШТО ЗБОРУВАЌИ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

широв не му е местото меѓу македонистите? Не е можно тој да црпи примери од нив и од реакционерниот Мисирков“. Со кое право професор Попов му го забранува на Вапцаров лично од него избраното место меѓу македонистите? Каква е таа доблест Мисирков да се нарече реакционер? Дали му е местото на Вапцаров меѓу македонистите – или не му е, најмалку е работа на професор Попов. Тоа право исклучително му припаѓа на револуционерот Вапцаров, којшто ниту во една пригода не почувствувал потреба да го консултира Попов за своите морални определби. Во цитираното издание на Бугарската академија на науките од 1953 година прецизно е назначено во колку тесни врски бил Вапцаров не само со македонистите – туку посебно со книгата „За македонските работи“ на Крсте Петков Мисирков и неговото севкупно дело. Меѓутоа, доколку ова не е dostatно – да цитираме и некои други податоци: во 1902 година во Петроград, К. П. Мисирков го формира познатото Македонско научно литературно другарство „Свети Климент“, чија задача била да ја продолжи богатата традиција на македонското книжевно живеење и борба пред него. Во 1938 година во Софија, Никола Вапцаров го формира Македонскиот литературен кружок и, како што е познато, на една од седниците на овој Кружок беше поканет синот на Крсте Мисирков, д-р Сергеј Мисирков, да дојде и да ги запознае членовите со животот и со делото на својот татко Крсте Мисирков, чии идеи исцело беа прифатени не само од Вапцаров, туку и од сите членови на Кружокот. Според тоа: да ѝ веруваме на дрската наредба на професорот Попов дека „на Вапцаров не му е местото меѓу македонистите“ – или пак да се гордееме со моралот на Вапцаров, којшто ги победи сознанијата на некои константинопопови одамна пред да биде стрелан во Софија? Оттука, во името на пролетерскиот интернационализам, во името на толку значајното место што му припаѓа на Вапцаров во прогресивната бугарска литература, не е дозволено преку Мисирков – реакционер, имплицитно да се прави и од Вапцаров – реакционер, бидејќи се учел на школата на Мисирков по антивеликобугарофилија. (Да се разбереме: великобугарските шовинисти и фашисти кои го ликвидираа Вапцаров сред Софија – Вапцаров го сметаа за реакционер!)

Јаска тоа не е за својот живот за вознеми на крест
 како традицијата, Сојузот, Советите кои не можат да
 се борат за својата татковина.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

На 23 јули 1942 година, бугарскиот фашистички суд во Софија, осуди група револуционери на смртна казна. Меѓу осудените беа и поетите Никола Јонков Вапцаров и Антон Попов.

Попусто биле сите усилби, како што вели академикот Пантелеј Зарев, инаку претседател на Сојузот на бугарските писатели, попусто биле сите трчања и лутања тој ден да се спаси поетот Вапцаров. Истиот ден кога е донесена пресудата, Вапцаров и неговите другари се стрелани на стрелиштето при школата за резервни офицери во Софија.

Во истиот затвор, или, поточно, во истата ќелија со Вапцаров, бил затворен и бугарскиот поет Младен Исаев, „голем бугарски комунист, како што вели 'Литературен фронт', но ослободен на судењето поради недостиг на судски материјал“. Еве што раскажува Исаев за мачењата на кои биле изложени затворениците: „Само оној што минал во тоа време низ распитувачките системи на полицијата може да има претстава за пеколните инквизиции на кои беа изложувани затворениците антифашисти. Инквизиции пред кои бледнеат некогашните средновековни мачења“. Исаев уште вели: „Во почетокот на март 1942 беше затворен и Вапцаров. По четиримесечни страдања, ние бевме одведени од Дирекцијата на полицијата во централниот затвор во Софија. Таму веднаш ни врачија општ обвинителен акт подготвен од воениот обвинител, според кој за сите 61 (затворени) се бараше смртна пресуда. Во таква атмосфера (исклучително тешка и вознемирувачка поради напредувањето на фашистичките сили на територијата на СССР), во почетокот на јули 1942 година започна да се разгледува нашето дело познато како дело на Централниот комитет на Партијата за кое беа обвинети толку видни партиски активисти како Антон Иванов, Трајчо Костов, Цола Драгојчева, Никола Вапцаров и др.

И, како што е познато, поради „недостиг на судски материјал“ од барањето на воениот обвинител за смртна пресуда на 61 бугарски активист во судското „дело на ЦК на Партијата“ ослободени се сите, почнувајќи од Цола Драгојчева, но затоа се стрелани обвинетите Вапцаров, Антон Попов и други некогашни членови на Македонскиот литературен кружок!

Јаска тоа не е за својот живот за вознеми на крест
 како традицијата, Сојузот, Советите кои не можат да
 се борат за својата татковина.

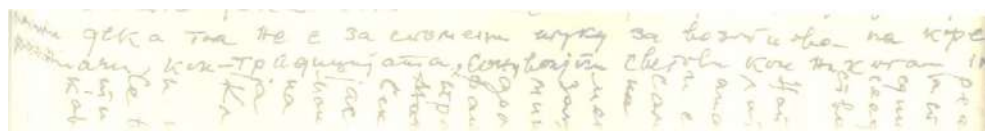
НИШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

Три дена по распитот, Вапцаров и неговите другари биле заклучени во ќелија, исчекувајќи ја пресудата. „Три мачни деноноќија, пишува Исаев во 'Литературен фронт' од 13 декември 1979 година, над главите на неколкумина лебдее сенката на неминовната погибел“. Вапцаров во тие три дена не се уплашил ниту во еден момент. Последната вечер тој раскажувал како го измачувале во полицијата: го беселе со главата надолу, му ковале клинци под ноктите, го ставале на струјни удари од кои крчкале коските, а пред воениот суд кога му дале последен збор тој извикал: „Јас дејствував со целосно сознание дека се борам за слободата на својата татковина. Се борев против бугарските и германските фашисти. За стореното не се каам и милост од никого не молам...“

*

Сеедно што на „Литературен фронт“ му е препуштена водечката функција во негирањето на македонската нација и во присвојувањето на македонската културна историја, тој не е единствен што е вклучен во оваа жестока и брутална антимакедонска и антијугословенска кампања. Со месеци наназад, средствата за јавно информирање на НР Бугарија не престануваат во својата неблагородна мисија, во својата хајка, низ многу бројни памфлети што се потпираат на еден исконструиран повод, да афирмираат великобугарски становишта, да прогонуваат сосема прецизни дневни политички цели.

Во основата ништо ново не би се открило во ниеден од многубројните написи што на оваа тема ги донесуваат „Литературен фронт“, „Славјани“, „Народна култура“, „Септември“, „Антени“ итн. од она што досега беше веќе речено. Упатно е, меѓутоа, со цел да се согледа апсурдноста на одделни тези презентирани во овие написи, да цитираме само некои делови од нив. Така, „Литературен фронт“ од 4 октомври 1979 година, покрај уводникот „Со Вапцаровска верба“ потпишан од академикот Зарев, претседател на Сојузот на бугарските писатели, во кој се коментираат „усилбите на некои фалсификатори на историјата да го откорнат големиот поет од неговата родна грутка, од неговата национална традиција...“, публикуван е и памфлетот на Иван Бурин

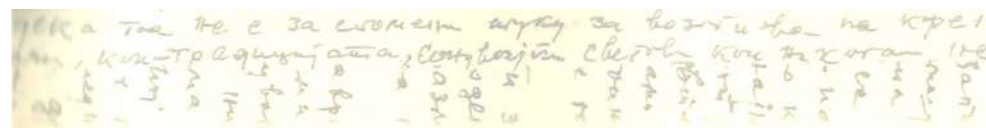
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

што носи наслов: „За две нови изданија на Миладиновци и Верковиќ и за историската вистина“.

А која е таа историска вистина на која пледира и настојува Бурин? „На македонското население, вели тој, не му се достапни бугарските изданија на книгите... Сето тоа се прави за да се оддалечат името и делото на Миладиновци, Кузман Шапкарев, Марко Цепенков и други преродбеници од бугарската историја, од бугарската култура, од бугарскиот народ“.

Има ли потреба од некаков коментар тука? Но, „Литературен фронт“ веќе во бројот од 18 септември 1979, објавува нов напис „Предвесници на бугарската преродба“, потпишан од Петар Јухас кој, сепак, не можел да избега од некои признанија: „Општо познато е, вели тој, дека првите појави на бугарската национална преродба се забележуваат сред македонските Бугари... На Македонија и’ припаѓа славата, дека од неа тргнуваат претходниците на бугарската преродба“. Јухас натаму ќе рече: „Книгите на Крчовски се издаваат со средствата на македонските Бугари, со средствата на бугарските патриоти од Штип, Кратово, Куманово, Струмица, Радовиш, Велес, Битола, Скопје, Галичник, Гостивар и др. Подароците на тие штедри родољуби говорат колку брзо во Македонија се буди националното чувство“. И, речиси, драматично: „Македонија успева да ги зачува во поголема мера бугарската писменост и традицијата на нејзината црква. Познато е дека живиот симбол на бугарската народност – Охридската патријаршија, иако во грчки раце, останува под турско ропство од 1767 година и не престанува да се титулира како бугарска сè до нејзиното престанување“.

Напротив: Автокефалноста на Охридската архиепископија не била нарушена ниту во времето на византиското владеење, ниту во времето на српското владеење, ниту под османлиското владеење. Како што е познато, во периодот на освојувачките походи, османлиските завојувачи биле толерантни кон религијата. Во границите на Османлиската империја егзистирале 4 самостојни православни цркви: Цариградската патријаршија, Охридската архиепископија, Пекската патријаршија и Трновската патријаршија. Точно е дека на 17

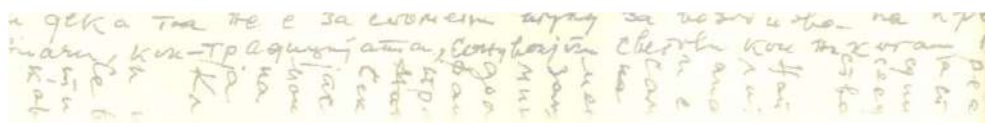

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

јануари 1767 година, Охридскиот архиепископ Арсениј бил принуден да даде писмена оставка во Цариград, меѓу другото, и поради долговите на Архиепископијата. Со тој акт таа била укината, но борбата на македонскиот народ за обнова на Архиепископијата никогаш не престанала. Смеат ли да се изумат обидите на македонските црковни општини во 1873–1874 година? Акцијата на осумте македонски епархии? Дејствувањето на Митрополитот Теодосиј Гологанов, кој се отцепил од бугарската егзархија и кој работел на обновата на Охридската архиепископија? Треба ли да се изуми дека верско-националните пропаганди на Бугарија, Грција и Србија успеале преку турската власт да го спречат во тие акции, а потоа да го испратат како прогонет во Бугарија? Треба ли да се изуми дека Крсте Петков Мисирков во своето капитално дело „За македонските работи“ на Охридската архиепископија и’ определува назначено место во македонската национална културна традиција, настојувајќи и борејќи се за нејзината обнова и преку македонските интелектуалци собрани околу „Македонски глас“ во Петроград, кога, во 1913 година бараат независност за Македонија по нејзиното распарчување од Бугарија, Грција и Србија и уште бараат обнова на Охридската архиепископија, како национална црква на македонскиот народ?

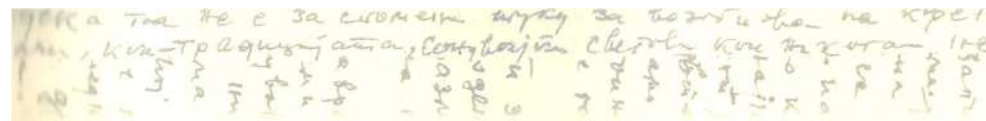
Сеедно, што сето ова многу добро го знаат некои бугарски памфлетисти, не е на одмет и Петар Јухас и „Литературен фронт“ да ги потсетиме дека на 15 октомври 1943 година, во времето кога бугарските фашистички дивизии парадирале низ македонската земја, сеејќи оган и смрт, убивајќи сè што е чесно во Македонија, прогонувајќи сè што е востанато против нив во Македонија, треба ли да ги потсетиме дека точно во тоа време македонскиот народ, на својата ослободена партизанска територија, всушност, донесе одлука за обнова на Охридската архиепископија?

И така: Од Охридската архиепископија „Литературен фронт“ веќе во бројот од 1 ноември 1979, се префрла на една друга тема и ја донесува дискусијата на Рангел Игнатов на тркалезната маса што во Софија се одржувала на тема: „Преводот – средство за зближување на народите“. Еве што

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

велат, меѓу другото, „Литературен фронт“ и Рангел Игнатов: „Бугарскиот народ придонесе за поразот на Германија и за ослободувањето на Југославија и на Унгарија од Хитлеровскиот фашистички јарем. Во жестоки битки беа убиени и ранети близу 32 илјади Бугари. За водењето на војната нашата земја потроши 133 милијарди лева според тогашниот курс... *‘Татковинската војна’ – таа така влезе во нашата историја и литература – беше справедлива ослободителна, таа се водеше на туѓи земји единствено во името на прогресот и на слободата!*“ Очигледно, ништо не треба тука да се коментира, бидејќи за „Литературен фронт“ и Игнатов едно и исто се слободата и окупацијата! Тие многу добро знаат колку жртви дадоа народите на Југославија, и посебно македонскиот народ, во борбата против бугарската фашистичка окупација на Македонија, колку човечки драми и трауми останаа за долго во свеста на еден поробен народ каков што беше македонскиот. Една од најфлагрантните дезинформации што „Литературен фронт“ е срочена на еден меѓународен аудиториум, однесувајќи се притоа како да не се знае дека Бугарија и’ припаѓаше на фашистичката оска и уште како да не се знае дека весникот „Работническо знаме“, орган на партизанскиот одред „Јане Сандански“, во срцето на Пиринска Македонија уште во 1943 година го напиша следното: „Обидот бугарската влада да ја претстави својата политика како ослободителна – е една јавна лага“. Ова го пишува „Работническо знаме“ одамна, пред 36 години, насетувајќи ги далековидо моралните норми и на денешниот великобугарски шовинизам. Колку таа војна беше „справедлива и ослободителна“ најдобро говори обвинителниот акт против регентите, царските советници и министри, објавен во „Работническо дело“ од 11 декември 1944 година: „По капитулацијата на југословенските и грчките војски, по наредба на Хитлер, беа окупирани Македонија и Тракија од бугарските војски... Постапно во тие области се создаде големо незадоволство не само против хитлеровските завојувачи, туку и против нивните бугарски соучесници. Најдобра потврда за тоа беше силното востаничко движење кое се разгоре по тие краишта“.

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

Каква разлика помеѓу ставовите на великобугарската фашистичка окупација во Македонија во 1941 и ставот на Рангел Игнатов? Но, злото само не доаѓа: „Литературен фронт“ на 8 декември 1979 донесува нов и веројатно, еден од најнеодржливите и најмрачни написи: „Личност единствена и неделлива“, потпишан од Георги Огњанов. „Бугарското сознание за Вапцаров не е спорно, вели тој, па сепак се најдоа луѓе, и тоа наши браќа, кои се зафатија со таа работа. Неодамна тие организираа срамна претстава на која требаше Никола Вапцаров да се прогласи дека не е Бугарин и бугарски поет, туку дека е Македонец и македонски поет. Основа за еден таков став им беше дека Вапцаров е роден во Македонија и пишувал за Македонија како за своја татковина“.

Нашиот „брат“ Георги Огњанов при сето ова го збунуваат многу нешта, па продолжува: „И не гледаат и не размислуваат тие исполнителите на туѓа волја дека колку повеќе се стремат да се спротивстават и да ги присвојат нашите духовни вредности, толку повеќе ја потврдуваат својата бугарска припадност“.

Така продолжува овој памфлетист натаму, со исти фрази и невкусности: „Бессилни да одговорат на тоа прашање, нечистите совести применуваат методи на самовнушување, се прикриваат зад авторитетот на големи имиња и организираат симпозиуми со некомпетентни луѓе... За разлика од некои современи Македонци, Никола Вапцаров не се срамеа да се нарече Бугарин. Човек со широка марксистичка култура, тој знаел дека ако една нација постои, таа не може со векови да се прикрива од себеси и од светот и во еден прекрасен момент да се спушти со падобран од небото на Европа, при сето тоа и со претензии за свои малцинства во соседните земји...“

Значи така: како во книгата на Деникен: во еден прекрасен момент, со падобран од небото на Европа се спушта македонската нација на оваа балканска почва, при сето тоа и со претензии за свои малцинства во соседните земји! „Поетот знаел, продолжува Огњанов, дека при определени внатрешни и меѓународни услови еден или друг дел од нацијата може да се оддели и

...а тоа не е за словенски јазик за вознеми на крст
...а тоа не е за словенски јазик за вознеми на крст
...а тоа не е за словенски јазик за вознеми на крст

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

да прими поспецифичен пат на развој. Така расудувал и Димитар Благоев, и Гоце Делчев, и Георги Димитров. Така расудуваме и ние. Но што има заедничко сето тоа со престорувањето на наши едноутробни браќа во орудја за клеветење и злоставување на Бугарија? Името на Вапцаров не нè повикува на раздор и караници, туку кон единство и доверба.

Токму за ова не се заинтересирани некои кругови во СФРЈ, тие сè уште не можат да се помират со фактот дека Вардарска Македонија беше прогласена за одделна Република... Не помина многу време и зад грбот на социјалистичката преобразба и во согласност со изискувањата за справедливост и хуманост, на сцената исплива мрачната физиономија на македонизмот, зачат од омразата кон сè бугарско, последна фиданка на великосрпскиот шовинизам, потврден во бруталноста и превртливоста, тој не задоцни да ги прогласи Бугарите во Македонија за Македонци...

Во смелиот и длабоко патриотски говор што го одржа на 10 декември 1917 година во Бугарскиот парламент, пред повеќе од 60 години, Димитар Благоев ги разоткри шовинистичките и завојувачки планови на Бугарија во однос на Македонија, изјавувајќи: „Јас не сум Бугарин, јас сум Словен од Загоричани и како таков, ако сакате да знаете, јас сум за Македонија, која како словенска земја треба да има своја сопствена управа“.

Но, смислата на овој длабоко политизиран напис на Огњанов не е само во тоа да ги фалсификува историските вистини. Тој се обидува да внесе раздор во односите меѓу СР Македонија и СФР Југославија и инсистирајќи на македонизмот, потпишувачот на овој груб политички памфлет СР Македонија сака да ја постави во улога на политичка кукла која да ги забрани националните пројави, права и афирмација на македонскиот народ. Никого ништо не може да го збунува во пишувањето на Огњанов доколку се знае дека тој е готов да изврши целосна ревизија на становиштата на Бугарската партија по македонското национално прашање: „Во последно време, старите грешници, гириновци, пастуховци и други шпекуланти со македонското прашање одново се „загрижиле“ за слободата на Македонците... Како што е познато,

...а тоа не е за словенски јазик за вознеми на крст
...а тоа не е за словенски јазик за вознеми на крст
...а тоа не е за словенски јазик за вознеми на крст

ПОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

во центарот на тие авантуристички махинации секогаш стоеше Македонија... Ние наполно ја разбираме „трагедијата“ на големобугарските реакционери и шовинисти, кои заспиваа и се будеа со „Велика Бугарија...“ Ги обвинуваат, пред сè, Македонците од Вардарска Македонија, затоа што си создале своја сопствена држава и што се оформиле како посебна нација, што се наречуваат и се чувствуваат Македонци, што читаат и пишуваат на македонски јазик... Ова го пишува „Работническо дело“ во бројот од 3 ноември 1945 година. А поводот за ова пишување на „Работническо дело“, „Литературен фронт“ и Огњанов не е можно да не го знаат.

Своите, вистински цели Огњанов, сосема отворено, сосема неделикатно, ќе ги соопшти кон крајот на својот памфлет: „Е, па добро, што постигнаа со тоа што ги прогласија Бугарите за Македонци? Наместо (македонизмот, б. м.) тоа да предизвика кризи во соседните земји каква што беше и целта, тој самиот влезе во криза пред реалностите. Во Грција и во Албанија неговите интриги многу брзо удрија на камен, а кај нас административното презапишување на Бугарите од Пиринскиот крај во Македонци, спроведено под притисок еднадвор и спроти потпишувањето на Мировниот договор, заврши со тоа што Бугарите пак си останаа – Бугари. Така ќе си останат и другаде. Чиста алузија е да се мисли дека тие ќе исчезнат толку лесно како што е лесно да се замени општолитературниот бугарски јазик со неговото македонско наречје, или за нас светата кирилска азбука со нејзината посрбена варијанта... Токму на оваа позиција Никола Вапцаров цврсто и решително опстојуваше во Македонскиот литературен кружок“.

Доследен на улогата што му е доделена, Огњанов во својство на вистински политички провокатор се обидува проблемот на националните слободи на македонската народност во соседните земји да го изедначи со опасностите од политички аспирации и претензии. Точно поради тоа тој во еден вистински грч на великобугарските тенденции се нафрла и против македонскиот литературен јазик, ги фалсификува релевантните историски факти за националната припадност на поетот Вапцаров, за да добие на крајот негова-

ни гласа таа не е за својот јазик за вознеми на крст
...католичката традиција, светите книги, крстот...

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

та дрскост облик на флагрантно мешање и сериозни политички навреди врз националната слобода на СРМ и македонскиот народ денес: „Треба ли да се чудиме, прашува тој, зошто на Македонците не им се дозволува да ги читаат Вапцаров, бугарските класици, бугарските преводи – на бугарски? Дури ни бугарски учебници по математика и биологија?“

Ама математика! Од добата на зачетоците, од добата на песочните часовници што го определуваат времето на бугарскиот шовинизам кон Македонија! Директните закани и навреди, ступидни како податок во ова наше време, Огњанов ќе ги изрече на крајот: „А ние? Што ние? Молчевме толку време, може да помолчиме уште... Да спориш со глупост, исто така е глупост. Од друга страна, ние искрено ги сожалуваме оние несреќници таму – тие треба да се лекуваат...“

Македонскиот народ не се среќава првпат со ваков неконтролиран, протачки и силедиски излив на великобугарски страсти. Дотолку полесно е да го сфатиме фактот дека тој ист Огњанов нашиот Крсте Петков Мисирков го претставува како човек со „лабилна психа, прогонуван од манија за сопствено афирмирање и достатно описменет во разни реакционерни центри“.

Овој памфлет на Огњанов не беше достатно што беше објавен во „Литературен фронт“. „Славјани“ во бр. 11 од 1979 година побрзаа да го пласираат и на своите страници. Патем, ова списание во претходниот, десетти број, ја објави и „Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели“.

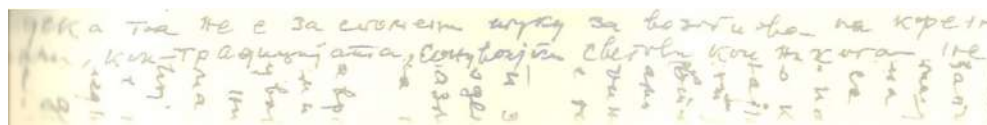
Тешко е да се проследи сето она што бугарските средства за јавно информирање го пласираа во текот на последниве неколку месеци, како што е тешко да се открие некоја почувствителна разлика во ставовите што тие написи ги застапувале. Факт е дека она што го објави „Литературен фронт“ влегува во списокот на најтешките навреди што воопшто досега се напишани на антимакедонска основа. Во таа смисла и написот на Пондев, објавен на 6 декември 1979 година, само се надградува врз кажувањата на Огњанов, претставувајќи ја македонската нација како „чиновничка нација“, македонскиот литературен јазик како „хибриден јазик на денационализацијата и посрбувањето“.

ни гласа таа не е за својот јазик за вознеми на крст
...католичката традиција, светите книги, крстот...

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мисирков не е основоположник на школа по бугарофобија...

Сите овие написи во својата основа се совпаѓаат со политичките ставови во НР Бугарија, кои веќе две децении вршат ревизија на димитровскиот курс по македонското национално прашање. Ангажирани се голем број научни институции, ангажиран е целиот информативен апарат на политичката пропаганда, ангажирани се одделни историчари и писатели. Сите тие заедно имаат за цел да ја негираат македонската нација и македонската национална култура, да го негираат македонскиот литературен јазик и национална култура, да ги присвојат револуционерните, историски и културни традиции на македонскиот народ и да афирмираат отворени територијални претензии кои допираат пошироко од прашањето на интегритетот на СР Македонија, односно СФР Југославија. Сево ова само ја потврдува и уште повеќе ја назначува благородната мисија на Струшките вечери на поезијата во зближувањето и во соработката меѓу народите, во комуницирањето на духовните вредности на современиот свет. Голема заблуда е да се претпоставува дека што и да е може да ги спречи и натаму продорот на вистината и натамошната успешна афирмација на македонската нација.

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ јалов повик на бугарските писатели за дискриминација на македонските...

ЈАЛОВ ПОВИК НА БУГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИТЕ ДУХОВНИ ВРЕДНОСТИ

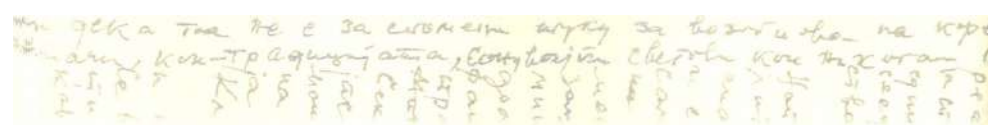
На 30. IX 1944 година, три недели по 9 септември 1944 година, во Софија почна да излегува органот на Сојузот на бугарските писатели „Литературен фронт“. Појавата на овој весник е настан во културниот и во јавниот живот на НР Бугарија.

На неговата триесет и петгодишнина ние ја поздравуваме идејата „Литературен фронт“ да војува за разбирање и соработка меѓу литературните творци од целиот свет, како што се вели во уводникот на свечениот број на весникот, ја поздравуваме неговата идеја весникот да дава „значителен придонес за сплотување на писателските сили околу знамето на дружбата, на мирот и на прогресот“. Особено денес, кога нашата цивилизација е ставена пред еден од најголемите морални испити во својата долга историја: како да се зачуваат мирот и меѓусебното разбирање меѓу народите.

За жал, меѓутоа, точно во јубилејниот број на овој весник од 27. IX 1979 година, продолжува серијата неосновани и груби напади против Југославија, серијата обиди да се дискредитира сè што е сврзано со македонската културна традиција и југословенската надворешна политика.

Всушност, со години наназад, со децении, органот на Сојузот на бугарските писатели „Литературен фронт“, ту во повоздржана ту во најарогантна форма, се нафрла врз македонската културна традиција и врз современите македонски научни и културни самостојности.

Сите негови писанија на оваа тема на недозволен начин вршат ревизија на научната и друга аргументација и ги реafirмираат најреакционерните ста-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

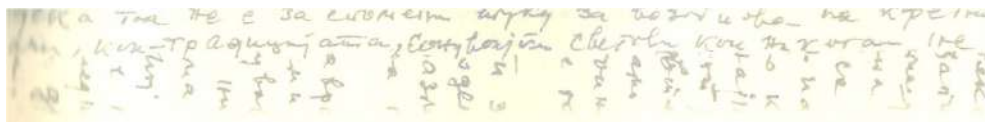
новишта на великобугарскиот шовинизам. Нов е само приодот кој цели – по секоја цена да се прикаже „бугарскиот карактер на Македонија“, насилно да се присвои македонската национална културна традиција и да се обеспредмети и изнегира посебноста на сè што СР Македонија го постигна во текот на своето слободно национално живеење.

Во што се состои новината во овој, најнов антимкедонски поход на „Литературен фронт“?

Во последно време, „Литературен фронт“, покрај формата на потписи на одделни автори, на својата јавност ѝ приоѓа и со колективни потписи. Не случајно: за да се постигне максимално планираниот ефект пред својата јавност, за да се назначи колку што е можно поавторитетно поводот што го елаборира, „Литературен фронт“, овојпат применува испитан облик на психолошки притисок: метод на колективен потпис! Не случајно! Во бруталниот поход против македонската национална самобитност исцрпени се сите средства и сета можна „аргументација“ за да може да биде достатен авторитетот само на еден автор. Треба да се изврши притисок врз јавното мислење на Бугарија, треба да се збунат таа јавност пред потписот на колективниот авторитет. Меѓутоа, длабоко сме уверени дека на прогресивната културна јавност на НР Бугарија ова не ѝ е првпат да се среќава со вакви „иновативни“ форми кои му служат на дневниот политички интерес, па дотолку полесно овие форми јавноста е во состојба да ги одгатне.

Зошто сметаме дека треба да се осврнеме на некои од овие написи?

Презентирани како апсолутна дезинформација (бидејќи ги негираат најрелевантните историски факти), овие написи кријат опасност кај недоволно упатените да создадат недоумици. Се чини дека во ова се состои и основната цел на „Литературен фронт“. Од друга страна, прашањата што се повод и предмет на овие написи, според она како се презентирани, го обелоденуваат присуството на еден многу опасен политички став во некои културни кругови на бугарската јавност, кој може да има недогледни последици во ескалирањето на антимкедонската кампања. Трето, тезите што се застапени во овие написи

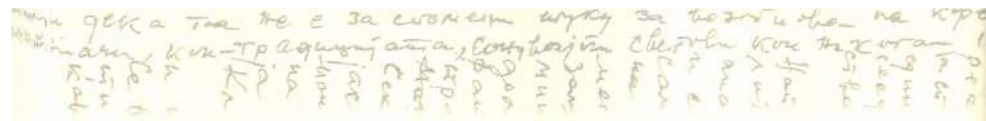
ПОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ Јалов повик на бугарските писатели за дискриминација на македонските...

повикуваат на јавна меѓународна дискриминација на духовните вредности на македонскиот народ, кој фрлан од искушение во искушение, мораше да ги надживее сите Голготи низ вековите сè дури сам не си ги извојува правата на самостоен национален живот, на своја национална и социјална слобода. Сојузот на бугарските писатели, повикувајќи ја меѓународната јавност на бојкот на духовните вредности на македонскиот народ, всушност – упати еден од најнехуманите, па во таа смисла, и најреакционерни повици за дискриминација не само на македонската национална култура, туку тој повик е многу опасна теза во современите движења на нашата цивилизација.

Тоа е теза на меѓи, теза на високи политички сидишта што ги разделуваат народите. Литературата се застапува против такви тези.

Но, за што станува збор?

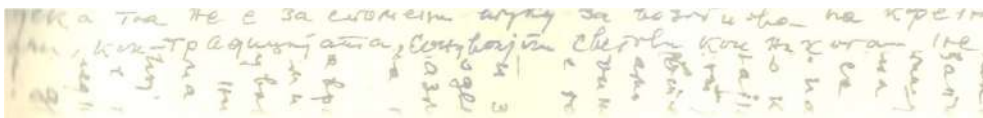
„Литературен фронт“ на 2 август 1979 година, на Илинден, на националниот празник на македонскиот народ, ја објави Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели: „Никола Вапцаров – гордост на бугарскиот народ“. Декларацијата е потпишана од претседателот на Сојузот и уште од 52 (педесет и двајца!) членови на Управниот одбор на Сојузот на бугарските писатели. Меѓу имињата на потпишаните среќаваме и претходно веќе познати потписници или соучесници на други слични антимакедонски оргии. Би било нормално ако заради ништо друго, тоа барем од елементарна учтивост, „Литературен фронт“, на денот на Илинденското востание, на своите страници да срачи збор-два за херојството и огромните жртви на еден соседен и напатен народ кој во почетокот на овој век ја објави и ја изведе својата национална револуција, која, по својот интернационализам, не само што го задолжи светот, туку и ја збогати неговата револуционерна практика. Не случајно Лениновата „Искра“ воспостави врски со македонската револуционерна организација! За жал, сеедно што е тоа нормално и практика во целиот цивилизиран свет, наместо тоа, потпишаните бугарски писатели срачија еден од најскандалозните политички памфлети против македонската култура и југословенската надворешна политика.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Формалниот повод за објавувањето на Декларацијата е чествувањето на поетот Никола Јонков Вапцаров на годинашните Струшки вечери на поезијата. Како што е познато, оваа година се навршија седумдесет години од неговото раѓање. Струшките вечери на поезијата, низ поетското искуство – како врвно човечко искуство, како најрепрезентативен вид на хуманистичко општење, цели две децении ја афирмираат соработката и разбирањето меѓу народите. Нашата цивилизација конструира еден нов свет, но, веќе во темелите на тој нов поправеден свет, треба да се настојува од сите да бидат вградени поетските искуства на сите народи – како феномени на хуманизацијата. Вистинската поетска визија конвергира со научната аргументација и прогноза и точно од тоа единство произлегува антиципацијата според која: за поетите е битна иднината на човекот. Поезијата постои не само за поимите востановени во еден семантички век, туку и пред сè да биде предвесник на новото и похуманото. Особено, кога човештвото не егзистира во еднакви општествени, научни, филозофски и творечки околности. Точно затоа, СВП, презентирајќи ги вредностите на националните литератури на сите народи во светот, прераснаа во незаменлив мост на културната соработка и разбирање, извршија мисија која ги зближува народите. Таа мисија ќе ја продолжат и во иднина.

Поради ваквиот карактер на СВП, Бугарските писатели-потписници на Декларацијата, биле ставени пред нерешлива задача: да се направи обид за дискредитирање на СВП како меѓународна манифестација, притоа, повикувајќи се – на исконструиран повод. Бугарските писатели добро знаеле дека СВП не се само македонска и југословенска естетска и хуманистичка визија. Цели две децении во СВП својата совест и морално поведење ги вградуваат најрепрезентативните имиња на светската поезија, литературна критика и естетика: Неруда, Алберти, В. Хју, Одн, Монтале, Дагларца, Сенгор, Гилвик, Лундквист, Џон Ормонд, Крлежа, Конески, Рицос, Вретаκος, К. Симонов, Евтушенко, Давичо, Јухас, Гараи, Станеску, Гелу Наум, Ружевич, Паул Винс, Енценсбергер, Амрита Притам, В. Завада, Андре Френо, Виктор Шкловски, Јаневски, Марк Тренд: потписниците на бугарската Декларација

ПОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ јалов повик на бугарските писатели за дискриминација на македонските...

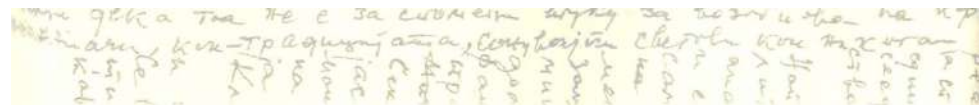
добро знаеле колку и кои сè автори од светот, и живи и мртви, биле претставени во Струга. Тогаш, од каде произлегува нивното право да му забрануваат на нашево време да ги чествува великаните на литературата, и меѓу нив, и особено – кога станува збор за еден таков поет, револуционер-интернационалист, како што е Никола Јонков Вапцаров? Од што е мотивиран тој страв на потписниците на Декларацијата во Струга да се презентира дел од поетското творештво на Вапцаров?

Во Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели „светската писателска јавност“ се повикува да ја заштити вистината на националната припадност на Вапцаров. Тој повик е срочен, напати со повишен мелодрамски тон, напати со назначена патетика, но, во основата тоа е провидна инсинуација: се обвинува народот што го родил својот син – како негов присвојувач! Се обвинува Македонија поради тоа – што не ги отуѓува Македонците!

Потписниците на оваа Декларација, бугарската припадност на Вапцаров ја аргументираат со следниов начин: „Никола Вапцаров, се вели во Декларацијата, беше од Банско, Бугарин“.

Ова е сè. На ниво на овој метод е срочено сè во оваа Декларација. Потписниците, меѓутоа, мошне добро знаат, особено оние меѓу нив кои другарувале со Вапцаров, дека тој ниту со еден ред и ниту со еден стих не даде основа да се шпекулира и манипулира со неговата национална припадност и со неговото национално чувство. Напротив, совршено прецизен и категоричен, Вапцаров низ песните за неговата македонска татковина, гордо и како што му прилега само нему, ја воспевал својата поробена македонска земја и нејзината херојска историја на начин што не дозволува никакви дообјаснувања на Софија која е неговата национална припадност!

Над мојата земја,
до небото
Пирин се крева.
Боровите в бура
Илинденски приказни пеат

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Над Охрид модрината
Во просторот се слева,
а подолу уште
на Егејот далги се леат.

Рековме, не постои ниту еден ред, ниту еден стих, потпишан од Вапцаров во кој да се декларира тој за Бугарин. Освен: бугарската фашистичка легитимација, на која потписниците се повикуваат како на единствен аргумент со кој ја потврдуваат неговата национална припадност. Еве што се вели во Декларацијата:

„Самиот поет, во полицискиот „прашалник“ за востановување на автентичноста на лицето“, пополнет своерачно од него на 2 април 1942 година, напишал:

Име – Никола Иванов Вапцаров.
Роден – на 24 ноември 1909 година.
Оженет.
Без деца.
Народност – Бугарин.
Државјанство – бугарско“.

Навистина поразно: најдобар показ за безизлезноста во која се нашле авторите и потписниците на Декларацијата! Како некој некогаш и некаде да се сомневал во автентичноста на фашистичките принуди и методи! Како некој да се сомневал дали можела поинаку да биде пополнета бугарската фашистичка легитимација на Вапцаров!

Според нас, постои еден поинаков морал.

Бидејќи потписниците на Декларацијата во сето ова не ни даваат на увид поинакви „научни факти“ освен фашистичкиот полициски прашалник, ние би ги потсетиле на некои работи, што впрочем, тие многу добро ги знаат:

„Треба изречно да одбележиме дека точно во тој период кога малкумина од бугарските интелектуалци и писатели имаа правилен однос кон национал-

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ јалов повик на бугарските писатели за дискриминација на македонските...

ното прашање, Вапцаров јасно и категорично го атакува големобугарскиот шовинизам и ја воспева својата родна Македонија со јасни и со конкретни во политичка смисла стихови:

Таа земја
сега што ја чекорам,
таа земја,
в пролет што ја буди југот,
таа земја – своја не ја знам,
таа земја,
простете: е туѓа!“

Ова го соопштува бугарскиот литературен критичар Д. Б. Митов во 1946 година, сред Софија и во едно од изданијата на БРП(к), а не „скопските присвојувачи на Вапцаров“.

Во предговорот кон „Одбраните стихотворби“ на Вапцаров во Софија во 1946 година, еве што вели Христо Радевски:

„Тој беше Македонец, ја чувствуваше и ја воспеваше Македонија како своја татковина. Но, во неговите стихови нема ниту сенка од дивниот бугарски шовинизам: Тој ја воспеваше Македонија која се бори за слобода и за независност“.

Откако ја цитира песната „Земја“, Христо Радевски продолжува:

„Туѓа е таа земја, зашто непријателот не му дозволува, да ја сака, зашто туѓи чизми ја газат неа. Но, поетот таи кон неа најнежна љубов која еден верен син може да ја таи:

Над мојата земја,
до небото
Пирин се крева.
Боровите в бура
илинденски приказни пеат.

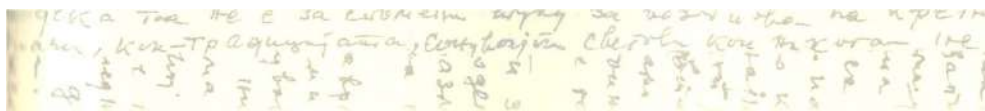
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Над Охрид модрината
во просторот се слсва,
а подолу уште
на Егејот далги се леат.

Тоа е очигледен дисонанс на сите шовинистички рикања кои во стихови и проза се излеаја за Македонија“.

Тоа го соопштува Христо Радевски, истакнат бугарски писател, другар и пријател на Вапцаров, а еве што ќе каже и познатиот бугарски професор Симеон Русакиев, во едно од изданијата на Бугарската академија на науките од 1953 година. Раскажувајќи за една седница на Македонскиот литературен кружок, Русакиев забележува: „Другарите од литературниот кружок имаа задача да го разгледаат прашањето за издавање на една антологија на македонската национална литература. Во таа антологија се проектираше да бидат вклучени литературни творби од времето на Кирил и Методиј до наши денови... На ова заседание Вапцаров даде основно излагање: Вапцаров зборуваше за македонскиот народ, за неговата ослободителна борба, за неговата национална литература и култура, за неговата иднина... Во името на светлата иднина тој ја истакнуваше неопходноста од борба за оспособување на македонскиот литературен јазик, од борба против шовинизмот на бугарската и на југословенската буржоазија. Во своето излагање за македонскиот јазик тој зборуваше за одамнешната книга на Мисирков кој за првпат го постави прашањето за македонскиот јазик, зборуваше за Кирил и Методиј, Климент Охридски, Поп Богомил, Кирил Пејчиновиќ, Јоаким Крчовски, Браќата Миладиновци, Григор Прличев и други.

...Тоа што го чув од присутните, и особено од Вапцаров, во мене направи коренит пресврт, пресврт во моите филолошки сфаќања. Од мислите што ги разви Вапцаров, од гледиштата кои ги застапуваа другите присутни, ми стана јасно колку погрешна претстава создал во мене универзитетот, со какви заблуди не занимаваа неговите буржоаски професори“.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ Јалов повик на бугарските писатели за дискриминација на македонските...

Може ли и има ли воопшто потреба да му се додава нешто на ова што ни го соопштува авторитетниот бугарски филолог Русакиев? Ова, потписниците го знаат. Меѓутоа, за нив единствен аргумент, сепак останува – фашистичкиот полициски прашалник!

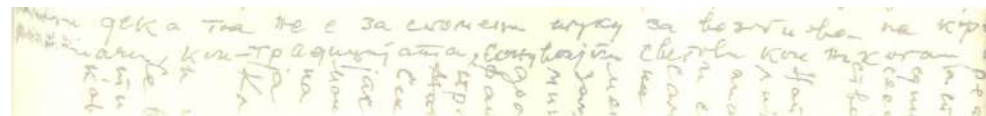
Потписниците на Декларацијата меѓу сите други клевети кажуваат дека „организаторите на една литературна манифестација која не прикрива нечисти политички цели и територијални претензии (потцртаното мое) коишто се опасни за мирот и добрососедските односи...“ и соопштуваат на јавноста дека тоа се луѓе на кои „фалсификувањето на историските факти им е професија“! Заради сето ова безумство што го срочиле потписниците, заради ова дрско и невидено нафрлување на една меѓународна естетска манифестација која „ИМА И ТЕРИТОРИЈАЛНИ ПРЕТЕНЗИИ“ кон нив, чувствуваме потреба да наведеме дел од она што го кажува за себе самиот Вапцаров:

„Во вака значаен момент, вели тој, не се прават реферати со сув догматски, теориски однос... ЗА НАС КАКО МАКЕДОНЦИ КОИ ПИШУВААТ, е неопходна една напредна емотивна сила која ќе ја раздвижи нашата крв, која емотивно ќе раздвижи многу претопени чувства, многу спомени, која одново ќе нè врати на нашето означено место. Зашто, ако во последните ГОДИНИ МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА БОРБА тапка во место, ми се чини, дека причината за тоа не е во отсуството на теоретичност, не е во отсуството на теоретскиот однос кон прашањето, туку во отсуството на жива раздвижувачка сила...“.

Вапцаров формулира прецизно: „За нас, како Македонци кои пишуваат...“!

Вапцаров формулира прецизно: „Македонската револуционерна борба тапка во место“!

Потписниците на Декларацијата тоа одлично го знаеле и го знаат. Тој ова го соопштува во 1938 година, сред Софија, во воведниот дел на неговиот Реферат поднесен на Основачкото собрание на Македонскиот литературен

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

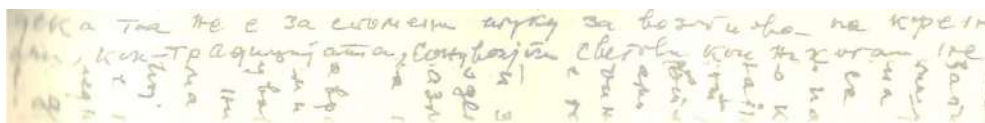
кружок. Потписниците на Декларацијата, исто така, знаеле и знаат, дека и овој Реферат (како и бугарската фашистичка легитимација на која се повикуваат) е своерачно потпишан и напишан од Никола Јонков Вапцаров. Она што е најзначајно, тие го знаат и насловот на Рефератот: „Реферат на Никола Вапцаров за Македонија и за должностите на писателите – Македонци кон неа, кои треба да одат по патот на револуционерните идеи на Гоце Делчев и Јане Сандански“. Овој Реферат не го напишаа „скопските фалсификатори“ туку – Никола Јанков Вапцаров.

Што се однесува до нас – исклучително му веруваме на рефератот на Вапцаров и мора да признаеме дека не го почитуваме полицискиот прашалник на бугарската фашистичка полиција.

Потписниците на Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели не случајно изумиле некои нешта: тие не обрнале внимание на фактот дека Вапцаров одржуваше врски со прогресивните македонски интелектуалци и револуционери во Белград, кои покрај стиховите на Рацин ги рецитираат и стиховите на Вапцаров. Треба ли да ги потсетиме дека Вапцаров одржуваше тесни врски со Кузман Јосифовски-Питу и со Мирче Ацев? Случајно ли е тоа? Случајни ли се манифестациите по повод посетата на македонските студенти во Софија? Случајни ли се средбите помеѓу Вапцаров и Кузман Јосифовски-Питу? Случајно ли Вапцаров, Блаже Конески и други македонски поети читаа заедно во Софија? Случајно ли Вапцаров, Коле Неделковски, Антон Попов, Романов, Димитар Митрев, Ѓорѓи Абациев, Митко Зафировски и други Македонци другаруваа и се бореа за идеалите на македонскиот народ во Македонскиот литературен кружок? И случајно ли, зар не и поради тоа што беа и Македонци, бугарската фашистичка полиција ги стрела, им ги одзеде животите на Вапцаров, на Антон Попов, на Коле Неделковски, на Романов и на други, точно во Софија и точно во 1942 година?

Но тоа е друга тема.

Друга тема е, зашто кој сè не го става потписот под овој памфлет: од дворски поети, од чии мислења и етички становишта зависеше во многу и живо-

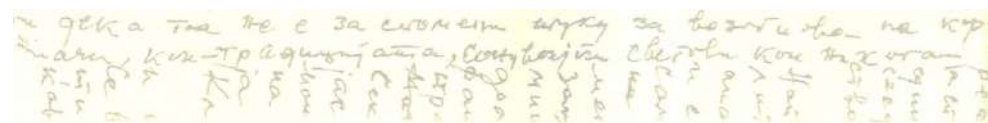
ПОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ Јалов повик на бугарските писатели за дискриминација на македонските...

тот на Вапцаров — до рафинирани политички конјуктури. Некои од потписниците, својот потпис првин го ставаа врз нивната поезија што ја посветија на смртта на цар Борис, а потоа потписот го ставија и врз оваа Декларација со која ја бранат од некого националната припадност на Вапцаров! И — што да речеме? Брутално — и неодржливо!

Сепак останува нејасно, зошто потписниците на оваа Декларација ја бранат Македонија од Вапцаров?

Ние по сево ова, навистина немаме причини да не се согласиме со потписниците на Декларацијата дека „историското наследство е вредно достоинство за секој народ. Тоа е живо секавање на минатото, тоа е истрајната задача низ победите и поразите, тоа е мудроста до која се издигнале неговите најголеми умови... Тоа е вистина којашто одамна го зазела местото на важечка норма со современиот цивилизиран свет. Секој обид да се присвојува туѓото наследство што неизбежно го следат низа преиначувања, премолчувања и измами, нè потсетува на фосили покрај кои напразно поминувало времето, со целата негова морална, научна и интелектуална револуција“.

Се согласуваме со овој дел од Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели. Ние навистина немаме мотиви да не се согласиме со фосилите покрај кои и натаму попусто минува времето со сета негова морална, научна и интелектуална револуција. Ние само би додале: совесно, одговорно, со сета почит кон научната и друга аргументација, македонската литературна историографија не остави зад себе ниту еден единствен ред според кој да се заклучи дека Вапцаров не ѝ припаѓа и на бугарската литература. Вапцаров целиот свој творечки опус го реализира во медиумот на бугарскиот литературен јазик. Но, неговиот пример не е ниту усамен ниту последен. Употребата на туѓ јазик не е никаков исклучок, не само во историјата на литературата, туку најконкретно и во најсовремените литературни движења и процеси. Од познатите историски околности македонскиот литературен јазик се конституира најдоцна од сите словенски јазици. Но, тоа не му дава право никому да тврди дека нема ништо самостојно во македонскиот национално-културен

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

развој во последниве два века и дека „македонскиот литературен јазик е резултат на еден арбитрарен политички акт, кој се роди и започна да се налага по силата на некаков политички декрет“.

„Тешките историски услови во кои се наоѓале Македонците имаат оставено свој печат врз нивната култура... Националниот гнет на владејачката српска буржоазија е извонредно тежок. Српската лингвистичка наука во личноста на Белиќ го одрекува секое право на национално самоопределување на Македонските Словени, тврдејќи дека Македонските Словени божем се Срби. Од друга страна, бугарската лингвистичка наука, којашто им служи на идеите на бугарскиот империјализам, не им го признава на Македонците правото на самостоен национален развој. Јужна Македонија и' припаѓа на Грција, каде што исто така, е силен националниот гнет“.

Ова, како што им е познато на потписниците на Декларацијата, го пишува Големата советска енциклопедија, том 37, Москва, 1938, стр. 743–744.

Поаѓајќи од овие факти, македонската литературно-историска свест немала потреба да го прескокнува податокот дека поетскиот опус на Вапцаров е остварен на бугарски јазик, но, дека чувствувала обврска да го објасни тој момент сообразно со историската стварност, не фетишизирајќи ни една составка од комплексот. Поради сето тоа, апсурдно е и претставува безобзирно негирање на националното чувство на Вапцаров, како што е неприфатливо секое поинакво размислување од тоа — дека Вапцаров својот творечки опус го оствари на бугарски јазик и дека поради тоа тој и' припаѓа и на бугарската литература.

Ете, точно поради сето ова Никола Јонков Вапцаров, а по повод неговата 70-годишнина од раѓањето, беше застапен и оваа година на Струшките вечери на поезијата. Тоа, секако, претставува вистинска почит и признание и на сета прогресивна бугарска литература, па дотолку поапсурден е поводот врз кој е исконструиран жестокиот памфлет на Сојузот на бугарските писатели. Вапцаров е пролетерски поет. Во нашиот современ свет нормално е тој да биде чествуван не само поради она што го напиша во преломната етапа во

бугарската литература, не само поради неговата татковина Македонија, туку би било многу логично него да го прослават и на Филипините и под „јадрите ѕвезди на Фамагуста“, и во Мадрид, и во Барселона, зашто низ слободата на Шпанија тој ја гледаше слободата и на својата поробена Македонија, онака како што четири децении подоцна, блискиот другар и соборец на Гарсија Лорка, којшто падна пронижан од фашистичкиот куршум што го пронижа и Вапцаров, значи онака како што четири децении подоцна, Рафаел Алберти напиша една од своите најубави и најпотресни песни посветени на Македонија и на нејзината револуционерна историја.

Во тоа ли е гревот што го направија Струшките вечери на поезијата?

Тој грев ли е причина за да се исфабрикува еден политички памфлет со толку назначен – и понизен и агресивен метод на општење со јавното мислење?

И првпат ли е сево ова?

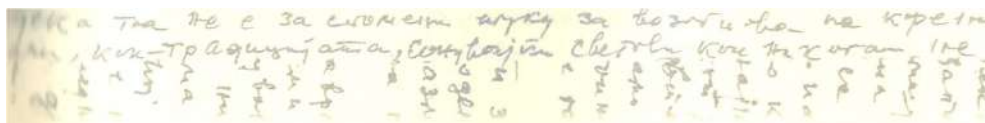
Суштината на Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели поаѓа од дневни политички потреби: потписниците биле свесни дека со својот акт го осквернуваат достоинството и вистината за големиот поет, но, манипулирајќи со фашистичкиот бугарски прашалник, тие, фактички, се потпреле на великобугарската фикција и прогонувале сосема друга цел: преку Струшките вечери на поезијата да и импугтираат територијални претензии на СФР Југославија и да им наштетат на југословенските надворешно-политички становишта и воопшто на авторитетот на Југославија спроти почнувањето на Самитот во Хавана. Логично, во Хавана се случи она што потписниците најмногу се плашеа. И со право треба да се плашат сè дури писателскиот морал се заложува врз црн и ефемерен политички плакат. И овој пат фалсификатот, како неброено пати досега, се врати како бумеранг на адресата на Сојузот на бугарските писатели во Софија.

Потписниците на оваа Декларација не е умесно да се плашат дека некој, посебно „Вапцаровите сонародници во НР Македонија и во Пиринска Македонија – ќе се обидат да го одрекнат местото и неговото значење во бугар-

ската литература“. Ова го рече академикот Митрев, далековидо согледувајќи ги сите аспекти на проблемот на Вапцаров.

Ќе беше многу хумано и многу совесно, потписниците на Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели, доколку го почитуваат делото и идеалите на Вапцаров, наместо потпишаната Декларација, да потпишеа или да потпишат Декларација во која би се прашале: што се случи со стотиците илјади Вапцарови роднини и земјаци од Пиринска Македонија, и уште да прашаат: постои ли фалсификат поголем од оној што ја избриша, меѓу другите, и Македонската народност во Бугарија?

Длабоко почитувајќи го прогресивниот бугарски писател, ние не сакаме да веруваме дека една ваква декларација треба да биде фикција засекогаш. Отсуството на таквата декларација утре ќе го почувствува бугарскиот народ, онака како што тој длабоко во себе ја чувствува денес навредата што му е нанесена со Декларацијата на Сојузот на бугарските писатели.

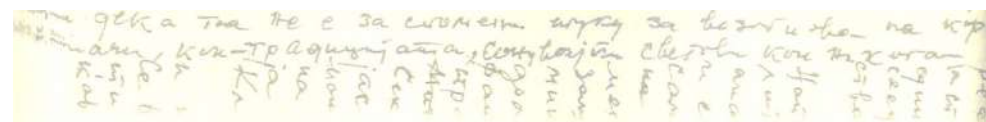
ЮШОТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ памфлетот на пенчо давчев – морален пораз за современиот...

ПАМФЛЕТОТ НА ПЕНЧО ДАНЧЕВ – МОРАЛЕН ПОРАЗ НА СОВРЕМЕНИОТ САНСТЕФАНСКИ ГАЛИМАТИЈАС

„Литературен фронт“ не се задоволи со политичкиот памфлет објавен на 2 Август. На 13 септември 1979 година, тој публикуваше нов антимакедонски запис: „За Струшките вечери на поезијата и по нивни повод“. Написот е потпишан од бугарскиот критичар и професор Пенчо Данчев. Функцијата на овој напис веројатно била да ги конкретизира и да ги поддржи политичките становишта на Декларацијата, но наместо тоа одново на бугарската јавност и на јавноста воопшто им е понуден еден галиматијас кој има свој пандан само во антијугословенската серија бугарски памфлети објавени некаде пред три децении.

Познатата политичка терминологија што во НР Бугарија со децении се применува во јавните написи сврзани со негирањето на македонската нација, во памфлетот на Данчев е придружена и со многу примитивни инкриминации со кои тој му се обраќа на сè што е македонско, низ целата македонска историја, култура и литература. Мошне познато е тоа дека ваквиот стил на општење и во уште погруба и побезобсирна форма овој софиски весник го задржува и го спроведува и во наредните броеви од 20 и 27 септември 1979 година.

Написот има претензии да се обиде да полемизира со Струшките вечери на поезијата. Меѓутоа, тој е програмиран за ново атакување врз историските и духовните вредности на македонскиот народ. Пенчо Данчев за мотив ги зема СВП, но неговата првична амбиција е да направи ретроспекција на бугарските историски и културни традиции (не заобиколувајќи ја македонската културна традиција) и во основата на концептот што го застапува тој им се

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

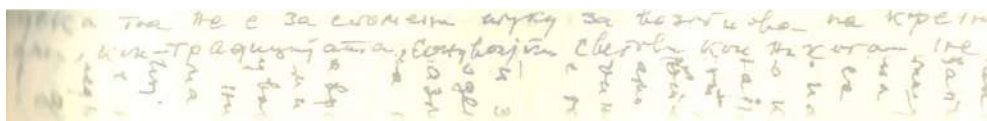
приклонува исцело на санстефанските тези.

Ваквиот приод не само што посегнува врз историската и културна традиција на Македонија, туку низ начинот на кој Данчев се обидува тоа да го стори имплицитно ги потценува културните достоинства на својот – бугарски народ. Не сакајќи, тој го минимизира нивното релевантно значење – колку низ историјата толку денес. Впрочем, работа на самиот Данчев е со каква почит ќе се однесува кон културните традиции и достоинства на својот бугарски народ. Наше е да ја регистрираме моралната снисходливост на овој памфлетист, којшто на СВП и на македонската култура им имплицира тези за „денационализација на Вапцаров и на неговото творештво“!

Што очекувал Пенчо Данчев: Македонија да го денационализира Вапцаров? Македонија – да го размакедончи Вапцаров?

Веднаш потоа, Данчев маестрално ја одигрува партијата на недоветност: „Санстефанскиот договор“, „Бугарскиот карактер на Македонија“, „Македонија – многувековна лулка на бугарштината“, „Ревизија на културната и политичка биографија на Бугарија“, „Злостна антибугарска пропаганда“, „Претензии кон бугарски територии“ итн. Данчев како подземно сениште шета низ македонската национална и културна преродба и откако најсурово, не почитувајќи никакви норми во јавното општење, ќе ги расфрла на сите страни ребрата и коските на плејадата македонски преродбеници, себеси си го поставува оној горчлив и гневен повик на Паисиј: „О, неразумен народе, зошто се срамиш да се наречеш Бугарин?“ Така стигнува и до почетокот на овој век, за да прошета одново неговото сениште и да ги расфрла ребрата и коските на македонските револуционери од Илинденската револуција, а на крајот да изведе заклучок: сите оние што се Македонци – се Бугари!

Пенчо Данчев има амбиции да изведе и политички заклучоци со многу сериозни и долгорочни импликации: „По Втората светска војна, во рамките на СФРЈ, како наследство од Кралската Југославија, и на Вардарска Македонија ѝ се укажа (потцртаното мое) да се оформи како една од републиките на Федеративна Југославија“.

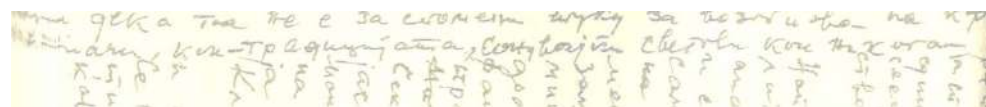
ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ памфлетот на пенчо давчев – морален пораз за современиот...

Данчев по ова се обидува да ја појасни и „пасивноста на Бугарија во деи- новите кога крвавеа македонските патриоти во огновите на Илинденската револуција: „Работата е во тоа, вели тој, што Гоце Делчев знаел да ја разграни- чи својата бугарска припадност од стратешките и тактичките цели на ВМРО, на македонската револуција. Се барале такви фирми за борба и на идното државно уредување (автономија, федерација) кои би создале преграда пред асимилаторските апетити на Грците и на Србите и кои би ја неутрализирале бруталната империјалистичка интервенција од Запад...“

Сево ова професор Данчев го прави за да ја дефинира својата централна теза: оној кој инсистира на национално самоопределување на Македонија – тој ја раздава „националната самоопределба“ па затоа, утре некој може да се појави со предлог за „национално самоопределување и на шопскиот крај...“

Навистина ступидно! Гротеска! Или, поточно: облик на една од фашизи- раните тези на великобугарскиот шовинизам кон Македонија.

Натаму, своите тези тој се обидува да ги наложи и поддржи и со авторите- тот на неговиот „критички“ осврт на политиката на БКП по македонското на- ционално прашање: „...Неопходно е, вели тој, да се одбележат единични, изо- лирани случаи на неправилни становишта во одделни партиски резолуции и одлуки“, – вели Данчев. Интересно е, меѓутоа, дека во последно време „Лите- ратурен фронт“ многу често ја „критикува“ Бугарската комунистичка партија за некои нејзини ставови, се разбира „погрешни“ по македонското национал- но прашање! Данчев во стилот на овие „критики“ инсистира на ревизија на усвоените партиски документи кои го афирмираат македонското национално прашање усвоени на Втората нелегална конференција одржана од 6 декември 1927 година до 15 јануари 1928 година во Берлин. Како што е познато, на оваа Конференција победија тезите на Георги Димитров во однос на македонското национално револуционерно движење, односно по македонското национално прашање. Данчев не се задржува само на ова, туку бара ревизија и на доку- ментите усвоени на Извршниот комитет на Комунистичката интернационала во 1933 година, оценувајќи дека овие документи го афирмираат „левосекташ-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

киот национално-нихилистички однос кон националното прашање“. Авторот на тој напис, ставен пред неразрешливи задачи наспроти аргументите, доаѓа до еден сопствен „марксистички изум“: „Македонија на Македонците – но, никако лишена од 'бугарското сознание'“.

Оваа теза не е многу невинна и политички неукна. Таа имплицитно афир- мира политички став кој не е тешко да се предвиди какви цели прогонува цел еден век по санстефанската гротеска.

На крајот на овој памфлет директно и во најарогантна форма се атакува- ат Струшките вечери на поезијата, кои (тоа може само тој да го рече): имаат територијални претензии кон НР Бугарија!

Арогантноста на оваа статија како да нема крај. Според Данчев, Македонија е предел како и другите предели на Бугарија, или поточно на не- говото „отечество – Бугарија“!

Во овој памфлет ова не е најфлагрантната форма на обид за присвојување на Македонија. Има места каде што човек со право се прашува: има ли раз- лика во становиштата на овој литературен критичар со најфашизираните тези на великобугарскиот шовинизам?

Во еден дел на својот памфлет, Пенчо Данчев, обраќајќи ни се нам, на Македонците, нè прашува дали го мешаме поимот на националната припад- ност на Вапцаров со неговото место на раѓање?!

Му благодариме на Данчев за неговото признание дека Вапцаров е роден во некогаш нераспарчената Македонија. Но, што се однесува до неговата на- ционална припадност, до националната припадност на Вапцаров, тој тоа сам го соопштува: „Јас сум Македонец“! (Радој Ралин: „Никола Вапцаров, спеме- ни, писма, документи, издание на Бугарската академија на науките, Институт за бугарска литература, Софија, 1953, стр. 231).

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ „солунските атентатори“ – прв филм на европската филмска модерна...

„СОЛУНСКИТЕ АТЕНТАТОРИ“ - ПРВ ФИЛМ ВО ЕВРОПСКАТА ФИЛМСКА МОДЕРНА, КОЈ РЕВОЛУЦИОНЕРНАТА САМОЖРТВА ЈА ИЗДИГНУВА НА СТЕПЕН НА МОРАЛЕН АТРИБУТ И НА СОВРЕМЕНА ЕСТЕТИКА

Почитувани љубители и пријатели на филмот, почитувани творци и истражувачи на македонскиот филм, особено почитувани неуморни работници на Кинотеката на Македонија. Неодамна, кога во името на организаторот на овие средби, ми се обрати госпоѓата Илинденка Петрушева со покана да земам учество, и од свој аспект да проговорам за поводот за кој сме собрани денес, јас со право се двоумев, и замолив мојата согласност да биде одложена. Во наредниот контакт јас веќе дадов согласност. Денес, стојќи пред вас одново гледам дека човек најмногу треба да се потпира на својата првична реакција и да го почитува својот инстинкт, особено доколку тој почувува на претпазливост, на внимателност. Не сум сигурен, со други зборови, дали размислувајќи на оваа тема не ќе заскитам во предел кој не е од значење за овој повод, но сеедно, моето извинување пред вас - веќе е дадено.

Јас ќе се задржам на три можни аспекти на овој филм. Првиот аспект е совпаѓањето на неколку битни елементи за мојата перцепција на овој филм кој е исто така составен од три битни елементи. Тие три битни елементи се следниве. Југославија тогаш, моите години и трето, самиот филм.

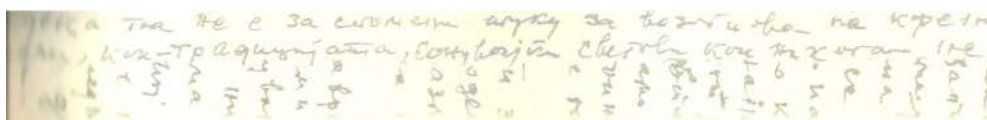
Да почнам со ред. Југославија тогаш, значи во 60-тите години на нашиот век, имаше сјајна голема звезда. Нејзиното име го красеше голем историски морал, излезе како победник над најголемата деспотија на сите времиња дотогаш, и речиси никој не помислуваше дека подоцна, само за деценија-две, ќе стане заробенник на истите принципи на таа деспотија, дека самата

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

ќе стане заробен дух и дека самата ќе се изроди во историски апсурд, во деспотска анархија со антиисториски сјај.

Вториот битен елемент за мојата перцепција на овој филм беше мојата младост. Јас тогаш имав двајц 30-тина години, а секој во 30-тите години живее во големи метафори. Тој верува исцело дека доколку меѓу двајца веќе не може подеднакво да се љуби, дека тој ќе биде оној кој повеќе ќе љуби. Тоа ќе рече младичот на моите 30 години, беше живиот сведок на историскиот факт кога се здравуваа ропството на Македонија, со слободата на Македонија. Никогаш дотогаш и ни една генерација ја немаше таа привилегија да биде сведок на тоа здравување. Јас бев еден од оние, кој стоеше на самиот раб на таа провалија, на идеалната линија на настанот. Зад нас остануваа милениуми ропство, пред нас се отвораше предел во кој допрва требаше да се допотврди духовниот потенцијал на народот. Ние бевме тие сведоци, значи, историјата кога се делеше на минато и иднина. Луѓето кои припаѓаа на иднината бевме сите ние тука, сите во еден сјај, во една инспирација, во една речиси романтична екстаза и верувавме на иднината, му верувавме на животот, но не ние него – туку тој, животот, нè изневери нас.

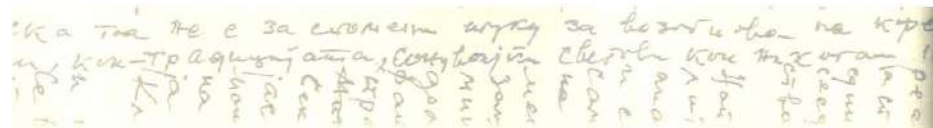
И третиот битен елемент за мојата перцепција на филмот „Солунските атентатори“ беше точно самиот филм. Филмот, не реков ништо ново, е множество на естетски, етички и безброј други околности. Овој филм за мене беше еден вид преобразба на моето дотогашно битие во едно поинакво. Јас како единка, а тоа го мислам и за сите други кои дојдоа во допир со овој филм, излеговме од заробеништвото на едно време и влеговме во поинакво време. Одеднаш, сè доби поинаков сјај. Руралната боја која од праискони го означуваше битието на мојата татковина и на моите врстници, одеднаш се измени. Исчезнаа во мојата свест опинците и војничките коцули, минтаните и бечвите, се беше заменето со една исклучително модерна униквадровска линија и манир. На екранот се покажа еден голем град, едно море кое влегува како духовна ознака на една идеја и на едно битие. Наместо домашниот рурален амбиент со земјени соби, и огниште со пламници, со синцири, се

КОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ „солунските атентатори“ – прв филм на европската филмска модерна...

покажаа модерните линии на една урбана средина и, пред сè, се покажа една нова и модерна мисла, еден поинаков јазик со кој прецизно и отсечно беа назначени идентичноста на животот и смртта, доколку во таа прегнантина логика се набљудува вториот план на единката како составка на татковината. Стануваше збор, значи, за еден филм кој наложи една исклучително модерна линија во дејствувањето, но и во чувствувањето на животот. Тоа е првиот круг на моето видување на овој филм, кој треба да претставува обид – мојата перцепција на филмот да се согледа како единство на три комплементарни психолошки историски аспекти. Вториот круг е историскиот и естетскиот комплекс на овој филм. Уште од антички времиња па сè до денес, од походот на Далијан на Скитите, од востанието на палестинските Евреи, па сè до Алжир и Виетнам и до Југославија денес, герилата била, и е составен дел на војните и на животот. Од Сум Цу Гу, преку Цезар, па сè до Клаузевиц и Елис, сите овие ја проучувале оваа појава.

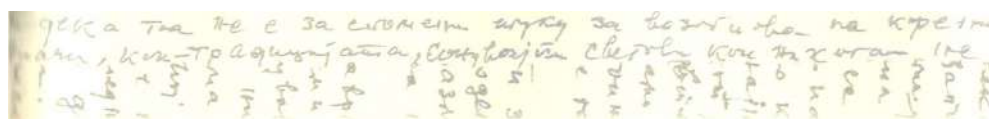
Да се обидеме да ја проследиме, во најкуси можни прти, линијата на герилата и атентатите. Допуштам дека ќе биде од значење барем за заклучокот. Уште во Стариот завет се говори за овој феномен. Уште во самиот изгрев на човековата историја поимот на герилата е активен поим. И во времето на Давид и Јошуа, но, секогаш герилското војување било тесно сврзано со социјалните антагонизми, но и со духот на трудољубивите чувства и уште со целта да бидат набркани натрапниците на туѓите огништа. Востанието на Евреите против сириско-грчките господари, кое се одвивало уште во вториот век пред новата ера, обилува со бројни податоци за класична герилска војна. Гласот за јунаштината на Јуда Макавеј со векови се ширел насекаде. Денес авторитетни претставници на историската наука, сè поаргументирано тврдат дека и Исус Христос е еден од најголемите водачи на востанието на робовите против Римската Империја кој во основите на својата стратегија ја имал герилската војна. Би било невозможно, значи, да се направи поцелосна анализа на една непрекината низа операции од герилски карактер низ севкупната човекова историја и историјата на војните. По правило, отпорот

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

против владетелот во принцип добива герилски карактер, едноставно поради тоа што потчинетиот не располага со таков воен потенцијал како господарот. Така, низ целиот среден век и сè до денес, герилата ќе претставува составен дел на сите војни и упади. Таков ќе биде и упадот на Леманите и Франците во Италија, германската инвазија на Галија, упадот на Визиготите во Рим, ужасот што зад себе го оставија Хуните и Вандалите, упадот на унгарските племиња во Унгарија, и на арапските на територијата на Византија. Да не говориме во наши услови за герилата на македонскиот народ во текот на петвековната окупација од Османската Империја – од ајдутите до партизанското војување пред половина век. И што можеме да заклучиме? Анализата на повеќе од 130 герилски војни покажува дека тие не се сигурен начин за преземање на власта, ретко кога нивниот успех бил пресуден во директна воена конфронтација на режимот со останатиот. Доколку веќе победувале, победувала герилата на националноослободителните војни, бидејќи во тие војни јасно се распознава кој на чија страна е – на едната е туѓинецот, а на другата народот. Во герилата значи, воените причини се второстепени. Првична е да се убеди народот дека треба да војува, точно, моќта е во пушката, но пред сè, народот треба да се убеди да ја земе пушката в раце. Целта на македонските гемиици, всушност, беше тоа, и саможртвата на четата на Христо Узунов беше таква. Сакам да го заокружам вториот аспект на мојот приод денес. Моето сознание говори дека најкруцијалното, најсветото во ослободителното дело на македонската национална револуција во почетокот на нашиот век е саможртвата. Идентификување на сопствената смрт со животот на потомството. Овој величествен чин е дело на духовно ослободен човек. Историската правда се темели само врз сознанија на историска саможртва, а тоа ќе рече дека најсовремените, најмодерните облици на таква саможртва се точно Солунските атентатори.

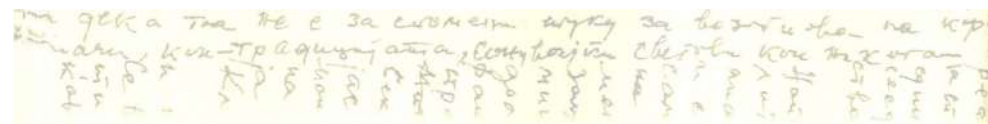
Во таа смисла филмот „Солунските атентатори“ е прв филм во европската филмска модерна, која револуционерната саможртва ја издигнува на степен на морален атрибут и на современа естетика. Тој филм става печат – личната

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ „солунските атентатори“ – прв филм на европската филмска модерна...

погибија не е лична трагедија, туку длабоко филозофска и длабоко етичка порака во која израснуваат поколенијата. Овој филм, точно поради тоа, е голем споменик на човековото достоинство, бидејќи убаво кажува како идеалот на личноста се преобразува во свест на еден цел народ и на една национална револуција. Суштината на овој мој втор став е погледот дека во Европа, до појавата на „Солунските атентатори“, оваа тема не беше естетски анализирана.

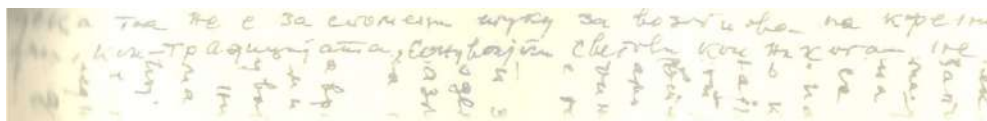
Сакам да го искористам овој повод за еден упадок во анализата на господин Крсте Битовски што ја направи денеска. Во декември 1902 година, во Софија доаѓа Павел Шатев, за да се сретне со Гоце Делчев. Се среќаваат во хотел „Ватенберг“. Тоа е декември, значи неколку месеци пред да започнат атентатите во Солун, и одвај неколку месеци пред херојски да загине Гоце Делчев. Интересен е воопшто целиот опис на настанот, бидејќи е совршено автентичен и доаѓа од Павел Шатев. Влегува во хотелот, неколку чувари се обидуваат внимателно да му пристапат, да го испрашаат кој е, што е, кого бара, како бара, и така натаму и кога конечно се разбираат, влегува во собата во која работи Гоце Делчев. Првиот миг на оваа средба е едно тешко разочарување на Шатев. Тоа е негова прва средба со идеологот на Илинденското востание, бидејќи го видел во светлина, во сјај, во каква не сакал да го види. Гоце Делчев, нели, имал определени карактеристики, чисто физички, кои малку го вознемириле и го возбудиле Шатев. Бил малку нехармонично граден – со подолг струк, покуси нозе, и имал карактеристичен чекор, побрзо движење, пократки чекори итн. Меѓутоа, на масата тој видел една кригла со црно пиво, Гоце Делчев, нели, и онака како личност е на самиот врв на еден миг пред народот. Пател од чир на желудникот, а од друга страна парадоксот на Шатев тука се раѓа, како може со чир на желудник да пие црно пиво. И кога станал Делчев нешто во другата соба да земе, некој материјал, пробал од пивото и видел дека внатре има и ракија. Одеднаш се симнала уште една завеса, во тој миг. На враќање Гоце го прашува: Добро, што ќе се напиеш, кафе или нешто друго... Не, – вели Шатев – и јас ќе се напијам како ти што пиеш. –

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Му донеле пиво, му кажале дека во неговата чаша нема само пиво, туку има и ракија внатре. Почнува еден отворен разговор, еден фин разговор во кој Шатев го прашува, поправо му кажува на Делчев – јас, вели, доаѓам од името на моите другари, ние се решивме за атентати. Не доаѓам тука кај тебе да ми дадеш согласност, туку само за да те известам. Делчев отпрво тактизира, меѓутоа, на крајот се открива пред него. Тој му кажува дека според своите револуционерни уверувања е социјалист, според местото што го зафаќа сега во националната револуција, тој е шеф на една национална револуција, но доколку се почитува неговата душа, тој и` припаѓа на таа група атентатори. Завршува разговорот со следново: „Ти не си дошол кај мене да ме прашаш, но јас ќе се молам пред Бога да успеат вашите атентати и вашата работа“. Интересен е овој аспект, бидејќи на еден или друг начин кажува за свеста, една огромна, голема свест на саможртвата која можеби во третиот аспект ќе се донадгради.

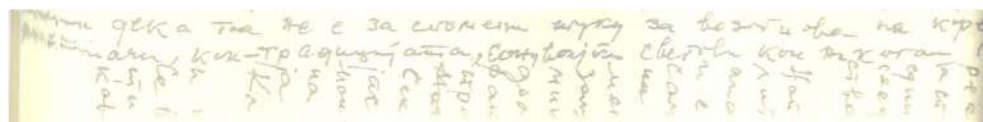
Третиот аспект на кој сакам да се задржам, е филозофијата на оваа тема. Луѓето кои се определија за светоста на саможртвата беа млади луѓе. Момчиња кои се уште не ја почувствувале топлината на домот, момчиња кои се уште и припаѓаа на девственоста. Тоа беа млади аскети, сонот за слободата на нивната татковина беше над сите други нивни соништа. Највисоко од се стоеше идеалот на слободни луѓе, зашто само слободниот човек располага со својот живот. И уште повеќе, тоа беа интелектуалци, луѓе упатени во вистините повеќе отколку што може да биде упатен оној кој во револуцијата се вклучува само со своите сопствени емоции. Од друга страна, филозофијата на смртта означува крај на нешто живо и убаво. Се говори за смрт на човекот, за смрт на некоја билка или пријателство. Не се говори за смрт на некоја... Смртта во својата суштина е откровение и посвета. Смртта на едно ниво, можеби, е само предуслов за живот на некое друго ниво. Но, основно кога станува збор за смртта е тоа, дека нејзината симболистичка и филозофска основа, потоа поаѓањето од фактот дека правото на одлучување за животот, на според тоа – и правото на решавање за смртта, им припаѓаат само на боговите. Значи

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ „солунските атентатори“ – прв филм на европската филмска модерна...

покрај Зевс и Атена, покрај Аполон и Артемида, по Хеката и Персефона, по правото на нашата словенска божица Марена, со такво право се здобија и Солунските атентатори. Смртта, со други зборови, постојано нè потсетува дека треба да се оди сè подалеку, зашто таа е предуслов за напредокот на животот, особено доколку е тоа свесна саможртва.

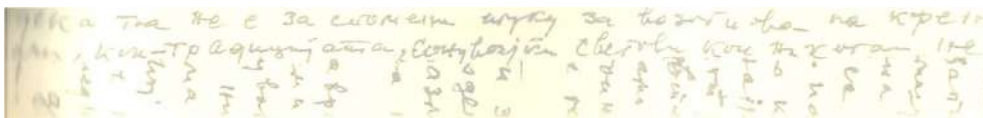
Во нашите критичко-есеистички анализи посветени на оваа тема и сврзано со „Солунските атентатори“ како филм, најчесто смртта на атентаторите се вклопува во поимот на фатализмот. Таквиот став значи воопшто да не се насетат моралните димензии на чинот на саможртвата, и особено на аскетската, речиси идеализирана визија на еден морален концепт кој означува вистински врв на светата материја на слободата. Не станува тука збор за каков и да е облик на фаталистичка немоќ. Обратно. Фатализмот е мисловен и верски систем во текот на повеќе векови на нашата цивилизација. Се третира како метафизички закон кој управува со светот и проповеда немоќ на луѓето и нивната волја, јаловост на човечките напори. Фатализмот низ историјата служел за да ги парализира поттикнувањата, подредувајќи го човекот и неговата судбина под зависноста на повисоки и судбоносни сили. Нема ништо кобно, неизбежно, судбоносно, во одлуката на Солунските атентатори, а сето тоа да зависи од некоја мистерија, а не од нив. Обратно. Филмот покажува дека сè зависи од тие момчиња, сè е во рацете на тие префинети аскети. Дека станува збор за фанатично оддадени млади луѓе, посветени на македонската национална револуција, денес е повеќе од јасно. Дека не може да стане ниту збор за револуционери-фаталисти, денес исто така е совршено јасно. Кај протагонистите на овие идеи и во нашата естетика кои го проследуваат овој факт на ниво на коментар мора да доживее ревизија. Станувајќи херои на животот, тие постапно стануваат херои на уметноста. Понизок степен на херојство е животното херојство. Повисок, зашто е поуниверзален и трансвременски е чинот на естетскиот хероизам и точно во ова треба да се побараат корените на една голема и несекојдневна тема, која маестрално е анализирана низ текот на филмот „Солунските атентатори“. Трагичното во човекот најчесто е

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

израз на трагичното во колективот, во народот, во кој поединецот потекнува и во неговата генетичка смисла. Акцијата за која станува збор е извршена, пишуваше почитуваниот Јован Бошковски, разурната е Отоманската банка во Солун, во која е инвестиран странски капитал, запален е и уништен францускиот патнички брод „Гвадалкивир“ во солунското пристаниште, и извршени се и други атентати. Во атентатите се загинати сите непосредни извршители, освен атентаторот на бродот „Гвадалкивир“. Нивната погибија има корени во филозофската и политичката концепција на атентаторите. Меѓу другото, тие свесно зеле обврска за доброволна смрт, сметајќи дека и на тој начин ќе го покажат својот прилог против угнетувањето. Ние би додале: и против отчовечувањето. Всушност, тоа бил еден терористички кружок, со јасни цели: Ордан Попорданов-Орце, Константин Кирков, Павел Шатев, Мечев, Тричков, Иван... Според нив, смртта е пристojно мокна логика на секој тероризам, и таа и таквата смрт во тоа време морала да се издвои, и да се сфати како дел од една глобална акција и програма на националната револуција.

Чистотија, морална чистотија изведена до филозофско совршенство. И конечно, кој ако не интелектуалците, од побуди и чувства – ќе минат на дело. Кој, ако не тие, ќе покажат како се љуби животот, точно низ неговата материјална негација и точно жртвувајќи го тој живот во име на големите идеали. Тој и таков подвиг на саможртва е психолошка позиција на полититички саможртвеници, зашто тие и не можат да се подведат под голата позиција на самиот поим политички саможртвеници. Наспроти моралното совршенство и чистотата на сите, еден меѓу нив се изделува и со понагласена анализа на филозофската платформа на саможртвата. Тоа е Павел Шатев, атентаторот на „Гвадалкивир“, единствен кој останал жив од сите нив. Како останал жив, зошто не се жртвувал и самиот, најпобеднички, особено откако го извел, мошне успешно, атентатот на именуваниот „Гвадалкивир“... тука нема ништо случајно. Неговото останување во живот е дело на неговиот поглед, на неговата филозофија. Шатев му поставил прашање на Орце:

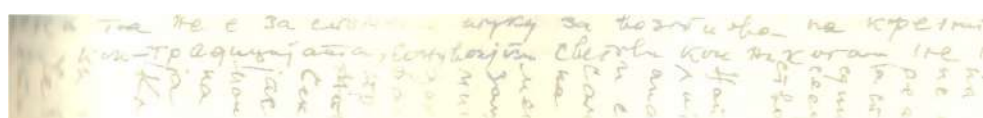

„ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ „солунските атентатори“ – прв филм на европската филмска модерна...

„Зошто зборуваш за умирање? Зар поради тоа што падна еден од нас треба да станеме фаталисти, очајници, треба да бидеме практични, сурови, методични, терористи кои натаму ќе мора да му помогнат на народот. Ние му требаа на народот“. Некои наши критичари, анализирајќи го филмот, се обидуваат да фрлат сенка врз моралната чистота на Шатев, точно заради овие ставови кои во својата суштина се одбрана на животот. Химнична е, и епска димензијата на вистинските херои на револуционерното дело. Да се спаси животот во борбата, што е друго посветло од тоа? Од тука за нас се неприфатливи тезите за неопходноста на смртта по секоја цена. На едно место, еден од овие критичари ќе заземе став дека Шатев можел да биде делчевец или илинденец, но не можел да биде и едното и другото, и илинденец и терорист. Како терорист тој морал да изгори, а како илинденец тој можел да изгори. Ова е вистински апсурд и тотално непознавање на принципите на македонската национална револуција.

Ова беа моите глобални заклучоци. Прво, мојата перцепција на филмот „Солунските атентатори“ е тријада на комплементарни составки, етичката вертикала на Југославија во 60-тите години и значи, мојата возраст на 30-тина години, овозможуваат психолошка predisposition на големи надежи и верувања, и самиот филм, ослободен од вулгарната футуристичка гама и афирмирајќи една апсолутно модерна естетска линија на герилата во Европа. Второ, „Солунските атентатори“, поради тоа, е и најмодерниот и веројатно најкомплетниот филм во Европа на оваа тема и, трето, филмот одбрани висока филозофска теза, која е антифаталистичка, и чин на највисока етичка вертикала на националната револуција кај нас.

Излагање на научниот симпозиум за филмот „Солунските атентатори“, одржан во декември 1991 година, во организација на Кинотеката на Македонија“ (Зборник „Македонски игран филм“, книга 6, „Солунските атентатори“, Кинотека на Македонија“, Скопје 2003)

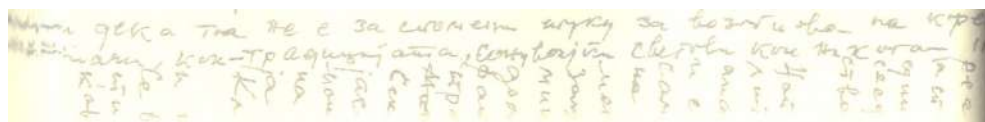

„ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонска икона и руска секира

МАКЕДОНСКА ИКОНА И РУСКА СЕКИРА

Една од повеќе страни осмислена, благородна и умна идеја на нашиот помлад, но инспиративен и активен публицист и есеист, Мишел Павловски, пријатно ја изненади и задолжи нашата јавност: во исклучително богатите трезори на интернет, благодарение на Книгоиздателството МИ-АН, од неодамна свое сокровиште си најде и македонската литература. Оние кои го разбираат и толкуваат сеопштиот јазик на математичките метафори, достатно е со својот компјутер да воспостават допир притискајќи на неговите симболи: <http://www.geocities.com/soho/2744>, за да го отворат сефот на WEB страницата на МИ-АН. На таа страница, меѓу другото, ќе почне да се листа и антологија на македонската поезија! Бездруго: суптилна, луцидна иницијатива, остварена во „најмодерното, најагресивното и најдраматичното“ меѓу сите човекови времиња досега.

Во ова обраќање мене не ми се цел естетските и други аспекти на антологијата на македонската поезија што ја подготви МИ-АН и ја обнароди преку универзалните патишта на интернет. Моја тема е бруталната реакција по повод оваа иницијатива. Имено: оваа антологија, во која се застапени со дел од своето творештво дваесетина македонски поети, уште не беше пренокила на својата WEB - постела на интернет, а софискиот весник „Труд“ веќе располагаа со сите клучеви и шифри кои му обезбедуваа пристап до оваа антологија. Првата реакција на „Труд“ беше повеќе од невротична: поводот на антологијата нему му послужи за да ги измеша „бугаризацијата и дебугаризацијата на Македонија“ со прашања на книжевната естетика и книжевната историја; да

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

ја реafirмира тезата за „посмртното спроведување на процесот на преродбата во Македонија“, Рајко Жинзифов, Константин Миладинов, Григор Прличев, по којзнае кој пат да ги земе во заштита од нас, Македонците!

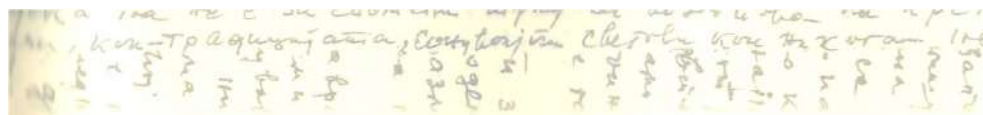
„Разрешена“ синтагмата за спорните прашања

Брзата, невротична и, во голем дел драматична реакција на „Труд“, тешко е да се претпостави, дали, воопшто, можеше да изненади некого во Македонија, зашто, подолго од еден век веќе трае еден безочен и антинаучен пир на великобугарската доктрина кон Македонија и кон нејзиното историско минато. Тешко е, исто така, да се претпостави, кој и да е во Македонија, оваа доктрина да не ја сфаќа како преттекст за централниот стратешки постулат: ист јазик, едно исто историско минато... Целосно обезличување на македонскиот духовен, историски и национален идентитет.

Веднаш по реакцијата на „Труд“, по сосема друг повод, уследи најновата официјална информација на бугарската држава. Од оваа информација, светот требаше да заклучи и да поверува дека во Бугарија нема никакви национални малцинства, туку дека, овде-онде, постојат некакви етнички групи и групички: Турци, Татари, Евреи, Цигани, Ерменци, Грци... И, се разбира, ниту еден – Македонец! Еден да се најдеше барем за лек!

Во севкупната историја на бугарската држава, во однос на Македонија и Македонците, ова е најрадикалниот, најбезочниот и најсуров сек досега. Тој е чин на официјална промоција на доктрина на сеопшто идентификување на македонското и македонството со бугарското и бугарството. Каде води и кон што води сето ова – и на најнеупатениот му станува сосема јасно.

Барем до вчера во Бугарија, според официјалните бугарски пописи на населението, се покажуваше некаква цифра Македонци. Сега, на политичката сцена, се активира оваа најнова доктрина, која во основа значи: целосна негација на македонството како историски и етнички супстрат. Таа претставува

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонска икона и руска секира

обид за негова дефинитивна елиминација од историската сцена како самостоен ентитет. Практично, сето ова значи и обнародување на досега најрадикалниот курс на бугарската држава кон Македонија и македонството.

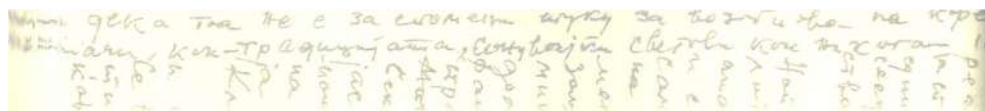
Станува повеќе од логична и јасна претпоставката дека заземањето на еден вака ригорозен курс по највиталното прашање од кој зависат севкупните односи меѓу Бугарија и Македонија, не можело а да не се потпира врз нечија отворена поддршка, врз некоја, исто така, доктрина, која веќе го „разрешила“ она кое е суштина на синтагмата: „Да оставиме науката да ги решава спорните прашања од нашата историја“.

Таквата наша претпоставка, за жал, е – стварност!

За што станува збор?

Во Москва, кон средината на 1997 година, во издание на Российская академия наук, Институт славяноведения и балканистики, а печатена во Книгоиздателството „Индрик“ се објавени првиот и вториот том на „Историја на литературите на Западните и на Јужните Словени“. Најавено е дека изданието продолжува и со трет том. Првиот том е историја на овие литератури од почетоките до средината на XVIII век, а вториот е историја на формирањето и на развојот на литературите на новото време. Втората половина на XVIII – 80-тите години на XIX век.

Во научниот свет, особено меѓу славистите, ова издание на Руската академија на науките, се очекуваше со исклучителен интерес. Тоа е сосема природно, зашто тритомното издание на Историјата на литературите на Западните и Јужните Словени го подготви точно Руската академија, која е со репутација на вистински колос на руската и на светската научна мисла. Тоа е институција во чие име и дејност се вглобени капитални откритија на рускиот научен и творечки гениј, од универзално значење за човештвото. И уште: по нецели три децении Руската академија на науките ќе наполни цели три века научен и творечки опит!

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

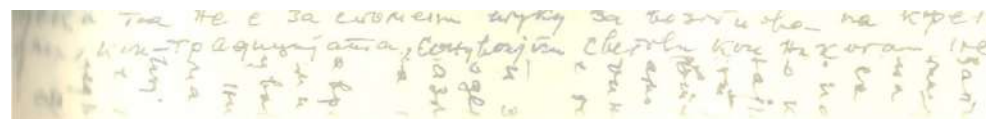
Има и друга, исто така, значајна причина која го зголемуваше интересирањето за оваа Историја: ова е прв обид да се спроведе толку обемно и сестрано научно истражување по „Историја на словенските литератури“ на А. Н. Пипин и В. Д. Спасович, објавена уште во 1879 година, во Москва. И досега беа објавувани сепаратни анализи за развојот и посебностите на одделни национални литератури на словенските народи, но ова е прва интегрална „Историја на литературите на Западните и на Јужните Словени“.

И други поводи го засилуваа интересирањето за ова издание. Изданието на обемната, осумтомна „Историја на светската литература“, што ја издаде Руската академија на науките, 1984–1994 година, беше додатен мотив за да расте интересирањето кон ова тритомно издание на „Историјата на литературите на Западните и на Јужните Словени“.

Низ историјата треба да се покаже животот на Словените преку нивното самоосознавање во конкретни историски услови

Редакцискиот совет кој ги потпишал досега објавените прв и втор том на оваа Историја е составен од ценети имиња на руската и светска славистичка наука: Л. Н. Будагова, А. В. Липатов и С. В. Николски. Редакцискиот колегиум, кој го потпишал првиот том на Историјата го составуваат: Л. Н. Будагова, А. В. Липатов (одговорен уредник), В. Мочалова и, сега покојниот, А. И. Рогов. Вториот том го уредиле: Л. Н. Будагова, Р. Ф. Доронина, В. В. Мочалова и С. В. Николски (одговорен уредник). Да додадеме уште дека првиот и вториот том се придружени со редакциски белешки на славистичкиот институт при РАН и колективот на авторите. Покрај овие белешки, и првиот и вториот том се придружени и со воведи потпишани од редакцискиот совет на изданието.

На што укажуваат и што всушност сакале да постигнат авторите на оваа Историја?

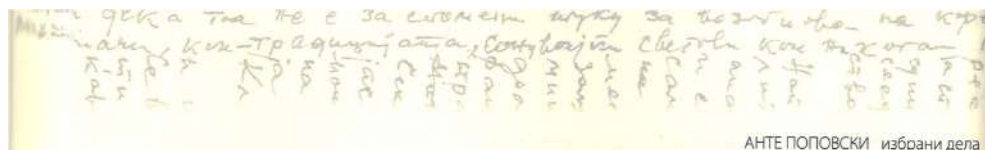
ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонска икона и руска секира

Прво, дека во руската наука на XX век, овој труд треба да претставува прв обид на заедничко разгледување на литературите на Западните и на Јужните Словени како во општословенски така и во европски контекст; второ, низ оваа Историја се стремело да се покаже животот на Словените преку нивното самоосознавање во конкретните историски услови; трето, во поглавјата посветени на одделните национални литератури, покрај анализата на историскиот процес, постоел стремеж да бидат претставени и најзначајните писатели и да бидат разгледани нивните најзначајни дела; четврто, уметничките проблесони на словенските литератури на средните векови било нужно да бидат изанализирани во светлина на универзалните закономерности (својствени на византискиот и на латинскиот христијански културен круг) и уште било нужно, тие литератури да бидат презентирани во светлина на локалните посебности на одделните народи; петто, низ анализите на процесите на христијанизацијата на Словените требало да се стигне до првите зачетоци на писменоста кај нив, но таа постапна диференцијација на словенските литератури во рамките на православие, односно католицизмот, според авторите, не означувала и процес на нивна самоизолација.

Се разбира, ова се најмаркантните аспекти и проблеми пред кои се нашле авторите.

Словените зафаќаат поголем простор на Земјата отколку во историјата?

И уредувачите и авторите на ова издание проценуваат дека досега литературите на Западните и на Јужните Словени биле анализирани заедно со другите и најчесто во сенка на достигнувањата на западноевропските литератури и на руската литература, посебно. Тие се уверени дека со оваа Историја поавтентично ќе се насети и специфичноста и придонесот на словенските ли-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

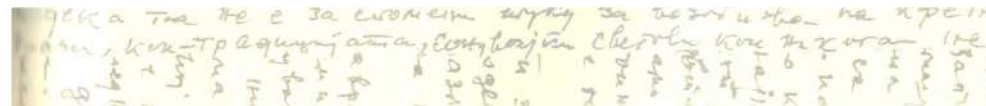
тератури во светската култура. Авторите и уредувачите, исто така, се уверени и во тоа дека оваа Историја ќе придонесе за да се елиминира досегашниот потценувачки однос кон литературите на целиот словенски свет и при ова тие го цитираат и мислењето на Гердер според кој „Словените зафаќаат поголем простор на земјата отколку во историјата“.

Нема никаква дилема дека развојот на словенските литератури, особено во последниот век, заедно со развојот на славистичката наука, ја негираат тезата за фаталното заостанување на словенските култури во споредба со Запад. Историската младост на литературите на Западните и на Јужните Словени, чија писменост се оформува и се развива по нивното христијанизирање, низ оваа Историја се третира како развојна специфика, а не како иманентна немоќ на словенските култури.

Во предговорот кон ова издание редакцискиот совет ја нагласува самостојноста, сувереноста на научниот став на секој автор, одделно.

Независно од кохерентноста и сестраноста на концептот што го промовираат и редакцискиот совет и редакцискиот колегиум и авторите на ова издание, независно, значи, од високите цели што си ги поставиле авторите, неколку прашања како да немаат одговор.

Централното прашање кое, природно, ќе си го постави не само македонскиот читател, кој ќе се сретне со ова издание, туку и секој поупатен во оваа материја е: кои биле тие научни критериуми, каков е тој научен принцип според кој Македонија, македонскиот народ како словенска нација, македонската литература како словенска литература и македонскиот јазик како словенски јазик, буквално се избришани од страниците на оваа Историја? Како никогаш да не постоеле: ниту на земјата – ниту пак во неа; ниту во историски ниту пак во историско-книжевен контекст? Која е таа научна објективност и непристрасност која безмислено, радикално, од корен ги ништи и ги фалсификува сите историски факти кои се однесуваат на македонската духовна историја и рамнодушно ги пренебрегнува и прескака повеќе од единаесет векови македонска писменост, македонски јазик и македонска литература?

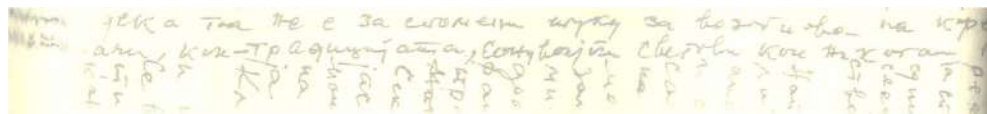

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонска икона и руска секира

И во првиот и во вториот том на оваа Историја, анализирани се националните специфики на словенските литератури во контекст на општоевропските закономерности, анализиран е претсловенскиот митолошки период, анализиран е долгиот и мачен процес на христијанизацијата на Словените и првичните пројави на писменоста кај нив, анализирани се спецификите во развојот на словенските литератури низ средните векови, со посебна нагласка врз XIX век, но никаде – ниту на едно единствено место и ниту во еден единствен контекст – оваа Историја не ги споменува ниту Македонија, ниту македонскиот јазик, ниту македонската нација, ниту македонската литература! Презентирани се обемни сепаратни студии за посебностите во развојот на бугарската, лужичкосрпската, полската, словачката, словенечката, српската, хрватската заедно со Далмација и Дубровник и чешката литератури, но за Македонија – ниту еден збор! Ниту помисла дека и Македонците се Словени: Прошетала црна чума – изгорела живо и гробишта...

Исцело е игнорирана македонската славистичка наука и нејзините научни ставови

Сè што ѝ припаѓа на македонската историја, на македонскиот јазик и на македонската литература, исцело е сместено под одредниците на бугарската литература и историја: и македонската земја, и македонските векови, и македонските востанија и македонските монаси, и македонското писмо и книжевност; и Климент и Наум Охридски, и Кирил Пејчиновиќ, и браќата Миладиновци, и Рајко Жинзифов и Кузман Шапкарев, и Григор Прличев... Сите тие, според оваа Историја, се Бугари, заедно со самогласките и согласките од Суха, заедно со јазикот на македонските Словени од Солунско, кој беше втемелен во старословенскиот јазик, како заеднички јазик на сите Словени, заедно со првите христијанизирани македонски Словени во Византија, заедно со сите

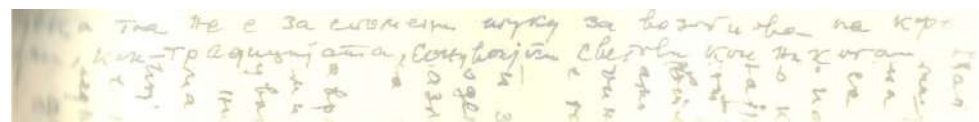
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

евангелија, црковни записи и натписи, заедно и со глаголското и со кирилското писмо... Во оваа Историја само Александар Македонски, Јулиј Цезар, Исус Христос и Исак Њутн – не се Бугари!

Сенката на еден голем крст, на кој е распната македонската судбина од почетоките и сè до крајот на XIX век, ќе сени многу долго: доколку на Руската академија на науките ѝ беше потребно повеќе од еден век време за да се подготви и да се објави Историјата на литературите на Западните и на Јужните Словени, никој жив не може да претпостави колку време треба да одмине за да се дојде до идната Историја. Не е нереално ако кажеме дека со децении напред ќе нè покрива сенката на овој ужасен крст на кој е распната македонската историска судбина и лесно е да се претпостави колку голема штета, поради сето ова, историјата на литературите на Западните и на Јужните Словени, ќе му нанесе и на угледот на руската славистичка наука.

Поради сето ова, излишно е да се поставува прашањето: зошто во огромниот индекс имиња не постои ниту едно единствено име на македонската литература низ вековите, зошто во обемната библиографија не е земен предвид ниту еден единствен научен став и поглед од богатите трезори на македонската историска и славистичка наука и зошто барем една единствена личност, општопризната и прифатена во славистиката на XX век – како што е личноста на академик Блаже Конески, на пример, – не е земена во припомош на овие обемни истражувања? Да не говориме за други, насекаде високо ценети научни дејци од оваа област во Македонија!

Има безброј додатни прашања кои е нужно да се постават имајќи ги предвид ужасните последици што произлегуваат од оваа и ваква Историја. Во рамките на едно вакво обраќање, меѓутоа, тие се излишни, депласирани, зашто, едноставно, одговорот на сите прашања – веќе е даден! Јасно е: нашата славистичка наука и историските науки одново се соочени со една тврда, радикална и во однос на македонското прашање и македонската историја – антинаучна теза, со која безочно се негира македонската словенска самобитност и се присвојува нашиот духовен ентитет. Не е проблемот во тоа како да се

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонска икона и руска секира

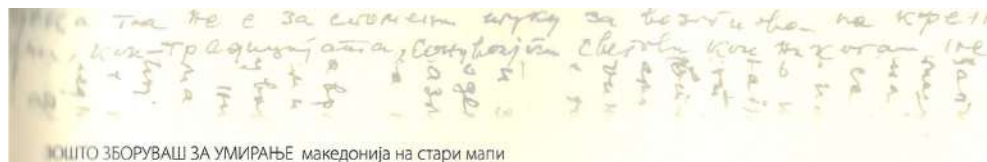
издемантира овој антинаучен став, колку што е проблем како да се изгради наша, внатрешна, македонска стратегија, која е соочена со брутална и отворена негација на македонската духовна самобитност. Затоа, наместо прашања, можеби, е плогично да се набројат барем уште некои констатации сврзани со ова издание.

Една од тие констатации е дека во својство на рецензент на овој ракопис е потпишано и името на почитуваниот академик Никита Илич Толстој († јуни 1996). Н. И. Толстој, патем, беше редовен член на Руската академија на науките, но и член и на Македонската академија на науките и уметностите (од надворешниот состав)!

Од значење може да биде и фактот дека автор на текстовите за бугарската литература во втората половина на XVIII век – првата половина на XIX век, како и на бугарската литература на педесеттите – осумдесеттите години на XIX век, е уважената Марина Г. Смолјанинова, научен соработник на Институтот за славистика и балканистика при Руската академија на науките и учесник на Семинарот за македонски јазик, литература и култура – во 1997 година! Оваа ценета госпоѓа, не порано туку на денот по завршувањето на Семинарот, на Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, со лична посвета му ги подари двата тома на Историјата: „Со голема благодарност и најдобрите впечатоци од Семинарот...“, вели, меѓу другото, во својата посвета, почитуваната госпоѓа Смолјанинова. Повеќе како цинизам отколку како – благодарност!

Ова издание на Историјата финансиски е остварено со помошта на фондацијата на Џ. Сорос!

Сосема излишно е, во контекстот на моево реагирање да се бара одговор на прашањето: како уследило и зошто исцело се демантираат одредниците за Македонци и македонски јазик во Большая, Големата советска енциклопедија, 1954 и 1974 година. Само да потсетиме што во овие одредници се говори во тие енциклопедии: „Македонски јазик – јазик на Македонците. Спаѓа во јужната група на семејството словенски јазици... Распространет во Вардарска, Егејска и Пиринска Македонија...“ (ГСЕ, Т. 26, стр. 103, колона И). На истото

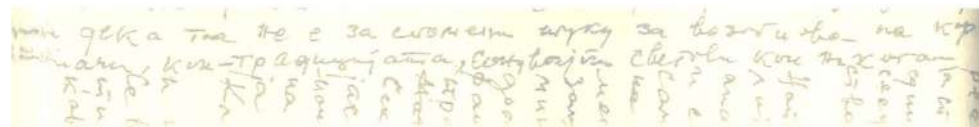
ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

МАКЕДОНИЈА НА СТАРИ МАПИ

Историја без географија

Точноста што ја даваат повеќето стари географски карти, напати, е мошне релативна, скромна. Тоа е сосем природно доколку се има предвид методологијата што била применувана при нивната подготовка и обемот на знаењата што бил интерпретиран. Само да потсетиме дека тоа најчесто биле релативни податоци што ги давале или ги оставиле бројни мисионери, трговци, патописци... Од приложените карти со сигурност може да се констатира дека територијата и границите на Македонија отсекогаш биле мошне прецизно дефинирани – од античко време сè до денес, што не е случај со другите балкански земји. Овој факт е од исклучително значење, зашто индиректно ја потврдува Македонија како античка и библиска земја.

Од посебно значење се приложените етнички карти на кои убаво се распознава дека Македонците се прикажани како посебен народ, изделен и од Бугарите, и од Србите, и од Грците, и од сите други народи на Балканот. Приложените етнички карти во овој труд, на научниот свет му предпочуваат непорекливи историски и научни факти за посебноста на македонскиот народ, кој се разликува од своите соседи, не само според територијата која му припаѓала и му припаѓа – туку и според јазикот, фолклорот, традициите, и според сè друго што е од поголемо значење во етничката диференцијација.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Збор-два

за македонската земја

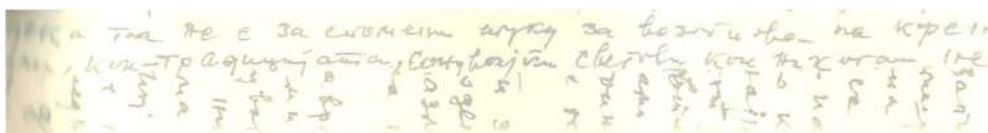
Една замислена линија која би минувала од Медовскиот Залив на Јадранското Море и би се движела преку Албанските Планини, {ар Планина и Стара Планина сè до Црното Море, би го поделила Балканскиот Полуостров на северен (подунавски) и јужен (средоземноморски) дел. Македонија се наоѓа во неговиот средоземноморски дел, а тој факт го определува и го појаснува нејзиниот историски, политички и културен развој низ вековите.

Балканот е дел на Југоисточна Европа, заграден со Црно и Мраморно Море на исток, со Егејско и Јонско Море на југ, со Јадранско Море на запад. На север границите се мошне релативни: Дунав и Сава се општоприфатени како можни граници.

Името на Балканскиот Полуостров е релативно младо: одвај пред два века овој исклучително значаен воено-стратешки регион е именуван како Балкан, според Стара Планина (која претставува дел од планинскиот масив Балкан). Македонија, во своите етничко-историски граници, во вкупната територија на Балканот зазема површина од околу 15%.

Кои граници ја заградуваат македонската земја?

На исток таа граница започнува од утоката на Места, се движи по нејзината клисура и по најзападните делови на Родопите; северната граница ја сече Струма над Горна Џумаја, се движи по билото на Осоговските Планини и Скопска Црна Гора, го пресекува Лепенец кај Качаник и се искачува по {ар Планина. Оттука западната граница оди преку планината Кораб до реката Црни Дрим и по вододелницата се движи меѓу Охридското и Преспанското Езеро, од една страна, и Корчанската Котлина од друга страна. Јужната граница тече по Грамос и Пинд, по текот на Бистрица, сè до Солунскиот Залив.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

Во спомнативе географски граници Македонија опфаќа 67.741,2 квадратни километри. По катастрофалниот пораз на Бугарија во Втората балканска војна, во почетокот на август 1913 година, во Букурешт биле поведени преговори за разграничување меѓу Србија, Грција, Бугарија и Турција, односно за окупација на Македонија од страна на Бугарија, Србија и Грција. Македонија била политички, национално и економски раздробена и поделена. Наспроти бројните апели на македонските организации во Русија, во Америка и низ цела Европа за создавање целосна, слободна и независна македонска држава, окупаторите, сами меѓу себе, без согласност на македонскиот народ, го потпишале Букурешкиот договор. Така, овој договор, и до денешен ден егзистира како правно нелегитимен, зашто е потпишан надвор од волјата и согласноста на македонскиот народ. На тој начин Македонија била поделена, при што Егејска Македонија била окупирана од Грција (повеќе од половината од вкупната територија на Македонија, околу 34.000 квадратни километри е под Грција), на Србија ѝ припаднал делот на Вардарска Македонија со вкупна територија од 25.775 квадратни километри и 6.798 квадратни километри се окупирани од Бугарија.

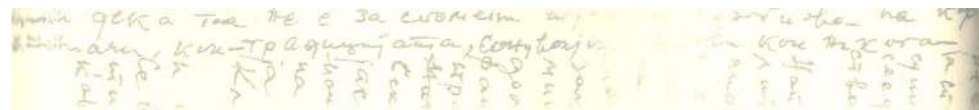
Природно: јас во натамошниот текст ги апстрахирам овие политички граници и говорам за Македонија како географска, етничка и историска целина. Се определувам, значи, за насловот: „Историја – без географија“.

Зошто „Историја – без географија“?

Збор-два

за името на Македонија

Името на човекот и на земјата не е нешто секојдневно. Сета духовна и друга автономност на битието е содржана во името. Еме Сезер би рекол: Камената епоха не распознава имиња. Според Книгата на создавањето, Господ бог увидел дека не е добро човекот да остане сам, па затоа ги создал и добито-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

кот, и животните, и птиците, и сите други нешта. Откако ги создал, му ги предочил на човекот да ги именува. И тој ги именувал. Именувајќи ги – човекот се здобил и со сила над нив.

Сите архетипи, сета суштина на автономноста, сè знајно и незнајно, дојдено и уште недојдено – е содржано во името. Во името е содржана сета можна историја. Името – гранче чесно дрво...

Што значи и од каде името Македонија?

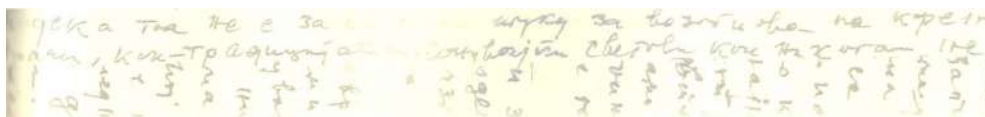
Митските извори говорат дека Прометеј на својот прв син му го ставил името Девкалион. Тој, заедно со жена си Пира, имал многу деца. Обработувајќи го овој мотив, античкиот елински поет Хесиод, во VIII–VII век пред Христа, автор на првиот рурален еп во хеленската литература „Дела и денови“, ќе рече:

*А таа, ќерката на Девкалион
од Зевс, молнољубец,
роди синови два:
Магнет и Македон – коњаник воин...
Втората ќерка на Девкалион
родила исто така два сина:
Грејк и Латин...*

Доколку поетските метафори воопшто одразуваат некакви историски вистини, тогаш Грците и Римјаните би биле браќа, а Магнет и Македон би биле само нивни братучеди...

Константин Порфирогенит, византиски император (913–953) и значаен историчар и писател, напишал повеќе дела во кои има податоци за историјата на Јужните Словени. Во неговото дело „За темите“, тој, меѓу другото, ќе забележи: „Земјата Македонија е наречена според Македон, синот на Зевс и Тија, ќерка на Девкалион. Други пак сметаат дека Македонија е именувана според Македон, синот на Еол“.

Драган Ташковски дошол до сознание дека името Македонија означува поим на висока земја: Надоаѓајќи од Егејското Море кон север, конфигурацијата

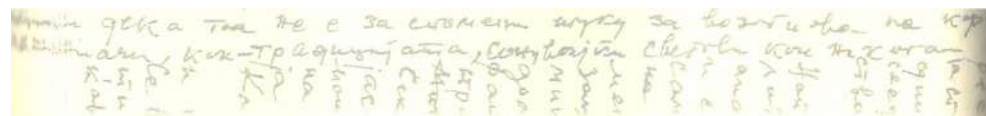
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

на македонската земја од рамнина се преобразува во високи врвови. Драган Ташковски не дава натамошни појаснувања.

Наспроти митолошките извори, компетентни научни работници од областа на античката историја, се занимавале и со ова прашање: Од каде и што значи името Македонија. Познатиот професор Ц. Р. Елис, автор на големата студија „Македонскиот империјализам“ (делото е преведено и на македонски јазик во издание на „Мисла“), тврди дека античките Македонци уште пред да се населат на нивната идна татковина си го имале своето име Македонци. Тоа значи дека своето етничко име ѝ го дале и на земјата на која подоцна живееле.

И познатиот грчки археолог Фотис Пецас има мислење кое е идентично со мислењето на Елис: „Македонија им го зеде името на Македонците“, вели тој. Така, името Македонци, најпрво било етничко, а потоа станало и географско-историски поим: Македонија. Таткото на древната историја, Херодот, забележува дека сè до околу 700 година пред Христа, Македонците живееле на источните падини на Вермион и дека полето оттука, откај Бистрица кон морето, не се викало Македонија. Според Тукидид, Македонците прво се прошириле на исток до Вардар, а Филип Втори Македонија ја проширил сè до утоката на реката Места.

Така, оваа дотогаш анонимна територија се здобила со едно од најгордите, најголемите, најхрабрите, но и најстрадалнички имиња низ историјата – Македонија! Име – позајмено од еден од најзаслужните народи кои својата судбина ја идентификувале со почвата на која се раѓале и умирале. Тој народ опстојувал со назначено етничко чувство низ вековите: и во епохата на неговите ѕвездени мигови, кога своето кралство со силата на сопствената крв и со меч го проширил сè до Индија и Северна Африка, но и во миговите кога таа огромна империја била сведена на зависна римска провинција и тема. Така, професор Димитриос Канацулис ќе заклучи дека: „Античките Македонци имале силно назначено етничко чувство“. Дека тоа било така ќе ни потврдат и плочите откриени во археолошките истражувања кај Леукопетра, во близината на Серез. На една надгробна плоча е врежано: „Јас, Десни Комин, ѝ

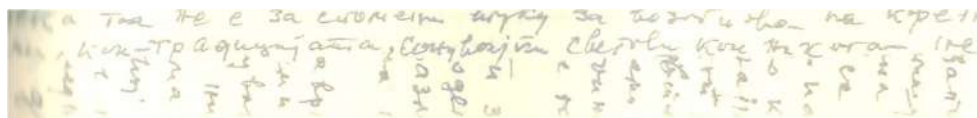

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

подарив на мајката на боговите дете по име Калокерон, на возраст од 12 години, родум – Македонец!“ Овој запис третира настан од 253 година по Христа, кога веќе е засенчен некогашниот блесок на македонското кралство. Значи: покрај личното име се додава и етничката припадност, а во многу други случаи и името на градот: Македонец од Егеј, Македонец од Воден, Македонец од Орестида. Дека нивното етничко чувство навистина било многу назначено говори и следниов факт: Во третиот век по Христа, кога Македонија претставувала римска провинција, Македонците барале водачите на нивните комуни да не се викаат архиереви туку Македонијархиси...

Така, античките Македонци, сè до нивното претопување во друг етнос, низ целиот трет век по Христа, не се одлепувале ниту од своето име ниту од името на својата славна македонска татковина. Веднаш потоа почнала и словенската колонизација на Македонија. Тоа значи: бил остварен чин на импозантна историска средба на две етнии: македонската античка етнија, која вкрстувајќи се со словенската – исчезнувала од историјата како самобитна и автогена, и етнија која ги наследи не само нејзините огништа и слава, туку по еден неодминлив и непореклив природен закон ги наследи во многу нешта и крвта, и поривот, и заветот на античките Македонци. Таа средба, значи, и натаму останува како еден од најзначајните датуми во големиот пролом на вековите на Балканот. Словените кои заседнаа тука и античките Македонци кои низ историски луњи и крв им ја отстапија својата почва – остварија голема епска средба, која низ историјата продолжува да се именува како Македонија. Тоа е колосален факт, зашто претставува одлична надградба и синтеза на две автентични и богати духовни автономии кои потоа, со многу нешта, ќе ја продолжат и модерната историја.

Печатот, духовен и историски, што е втиснат и е содржан во името, ниту случајно се создава, ниту пак исчезнува едноставно и брзо. Името е најсигурниот штит врз кој е втиснат знакот на сета историска драма на предците: сите горчини и мрак, но и сета свеченост на неопходниот пораз. Ниедна победа не е духовен излез – доколку не е победа на сите!

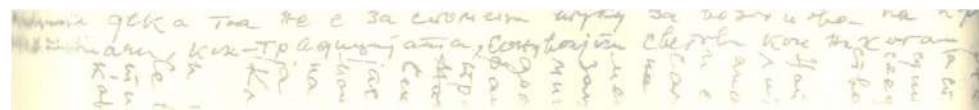

ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

Збор-два за археолошката историја на македонската земја: Македонија уште од најраните етапи на праисторијата била предодредена да игра улога на мост кој ја поврзува егејско-анадолската културна зона со другите делови на Балканот и на Европа. Наодите во ископините кај Вршник, Таринци, штипско, говорат дека основна стопанска гранка било земјоделството: најдено е достатно количество пченица кое го потврдува тоа; камени секири со трапезоиден облик – карактеристичен знак за југоисточните влијанија кои во Македонија доаѓале од Тракија и од Анадолија.

Откриени се антропоморфни фигури на идоли, монохромни керамички садови и друго. Немирните и опасни времиња во кои живееле луѓето, ги натерале своите камени куќи да ги сидаат меѓу карпи и на тешко пристапни ридови. Некаде околу третиот милениум пред Христа, кога епохата на неолитот преминувала во епоха на бронза, од степите на исток се пробивале толпи сточари – Индоевропејци, кои заседнувале тука и се мешале со староседелците. Овие степски дојденци ваму навлегувале според трагите што ги оставале племињата кои бегале од Македонија и се населувале во пределите на Мала Азија и Блискиот Исток. Тоа било време на големи миграции и на големи новини во материјалната култура; специфичен начин на погребување, семејни гробови под могили... Тоа е време на голема симбиоза на индоевропските дојденци со домородното население.

Околу 1300–1200 година пред Христа, Балканот бил опфатен од нови немири кои се одвивале во големи бранови. Тоа е епоха кога била уништувана древната микенска култура, кога паднала Троја, кога надоаѓаат филистеејските племиња во Палестина, кога се појавува керамика во Пелагонија и околу Охрид, која одразува сличност со керамиката на Фригијците во Мала Азија. Не случајно: тие биле населени од Македонија во големите егејски преселби, оставајќи видливи траги по целиот пат на нивното повлекување од Македонија па сè до нивната нова татковина Мала Азија. Само да се потсетиме на Гордиевиот јазол и на Александар Македонски, кога тој во градот Гордиј со Фригијците говори на својот македонски јазик!

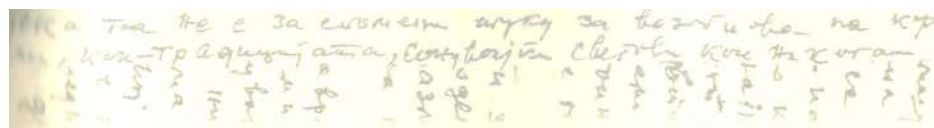
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Со други зборови, барем според досегашните проучувања, македонската праисторија допира до неолитот, кога доаѓа до ширење на земјоделството на Балканот и до масовни движења во обете насоки кои предизвикале драматични преобразби. Тоа е процес на индоевропеизација на Македонија, тоа е оној историски пролом кога на оваа почва се појавуваат и Илирите, и Тракијците, и Дарданците. Вториот голем миграционен бран – егејските преселби, го одбележува преминот од неолитот во железната епоха. Дури потоа дошло до определена стабилизација на населението во овие краишта. Тогаш во Македонија сè повеќе се засилувала племенската организација, а Македонија навлегувала во историски период од кој се задржал археолошки материјал кој говори за автохтона и стара култура. Тоа е време кога на македонска почва проникнуваат Тракијците, Кимерците, Келтите, Дакијците. Кога сме кај племињата, историската наука како најстари и најавтогени на македонска почва ги третира Фригијците, Едонците, Мигдонците, Пајонците и Пелагонците. Се цени дека од јазиците на овие племиња, низ долг процес, бил формиран јазикот на античките Македонци.

Допрва македонската археолошка наука под правта на вековите ќе ги раскопува свеченостите на победите, драмите на поразот... Допрва под таа прав ќе се насетува пробивот на коњаничките племиња од исток, обетките во бројни облици, гривните и фибулите, допрва ќе се откопуваат копја и ножови. Допрва ќе се одгатнува ракописот на шлемовите и златните маски, на ѓерданите од стакло и килибар.

Збор-два за Македонија на стари мапи

Којзнае кога настанал првиот цртеж кој ја претставува земјата. Пред околу три илјади години откриен е цртеж врз глинена плочка во Месопотамија и речиси на истото време се однесува и Мајкопската ваза, Северен Кавказ, за кои се цени дека претставуваат првите географски карти во историјата.

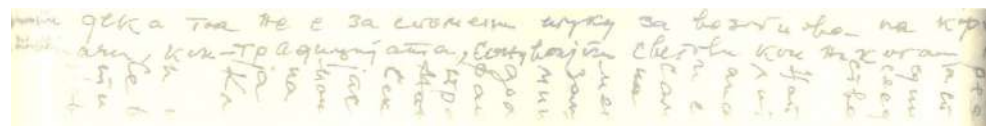
ЮШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

Мапите се неми сведоци. Најчесто ним им недостасуваат описи кои се однесуваат за нештата нанесени врз нив. И колку е постара картата, колку се подалеку настаните од нас – бледнеат и изворите, и појаснувањата. Тоа мора да го надоместуваме со други помошни дисциплини.

Картата сама по себе е чин на пресоздавање на Земјата. Обид да се имитира прасоздателот, да се препроизведе стварноста во потрајно човеково сознание. Таа е неповторлив човеков документ, зашто го покажува не само степенот на општествениот развој на човештвото, туку говори и за можностите на средината и за постојаните промени кои се случувале во територијалниот распоред на одделни објекти: релјефот, водите, населбите, имињата...

Луѓето оставале траги зад себе за сè она околу нив. Гребеле и сликале по пештерите, врз стеблата, врз карпите. Оставиле цртежи, скици, ги опишувале своите орудија. Сè се тоа знаци, крстови, кругови, сонца... траги завештани од древноста кои треба да претставуваат разиграни луѓе, ловци, птици. И секој знак претставувал посебен ориентир и сигнал. Практично, тоа се првите географски податоци сè до човековото описменување.

Уште Хомер во „Илијада“ и „Одисеја“ дава обилни географски податоци за Балканот. Истото го прави и Хесиод. Археолошките истражувања во Месопотамија откриваат картографски цртежи на глинени плочки кои датираат дури од четвртиот милениум пред Христос! Тоа би била, засега, најстарата зачувана карта: река која почнува од два планински венци и која се влева во море. Тигар? Еуфрат? На одломка на друга глинена плочка прикажан е план на градот Нигбур. Пошироки поими со картографска содржина се содржани во многу наоди на Вавилон. Египќаните ја премерувале земјата. Живописот на ѕидот на гробницата на еден фараон ја покажува постапката на тие мерења. Птоломеј, во вториот век по Христос, се користел практично со вакви извори. Египетските жреци, како најучени во своето време, располагале со сопствени карти работени на папирус. Во определени документи, па дури и во Стариот завет, се дадени границите на одделни племиња кои се спомнуваат. Феничаниите – трговци и поморци, имале огромни познавања за патиштата по кои пату-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

вале. Комплетни географски описи запишани се и во старите индиски епови. Да не говориме дека космографијата и географијата во времето на Александар Македонски биле на високо ниво.

Во античките времиња, Македонија била во непосреден допир со центрите на древниот културен свет, била меѓу најзначајните земји. Кога почнало цртањето на картите – Македонија била меѓу првите земји која била претставена картографски. И уште, мошне прецизно нанесена. Тоа се гледа уште од цртежот на Марин Тирски, од првата половина на вториот век по Христос, а завршен подоцна од александрискиот географ и астроном Клавдиј Птоломеј. Прецизно се нанесени планините кои ја заградуваат Македонија од север, прецизно е нанесена границата на исток до Струма, назначени биле многу села, утоките на многу реки, планините меѓу Вардар и Струма, Халкидик со трите полуострови...

Римската власт, која во тоа време се простирала во Македонија и ширум целиот културен свет, презела мерења во практични цели. Врз карпи и камења биле издлабени карти на Римската Империја. На тие карти со многу подробности била нанесена и Македонија. Не случајно: Македонија не само што претставувала една од најзначајните провинции на Империјата, туку таа си имала и посебно значење во својата стратегија. На тие карти, особено во препис од XII век именуван како Табула Појтингеријана, римска итинерарна карта од IV век, Македонија е дадена со многу подробности: планините на север, Виа Егнатија и Виа Милитарис, потоа патиштата Солун–Скопје, Битола–Стоби...

Низ средните векови, во сообразност со општиот застој во културата, има застој и во картографијата. Во тој период како центар на светот е ставен Ерусалим и во најголемиот број случаи автори на овие карти биле монаси. Тука спаѓаат монахот Беатус и неговата елипсоидна карта на која е претставена и Македонија, потоа картата на светот во градот Алби, картата наречена Катонијана, картата од Хајнрих Мајнц, картата на светот која се наоѓа во Оксфорд. На сите нив Македонија е мошне прецизно претставена. Кога сме тука, не е

на одмет да се спомне и името на монахот Арсениј од Солунско, чиј запис за Светата земја претставува одличен географски прирачник.

Наведнат врз географската карта

Картата доаѓа како незаменливо духовно откритие. Таа задоволува огромни подрачја на духот.

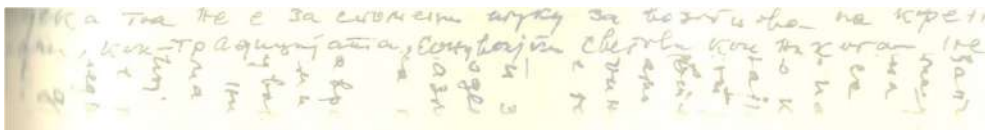
Денес се смета дека ликовните интерпретации имаат карактер на писмо. Одразуваат предмети, битија, настани. Нивна основна цел е да предпочат некој мотив; лов, сакрални церемонии, сцени од воени походи, да фиксираат претстави за луѓе и за животни, да го опишат карактерот на некоја конфигурација. Најпрво идеографското, пикторално писмо, во сета своја суштина е метафоричко. Научниците тврдат дека примитивните народи ја разбирале природата на картата и на свој начин ги интерпретирале посебностите што биле фиксирани на неа. Племињата кои почесто биле во движење и постојано го менувале местото на живеење, најнужните информации ги оставале врз песок, врз пепелта на огништето, врз глина, врз камен, врз кората на стеблата, а како цртачки прибор користеле прачка, јаглен од изгорено дрво, остар камен. Англиските истражувачи на поларните области ги користеле услугите на Ескимите во Северна Америка, кои им правеле цртежи преку кои бил поиман просторот. Тие се воодушевувале од прецизноста на податоците кои биле содржани во цртежите на жителите на Лабрадор. Во ориентацијата низ просторот, руските научници во Сибир долго време се користеле со цртежите на Јакутите и Евенките. Островјаните на Тихиот Океан правеле цртежи на целиот архипелаг на Маршалските Острови. Еден неук работник од Мислешено, Струшко, во 1989 година, на пат за Австралија, ни појаснуваше дека секое племе на Маршалските Острови и ден-денес на левата дланка тетовира облик на остров и според тој цртеж докажува дека живее таму.

На која и да е ликовна интерпретација на просторот ѝ претходи ликовно проучување на структурата на тој простор. Целта на картата не е само да ги

соопштува фактите и деталите, туку и да ги поврзува во мисловни поими. Картата е слика на просторот во определен и предвиден размер. Селективна е. На неа се изостанати многу нешта: гласовите, на пример. Таа е симболистички цртеж. Затоа таа постапно станувала човек, или, во најмала рака, придружник на човекот од оној час откако тој почнал да го поима просторот околу себе и станал способен ликовно да се искажува. Сè до ден-денешен суштински не е изменет принципот на условеното означување на географските карти. Од најдалечните времиња до денес – нештата како да траат видоизменети во незабележливи мерки...

Затоа велиме: географската карта е скратена биографија на Земјата. На неа се прераскажани само оние детали за кои човекот цени дека можат да му бидат од припомош и од значење. На некои од нив ќе бидат позастапени, да претпоставиме, реките или богомолните, карпите или мостовите... На други ќе ги нема. Географските карти се скратени судбини на животот. Доколку смее така да се рече, тие се рационални илузии на просторот во кој се одвивале безброј настани, но кои останале невидливи за нас.

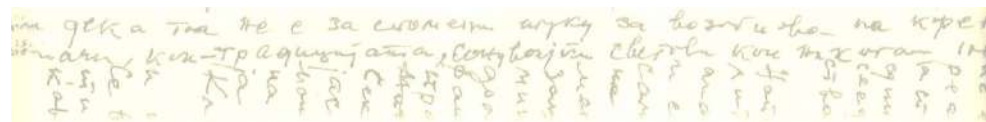
Така, стоејќи загледан над картите кои ја претставуваат Македонија, денес, на човека нема да му биде тешко да ги открие катастрофалните последици од ампутацијата на нејзиното тело. Истовремено, тој човек, изучувајќи го јазикот на распарчувањето и противприродноста на тој факт, знаејќи дека нештата се создадени за да бидат цели и во нивната природна севкупност, ете, тој човек, сè повеќе ќе живее со надеж дека еднаш нештата сами од себе ќе се здружат, дека еднаш самата природа ќе стане за да си го врати она што човекот насилно ѝ го одзел. Едноставно, човекот се идентификува со правото на природата и со нејзината скриена сила за обединување: зар не сте забележале како пламенот ги довикува на заедничка смрт и најоддалечените прачки ставени во огништето? Зар не сте забележале во колкави јата птиците им се враќаат на своите гнезда? Зар не сте забележале во колкави глутници се собира дивечот сред оние студови и ветришта зиме за да им се противстави заеднички на опасностите кои го демнат?

КОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

Стојејќи загледан над картата на Македонија, човек, исто така, не може да се ослободи од чувството дека поинаку и не можел да изгледа нејзиниот простор: отворен за сите движења од југ кон север: карпите, планинските камењари – немаат право на самообнова. Тоа право му припаѓа само – на морето. Од аспект на планинските венци кои ја заградуваат Македонија – таа е затворена земја. Создадена е за потајни пештери и молитви на монасите. Право на самообнова има само македонскиот југ, има морето. Сето тоа е пресоздадено во духовни движења, во немирни и високи бранови кои надоаѓале од исток и преку природниот и величествен мост на Македонија се префрлале кон европскиот запад: античката уметност, христијанството, богомилството – темелните духовни иницијативи на европската преобразба. Без нив Европа би останала и натаму анонимен духовен север, студена територија на заборавот и на меѓусебни пресметки. Стојејќи, значи, наведнат над картата на Македонија, човек и не сакајќи се загледува во длабоките духовни корени на македонската земја, ги преповторува посланијата на апостолите и ја гледа неа како судбински портал низ кој се преобразува Европа. Географијата, чиниш, станува постварна од – историјата. И точно во тој факт треба да се бараат длабоките корени на антиисторискиот порив за ампутирање на Македонија. Без неа, без Македонија, Европа би била клаустрофобичен континент на минијатурни кралства, кој би се тресел во маглите на студените балтички ветрови.

Идејата на морето е централната емоционална нишка на Македонецот, уште од времето кога античките Македонци се симнувале од источните падини на Вермион и по текот на Бистрица стигнувале до брегот на Егеј... Македонските словенски племиња со векови стоеле пред искушението на морето. Езерата на македонската земја, можеби, се некој далечен атактички надомест за Големите Води. Идејата на морето, со други зборови, ја формира романтичната нишка на човекот вкоренет во овој предел: трагичните еврејски миграции низ Европа, во значаен обем, се одвивале преку Македонија; циганските тајфи, лудо распеани и со месечини во рацете, пред многу векови – првин ја населиле Македонија и оттука цела Југоисточна Европа; и крстоносните походи на

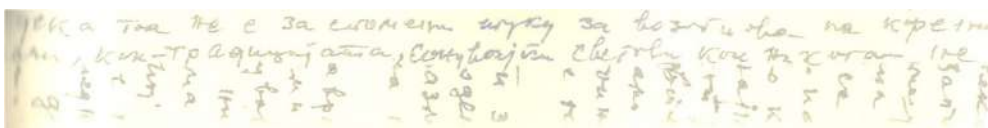

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Фридрих Барбароса, доколку опожариле земја и доколку го окрвавиле својот меч – тие тоа го направиле тука, во Македонија, оставајќи зад себе само пепелишта и траги за своите походи низ топонимите на Македонија. Не случајно македонската земја е света земја, библиска земја: апостолите на христијанството своите посланија ги праќаат точно од македонската земја.

Самиот процес на христијанството од Палестина меѓу европските земји првин се префрла оттука. Скокот од историјата во иднината – Европа го започнуваше тука. Да не зборуваме за богомилството, да не зборуваме за фактот дека јазикот на македонските Словени од Суха, Солунско, стана четврти официјален јазик на кој се ширело христијанството низ Европа: заедно со еврејскиот, грчкиот и латинскиот.

Стојејќи загледан над географските карти на Македонија, човек и не сакајќи се загледува во нејзиното небо: на човекот под ова небо на дофат му се ѕвездите – јадри и полни надеж. Никојпат тоа небо не е замаглено и мрачно и постојано понудува излез. Географијата на Македонија има своја целосна идентификација во човекот: огромниот простор на Пелагонија, нејзината распеаност и ширина се населиле во човекот во сите негови духовни координати: слободен, независен, бесконечно човечен, трудољубив. Суровоста на карпите, немаштијата – предодредени за осаменички горд живот: стотиците манастири и цркви се израз на духовното богатство на овој предел, наталожени низ вековите во сите можни облици: од песната и везот – до говорот и метафорите во кои се обликува тој живот. Погледајте го сувото, црното, тврдото лице и погледот на македонските рибари, па сами одгатнете ги имињата на ветровите кои ги шибаат на отворената езерска шир... Чиниш: колку пределот на кој живее е посиромашен и посуров – толку поблагороден е понеспкоен е погледот на човекот: затворен во себеси, интровертен, нем. Таквите луѓе разговараат само со себеси и со сопствените морални судови. Цврсто вкоренети во почвата која ја напуштаат само во мигови кога ножот е зариеан до коска и кога на својот врв го поставува прашањето: живот или смрт... Осаменоста тука одлично се поднесува. Светлината – јужна, е сета во широка гама на окер, која го прави окото

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ македонија на стари мапи

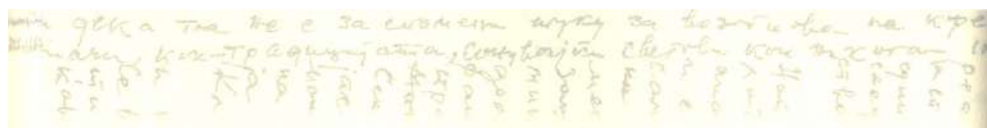
пробивно, видот изострен, умот – прониклив и сигурен. Човек стои сам и постојано размислува: зар во историјата некогаш конечно нешто е затворено?

Доколку целта на географската карта не е само да предочува факти и детали, туку и да ги поврзува нив во мисловни целини, доколку веќе знаеме колку селективна мора да биде таа за да може, на исклучително мал простор, преку ликовни симболи, да ни предочи централни информации, тогаш природно илузијата на интерпретаторот – е втората и неодминлива составка на секое поимање. Упростените и стереотипни ликовни симболи можат да ги интерпретираат планинските врвови, но не и луѓите по врвовите, не заканувачкиот и застрашувачки рев на глутниците волци, не потајните пештери на пустиножителите. Со други зборови: доколку картата е каква-таква интерпретација на просторот, таа само низ метаидеи ги доловува времето и човекот во кој тоа време се пресоздава. Би рекол: картата – скратена биографија на Земјата и на сè што е на неа. Не постојат послоевити состојби од Македонија. Човекот во неа ги доживува сите периоди на животот во ист миг. Видното поле на надежта – постојано го сечат црни молњи.

Велиме: ништо не значи ниедна географија без човекот. Човекот е тој што ги распознава и ветрот, и ѕвездите, и црквите, и правта врз трагите на Фригијците, Готите, Келтите... Човекот го распознавал жестокиот и окрвавен сјај на мечовите на крстоносците, на ветровите од планините – квечерина кога носат мириси на борови и гласови на – богови... И доколку ништо не значи ниедна географија без човекот – едно е сигурно: географијата на Македонија, точно поради проникнувањето и идентификувањето на човекот со земјата, се преобразува во нешто свето и во – историски крстопат на вековите.

Да се стои над географската карта на Македонија и да се гледа човекот – себеси и својата нација однаatre... Високо над невидливите покриви – огромна месечина. Под неа – детството. Како да ги разбудиш оние што веќе ги нема? Како да се разговара со нив?

Да се стои над географската карта на Македонија – значи да се гледаат својата земја и нејзиниот север постапно како се симнуваат кон морето, кон

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

духовните извори на прогресот. Да се стои над географската карта на Македонија – значи да се насетува гревот на историјата која допуштила знамињата на сите да се веат точно тука... Времето и просторот на војните, границите и разделените, можеби, е час кога да се обединат во име на нешто свето, кога веќе и таа земја е библиска и – света.

Малиот човек е секогаш универзален. Малата земја – голема и света; точно, изгазените патеки на сонувачите по небото – не водат никаде. Ние сè уште сме земски луѓе. Си помислувам: Македонија без војни – вкус на ѕвезди меѓу забите...

ОБРАЌАЊЕ НА АНТЕ ПОПОВСКИ НА ПОЕТСКАТА НОЌ ВО ВЕЛЕСТОВО

Добра вечер Велестово,
Добра вечер велестовци,
Добра вечер на сите,

Во вакви поводи и дури кога говорат за нашето творештво (во оваа пригода – за моето, и уште в полноќи!), јас се стеснувам пред Вас да кажам што и да е за мојата поезија: сè што сум имал и сè што сум можел да го кажам – јас веќе сум го кажал пишувајќи ја песната. Не е добро самиот да се воведувам во нови искушенија. Особено ноќва и особено тука кај што се чувствувам и како свој предок, но и како свој потомок...

Ноќва дури се искачувавме кон Велестово и раскажував на мојата сопруга Соња за едно незаборавно попладне пред дваесет и пет-шест години, заедно со Живко Чинго, прекутрупа, кога од Велгошти се искачивме до оваа чешма, до старостојбиште. Бев обземен од заумноста и неоскверненоста на видикот што пукна пред нас! Помислив: Заборавен е овој предел од Господ-Бог уште од првите денови на Создавањето... Оттука нагоре, рака за рака со ветровите и ѕвездите – право во постелата во која сонуваш Бог...

Беше тоа есента 1975, значи, и тргнавме: ниту некој нè праќа каде ниту пак ние некому рековме – вamu; ниту испратени – ниту пак дочекани од некој. Сами, како и цел живот. Но, сè уште бевме љубопитни. Низ разговор ние и не сетивме кога се искачивме дотука. Јас на ова се потсетувам за да кажам со колкава возбуда говореше Живко за Велестово: Велгошти е животот човечки – Велестово е олтарот Исусов. Бесконечно му веруваше на секој свој збор.

Убаво се сеќавам: испотен, во едната рака држи јаболко – со другата се крсти. Свештеник од угаритските епови: погледај надолу, – вели...

На светот, можеби, има и поубави места, но ова е единствено зашто никаде како тука не живеат толку сложено светото на природата со светото на историјата. Таа есен, значи, минувајќи низ и покрај градините, прескакавме леи и трапови и искачувајќи се кон Велестово бев обземен од заумноста на светлината тука, од митското во неа, од неоскверненоста на гласовите на Адама и Ева кои се распознаваа во таа светлина. Бев обземен од плодовите тука, од единството, од идентификувањето на човекот со плодот. Луцидно го забележува тоа Иво Андриќ кога вели дека човекот тука не мисли на себеси туку и пред сè на плодот кој треба да се роди, како крајна цел на неговиот порив и труд...

Заедно со светлината и плодовите кои нè обземаат тука, вие, и самите забележавте, дури говореа Шелева и Венко ноќва, однедаж како затрепери воздухот, однедаж како започна од невидливо и без причина песната на рибарите по Езерото и како се искачи сè дотука, до нас... Тука, навистина и песните се покажуваат од невидливото: тие не се раѓаат, велеше Андриќ, туку воскреснуваат... *Колку ѕвезди на небото – пушки ќе фрламе...* е доказ дека во царството божјо владее зборот и дека на нашиот, македонски народ, во недостиг на историска правда, денес насилно му ја доодземаат неговата историска татковина и сега живее во земја што му ја создадоа поезијата и зборот! Таа земја е единствено вечна, зашто е отпорна на секое оружје и на секоја неправда.

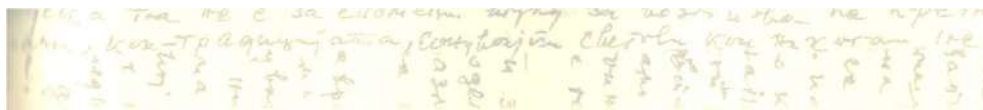
Неодамна, препрочитувајќи ги нашите Партенија Зографски и Теофил Жунгуловски Поповски, најдов на ред-два кои одново ме вознемирија: *Сички ни народ измреха... Децата макаха пепел, старците триеха јоглен и макаха и живеаха сички ни народ помреха...* Тогаш си реков себеси: нас, барем, никој не треба да нè поучува во страдањата. Сета наша духовна преродба недвојбено покажа дека сите наши преродбеници и духот и јазикот ги препишувале од коските на своите предци. Затоа велам дека македонскиот јазик зреел врз коските на предците...

Ваквите средби, како оваа во Велестово, една од ретко оригиналните и суптилно надградувани, едноставни но долгорочни, прераснуваат во силни и благородни центри на македонскиот творечки дух. Затоа, јас најсрдечно му заблагодарувам на организаторот за оваа Вечер на мојата поезија, му благодарам најсрдечно на нашиот голем поет Славе Горѓо Димоски, на неговите соработници и на сите велестовци, што ме почестивте со ова големо внимание. Посебно им се заблагодарувам на госпоѓа Елизабета Шелева и Венко Андоновски, професори на Филолошкиот факултет, кои говорееа за моето поетско дело. Му благодарам и на бесконечно надарениот Славко Нинов, за изборот што го направи од мојата поезија и за инспиративноста со која Тој Ви ја соопшти на сите вечерва. Им благодарам на бројните учесници на Семинарот за македонски јазик и литература, кои вечерва тука ја споделија мојата радост и возбуда.

Во изминативе петнаесетина дена, заедно работејќи со нашиот волшебен сликар Коле Манев во Лазарополе, имав можност најдиректно да го следам процесот на создавањето на скици за мој портрет. Бев заробен од силата на неговата интуиција и сведок сум на неговата несекојдневна дарба како успеваше да ги зароби сите мои психолошки нијанси и да нè пренесе во свет во кој убаво се распознава дека моето вистинско место на раѓање се – зборовите! Внимателно бдеев на однесувањето на раката на сликарот Коле Манев дури се мачеше да пробие во мојата душа. Забележував мигови кога неговата рака и буквално – зборуваеше, буквално општеше со тајните во мене. Дојдов до сознание дека ниеден психолошки израз и ниеден облик не е тајна, туку дека тие постојат во нас и дека сликарот само го возобновува, ги извлекува од нас и ги запишува врз белината на хартијата. Светот, значи, во кој постоиме полека нè напушта зашто тоа е свет на идеи кои не би постоеле без нас. Јас во тоа име сега ве поканувам заедно да ги разгледаме ликовните скици на Коле Манев, родени во моето родно место – зборот.

Одново Ви благодарам на сите!

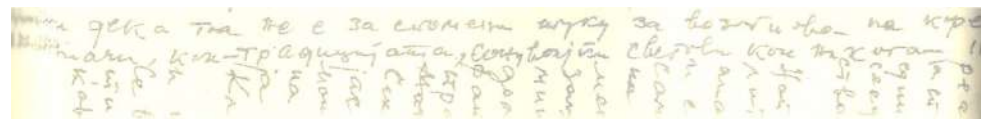
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ корените на моето детство во мијачијата

КОРЕНИТЕ НА МОЕТО ДЕТСТВО ВО МИЈАЧИЈАТА

Долго време размислував за темата на моето обраќање. Како и секогаш и, конечно, како и со многу нешта во животот, и во овој случај пресече еден, навидум, сосем невин и беззначаен детаљ. Имено: пред извесно време, пребарувајќи низ куќи по еден мој зафрлен ракопис, мојата сопруга наиде на една стара, пожолтена и којзнае како зачувана фотографија. На фотографијата уба-во се распознава, безмалу, целото семејство на мојот дедо Коста Поповски, учител со завршено образование во познатата Солунска гимназија. На фотографијата, која нецели две години е помлада од мене, се видов и себеси во рацете на мајка ми.

Долго ја гледав фотографијата и постапно се враќав во еден знаен предел и во едно, исто така, знајно време: одново ја допрев магијата на нешто бесконечно, невино и драго; ја допрев големата и света стихија на сопственото детство! Се вратив во пределот што е вистинска аура на осаменици и испосници; во свет на голем солипсизам, во свет во кој поразениот никогаш не се чувствува обесчестен и отфрлен. Се вратив во пределот на големите и неповторливи славја кои, за нас, децата, беа и причесна, и песна, и клетва. Долго бев загледан во фотографијата, сè дури некој нејасен довик кој доаѓаше од многу далеку не почна да пустоши низ мене. Ми стана сосема јасно дека јас немам сили да го превозмогнам тој довик кој, всушност, ме упати на темата.

Нашиот довик има пророчка сила. Се раѓа во некоја замаглена зона на нашата потсвест и ни се обраќа на некој таен јазик, секогаш поинаков од претходно и неразбирлив за сите други освен за нас самите. Секој меѓу нас е затво-

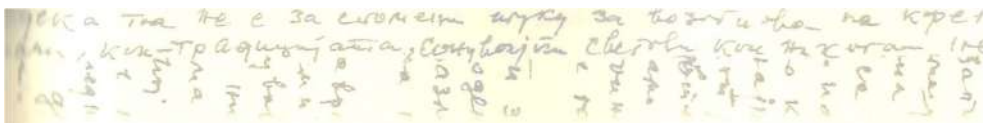

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

реник на такви довици на кои ниту можеме, ниту пак треба да им се противставиме. Тој довик нам ни појаснува дека сите ние сме осаменици и дека овој наш свет е едно огромно, бесконечно братство на будни сонувачи, кои својот внатрешен довик и сон не можат да го пренесат на друг. Онака како што се непреносливи, конечно, ниту животот – ниту, пак, смртта.

Мојот внатрешен довик непогрешно ме упати точно на местото во кое треба да ги побарам корените на моето поетско писмо и ме врати во Земјата на Мијачите и во времето кога луѓето исповедаа три големи вери: едната кон Господа Бога, другата кон – мртвите, и третата, најголемата – религијата кон својата мајка. Зошто? „Религијата на Ацтеките – ќе рече Октавио Паз – ни предочува збунувачка интерпретација на жртвувањата: боговите не се семоќни, зашто ним им е неопходна човечката крв за да можат да го одржат космичкиот поредок. Боговите го сподвижуваат светот, а крвта човекова ги сподвижува боговите.“ Мијакот се определува за религијата на својата мајка, која е исконска материја на создавањето, а не на ништењето. Едноставно, нашата мајка не зависи од ништо зашто е – над сè! Обичниот Евреин доколку, веќе, е оженет за Библијата и молитвеникот, тоа обичниот Мијак е сакрален препис на материјата на создавањето. Мајката на Мијакот, како и секоја друга мајка, конечно, е посовршена и од Геа, и од Хера, и од Деметра, и од Иштар, и од Астарта. И доколку Таа, веќе, не е совршена како Богородица – тогаш единствена е и неповторлива како мој архетип и моја потсвест. И еве, навлегувајќи во темата, јас сега не сум на јасно: нештата што ни се случуваат каде, всушност, се случуваат: во животот, за кој не знаеме ниту кога ниту пак каде ни одминал, или пак нештата се случуваат некаде отаде животот?

Најзначајното од она што го слушнавме во нашиот живот, најзначајното од она што се случуваше, што се покажуваше и исчезнуваше, сите искушенија и проломи, сите наши копнежи и пориви, сè заедно веќе е пресоздадено во слики, заробени во нашето сеќавање. И ние, од пригода во пригода ги повторуваме нив, ги рedefинираме, откриваме во нив нешта кои претходно никогаш не сме ги воочиле. Очигледно: нештата кои ни се случуваат – ни се

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ корените на моето детство во мијачијата

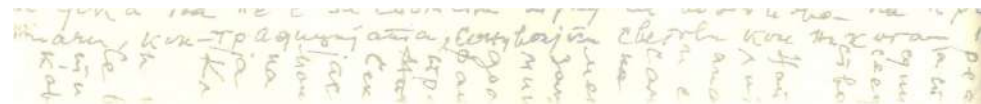
случуваат отаде животот! А каде отаде животот? Во творештвото, се разбира, во музиката и во архитектурата, во сликарството и во поезијата...

Колку што е стар човекот – толку стар е и сонот. И нема време во кое не се сонувало, и нема човек кој не сонува. Сите ние преку сонот се соочуваме со севкупното човеково искуство уште од исконите. Лишен од контролните забрани на свеста, сонот има магична сила да открива бесконечни низи слики кои се случуваат во една специфична сегашност. Секоја слика на сонот е автентична композиција составена од надградени вистини доживевани во будни состојби, но на различни места и во различни времиња. Ослободен, од контролните механизми на свеста, сонот прераснува во една нова вистина, во една автентична приказна, во еден модерен мит кој парафразира архетипи од фамилијарното човеково потсвесно.

Но, зошто јас се обидувам да го задржам Вашето внимание на прашањата сврзани со сонот? Во Земјата на Мијациите, сред голите камењари каде што никогаш и ништо не стигнува до зреење, човековите соништа не се дело и рожба на убавините на животот туку спротивно: животот таму е дело и рожба на сонот. Без тој сон и без тие надежи животот во Мијачијата одамна би бил пресоздаден и во временска и во просторна *atopia*.

Сонот го води човека низ две епохи. Имено: секој човек, во текот на својот развој кој се одвива во морето на неговата мајка, само за околу девет месеци, ја преповторува севкупната еволуција низ која минувал човековиот род. Ембрионот ја преповторува севкупната човекова онтогенеза на над четиристотини илјади човекови генерации само за околу 280 дена интраутерин развој, преминувајќи дневно повеќе од 43 000 години апстрактен простор на човековата филогенетска атопија. Тоа е таа архајска епоха низ која минува човековиот род со помош на сонот.

Душевните процеси кои ги доживуваме и ги искажуваме, науката сè уште не е моќна да ги протолкува: кои од тие процеси потекнуваат од нашата заедничка, филогенетска епоха, а кои од нив ѝ припаѓаат на нашата индивидуална епоха. Само по себе се разбира дека симболичките односи што поедине-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

цот никогаш не ги учел доаѓаат од филогенетската епоха. Затоа сонот е наша незаменлива прошетка низ двете епохи: низ архајската епоха на севкупната човекова еволуција но, и низ индивидуалната епоха на секој човек одделно. Она што мене посебно ме возбудува е неповторливата функција на сонот да го возобновува нашето детство, шетајќи не низ епохата на нашето сопствено битие.

Архајскиот карактер на сонот не е негово единствено својство. Сите ние, и мртви и живи, сме минале низ етапа на непојаслива амнезија на сè што се случувало низ нашите две-три први години на нашето детство. Настаните случени во тие први години на човековото детство, едноставно – ние не ги паметиме! Тоа е некоја замрачена зона за која не се секаваме дали, што и како се случувало тоа во нас и со нас. Во нашите секавања нема траги за нештата во тие наши години: нашиот живот како да започнал некаде во четвртата, петтата година, а не во мигот на возвишениот проблесок нашите родители кога се продолжуваат низ нас.

Но, и парадоксот и волшепството е точно во тоа што сите зборови кои детето ги слушало во тие први години, сите слики кои ги видел, сите впечатоци што ги регистрирале неговите сетилна – ништо не исчезнало: и зборовите, и сликите, и впечатоците на првите неколку години за кои не се секаваме – се засолнети во тајните крипти на нашата потсвест! Тие чувствени манифестации, значи, не се заборавени и исчезнати, туку само непристапни се за нас, латентни и на потсвеста наша ѝ припаѓаат. Затоа луѓето на Мијачијата умираа – но не исчезнуваа. Секој имаше свој сон и сонот ним им беше вистинска сенка. Тајните на амнезијата нема да ги одгатне никој друг туку само оној во кој се скриени тие. Еден ден тој ќе го открие клучот, ќе го отклучи и одгатне шифрираниот код, ќе влезе во таа слепа зона на амнезијата. Одново ќе разгори тоа огниште кое тлее во нас. На поезијата ѝ се остава слобода да ги стави во служба мотивите кои произлегуваат од тој идеал.

Но, што е тоа што се случувало, кои се тие зборови, тие слики, тие сетилни одрази кои останале заробени во нашата потсвест?

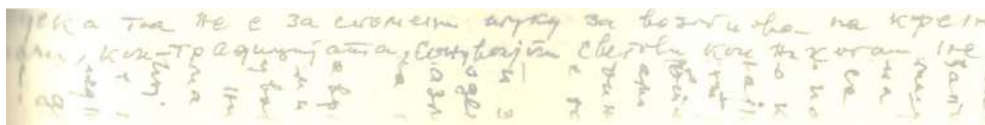
Детето во Мијачијата осознава и созрева исклучително брзо. Тоа е предел на несфатливо згустиено време, во кое во еден ист миг паралелно течат и се затораат повеќе семантички кругови. Ниеден ден не прилега ниту на деновите кои веќе одминале – ниту пак на деновите кои, можеби, допрва ќе се случат. Таму радоста на детето не се сведува на преповторување на стереотипни слики туку на незапирно и постојано откривање и соочување со нешто сосема поинакво од она кое дотогаш сме го знаеле, виделе или чуле. Во Земјата на Мијаците настаните брзо стареат и тука, можеби, лежи причината на едно поназначено љубопитство вглобено во природата на тие луѓе. За новото кое требаше да се случи детето мораше и самото да размислува и да учествува во нештата кои ги исчекуваше. Секое дете во тој предел криеше дарба утредента да изненади со нешто поинакво и поново: децата од едно маало застануваа пред другите и почнуваа да говорат и да се разбираат на јазик кој до вчера не го говореле туку како изненадување тој јазик беше го договориле и научиле тајно, само во својот круг. Тој јазик беше јазик на испревртени мисли и значења. За Макарија дека дошол од Гари, тие велеа: „Копидан мирисат на сред село...“. Велеа: „Вечерва ќе пеет и Трпко и Велика...“; а тоа требаше да значи дека вечерва ќе стигнат тапаните од Дебар и дека и глумите ќе заиграат на сред село... Се разбира дека тој манир и таа постапка ги научиле и чуле од неког претходно. Тој метафоричен јазик е апсолутна специфичност и карактер на мијачкиот говор, неопходен во мноштвото дискретни ситуации кои се наметнуваат во допир со незнајните или помалку познатите...

Детето во Мијачијата растело разгоре маѓепсано од зборовите. Тоа е предел во кој не им се завидува на оние кои зборуваат многу. За нив се вели дека се леснаци. Детето во Мијачијата најчесто зборовите ги превртуваше во себеси, правеше од низ чудни спојки само за себеси. Најчесто, зборовите чие значење не го знаеја сосема или им се чинеа интересни, тие со мастилаво моливче си ги запишуваа на своите дланки и ги преповторуваа во себе, или, пак, како Исуса, седнати со прачка ги запишуваа пред себе и брзо и без трага ги бришеа доколку најдеше некој во меѓувреме. Без да знаеме што е тоа, учевме

оригинални, фонетски метатези. Така, таа земја и тој камењар околу нив ги засолнуваа во себе зборовите на децата што ги запишуваа, а потоа и ги бришеа како никогаш и ништо пред тоа да не било и да не се случило. Затоа таа земја и тој камењар таму се една голема и непрочитана книга! Од одломки сонешта децата ги боготвореа зборовите и со молитвеник в раце мртвите ги бараа меѓу живите а нивните некогаш изречени зборови ги откриваа и ги препознаваа многу подоцна меѓу книгите, писмата и молитвениците. Тие деца со денови и со години спореа меѓу себе дали зборовите се некои распаднати честици од летните громови и секавици или пак се тоа нешта кои растат по леите на градините. Имаше деца кои тврдеа во име на својот живот дека виделе како зборовите се месат од бело брашно и од гласовите на пиленцата кои пролети први долетуваат во нивниот двор! Во летните ноќи, поседнати околу запалените огнови по ливадите сè повеќе се уверуваа во божјата моќ на зборовите: подизгаснатите огнови пред нив брзо оживуваа и распламтуваа доколку сите и во глас им запееја:

боботари контари
чија кука се запали...

Децата во Земјата на Мијаците беа уверени дека зборовите се слабички и крехки и нема ним кој да им принесе млекце и затоа не е добро зборовите бесконечно да се измачуваат. Затоа тие на децата им беа и свезда и свездило, и рода и порода. Децата си легнуваа со мали врзопчиња зборови и од нив правеа најволшебни сонили и сè друго што ќе наумеа, што ќе посакаа. Детето зборовите ги хранеше и ги поеше и како свои братчиња и сестрички ги носеше насекаде со себеси: со едни зборови одеа да си поиграат на сред село. Со други зборуваа со своите дедо и баба, со трети шетаа низ ливаѓето, ги водеа в црков и заедно со себеси ги причестуваа и зборовите. Со посебни зборови одеа на училиште и тие зборови им беа и смешни и нејасни. Секогаш со некој чуден потсмев глаголеа:

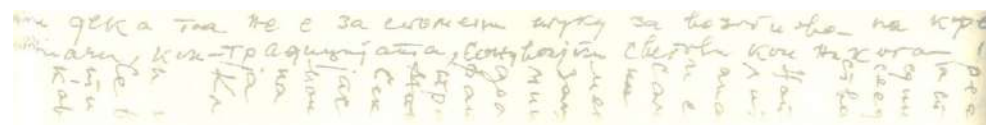

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ корените на моето детство во мијачијата

„Љубичица лепо мирише...“, „Зец бежи уз брдо...“ или, кога беа веќе повозрасни, тие се враќаа дома и на нивните мајки им говореха на јазик како што ги учеа учителите: ги поздравуваа со „Мир брама“, со „Зотни даскалки ми рече...“ Нивните дедовци тогаш ги земаа прачките и се нафрлаа на децата: „Да не те чујам уште еднаш...“ Децата во Земјата на Мијациите за своите зборови знаеја одамна пред да осознаат дека имало и српски, и грчки, и бугарски, и албански и какви ми ти не поинакви зборови...

Подолна, со голема љубов и интерес ги следев синтетичките анализи за посебностите на мијачкиот говор што го проучуваа нашите еминентни лингвисти: академик Блаже Конески, академик Михаил Петрушевски, академик Божидар Видоески, академик Александар Матковски, академик Блаже Ристовски, проф. Рада Угринова-Скаловска, проф. Аритон Поповски, проф. Глигор Тодоровски, публицистот и историчар Петар Поповски, а покрај нив и научните трудови и лингвистичките студии на оваа тема што ги потпишаа учените Јастребов (во 1889 година), Ватрослав Облак (1896), Марко Григоров (1907), Јован Цвиик, Тома Смиљаниќ, Александар Белиќ (1935) и многу, многу други: Брадина, Огњановик итн. Се разбира, прашање е само на време, кога диференцијалните посебности на мијачкиот говор како поархаичен во однос на другите наши говори, ќе станат научна преокупација на лингвист на кој мијачкиот говор му е мајчин говор. Живеам со уверување дека во многу од поархаичните модели на мијачкиот говор се кријат ненаметени и семантички и стилистички претпоставки кои зрачат својства и илуминации од старословенскиот јазик, кои современата македонска уметничка литература ќе ја облагородат и со поавтентична лексичка и семантичка оживка.

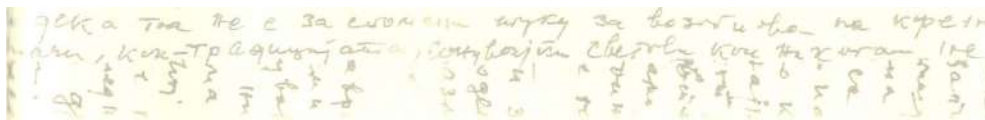
Детето во мене не памети кука во Земјата на Мијациите во која влегло а во кука да нема книги и икони! Во нивниот јазик не постоеше и не може да постои зборот неписмен, затоа што тој збор граничи не со зборот срам и со зборот отфрлен, туку со збор кој е најблиску до поимот никој и ништо! Бидејќи живееше долго меѓу нас, неписмена не беше дури и керката на ковачот, иноверец, населен од Дебар.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Не паметам мијачки дом во кој сум влегол а да нема посебна одаја на чии сидишта не е закачено инвентивно нацртано родословно дрво и повеќе фотографии, одделни и заеднички, на некои од основоположниците на семејството, нивните деца и пошироки семејства. Во еден агол на таа одаја постои нешто кое мене ми е многу тешко да го именувам: тоа е некоја видоизменета мијачка мусандра во која се сместени и свети писма, и молитвеници, и писма од своите во туѓина, и тестаменти оставени од претходниците, и сите можни учебници и книги со кои се служело семејството. Тоа е сакрално и тајно место, заклучено, а право на клучот има најстариот во семејството. Тоа е една мала, фина, средена библиотека, во која е зачуван духот на тој дом. Во тие и такви мусандри не можеше да се случи да биде зафрлен некој документ, како што тоа се случува со мене денес.

Говорејќи за детето во Мијачијата и за корените на моето поетско писмо, сите мои напори да заобиколам еден податок се покажуваат за — неможни! Кога говорам за тие катчиња со книги во домовите на Мијациите, јас безмалу со страхопочит и со голема возбуда се сеќавам на библиотеката на мојот дедо, учителот Коста Поповски, автор на исклучителни летописни белешки, чие знаење може да се насети од огромната историографска студија на неговиот син Петар Поповски, објавена во 1997 година. Од оваа студија, имено, осознаваме дека почнувајќи од нашиот голем преродбеник Анатолиј Зографски, игумен и возобновител на Зографскиот манастир во Света Гора, исповедник на руското царско семејство и крстител на рускиот император Александар II; продолжувајќи преку игуменот Иларион Зографски и потсетувајќи на архимандритот Теофил Аврамов Жунгуловски, личност со завршена грчка гимназија во Солун и личност која дипломирала филозофија на Универзитетот во Виена, а потоа и Духовна академија во Петербург, јас само поплатно соопштувам дека и мојата судбина, сосем природно, е вкоренета во писмото и во книгата, зашто тоа, едноставно, поинаку и не можело да биде. Доколку се знае дека мојот прадедо бил исклучително близок пријател со Стефан Верковиќ и Димитрија Миладинов, со Григор Прличев и Димитар

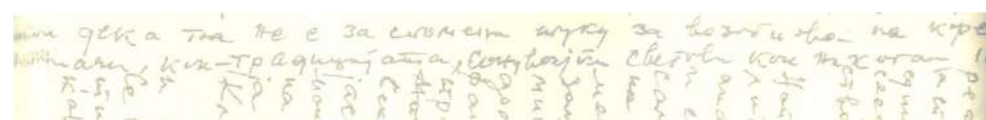
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ корените на моето детство во мијачијата

Робев, и пред сè со својот вреник и другар, македонскиот преродбеник Васил Икономов, дека е син од ќерка на Ѓурчина Кокале и дека е во допири со Еуген Кумичик и Јован Јовановиќ-Змај, тешко ли ќе биде да се претпостави каква библиотека имаше мојот дедо? Јас одвај по неговата смрт, и пак оддалеку, можев да допрам до неа, која во моите детски претстави и денес ми се чини дека беше поголема од Александриската. Со голема возбуда го препрочитувам Прличева кога за мојот дедо, архимандритот Теофил Жунгуловски-Поповски, вели: *учителот вдахновуваше свештен вознес кај христијаните*. Гркманите, пак, биле скршени од податокот дека учениците од Хаџи-Теофил псалмите Давидови ги соопштувале на македонски народен говор. Е. Спространов за истиов повод ќе каже дека во Охрид им дошол Голем учител и дека бесшумно биле помакедончени училиштата во Кошишта, Месокастро и Болница. Ми беше, исто така, многу драго кога почитуваниот академик Харалампие Поленаковиќ во 1974 година соопшти дека Дичо Зограф му подарил икона на Григор Прличев и дека по сугестија на Хаџи-Теофил сите натписи во охридските, струшките и кичевските светилишта ги пишувал на словенски јазик.

Детето во мене подоцна осозна дека по истите улици по кои игравме ние децата размислувал и исклучително значајниот просветен и црковен деец поп Мартин Димкоски, подоцна осознав и за исклучителното дело на Исаија Радев Мажоски, за незаменливите улоги во македонската преродба на Партенија Зографски, Ѓорѓија Пулевски, Панајот Гиновски... Подоцна осознав за неповторливото дело на Макарија Фрчкоски и неговата тајфа, за Филиповски и неговата тајфа, за зографот Дичо, за големите иконописци Коловци, за Папрадишки, за Везенков и Томалевски, за Димитар Пандилов и за Лазар Личеноски, за Дамјан Груев и за Симон Дракул.

Да беше останал само по некој ред, а не книга од сите нив – со право нашата домашна библиотека во мојата претстава е – Александриската библиотека.

Детето родено во Земјата на Мијаците никогаш не ги почувствувало убавините, радоста и дарбите на плодовите. Тоа дете никогаш не се нашло пред искушение да влезе во туѓо лозје, во туѓ бостан, во туѓ овоштарник. Тоа дете

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

не допрело ни калинка, ни портокал. Утринум, кога се буди, тоа дете на недо-стижно високите полици спроти себе ќе забележи само неколку жолти дуњи и, можеби неколку црвени јаболка донесени „од некаде, од далеку...“. Тоа дете не смее ни да помисли на што и да е друго освен да гледа во тие дуњи и во тие јаболка. Светоста на чувството спрема плодот, во Земјата на Мијаците, не е нешто кое се учи од книгите и од приказните, туку од соништата: кое дете од Мијачијата Вам ќе Ви поверува дека тоа така, околу Вас и на недогледни простори, растат и грозјето, и јаболката, и калинките? Тоа дете ѝ верува само на својата мајка која го поучува дека „Света Петка или дедо Божје ги донесол и ги оставил плодовите на полицата за кога ќе се врати татко ти...“. Но, кој е тој татко, како изгледа тој татко, каде е тој татко и зошто е тој татко – децата на Мијаците не знаеја да Ви кажат; сè што беше околу нив беа деца, беа мајки и стари луѓе. Децата во Земјата на Мијаците израснуваа со љубов кон сите нив: и кон братчињата, и кон сестричките, и кон бабите, и кон дедовците, и кон соседите, и кон незнајните. До сакралности беше возвишена љубовта кон нивната мајка, но, несовладлива, бесконечна љубовта – кон својот татко кого никогаш не го виделе! Таа љубов кон таткото во детето ја населува неговата мајка која не копнее по ништо толку беспорочно и невино како кон него, кон таткото на нејзините деца. Наведната над ноќвите дури месеше, паметам, со еден божји глас мајка ми како потпевнува:

„...му се скрило црно на поцрно,
изгреало сонце за двамина...“

Подоцна, значењето на песната што ја потпевнуваше ми се одгатна преку Јехуда Амихај:

...Далеку сум од тебе –
како јагленот шума кога бил...

Подоцна учевме за многу непознати во математиката и постапно непознатите ги одгатнувавме. За детето во Мијачијата нема поголема и потешка непо-

зната од часот кога првпат тоа ќе се сретне со својот татко, но таа средба трае исклучително кратко: најчесто се случува откако ќе се запознае со татко си, Тој, таткото, снеможен да остане и да доостаре во својот дом, а неговото дете да тргне по неговите патишта. Затоа, во Земјата на Мијациите, најчесто, децата ги распознаваат своите татковци раскопувајќи ги нивните коски по градините. Затоа и прашувам: каде, всушност, се случуваат нештата: во животот или, пак, отаде животот: во сонштата, во секавањата... Подоцна запишав за коските кои се покажуваат сосе крвчиња и сосе; прстени на рацете и за тоа дека според кој предмет се покажуваше со коските луѓето од Долината ги распознаваа своите мртвци.

И немаше кука која да не е една помала богомолна: кандилце кое дењем-ноќем трепка пред иконите и пред кои мајката и децата околу неа по неколкупати во денот глаголеа за помош и сласт. И не случајно тие луѓе, тие благородни луѓе, со векови и векови, денизден, раскопуваа само зборови, книги и коски и низ нив гледаа како никнуваат полни леи христијански страдања и чест. И сите тие луѓе, секој на свој начин, учествуваа во големите градби, учествуваа во сидањето светилишта кои беа комплетни биографии на православните векови. И секогаш, на секој празник кога одевме в црков со мајка ми, јас бев убеден дека од некаде ќе се покаже Исус и ќе дојде да ме погали...

Во Земјата на Мијациите луѓето сами ги градеа своите светилишта и сами ги сликаа и фреските и иконите во нив. Но, чудото да биде дотолку поголемо, Мијациите, како и верниците по должината на Волга и Дон (како што укажува на тоа византологот Успенски) ги казнуваа оние икони кои немаа сила да помогнат. Едно момче на дваесетина години, кога почина во Лазарополе во 1936 година, откако беше закопано, неговите родители и блиски како казна ја запалија иконата која немала сила да го исцели.

Детето во мене памети дека земјата на Мијациите е и земја на неповторливи обреди и славја. Не само поради тоа што „прославите ги збогатуваат фантазијата и сензибилноста, не само поради тоа што ги прават нив изо-стрени и будни... Богатите земји ниту имаат вакви празници, ниту слушнале

за нив, ниту пак имаат време за тоа. Современите маси се толпи осаменици. Славјата и обредите се наша единствена раскош. Тие се дијалог со божествата, со домовите, со пријателите, со татковината..." (Октавио Паз). Да не зборуваме за Божик и за Велигден, за Ѓурѓовден и за Петровден. Јас сакам да Ве потсетам на, навидум, помалите празници. На Тодорица, на пример, девојките пред да си легнат го спростираат својот појас и пред кандилото молат: *тој што ми е суден нека поминет по појасов, по мостов и во сонот да ми доет да го вида...* На Летник, покрај потките кукурек по вратите и врз амбарите, покрај мартинките на рачињата на децата, мајките демнат да надлети ластовичка и да каже: *Ластовице-грамотнице, на ти сино и зелено – дај ми бело и црвено...* Ве молам, која современа поезија успеа да овоплоти толку сјајна парабола?

Детето во мене, исто така, не може да се ослободи од сликите на неповторливите ора што се поведуваат на големите празници. Дури се везе писмото на *Тешкото*, како ништо друго да не постои во свеста на ороводецот. Тој е апсолутно дематеријализиран и сè што постои во тие часови се само – дарбата и потсвеста.

Орото кое ќе се изигра во Земјата на Мијациите е свето писмо. Тоа се високи, суви, испиени ликови, со остри црти, со изнамачен поглед и секој меѓу нив го игра своето сопствено оро. Секој си избира оро кое му прилега, според поривите и страдањата и затоа ќе се случи кога ќе се загледаат во орото што се игра на мијачката земја, кога ќе се загледаат во ликовите на играчите – да забележите толку строг израз наспроти благородството и питомината на тие ликови кои сте ги сретнале во нормални пригоди.

Играта, речиси по правило почнува со еден елегичен и одмерен чекор, за постапно, и оние кои се фатени на орото – и оние кои отстрана, го следат, сите заедно, значи, да се пресоздадат во еден мистичен занес, во еден: мистичен семантички круг, кој час ја допира земјата – час се одлепува од неа и во вистински транс потоа се завиорува едно бело шамиче кое му се обраќа некому и кое довикува нешто по кое копнее оној кој тоа го прави.

Тоа се мигови кога човекот се ослободува од сè и во занесот на колективната игра бара и утеха, и душевна поткрепа, и надеж. И немало оро кое покрај автентичниот и специфичен ритам не ќе проговори и не ќе се запамети и според својата пластика. Една епска линија која доследно го следи ороото – е вистинското оро. Се разбира: детето во мене со голема возбуда откривало дел по дел од еротскиот призвук во едно друго оро кога сè е распеано: од ритамот до облеката. Облеката, самата по себе, е една автентична ликовна песна која се движи, кружи и кружејќи испишува врз зелената трева писмо спротивно на тековите на времето. Зошто го вела ова? Мијачкото оро, најчесто, се движи во спротивна насока од нашата планета и во спротивна насока од стрелката на часовникот, од времето! Обид е тоа, барем за миг, да се спречи тоа движење на времето, тоа наше исчезнување. Се разбира, има ора кои пленуваат со својата одмерена, елегантна ритмичка инкантација, како што има и ора кои прилегаат на развезани црвени гриви на пастуви...

Дури трае ороото – зборуваат телата. Разговараат без зборови, низ волшебни премини на едно тело за друго, секое го насетува приливот на другото. Дури трае ороото во Земјата на Мијачите, сонцето не зајдува, месечината не заоѓа, ѕвездите не згаснуваат. Времето ја следи играта на возљубените. За нив тоа време е време на страдања на едниот кон другиот. Зборовите во песната што ја пеат играјќи како да се трошки од заробено сонце. Тоа се гласови и зборови кои опијануваат. Телата на возљубените од тој ритам и од тие зборови се пресоздаваат во копнежи. Ниедно тело ниту е господар ниту роб. Едното копнее по другото. Тоа е насетување на една голема магија, голема фантазија. Високо над знаењето стојат инстинктите, интуицијата и фантазијата, ќе рече Никола Тесла.

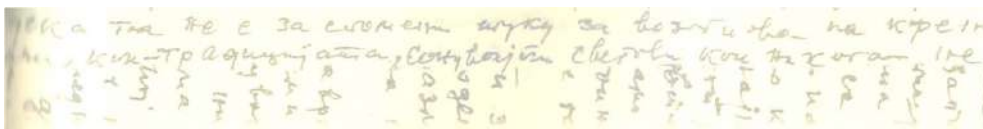
Е ли тоа остаток од некој далечен пагански ритуал? Од некои магии и витештва? Сте чуле ли за ороото што се вика *Македонско клање*? Развиено е во мала драмска и ритмичка сеанса која ја играат двајца играчи: жртвата и другиот. Тоа ќе рече Авел и Каин. А знаете ли каде се игра ова наше древнo оро? Во Тетово и во Тетовско! Не измачувајте се да откривате големи симболи: стварноста е помистична од сè друго заедно...

(...)

Се повикав само на оние слики од детството кои се од супериорно значење во мојата поезија. Архетипското време престана да биде *атопија*, да биде нешто отаде животот. Упатен во сликите за кои се обидов нешто да проговорам, сфатив дека песната не е – појаснување. Живееме во бесконечност и претставуваме живи знаци според кои се распознава смртта.

Во наше време на утопиите скрпени во поетската реч им ги должиме благородните соништа за иднината. Така јазикот и така поезијата станаа двојник на Универзумот. Свесни сме дека не знаеме што, всушност, го чека човештвото: изгрев или залез? И оние пред нас, и ние самите, никогаш не сме го знаеле името на времето во кое живееме: *Кој век минува надвор?* – прашуваше Пастернак, а Октавио Паз запиша: Светот сè повеќе станува збор на имиња. Поточно, светот е свет на имиња. Кога би ни го одзеле името – би ни го одзеле и светот. Времето е сила чија големина се мери со неговото одминување. Ние сме знаци на времето, а поезијата – осаменички бунт. Поезијата не бара бесмртност туку – воскресение. Затоа поетот кај многу народи има аура на – пророк. Земјата во која почиваат оние за кои говорев, во која почиваат моите дедовци и татко и брат е – единственото богатство кое ми остана. Што сум јас и каде јас без таа земја?

Оттаму сум од каде што се моите соништа и слики. Меѓу тие слики и соништа се корените на моето поетско писмо.

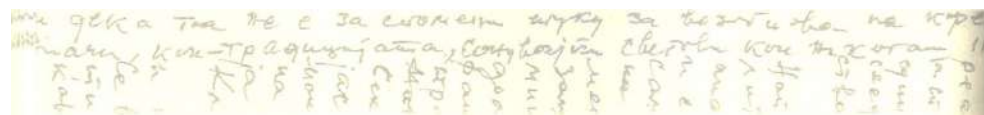
ЈОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиска земја – македонија!

БИБЛИСКА ЗЕМЈА – МАКЕДОНИЈА!

Современата наука го потврди значењето на Библијата како првокласен трезор на историски факти, како автентична ризница на веќе потврдените историски вистини.

Благодарение на податоците во Библијата, на ридот Хисарлик, нешто појужно од Дарданелите, Шлиман веќе ги откри археолошките културни слоеви на Хомеровата Троја. Не треба да го изумуваме и тоа дека Хомер, речиси до вчера, се сметаше за митска личност, а неговите поеми – за митови! Благодарение, исто така, на Библијата, Остин Лајорд ја откри древната Нинива, а Расан, под правта и пепелта на библискиот Асурбанипал ги откри глинените плочки. На тие плочки, меѓу другото, со клинесто писмо е запишано и најзначајното литературно дело на древната Месопотамија – поемата за великиот Гилгамеш. Тргувајќи од бројните, и метафизички и најдиректни, показатели во Библијата, Воли првин го откри Ур Халдејски, а потоа и докажа дека големиот потоп опишан во Гилгамеш е идентичен со потопот опишан во Библијата и дека тој е апсолутен историски факт!

Педесетте книги на Стариот завет, пишуваани во текот на петнаесетте векови до Исуса, и дваесет и седумте книги на Новиот завет, пишуваани во првиот век на новата ера, го засолнија на своите страници, го спасија и го зачуваа најсветото и најумното што го создавала претхристијанската цивилизација. Така, за сите времиња беа спасени многу пораки и дела на предбиблискиот свет, многу легенди, песни и преданија на древноста: „Во споредба со сите древни споменици што засегаат етнографски проблеми – нема посеопфатен документ

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

од Библијата... Таа претставува вистинска ризница на историски факти; во неа ги наоѓаме најраните историски податоци за многу народи, меѓу кои видно место зазема македонскиот. На самиот почеток (1 Мојсеј 10:4), среќаваме известување за Македонија, што упатува на тоа дека уште во најдлабоката древност Македонците биле познати како посебен етнос... Етнографската таблица, запишана во Глава 10 на Битие, претставува етнографски документ, затоа што, потекнувајќи од времето на Мојсеј (XV–XIII), таа нуди податоци за народи кои ја населувале нашата планета од уште подревни времиња. Мојсеј, по секоја веројатност, ја составил Етнографската таблица врз основа на постари записи запишани од Евреите во текот на нивното многувековно постоење, кои, по се изгледа, Аврам ги донесол од Халдеја.

Но, за Македонија и за Македонците не се зборува само во Глава 10 на Битие, туку и во Четвртата книга на Мојсеј, во книгите Макавејски, во книгите на пророците Даниел, Исаија, Езекиел и Еремија. И не само во Светото писмо на Стариот завет, туку и во – Новиот. За Македонија и за Македонците се говори во делата на светите апостоли Павле и Лука. Сепак, најзначајните податоци за Македонија во Светото писмо се поврзани со животот и со делото на апостолот Павле. Само да потсетиме дека неговата прва и најзначајна христијанска мисија, надвор од Палестина, тој ја остварил точно во Македонија, заедно со апостолот Лука!

Но, Македонија не е само земја за која се говори во Библијата, туку таа е и единствената земја на европскиот континент во која се пишуваани и одделни дела на Новиот завет. Апостолот Павле во Филипи го напишал Второто послание до Коринтјаните и Првото послание до Тимотеј. Покрај нив, во Филипи, апостолот Лука го напишал своето евангелие, кое, заедно со светите евангелија според Матеја, според Марко и според Јован, претставува темелно, капитално дело на христијанството. Кога сме тука, не треба да се испушта од вид и фактот дека три посланија во Новиот завет се упатени до македонски црковни општини: Првото послание до Солунјаните, Второто послание до Солунјаните и Посланието до Филипјаните. Не случајно познатиот библист Греднер,

зборувајќи за прифаќањето на христијанството од страна на Македонците во Филипи, истакнува дека „Од Филипи Евангелието го победи светот!“

„Тука е местото да си го поставиме и прашањето: зошто апостол Павле дојде да ја проповеда новата идеја првин во Македонија, а не во некоја друга европска земја!? Како да си го појасниме овој факт? Со што македонскиот народ го привлечел вниманието на Христовиот апостол? Појаснувањето може да биде само едно: апостолот Павле бил извонредно мудар човек и многу добро знаел дека, за да има успех неговото учење, на своја страна треба да придобие еден славен и достоин народ, кој ќе биде во состојба да се мери по силата на својот дух со Римјаните. Таков народ во таа далечна епоха бил народот на Македонија“. Поради сето ова, Ѓорѓи Поп-Атанасов ќе заклучи: да го одрекуваш постоењето на Македонија и на Македонците значи да ја одрекуваш вистинитоста на Библијата, да ги негираш дејноста и посланијата на најголемиот меѓу апостолите – апостолот Павле. На сите им е познато дека апостолот Павле проповедал меѓу Македонците, основал во Македонија црковни општини, испратил до Македонците од Филипи и Солун посланија, кои и до ден-денешен претставуваат интегрален дел од текстот на Библијата и кои секојдневно се читаат во целиот културен христијански свет. Македонија е библиска земја, а Македонците – библиски народ: „Македонија е втора татковина на апостолот Павле и втора татковина на самото христијанство“.

Свети Јован Златоуст, сосем непринудено, го идентификува името на градот Филипи со името на Македонија. За св. Јован Златоуст, кој живеел во втората половина на IV век и во почетокот на V век, да ги сакаш Филипјаните исто е како да ги сакаш сите Македонци, а да го сакаш Филипи било исто како да ја сакаш цела Македонија.

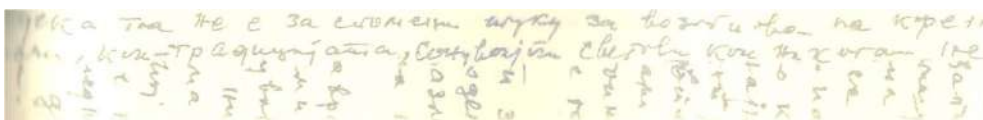
Не само Јован Златоуст, туку и Поликарп Смирненски (II век), во едно свое писмо до Филипјаните, индиректно сведочи дека Филипи и Солун се градови кои ѝ припаѓаат на иста земја и на ист народ. „Важното е во тоа дека и во вториот век по Христа, Македонците, и покрај повеќе вековното ропство под Римјаните, се зачувале како одделна народносна група. А тоа било непо-

средно пред доаѓањето на Словените на Балканот и нивното населување на македонската територија, што значи дека, кога дошле тука, Словените нашле старомакедонско население, кое етнички било разграничено од Грците и од другите етнички групи што ги населувале овие простори“.

За нас, еден од најзначајните настани, кој многу ги измени и ги определи идните текови на историјата тука, претставува средбата, а потоа и историската симбиоза на последните потомства на античките Македонци со словенските толпи, кои постапно ја населувале и ја колонизирале етничката територија на античка Македонија. Се разбира, словенските племиња, доаѓајќи во Македонија, не дошле во глупа и пуста земја, туку на земја и сред народ со неповторлива историска и цивилизациска традиција и слава. „Во словенската култура, изградена врз темелите на византиската, длабоко е втиснат пред сè христијански печат. Познато е дека христијанството било психолошка и идеолошка основа на целокупниот општествен и политички живот на Византија... На Словените од Македонија судбината им доделила први од словенските племиња да стапат на почва напоена со христијанизирано античко културно наследство... Нашите предци овде постепено ги апсорбирале придобивките на христијанизираната античка култура. Населени меѓу христијани, тие не можеле да останат незасегнати од новата вера, макар што не ја напуштиле лесно старата“.

Според акад. Петар Хр. Илиевски, „просветителската мисија на Солунските браќа е еден од најкрупните настани во историјата на словенските народи... Познато е дека од Словенската мисија на Браќата набргу произлегле неколку значајни резултати. Прво, верата во еден Бог, милостив татко на сите луѓе, ги ослободувала нашите предци од стравот пред многубројните одмазнички божества. Второ, уште во почетниот, подготвителен стадиум на Мисијата биле оформени: ново писмо, нов богослужбен јазик и превод на еден избор од најважните богослужбени книги“.

И еве, кога сме веќе тука, да го цитираме и мошне функционалното и метафоричко толкување на словенското писмо: „Генијалниот изум на Константин - Кирил,

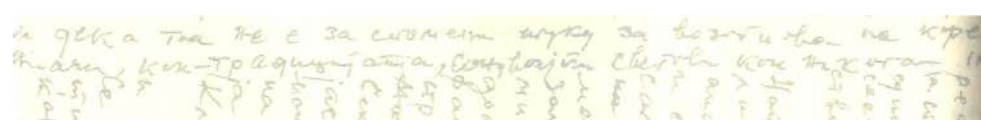

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиска земја – македонија!

првото словенско писмо, било наречено глаголица, затоа што неговите чудесни знаци можеле да зборуваат“. Составено од сакрални христијански симболи, тоа писмо било наменето да го проповеда Евангелието и нагледно...

Македонскиот поет не може да остане рамнодушен пред фактот дека јазикот на неговите предци од Суха и Висока, Солунско, израснал во прв литературен и литургиски јазик на сите Словени! Македонскиот поет не може да остане рамнодушен пред фактот дека зборовите од јазикот на неговите предци се осветени, претворени во леб и вино, во тело и крв Исусови! Македонскиот поет е горд што и самиот се остварува во јазикот на кој и свети Кирил му ја испеал химната на својот духовен идол, св. Григориј Богослов, „класично ремек-дело, напишано во византиски хексаметар. Таа претставува образец на високо поетско мајсторство на словенски“. На тој јазик, свети Кирил – со исклучителна поетска дарба – го напишал и Прогласот на Светото евангелие, за кој Р. Јакобсон ќе каже дека се одликува со „монументална композиција, прецизен и суптилен ритам, разнообразност и хармонија на синтаксичките фигури...“

Познатиот бугарски историчар и славист д-р Влад. Топенчаров, во својата исклучителна студија „Кирил Философ – А Б В на ренесансата“, укажува дека средновековната црковна догматика ги затворала литературата и прогресот во обрачот на тријазичноста. Всушност, тој принцип бил наложуван и од Рим и од Византија, преку догмата за само „три светски јазици: грчкиот, латинскиот и еврејскиот...“ Аргументот врз кој се потпираа таа догма е „на тие три јазици Пилат заповедал да биде натписот на Господовиот крст...“ Според Топенчаров, старите јазици, латинскиот и грчкиот, служеле како мост меѓу античноста и средновековието, за да се пресоздадат подоцна во бариера на развојот: „Во таква социјална клима, ќе забележи проф. Топенчаров, иницијативата на Кирил, кој во 863 година започнал да проповеда на четвртиот јазик – словенскиот, и да воведува нова писменост, тоа во Европа означува пресврт и интелектуален и политички. Не би било изнасилено ако се каже дека: подвигот на Кирил и Методиј го прави првиот пробив од континентален размер во догматиката на тријазичноста.

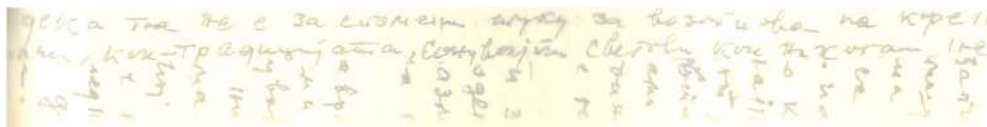

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Се наложува еден факт: хронолошки, четвртиот литературен јазик во Европа, јазикот употребуван од Кирил и Методиј, е првиот нов јазик на епохата, воведен во европскиот духовен живот... Впрочем, според својата форма и според својата историска насока, ударот што ѝ е нанесен од Кирил и Методиј на тријазичноста е предвесник на подоцнежните борби на еден Џон Бол, на еден Томас Минцер, на еден Мартин Лутер, на еден Јан Хус, на хуманистите...

Доколку веќе „светите јазици“ – латинскиот и грчкиот, во таа епоха беа јазици „мртви и апстрактни“, кои веќе извршиле цивилизациска и прогресивна улога во античноста, тие, сепак, „во средновековието, можеа да одиграат извесна и значајна улога во универзитетското образование. Но, тие јазици веќе беа непознати за новоформираните европски народи и не соодветствуваа на нивните социјални изискувања и социјални потреби. Тие, попрво, беа црковна мистерија отколку инструмент за општествена дејност“.

Македонскиот поет не може да биде рамнодушен, не може а да не биде горд на тој факт, „уникален според својата хуманистичка содржина во Европа во IX век“, кога јазикот на неговите предци е воведен како жив јазик, како јазик на една нова литература. Македонскиот поет не може а да не биде горд на тој факт кога веќе знае дека Евангелието, преведено на старофранцуски јазик во самиот премин на XII во XIII век, ќе биде јавно запалено по наредба на папата Инокентиј III, а во името на тријазичниот опскурантизам; кога веќе знае дека дури во XIV век Виклиф ќе ја преведе на англиски Библијата, дека дури во почетокот на XV век Јан Хус својата проповед ќе ја соопшти на говорен чешки јазик, а Мартин Лутер ќе ја преведе Библијата на германски! Колку векови пред тоа светите книги веќе биле преведени на старословенски јазик, втемелен врз говорот на Македонските Словени од Солунско? „Ова чудесно културно средство, заедничкиот јазик, ја пробудило совеста за народното самопотврдување на Словените“, ќе рече акад. Петар Хр. Илиевски во „Појава на словенската христијанска култура“ и ќе продолжи: „Од самиот почеток делото на Солунските браќа било замислено како општословенско. Тоа се гледа од Прологот кон Св. евангелие, со кое Константин го промовирал преводот на

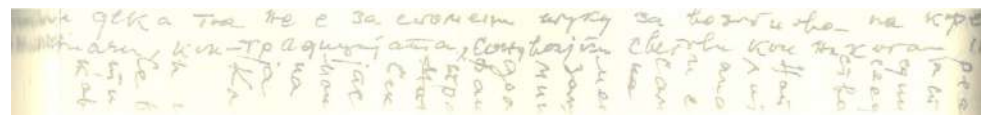

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиска земја – македонија!

Словенското четвороевангелие и ја објавил програмата на словенската просветителска мисија. Таму тој им се обраќа на сите Словени: *Слушајте сега, сите народи словенски, слушајте го словото, кое од Бога доаѓа и ги храни човечките души, словото кое ги закрепнува и срцето и умот...* Македонскиот поет не може да остане рамнодушен и пред фактот дека христијанството во Македонија прераснува во официјална државна религија на македонското Самоилово царство, а Охридската архиепископија во – Охридска патријаршија! Не може, значи, да остане рамнодушен пред фактот дека „хроничарот на епохата името на Охрид го вбројува до имињата на Рим и Византија“, сите ги именува како „трите столици на културата“.

Македонскиот поет со право прашува за европскиот менталитет: зошто Балканот сè уште не постои како културна хипотеза, туку само како црна зона на меѓусебни етнички и верски конфликти? Доколку „Истокот е метафизички центар на општеството и доколку природните граници не значат ништо за бајраците на војските но и за културата“, зошто тогаш Балканот, во свеста на Европа, не се поима како безалтернативен цивилизациски мост, преку кој античката и христијанската цивилизација на широки врати ја наложија својата супремација над духовниот студ кој речиси до вчера владееше во Европа? Само по себе, со сето она на кое потсетивме досега, Македонија е еден од незаобиколните центри на таа духовна супремација, а не комеморативен мит на историјата!

Македонскиот поет е горд на исклучителната колекција (околу дваесет илјади!) македонски икони, зашто: „независно од строгоста на изборот, македонската антологиска збирка се вбројува во редот на неколкуте најреномирани колекции: синајската, светогорската и руската... Силниот печат на византискиот културно-историски живот не дозволува ни една колекција да се издвои од општиот сензибилитет во историскиот развој на византиското сликарство. Иконата, денес, се смета за неразделен предмет на византиската цивилизација“. И уште: „Иконите од македонската колекција, со своите високи ликовно-естетски вредности, имаат ценет музејско-галериски експонат. Таа,

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

од длабоко религиозна реликвија се преобрази во реликвија на сублимирана општочовечка култура“.

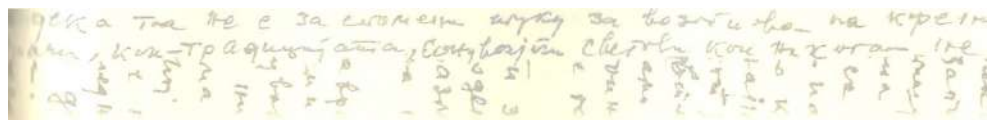
Според Дејвид Талбот Рајс, истакнат англиски византолог, историјата на Словените може да се земе како доцно поглавје на византиската и токму во словенските простори византиската уметност го доживеа својот најзначаен доцен развој. На ова ќе се надоврзе Јане Коцабашија: „...Византиската позиција на словенската култура во најголема мера ја тангира македонската компонента на византиската цивилизација, зашто денешните Македонци, како потомци на античките Македонци и на Словените што го населија јужниот дел на Балканот во VI–VII век, се полноправни наследници и продолжувачи на византиската култура и нејзини непосредни создавачи.“

„Треба да се има предвид“, ќе забележи нашиот музички истражувач С. Голабовски, „големиот придонес на Македонија во градењето на византиската култура. Така, на пример, најзначајни музички дејци на христијанскиот Исток се св. Јован Дамаскин (Сириец) и св. Јован Кукузел (Македонец)“.

Напоредно со преведувањето книги со црковна содржина од грчки на старословенски, што како процес започнува со дејноста на Кирил и Методиј, а потоа и на Охридската книжевна школа и подоцна, сè до наши дни, во Македонија се одвивал и процес на создавање автентична, оригинална литература во специфичен вид. Тоа се средновековните записи и натписи, податоци и белешки, кои останале запишани како спореден детаљ врз маргините на преведените црковни книги, врз нивните корици, врз ѕидовите на црквите и богомолните, врз трпезите и садовите, врз фреските или врз иконите. Тоа се црвени траги оставени врз мракот на едно цело илјадалетие, насекаде по македонската земја.

Средновековните црковни записи и натписи пред нас се откриваат и се покажуваат не само со своите вредности како книжевна историја, туку и пред сè како нукулци, како првични пројави на македонската книжевност по Климента.

Македонските средновековни црковни записи и натписи настануваат во самите почетоци на словенската писменост. Пишувани се на македонски

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиска земја – македонија!

(старословенски), на едно од двете писма: првин со глаголското, а потоа со кирилското писмо. Во најголем број се застапени во кирилските книжевни споменици. Од овој аспект погледнато, македонските средновековни записи се и меѓу првите оригинални книжевни состави и пројави во литературата на Словените воопшто. „Природно е“, вели д-р Радмила Угриновска-Скаловска, дека во јазикот на записите и натписите ќе ги најдеме одразени сите етапи од развитокот на современиот систем на македонскиот јазик, кој постепено про- никнува во црковнословенската основа“.

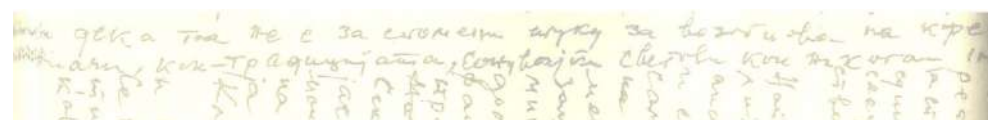
Така, наспроти ветровите на историјата, останал само јазикот на тој народ со сето свое лексичко богатство: останале исчадените сидишта на богомолни- те во кои со векови, низ црковна проповед, биле вглобени на десетици записи: тоа се горчливи довици на нашите предци од далечните дамнини.

Кои се тие и кога пишувале?

Тоа се, пред сè, монаси и црнорисци, животни осаменици, голобради момчиња и старци... Сите тие, облечени во црно или во нешто што е можно поцрно, се, практично, единствените писмени луѓе на македонските древни векови: не биле образовани, но биле најписмени меѓу македонските селани, кои сè уште бележеле со црти и со рески и кои со векови останале врзани за земјата. Тоа се сиромаси и бездомници, зографи и сидари, ктитори, сопстве- ници на црковни книги, орачи и калајџии, осаменици и исцелители, несреќни и вљубени овчари, воденичари, меандии, колари и самарџии, свирачи и ко- вачи, терзии... Тие се оние наши и благородни и мудри и неспокојни и тихи мајки и сестри, забрадени со некоја црна наметка, што ги метат дворовите на манастирите, што тримерат со недели и чии бестелесни духови зрачат само љубов и спокојство. Сите тие пишувале:

*До пладне кошах
а од пладне - писах...*

зашто:

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

*Кто сакат многу знати
подобает мало спати...*

И така: са ноќ монахот и кандилчето – сами. Заедно догорувале: пламенот му шепотел на човекот – човекот нешто му шепотел на пламенот:

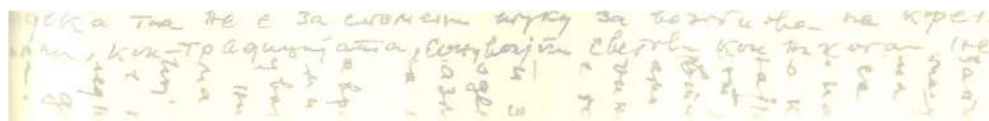
*Плови пловче,
пиши грешни попе Петре...*

Така, во тој наш македонски триод од село 'Рбели, денес во Албанија, одамна, уште во XIII век, поп Петре и не знаејќи беше ја запишал, веројатно, првата алитерација во македонската поезија.

Што виде современиот македонски творец во Светото писмо, а други- те тоа не можеа да го видат? Каква магија е тоа негово внатрешно око кое здогледува сè уште несоздадени светови и открива сè уште неизгреана свет- лина? Кога станува збор за Новиот завет, сè започна од два симбола, од кр- стот и од – рибата: „И тоа е фасцинантно“, ќе рече Глигор Чемерски. „Тоа е повеќе тајна симболика, конспиративност на јавката, телеграфски јазик на посветените. Геометрија и органски знак на иднината. Додека надвор сè уште татни реторичка хералдика, грандиозниот стил на мермерот и гранитот, на највисоката сидна писменост – пиктограмата и луксузната фреска, во пеш- терните светилишта и катакомбите тие два знака се апсолутен клуч на живата космогонија“.

Внатрешното око на зборот, врсник му е на Бога, а постаро е и од светли- ните и од световите. Бдее насекаде: влегува во билката, се крие низ пештерите на каменот, пустоши низ сонот јурејќи низ него, проповеда селидби на време- то. Внатрешното око на зборот одлично памети: отсекогаш сè се сели.

Она што некогаш го слушавме покрај домашното огниште, најнапред го запишувавме во нашите соништа, а потоа, во името на животот, го преповто- рувавме низ молитвите: елате со мене, нè довикуваше гласот Исусов, мртвите

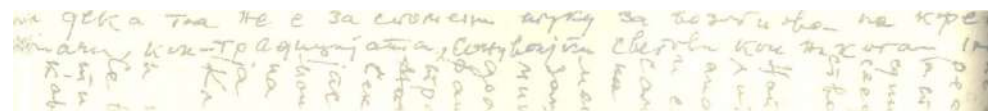

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиска земја – македонија!

препуштете им ги на оние кои се духовно мртви; оној што сака да ме следи – нека се откаже од себеси!

Така ги превозмогнувавме големите погроми и ужаси на Стариот завет и се упатувавме отаде смртта, отаде Судниот ден. Така ги прескокавме црните дупки на нихилистичката есхатологија и влегувавме во пределите на надежта и спасот. И самите проповедавме: повеќе вреди крајот од почетокот; заборава на она што остана зад тебе; сега треба да копнееш по она кое уште го нема. Така станувавме верници на времето кое сè уште не беше дојдено и на светлината која сè уште не постоеше: сами себеси – предок! Внатрешното око на поетот, на уметникот, на творецот, непогрешливо ја насетува насоката од која се покажуваат застрашувачките и предупредувачки гласови на пророците Исаија и Еремија. Нивните гласови грмат низ Стариот завет, предочуваат нови страдања и риданија. Предупредуваат на гневот божји, повикувајќи нè да се откажеме од гревот, зашто тука, до нас, е Судниот ден, Денот на гневот: *Dies irae, dies illa...* На тој ден, конечно, одминува светот. Затоа тој ден нема свое вчера – та нема да има ни свое утре. Сетниот ден не се вбројува меѓу другите. Тој ден ќе ја затвори историјата како време, зашто и самиот не му припаѓа на времето... Мала утеха при сето ова ќе биде сознанието според апостол Јован дека „Совршената љубов го изгонува стравот и дека оној кој страхува не е совршен во љубовта“ (Јован, 4:18). Тоа значи дека по нашиот живот ќе ни биде судено според љубовта; според тоа колку сме љубеле на земјата.

Она што некогаш го слушавме покрај домашното огниште, каде што беа прераскажувани предупредувањата на пророците или пак сонитата на некој јасновидец од селото, се пресоздаваше во твар од која подоцна беше надградувана нашата претстава за *Dies irae, dies illa*, кој како Дамоклов меч демнеше врз секој грешник. Зашто, добро знаевме дека на Судниот ден не им се суди на сите туку на – поединецот. Кафка, Судниот ден го доживувал како прек суд! Неговиот јунак во „Процес“ како да бил прогонуван од агенти на апокалипсата, а не од агенти на некој државен режим. За да бидат бесконечни страдањата, поединецот, христијанинот, го има пред себеси Исуса како очовечен лик на

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

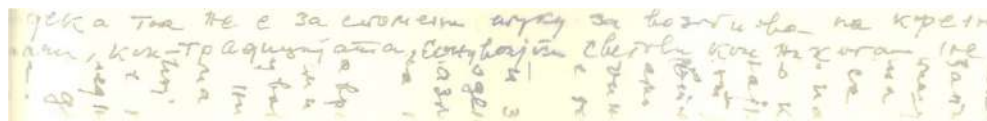
бесконечното и натаму за да верува и да мисли единствено во „перспективите на севкупната историја на спасот“ (Роже Мел).

„Навистина сè се сели“, ќе рече Глигор Чемерски. „Во македонскиот фолклор лесно препознаваш звуци и синтагми од далечниот Тибет. Големите книги и поучните апокрифи кај нас се шепотат покрај селските огништа. Верзиите се наивни, но суштината е – непогрешлива. Навистина, и без насилство верувам дека во духот постои само едно време и дека во уметноста сите сме верници. Сликаторот во гробницата на Тутанкамон, ткајачите Копти, прекрасните фреско-манијаци од подземните цркви во Кападокија, се разбира, вршници се на големите мајстори од Нерези крај Скопје и на блескавите магови од Свети Климент“. Маргерит Јурсенар ќе предочи дека Стариот завет не може да се мери со време: Бог е над времето, излегува од времето и шета низ времето.

Најголемите светци и апостоли себеси се сметале за грешници: поблиску биле до светлината, па секоја дамка во животот или на совеста – и побрзо и полесно ја забележувале. Само Исус Христос нема свест за сопствен грев, но и свест за тоа дека постигнал нешто, туку влегува меѓу луѓето и им го принесува она што во себе го носи од искони.

Со други зборови, христијанството не е лесна и весела прошетка низ животот. Тоа е неосстварлива задача, смртна обврска, нешто кое го располовува животот. Целосна победа над земната егзистенција, обид за ослободување на душата.

Секој творец својата прошетка низ Светото писмо ја овековечува со некој запис во неговата свест или потсвест. Најчесто тоа е некоја надеж, некоја вообразба за нешто убаво, но не ретко таа прошетка се пресоздава и во една ужасна есхатолошка проекција низ која исчезнуваме. Невин, во основа, тој негов запис прилега на некое детско писмо изгравирано за иднината. Тој запис, е создаден без зборови. Само некоја поинаква од знајната, некоја неодгатната светлина се распознава; некои бои. На тој и таков јазик, и ден-денес, Бог им се покажува на своите избрани: секоја сенка на таа светлина – само страданија

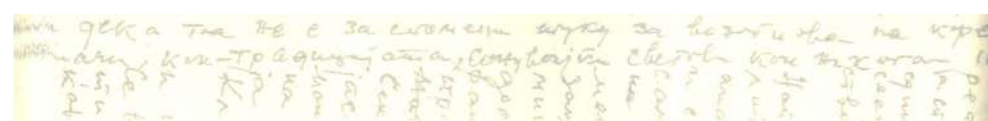

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиска земја – македонија!

и риданија, но и некаква надеж. Фантазија преполна со копнежи, преземена директно од соништата, од љубовта. И ден-денес, значи, и самите се погребуваме или со икона или со Светото писмо во сопствениот ковчег. Централната порака на библиски мотивираниот ликовен, музички или книжевен образец – стравот! Тој страв го урива просторот на првичната мито-поетска концепција. Георгиј Флоровски појаснува дека предизвик за творецот е и досегашната историја на црквата, која е трагедија на гревот, но и мистерија на стравот. Отец Санцакоски, пак, ќе протолкува дека „рецепцијата на византиската култура ја заобиколи опасноста од механички мимезис и идентификување до асимилација. Во тие чудесни процеси на органска перихореза, македонскиот народ ги развивал своите способности во согласност со својот сопствен антрополошки тип, без да го изневери 'византинизмот' како историски образец“.

Така, нашето сликарство, потпирајќи се врз креативната имажинација на авторите, изгради сопствен и препознатлив ликовен идиом, кој говори за автентична интеракција меѓу христијанскиот и медитеранскиот дух. Тоа се заумни ликовни содржини со помош на кои се антиципира и креацијата ех nihilo. „Литургиското сликарство на Црквата од Исток, во Македонија ја рефлектира мудроста на православната иконографија. Тоа е исцелено од пиетизмот и егзалтираната состојба на западната натуралистичка уметност. Мудроста, пак, на иконографската постапка на православниот иконописец, според иконолошката егзегеза, бестрасно ги превозмогнува сентименталните и сетилните сфери...“ (Отец Стефан Санцакоски: „Прозорците кон вечноста од Струга“).

Безмалу нема ништо романтично во древните епохи населени на страниците на Стариот завет, освен неволи и казни. Требаше да дојде Новиот завет, требаше да стигне Исус, а заедно со него и – човекот: Човекот, бидејќи е Исус, сосем е јасно дека нема да страда само кога е грешен, туку уште повеќе кога е безгрешен! Од овој миг, од појавата на христијанството, човекот има две татковини: едната е нашата земја, човековата земја, точката на која сме се родиле и опстојувале; другата е скриениот свет на духот: Се сее тело физичко

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

– воскреснува тело духовно: голема поетска свездарница која го шири просторот на секонтиненталноста. Пределите во кои на едно небо греат многу сонца, а на друго многу месечини. Време што за раце го води љубовта. Затоа: Исус – рана која не исцелува!

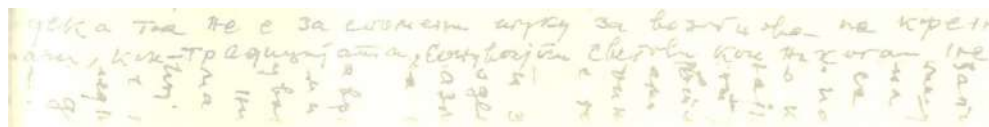
Најголема човекова победа се смета откритието дека и небесните тела имаат ист состав како и Земјата; дека и на небото нема ништо сосем ново и непоејасливо... Спектралната анализа го победи просторот, го симна небото меѓу нас, на Земјата, сето минато и иднината ги сведе на сегашност. И веднаш по ова – ново отрезнување: Франсис Бекон ни предочува дека семирот не може да се спушти на нивото на човековото разбирање!

Тука, на Земјата, особено на нашава, македонската, каде и да се свртиш, високи црковни камбани го превозмогнуваат времето и на нивниот сеопшт јазик ги откриваат македонските предели уште од првиот век на новата ера наваму. Во нашата потсвест уште се слуша клепањето на камбаните од црквата на света Лидија во Филипи, се распознаваат сенките на монасите кои ги влечат јажињата и ги нишаат големите и тешки звона кои прескокнуваат векови и векови.

Илјадниците светилишта, цркви и манастири се вистинска Исусова возљуба на македонската земја; вистинскиот говор Исусов. По манастирските конаци сè уште се распознава таинствениот шепот на монасите кои во секој ред на Светото писмо гледаа и некој – спас. Тие свети жилишта, тие цркви и манастири, тие црковни камбани ги паметат сите страдалници кои се крстеле во нив, кои го довикувале Исуса. Ги познаваат свирачите, ги паметат зимите, поплавите, војните. Гледајќи ја Македонија со тие кубини и свети знаци, човек да поверува дека целата ни татковина е – некое тајно и сè уште недопрочитано писмо.

Македонско време,
октомври-ноември 2000 година

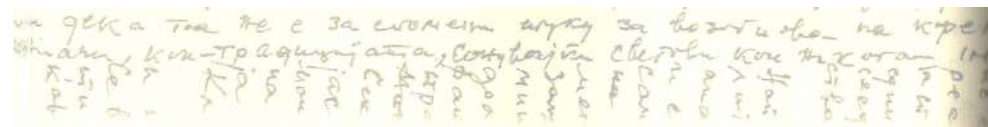
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

БИБЛИСКИ МОТИВИ ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ПОЕЗИЈА

По повод окончувањето на второто илјадалетие на христијанството, Струшките вечери на поезијата ме почестија со доверба да составам „Антологија на библиските мотиви во современата македонска поезија“.

Идејата многу ми се допадна, но уште на самиот почеток од разговорот предочив, со оглед на времето што го имаме на располагање, дека за антологија не може да стане ниту збор! И не само поради краткото време, туку и поради две други околности јас не можев да се нафатам како составувач: прво, јас немав сосем јасен увид во темата, бев голем скептик, не бев уверен дека располагаме со толку голем фонд песни кои можат да издржат критериум за една тематска антологија на оваа тема; и, второ, уверен бев дека патот кој води до таквата, хипотетичка антологија, треба да има сосем поинаков редослед и тек.

Им се обратив на широк круг современи македонски поети и откако внимателно ги прочитав нивните поетски текстови (кои ми ги предочија самите автори како нивни личен избор на оваа тема), јас, навистина, бев воодушевен: речиси – вчудовиден! Сите мои дотогашни сомневања и резерви се покажаа без основа: стоев пред едно големо духовно море за кое како никогаш и ништо да не бев чул; небаре никогаш не сум го видел! Стоев пред исклучително богатство кое, поради мое невнимание, како никогаш и да не постоело: библиската тема, сега сум уверен во тоа, не е никаква случајност, никаков естетски инцидент, туку една од стожерните естетски и филозофски константи на со-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

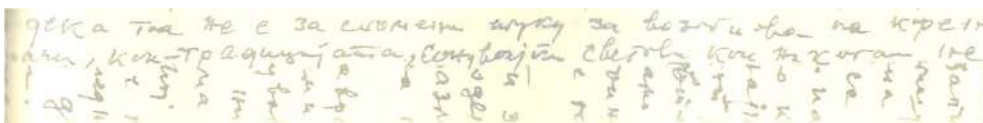
времената македонска поезија; една нејзина носечка тематска и естетска вертикала: темата на Библијата и на христијанството во современиот македонски поет, сликар, композитор е населена барем толку колку што и Македонија е населена во Библијата. На македонскиот творец, Библијата како да му е и прибежиште, и покрив, и огниште...

По сето ова, јас немав никакви резерви каков тек треба да добијат подготовките за идната тематска антологија. Првин се определив да подготвам поширока панорама на оваа тема, која постојано би се надополнувала со испуштените и, евентуално нови текстови, па од таа панорама да започне процес на редукција кој би соодветствувал на целите и критериумите според кои би се правела таа тематска антологија. Таквата антологија, со оглед на високото естетско рамниште во кое е остварен библискиот мотив во современата македонска метничка поезија, би можела да биде и една од нашите најрепрезентативни и најавтентични увиди во естетските и филозофските проекции остварени во нашата поезија; духовна потврда на континуираниот развој на христијанството во Македонија како прва христијанска земја на европскиот континент. Со оваа панорама ние го правиме само првиот чекор кон таа и таква антологија, зашто неорганизираната материја, како што често сакаше да каже Јосиф Бродски, е меланхолична и – дива.

Библијата – непревозмогат метафоричен Говор на историјата

Како да се појасни таа блискост, тоа назначено интересирање на современиот македонски поет за библиските мотиви? Какви се корените на овој сензибилитет?

Одговорот на овие прашања, барем навидум, не би требало да создава поголеми тешкотии: не само поради тоа што „религијата е еден културен факт, исто толку универзален – колку и огнот“ (Жак Сустел), туку и поради тоа што Македонија е древна земја а Македонците – древен народ, проникнат низ Биб-

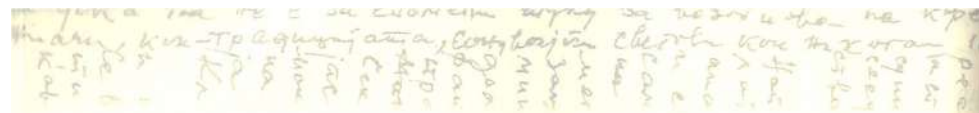
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

лијата, заедно со најдревните и најзаслужни народи на претхристијанската цивилизација. Имаме ли право за едно вакво, категорично тврдење, или пак тоа е теза која не се потпира на никакви научни критериуми и факти?

Современата наука го потврди значењето на Библијата како првокласен трезор на историски факти; како автентична ризница на веќе потврдените историски вистини.

Благодарение на податоците во Библијата, на ридот Хисарлик, нешто појужно од Дарданелите, Шлиман веќе ги откри археолошките културни слоеви на Хомеровата Троја. Не треба да го изумуваме и тоа дека Хомер, речиси до вчера, се сметаше за митска личност, а неговите поеми – за митови! Благодарение, исто така, на Библијата, Остин Лајорд ја откри древната Нинива, а Расан, под правта и пепелта на библискиот Асурбанипал, ги откри глинените плочки. На тие плочки, меѓу другото, со клинесто писмо било запишано и најзначајното литературно дело на древната Месопотамија – поемата за великиот Гилгамеш. Тргувајќи од бројните, и метафизички и најдиректни, показатели во Библијата Уоли првин го откри Ур Халдејски, а потоа и докажа дека големиот потоп опишан во Гилгамеш е идентичен со потопот опишан во Библијата и дека тој е апсолутен историски факт!

Педесетте книги на Стариот завет, пишуваани во текот на петнаесетте векови до Исуса, и дваесет и седумте книги на Новиот завет, пишуваани во првиот век на новата ера, го засолнија на своите страници, го спасија и го зачуваа најсветото и најумното што го создавала претхристијанската цивилизација. Така, за сите времиња беа спасени многу пораки и дела на предбиблискиот свет, многу легенди, многу песни и преданија на древноста: „Во споредба со сите древни споменици што засегаат етнографски проблеми – нема посеопфатен документ од Библијата... Таа претставува вистинска ризница од историски факти; во неа ние ги наоѓаме најраните историски податоци за многу народи, меѓу кои видно место зазема македонскиот. На самиот почеток (1 Мојсеј 10:4), среќаваме известување за Македонија, што упатува на тоа дека уште во најдлабоката древност Македонците биле познати како посебен етнос... Ет-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

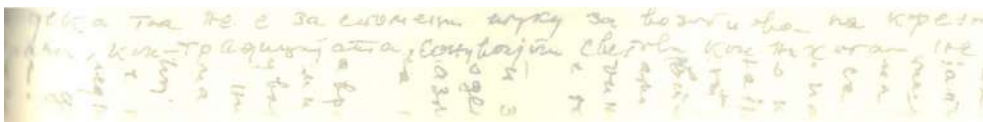
нографската таблица, запишана во глава 10 на Битие, претставува етнографски документ, затоа што, потекнувајќи од времето на Мојсеј (XV-XVIII), таа нуди податоци за народи кои ја населуваат нашата планета од уште подревни времиња. Мојсеј, по секоја веројатност, ја составил Етнографската таблица врз основа на постари записи запишани од Евреите во текот на нивното многувековно постоење и кои, по сè изгледа, Аврам ги донесол од Халдеја.¹

**Македонија - втора татковина
на христијанството,
земја во која е пишуван
дел од Новиот завет на Библијата**

Но, за Македонија и за Македонците не се зборува само во глава 10 на Битие туку и во четвртата книга на Мојсеј, во Книгата на Макавеите, во книгите на пророците Даниил, Исаија, Језекил и Јеремиј. И не само во Светото писмо на Стариот завет, туку и во – Новиот. За Македонија и за Македонците се говори во делата на светите апостоли Павле и Лука. Сепак, најзначајните податоци за Македонија во Светото писмо се поврзани со животот и со делото на апостолот Павле. Само да потсетиме дека неговата прва и најзначајна христијанска мисија надвор од Палестина тој ја остварува точно во Македонија, заедно со апостолот Лука!

Но, Македонија не е само земја за која се говори во Библијата туку таа е и единствена земја на европскиот континент во која се пишуваани и одделни дела на Новиот завет. Апостолот Павле во Филипи го напишал *Второто послание до Коринѓаните* и *Првото послание до Тимотеј*. Покрај нив, во Филипи, апостолот Лука Го напишал своето евангелие, кое заедно со *Светото евангелие по Матеја, по Марко и по Јован*, претставува темелно, капитално дело на христијанството. Кога сме тука, не треба да се испушта од вид и фак-

¹ Ѓорѓи Поп-Атанасов: „Библијата за Македонија и Македонците“.

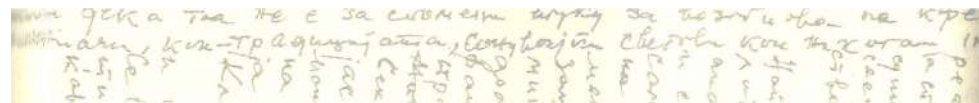
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

тот дека три посланија во Новиот завет се упатени до македонски црковни општини: *Првото послание до Солунјаните*, *Второто послание до Солунјаните* и *Посланието до Филипјаните*. Не случајно познатиот библист Греднер, зборувајќи за прифаќањето на христијанството од страна на Македонците во Филипи истакнува дека „Од Филипи Евангелието го победи светот!“

„Тука е местото да си го поставиме и прашањето: зошто апостол Павле дојде да ја проповеда новата идеја првин во Македонија, а не во некоја друга европска земја!? Како да си го појасниме овој факт? Со што македонскиот народ го привлечол вниманието на Христовиот апостол? Појаснувањето може да биде само едно: апостолот Павле бил извонредно мудар човек и тој многу добро знаел дека за да има успех неговото учење, тој треба на своја страна да придобие еден славен и достоин народ, кој ќе биде во состојба да се мери по силата на својот дух со Римјаните; а таков народ во таа далечна епоха бил народот на Македонија.“² Поради сето ова Ѓорѓи Поп-Атанасов ќе заклучи дека да го одрекуваш постоењето на Македонија и на Македонците значи да ја одрекуваш вистинитоста на Библијата, да ги негираш дејноста и посланијата на најголемиот меѓу апостолите – апостолот Павле. На сите им е познато дека апостолот Павле проповедаше меѓу Македонците, основа во Македонија црковни општини, испрати до Македонците од Филипи и Солун посланија, кои и до ден-денешен претставуваат интегрален дел од текстот на Библијата и кои секојдневно се читаат во целиот културен христијански свет. Македонија е библиска земја, а Македонците библиски народ: „Македонија е втора татковина на апостолот Павле и втора татковина на самото христијанство“.

Свети Јован Златоуст, сосем непринудено го идентификува името на градот Филипи со името на Македонија. За св. Јован Златоуст, кој живеел во втората половина на IV век и во почетокот на V век по Христа, да ги сакаш Филипјаните исто е како да ги сакаш сите Македонци, а да го сакаш Филипи било исто како да ја сакаш цела Македонија.

² Ѓорѓи Поп-атанасов: цит. дело.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

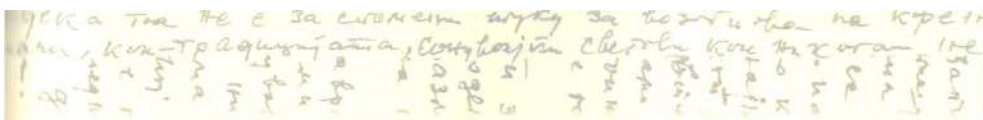
Не само Јован Златоуст туку и Поликарп Смирненски (II век по Христа), во едно свое писмо до Филипјаните, индиректно сведочи дека Филипи и Солун се градови кои ѝ припаѓаат на иста земја и на ист народ. „Важното е во тоа дека и во вториот век по Христа, Македонците, и покрај повеќе вековното ропство под Римјаните, се зачувале како одделна народносна група. А тоа било непосредно пред доаѓањето на Словените на Балканот и нивното населување на македонската територија, што значи дека кога дошле тука, Словените нашле старомакедонско население, кое етнички било разграничено од Грците и од другите етнички групи што ги населувале овие простори.“³

Чудесните знаци на првото словенско писмо може да ГЛАГОЛЈАТ

За нас, еден од најзначајните настани кој многу ги измени и ги определи идните текови на историјата тука, претставува средбата, а потоа и историската симбиоза на последните потомства на античките Македонци со словенските толпи, кои постапно ја населуваа и ја колонизираа етничката територија на античка Македонија. Се разбира, словенските племиња доаѓајќи во Македонија не дошле во глува и пуста земја, туку на земја и сред народ со неповторлива историска и цивилизациска традиција и слава. „Во словенската култура, изградена врз темелите на византиската, длабоко е втиснат пред сè христијански печат. Познато е дека христијанството било психолошка и идеолошка основа на целокупниот општествен и политички живот на Византија... На Словените од Македонија судбината им доделила први од словенските племиња да стапат на почва напоена со христијанизирано античко културно наследство... Нашите предци овде постепено ги апсорбирале придобивките на христијанизираната античка култура. Населени меѓу христијани, тие не можеле да останат незасегнати од новата всра, макар што не ја напуштил лесно и старата.“⁴

³ Ѓорѓи Поп - Атанасов: цит. дело.

⁴ Акад. Петар Хр. Илиевски: „Појава на словенската христијанска култура“, Макропроект, „Историјата на културата на Македонија“, книга 4.

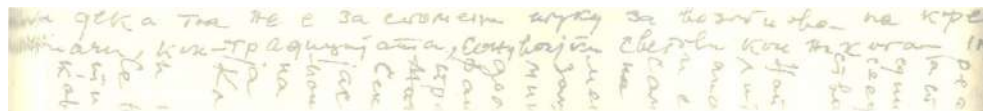
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библски мотиви во современата македонска поезија

Според акад. Петар Хр. Илиевски, „просветителската мисија на Солунските браќа е еден од најкрупните настани во историјата на словенските народи... Познато е дека од Словенската мисија на Браќата набргу произлегле неколку значајни резултати. Прво, верата во еден Бог, милостив татко на сите луѓе, ги ослободувала нашите предци од стравот пред многубројните одмазнички божества. Второ, уште во почетниот, подготвителен стадиум на Мисијата биле оформени: ново писмо, нов богослужбен јазик и превод на еден избор од најважните богослужбени книги“.

И еве, кога сме веќе тука, да го цитираме и мошне функционалното и метафоричко толкување на словенското писмо: „Генијалниот изум на Константин – Кирил, првото словенско писмо, било наречено Глаголица, затоа што неговите чудесни знаци можеле да зборуваат ДА ГЛАГОЛЈАТЪ. Составено од сакрални христијански симболи, тоа писмо било наменето да го проповеда Евангелието и нагледно...“

Македонскиот поет не може да остане рамнодушен пред фактот дека јазикот на неговите предци од Суха и Висока, Солунско, израснал во прв литературен и литургиски јазик, на сите Словени! Македонскиот поет не може да остане рамнодушен пред фактот дека зборовите од јазикот на неговите предци се осветени, претворени во леб и вино, во тело и крв Исусова! Македонскиот поет е горд што и самиот се остварува во јазикот на кој и свети Кирил му ја испеал химната на својот духовен идол, св. Григориј Богослов, „класично ремек-дело, напишано во византиски хексаметар. Таа претставува образец на високо поетско мајсторство на словенски“. На тој јазик свети Кирил, со исклучителна поетска дарба, го напишал и *Прогласот на Светото евангелие*, за кој Р. Јакобсон ќе каже дека се одликува со „монументална композиција, прецизен и суптилен ритам, разнообразност и хармонија на синтаксичките фигури...“⁵

⁵ Цитирано според споменатиот научен труд на акад. Петар Хр. Илиевски.

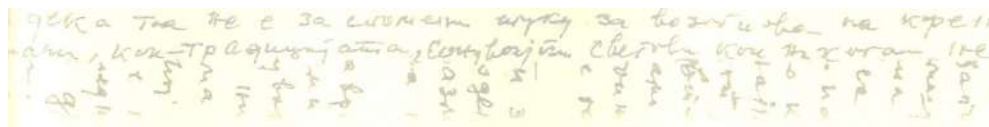
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Хронолошки четвртиот литературен јазик во Европа – првиот нов јазик на епохата воведен во европскиот духовен живот

Познатиот бугарски историчар и славист д-р Влад. Топенчаров, во својата исклучителна студија „Кирил Философ - А Б В на ренесансата“, укажува дека средновековната црковна догматика ги затвораше литературата и прогресот во обраќот на тријазичноста. Всушност, тој принцип бил наложуван и од Рим и од Византија преку догмата за само „три светски јазици: грчкиот, латинскиот и еврејскиот...“ Аргументот врз кој се потпираше таа догма е „на тие три јазици Пилат заповедал да биде натписот на Господовиот крст...“ Според Топенчаров, старите јазици латинскиот и грчкиот служеле како мост меѓу античноста и средновековието, за подоцна да се пресоздадат во бариера на развојот: „Во таква социјална клима, – ќе забележи проф. Топенчаров – иницијативата на Кирил, кој во 863 година започна да проповеда на четвртиот јазик – словенскиот, и да воведува нова писменост, тоа во Европа означува пресврт и интелектуален и политички. Не би било изнасилено ако се каже дека: подвигот на Кирил и Методиј го прави првиот пробив од континентален размер во догматиката на тријазичноста.

Се наложува еден факт: хронолошки четвртиот литературен јазик во Европа, јазикот употребуван од Кирил и Методиј, е првиот нов јазик на епохата, воведен во европскиот духовен живот... Впрочем, според својата форма и според својата историска насока ударот што ѝ е нанесен од Кирил и Методиј на тријазичноста е предвесник за подоцнежните борби на еден Џон Бол, на еден Томас Минцер, на еден Мартин Лутер, на еден Јан Хус, на хуманистите...“

Доколку веќе „светите јазици“ – латинскиот и грчкиот, во таа епоха се јазици „мртви и апстрактни“, кои веќе извршиле цивилизациска и прогресивна улога во античноста, тие, сепак, „во средновековието, можеа да одиграат извесно и значајно место во универзитетското образование. Но тие јазици веќе беа непознати за новоформираните европски народи и не соодветствуваа на

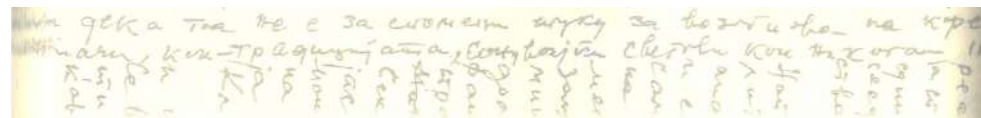
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

нивните социјални изискувања и социјални потреби. Тие, по прво, беа црковна мистерија отколку инструмент за општествена дејност“.

Македонскиот поет не може да биде рамнодушен, не може а да не биде горд на тој факт „уникален според својата хуманистичка содржина во Европа во IX век“, кога јазикот на неговите предци е воведен како жив јазик, како јазик на една нова литература. Македонскиот поет не може а да не биде горд на тој факт кога веќе знае дека Евангелието преведено на старофранцуски јазик во самиот премин на XII во XIII век ќе биде јавно запалено по наредба на папата Инокентиј III, а во името на тријазичниот опскурантизам; кога веќе знае дека дури во XIV век Уиклиф ќе ја преведе на англиски Библијата, дека дури во почетокот на XV век Јан Хус својата проповед ќе ја соопшти на говорен чешки јазик, а Мартин Лутер ќе ја преведе Библијата на германски! Колку векови пред тоа светите книги веќе биле преведени на старословенски јазик, втемелен врз говорот на Македонските Словени од Солунско? „Ова чудесно културно средство, заедничкиот јазик, ја пробудило совеста за народното самопотврдување на Словените“, ќе рече акад. Петар Хр. Илиевски во цитираното дело и ќе продолжи: „Од самиот почеток делото на Солунските браќа било замислено како општословенско. Тоа се гледа од *Прологот кон Св. Евангелие*, со кое Константин го промовирал преводот на Словенското четвороевангелие и ја објавил програмата на словенската просветителска мисија. Таму тој им се обраќа на сите Словени:

Слышете оубо,
народи Словѣньсти,
слышете слово,
от Бога во приде,
слово же крѣмъ
чловѣческыѣ доушы,
слово же крѣпъ
и срѣдце и оумъ...

(Ст. 23-27; 9)

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Односно:

Слушајте сега,
сите народи словенски,
слушајте го словото,
кое од Бога доаѓа
и ги храни
човечките души,
словото кое ги закрепнува
и срцето и умот...

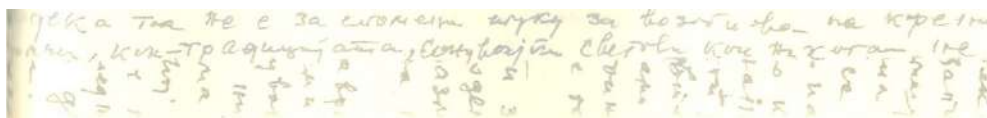
Македонскиот поет не може да остане рамнодушен и пред фактот дека христијанството во Македонија прераснува во официјална државна религија на македонското Самоилово царство, а Охридската архиепископија во – Охридска патријаршија! Не може, значи, да остане рамнодушен пред фактот дека „хроничарот на епохата името на Охрид го вредува до имињата на Рим и Византија“, кои ги именува како „трите столици на културата“.⁶

**Комеморативна слика на историски мит
или безалтернативен цивилизациски мост?**

Македонскиот поет со право прашува за европскиот менталитет зошто Балканот сè уште не постои како културна хипотеза туку само како црна зона на меѓусебни етнички и верски конфликти? Доколку „Истокот е метафизички центар на општеството и доколку природните граници не значат ништо за бајраците на војските но и за културата“⁷, зошто тогаш Балканот, во свеста

⁶ Проф. д-р Влад. Топенчаров: „Кирил Философ - А Б В на ренесансата“, стр. 120.

⁷ Јосиф Бродски: „Византија“.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библски мотиви во современата македонска поезија

на Европа, не се поима како безалтернативен цивилизациски мост, преку кој античката и христијанската цивилизација на широки врати ја наложија својата супремација над духовниот студ кој речиси до вчера владееше во Европа? Само по себе, со сè она на кое потсетивме досега, Македонија е еден од незаобиколните центри на таа духовна супремација а не комеморативен мит на историјата!

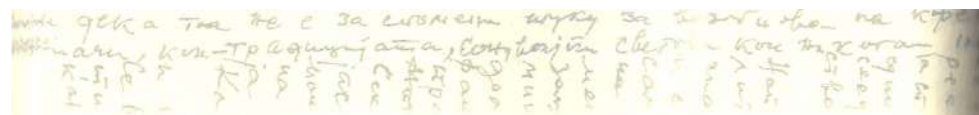
Македонскиот поет е горд на исклучителната колекција (околу дваесет илјади!) македонски икони, зашто: „независно од строгоста на изборот, македонската антологиска збирка, се вбројува во редот на неколкуте најреномирани колекции: синајската, светогорската и руската... Силниот печат на византискиот културно-историски живот не дозволува ни една колекција да се издвои од општиот сензибилитет во историскиот развој на византското сликарство. Иконата денес, се смета за неразделен предмет на византиската цивилизација.⁸ И уште: „Иконите од македонската колекција, со своите високи ликовно-естетски вредности, имаат ценет музејско-галериски експонат. Таа, од длабоко религиозна реликвија се преобрази во реликвија на сублимирана општочовечка култура“.⁹

Според Дејвид Талбот Рајс, истакнат англиски византолог, историјата на Словените може да се земе како доцно поглавје на византиската и токму во словенските простори византиската уметност го доживеа својот најзначаен доцен развој. На ова ќе се надоврзе Јане Коцабашија: „...Византиската позиција на словенската култура во најголема мера ја тангира македонската компонента на византиската цивилизација, зашто денешните Македонци, како потомци на античките Македонци и на Словените што го населија јужниот дел на Балканот во VI-VII век, се полноправни наследници и продолжувачи на византиската култура и нејзини непосредни создавачи.“¹⁰

⁸ Петар Милковиќ - Пепек: „Антологија на македонската колекција икони“.

⁹ Петар Милковиќ - Пепек: цит. дело.

¹⁰ Ј. Коцабашија: „Корените на македонската црковна музика“ сп. „Музика“ бр. 2-3, 1998.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

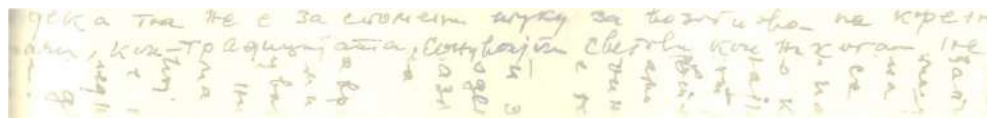
„Треба да се има предвид, ќе забележи нашиот музички истражувач С. Голабовски, големиот придонес на Македонија во градењето на византиската култура. Така, на пример, најзначајни музички дејци на христијанскиот Исток се св. Јован Дамаскин (Сириец) и св. Јован Кукузел (Македонец).“

Плови пловче, пиши Грешни попе Петре...

Напоредно со преведувањето книги со црковна содржина од грчки на старословенски, што како процес започнува со дејноста на Кирил и Методиј а потоа и на Охридската книжевна школа и подоцна, сè до наши дни, во Македонија се одвивал и процес на создавање автентична, оригинална литература во специфичен вид. Тоа се средновековните записи и натписи, податоци и белешки, кои останале запишани како спореден детаљ врз маргините на преведените црковни книги, врз нивните корици, врз сидовите на црквите и богомолните, врз трпезите и садовите, врз фреските или врз иконите. Тоа се црвени траги оставени врз мракот на едно цело илјадалетие, насекаде по македонската земја.

Средновековните црковни записи и натписи пред нас се откриваат и се покажуваат не само со своите вредности како книжевна историја туку и пред сè како никулци, како првични пројави на македонската книжевност по Климента.

Македонските средновековни црковни записи и натписи настануваат во самите почетоци на словенската писменост. Пишувани се на македонски (старословенски), на едно од двете писма: првин со глаголското, а потоа со кирилското писмо. Во најголем број се застапени во кирилските книжевни споменици. Од овој аспект погледнато, македонските средновековни записи се и меѓу првите оригинални книжевни состави и пројави во литературата на Словените воопшто. „Природно е, вели д-р Радмила Угринова-Скаловска,

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

дека во јазикот на записите и натписите ќе ги најдеме одразени сите етапи од развитокот на современиот систем на македонскиот јазик, кој постепено проникнува во црковнословенската основа¹¹.

Така, наспроти ветровите на историјата, останал само јазикот на тој народ со сето свое лексичко богатство: останале исчадените сидишта на богомолните во кои со векови, низ црковна проповед, биле вглобени на десетици записи: тоа се горчливи довици на нашите предци од далечните дамнини.

Кои се тие и кога пишувале?

Тоа се, пред сè, монаси и црнорисци, животни осаменици, голобради момчиња и старци... Сите тие, облечени во црно или во нешто што е можно поцрно, се, практично, единствените писмени луѓе на македонските древни векови: не биле образовани но биле најписмени меѓу македонските селани, коли сè уште бележеле со црти и со рески и кои со векови останале врзани за земјата. Тоа се сиромаси и бездомници, зографи и сидари, ктитори, сопственици на црковни книги, орачи и калајџии, осаменици и исцелители, несреќни и вљубени овчари, воденичари, меанџии, колари и самарџии, свирачи и ковачи, терзии и мајстори... Тие се оние наши и благородни и мудри, и неспокојни и тихи мајки и сестри, забрадени со некоја црна наметка, што ги метат дворовите на манастирите, што тримерат со недели и чии бестелесни духови зрачат само љубов и спокојство. Сите тие пишувале:

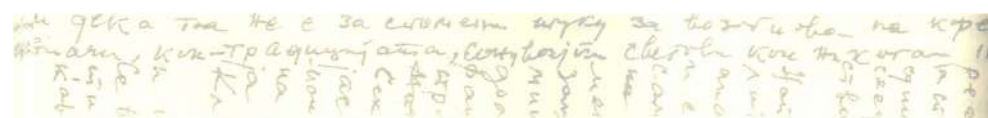
*До пладне кошах
а од пладне – писах...*

зашто:

*Кто сакал много знати
подобает мало спати...*

И така: са ноќ монахот и кандилцето – сами. Заедно догорувале: пламенот му шепотел на човекот – човекот нешто му шепотел на пламенот:

¹¹ Радмила Угриновска-Скаловска: „Записи и летописи“, „Македонска книга“ 1975.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

*Плови пловче,
пиши Грешни попе Петре...*

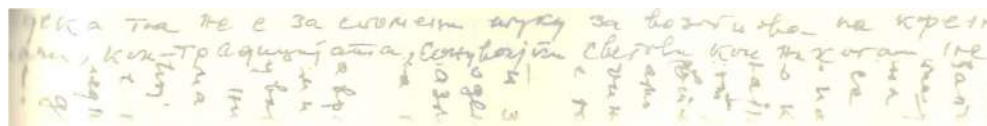
Така, во тој наш македонски триод од село 'Рбели, денес во Албанија, одамна, уште во XIII век, поп Петре и не знаејќи беше ја запишал, веројатно, и првата алитерација во македонската поезија...

**Поетот – вртник на времето
и на светлината, сам себеси – предок**

Што виде современиот македонски творец во Светото писмо а другите тоа не можеа да го видат? Каква магија е тоа негово внатрешно око кое здогледува сè уште несоздадени светови и открива сè уште неизгреана светлина? Кога станува збор за Новиот завет, сè започна од два симбола, од крстот и од – рибата: „И тоа е фасцинантно, - ќе рече Глигор Чемерски. – Тоа е повеќе тајна симболика, конспиративност на јавката, телеграфски јазик на посветените. Геометрија и органски знак на иднината. Додека надвор сè уште татни реторичка хералдика, грандиозниот стил на мермерот и гранитот, на највисоката сидна писменост – пиктограмот и луксузната фреска, во пештерните свети-лишта и катакомбите тие два знака се апсолутен клуч на живата космогонија“.

Внатрешното око на зборот, вртник му е на Бога а постаро е и од светлините и од световите. Блее насекаде: влегува во билката, се крие низ пештерите на каменот, пустоши низ сонот јурејќи низ него, проповеда селидби на времето. Внатрешното око на зборот одлично памети: отсекогаш сè се сели.

Она што некогаш го слушавме покрај домашното огниште, најнапред го запишувавме во нашите соништа а потоа, во име на животот, го преповторувавме низ молитвите: елате со мене, нè довикуваше гласот Исусов, мртвите препуштете им ги на оние кои се духовно мртви; оној што сака да ме следи – нека се откаже од себеси!

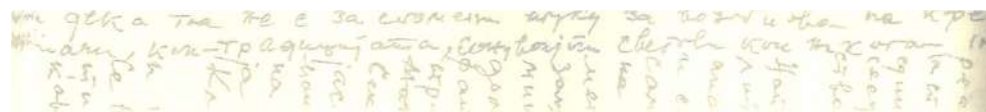
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

Така ги превозмогнувавме големите погроми и ужаси на Стариот завет и се упатувавме отаде смртта, отаде Судниот ден. Така ги прескокавме црните дупки на нихилистичката есхатологија и влегувавме во пределите на надежта и спасот. И самите проповедаме: повеќе вреди крајот од почетокот; заборави на она што остана зад тебе; сега треба да копнееш по она кое уште го нема. Така станувавме верници на времето кое сè уште не беше дојдено и на светлината која сè уште не постоеше: сами себеси – предок!

Внатрешното око на поетот, на уметникот, на творецот, непогрешно ја насетува насоката од која се покажуваат застрашувачките и предупредувачки гласови на пророците Исаија и Јеремиј. Нивните гласови грмат низ Стариот завет, предочуваат нови страдања и риданија. Предупредуваат на гневот божји, повикувајќи нè да се откажеме од гревот, зашто тука, до нас, е Судниот ден, Денот на гневот: *Dies irae, Dies illa...* На тој ден, конечно, одминува светот. Затоа тој ден нема свое вчера Ц та нема да има ни свое утре. Сетниот ден не се вбројува меѓу другите. Тој ден ќе ја затвори историјата како време, зашто и самиот не му припаѓа на времето... Мала утеха при сето ова ќе биде сознанието според апостол Јован дека „Совршената љубов го изгонува стравот и дека оној кој страхува не е совршен во љубовта“ (Јован, 4:18). Тоа значи дека по нашиот живот ќе ни биде судено според љубовта; според тоа колку сме љубеле на земјата...

На Судниот ден не им се суди на сите туку на – поединецот

Она што некогаш го слушавме покрај домашното огниште, каде што беа прераскажувани предупредувањата на пророците или пак сонштата на некој јасновидец од селото, се пресоздаваше во твар од која подоцна беше надгра-

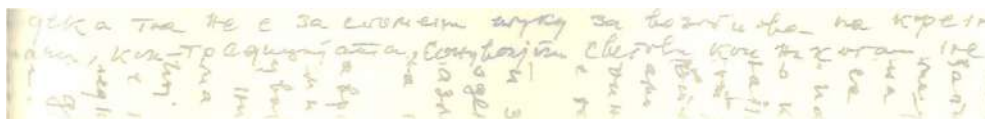
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

дувана нашата претстава за *Dies irae, Dies illa*, кој како Дамоклов меч демнеше врз секој грешник. Зашто добро знаевме дека на Судниот ден не им се суди на сите туку на – поединецот. Кафка, Судниот ден го доживувал како прек суд! Неговиот јунак во „Процес“ како да бил прогонувач од агенти на апокалипсата а не од агенти на некој државен режим. За страдањата да бидат бесконечни поединецот, христијанинот, го има пред себеси Исуса како очовечен лик на бесконечното и натаму за да верува и мисли единствено во „перспективите на севкупната историја на спасот“. (Роже Мел)

„Навистина сè се сели – ќе рече Глигор Чемерски. Во македонскиот фолклор лесно препознаваш звуци и синтагми од далечниот Тибет. Големите книги и поучните апокрифи кај нас се шепотат покрај селските огништа. Верзиите се наивни, но суштината е – непогрешна. Навистина и без насилство верувам дека во духот постои само едно време и дека во уметноста сите сме верници. Сликарот во гробницата на Тутанкамон, ткајачите Копти, прекрасните фреско-манијаци од подземните цркви во Кападокија, се разбира, врсници се на големите мајстори од Нерези крај Скопје и на блескавите магови од Свети Климент.“ Маргерит Јурсенар ќе предочи дека Стариот завет не може да се мери со време: Бог е над времето, излегува од времето и шета низ времето.

Најголемите светци и апостоли себеси се сметале за грешници: поблиску биле до светлината па секоја дамка во животот или на совеста – и побрзо и полесно ја забележувале. Само Исус Христос нема свест за сопствен грев, но и свест за тоа дека постигнал нешто, туку влегува меѓу луѓето и им го принесува она кое во себеси го носи од искони.

Со други зборови, христијанството не е лесна и весела прошетка низ животот. Тоа е неосвојлива задача, смртна обврска, нешто кое го располовува животот. Целосна победа над земната егзистенција, обид за ослободување на душата.

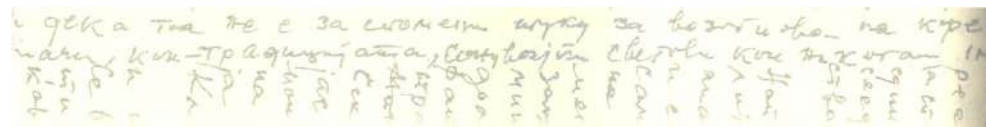
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ библиски мотиви во современата македонска поезија

Исус е рана која не исцелува

(Иби Араби)

Секој творец својата прошетка низ Светото писмо ја овековечува со некој запис во неговата свест или потсвест. Најчесто тоа е некоја надеж, некоја вообразба за нешто убаво, но не ретко таа прошетка се пресоздава и во една ужасна есхатолошка проекција низ која исчезнуваме. Невин, во основа, тој негов запис прилега на некое детско писмо изгравирани за иднината. Тој запис, е создаден без зборови. Само некоја поинаква од знајната, некоја неодгатната светлина се распознава; некои бои. На тој и таков јазик, и ден-денес, Бог им се покажува на своите избрани: секоја сенка на таа светлина – само страданија и риданија, но и некаква надеж. Фантазија преполна со копнежи, преземена директно од соништата, од љубовта. И ден-денес, значи, и самите се погребуваме или со икона или со Светото писмо во сопствениот ковчег. Централната порака на библиски мотивираниот ликовен, музички или книжевен образец – стравот! Тој страв го урива просторот на првичната мито-поетска концепција. Георгиј Флоровски појаснува дека предизвик за творецот е и досегашната историја на црквата која е трагедија на Гревот но и мистерија на стравот. Отец Санџакоски, пак, ќе протолкува дека „рецепцијата на византиската култура ја заобиколи опасноста од механички мимезис и идентификување до асимилација. Во тие чудесни процеси на органска перихореза, македонскиот народ ги развивал своите способности во согласност со својот сопствен антрополошки тип, без да го изневери 'византизмот' како историски образец.“

Така нашето сликарство, потпирајќи се врз креативната имажинација на авторите, изгради сопствен и препознатлив ликовен идиом, кој говори за автентична интеракција меѓу христијанскиот и медитеранскиот дух. Тоа се заумни ликовни содржини со помош на кои се антиципира и креацијата *Ex nihilo*. „Литургиското сликарство на Црквата од Исток, во Македонија ја рефлектира мудроста на православната иконографија. Тоа е исцелено од пиетизмот и егзалтираната состојба на западната натуралистичка уметност. Мудроста пак,

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

на иконографската постапка на православниот иконописец, според иконолошката егзегеза, бестрасно ги превозмогнува сентименталните и сетилните сфери...“ (Отец Стефан Санџакоски: „Прозорците кон вечнота од Струга“).

Безмалу нема ништо романтично во древните епохи населени на страниците на Стариот завет, освен неволи и казни. Требаше да дојде Новиот завет, требаше да стигне Исус, а заедно со него и – човекот: Човекот, бидејќи е Исус, сосем е јасно дека нема да страда само кога е грешен, туку уште повеќе кога е – безгрешен! Од овој миг, од појавата на христијанството, човекот има две татковини: едната е нашата земја, човековата земја, точката на која сме се родиле и опстојувале; другата е скриениот свет на духот: Се сее тело физичко – воскреснува тело духовно: голема поетска свездарница која го шири просторот на секонтиненталноста. Пределите во кои на едно небо греат многу сонца а на друго многу месечини. Време што за раце го води љубовта.

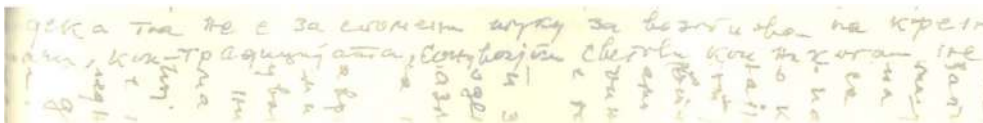
Затоа: Исус - рана која не исцелува!

Централна поетема на оваа поезија

– стравот!

Најголема човекова победа се смета откритието дека и небеските тела имаат ист состав како и Земјата; дека и на небото нема ништо сосем ново и непојасниво... Спектралната анализа го победи просторот, го симна небото меѓу нас, на Земјата, сето минато и иднината ги сведе на – сегашност. И веднаш по ова – ново отрезнување: Франсис Бекон ни предочува дека семирот не може да се спушти на нивото на човечкото разбирање!

Тука, на Земјата, особено на нашава, македонската, каде и да се свртиш, високи црковни камбани го превозмогнуваат времето и на нивниот сеопшт јазик ги откриваат македонските предели уште од првиот век на новата ера наваму. Во нашата потсвест уште се слуша клепањето на камбаните од црквата на света Лидија во Филипи, се распознаваат сенките на монасите кои

ги влечат јажињата и ги нишаат големите и тешки свона кои прескокнуваат векови и векови.

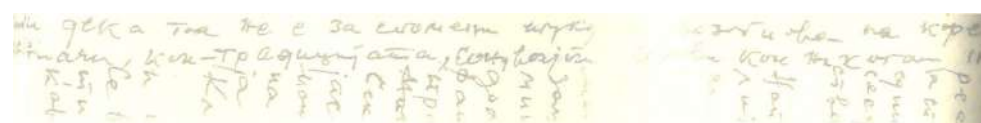
Илјадниците светилишта, цркви и манастири се вистинска Исусова возљуба на македонската земја; вистинскиот говор Исусов. По манастирските конаци се уште се распознава таинствениот шепот на монасите кои во секој ред на Светото писмо гледаа и некој – спас. Тие свети жилишта, тие цркви и манастири, тие црковни камбани ги паметат сите страдалници кои се крстеле во нив, кои го довикувале Исуса. Ги познаваат свирачите, ги паметат зимите, поплавите, војните. Гледајќи ја Македонија со тие кубини и свети знаци, човек да поверува дека целата ни татковина е – некое тајно и сè уште недопрочитано писмо.

Читајќи ги песните, доаѓаме до сознание дека човекот и денес е некоја самозаторена монада! Поетот во тие песни и самиот е пресоздаден во некоја херметичка и херменевтичка тајна која самата себеси се пресоздава во некој довик, во свет на една бесконечна асоцијативна парадигма: Клетников пророкува низ делата апостолски, Ренцов шета низ псалтерионот како низ вечноста, Блаже Конески низ гласот на Еклезијастот ги предочува минливоста и стравот:

*Потомство едно одминува и доаѓа друго,
само земјата останува...*

(Книгата на проповедникот 1:1-6)

И тука: централна поетема на најзначајното мнозинство од песните во оваа панорама е – стравот! Тој страв и тука го разурнува просторот на митопоетската концепција. Сето тоа е соопштено низ интимен, скришен разговор меѓу поетот и Бога; му ги прераскажува своите соништа, му го толкува својот страв, не се плаши да му каже дека иако само поет, себеси се чувствува како некој, макар и непризнат, апостол. И уште отворено му кажува дека тој, поетот, верува во Бога но не допушта во името на тоа друг да посредува меѓу нив

двајцата. Образецот на кој го соопштува тоа македонскиот поет е модерна парадигма но постмодернизмот тој не го сфаќа како антирелигиозен чин. Напротив: современите македонски поети цени дека религијата на постмодерната е синкретистичка, езотерична, окултна; цивилна религија без догма. Македонскиот поет, определувајќи се за библискиот мотив, се секава на Октавио Паз, според кој „државите пропаѓаат, црквите се растураат или се скаменуваат, идеологиите се распрснуваат – само поезијата трае“. Зошто? Октавио Паз тоа го појаснува: поезијата не бара бесмртност туку – воскресение! Затоа поезијата е приватна религија, а песната – јазик во движење. Исус, слушајќи го ова, извикува: Љубете се еден другото како што јас ве возљубив – вас!

* * *

Моја првична задача на обраќањево тука, на страниците на оваа Панорама беше и останува да ги побарам и, евентуално – појаснам, основните причини поради кои и современите македонски поети се определува за библискиот мотив во своето творештво. При сето ова јас се определив за што е можно посеопфатна елаборација, потпирајќи се на оние факти од науката кои посредно или непосредно се сврзани со оваа тема.

Овој ракопис има задача да претставува пообеман тематски зборник: прва етапа од подготовката на Антологијата на библиските мотиви во современата македонска поезија. Точно од тие причини сметам дека не е неопходна естетска анализа на презентираниите текстови: сосем природно, тоа ќе биде задача на придружниот текст на Антологијата. Нејзиниот обем ќе се сведе одвај на десетина современи македонски поети.

Размислувајќи за карактерот на овој придружен текст, се определив тој да гласи „Орфеј и Исус“. Бев и сум уверен дека тој ја одразува темелната суштина на основната идеја: христијанството, впрочем, прифатило неколку централни суштини на орфичарите, според кои животот тука, на овој свет, е само мака и неволја; дека нашиот вистински живот е животот на ѕвездите, животот на оној свет; дека низ самоодрекувања и аскетски живот ќе се ослободиме од

големото тркало кое се врти меѓу животот и смртта; виното и кај Орфичарите било симбол, како и подоцна, во тајните на причесната кај христијаните...“!

Една орфичка таблица, откриена во некоја гробница во Петелија, му дава упатств на мртвиот тој да го најде својот пат на оној свет и што и како да каже за да остане достоин на спасувањето. При ова, Берtrand Расел, во својата „Историја на западната филозофија“ ја цитира содржината на спомнатата таблица:

Ти, поналево од куќата на Хад

Ке најдеш еден извор.

А малку понатаму ќе видиш бел

како се извишува кипарис.

Не приближувај му се на тој извор зашто

Ќе најдеш и на друг, блиску до Езерото

на секавањето.

Студена таму истечува вода а пред неа

СТОИ ЧУВАР.

Речи му: „Јас сум дете и на земјата

и на небото ѕвездено,

Но племето мое потекнува само од небото,

тоа вие сами Го знаете.

Ах, горам од жед и пропаѓам. Брзо

дај ми од

Водата студена која истечува од

Езерото на сеќавањето.

А тие сами ќе ти дадат да пиеш

ОД СВЕТИОТ ИЗВОР.

И тогаш ќе владееш со другите херои.

Значи, потпирајќи се на Орфеј, Исус пиел не од Лета, од водите на заборавот, туку од Мнемосина, од изворите на сеќавањето.

(Handwritten notes in Cyrillic script)

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Поезијата застапена во оваа Панорама не е никаква мистика, туку една голема катарза. Човекот, нели, со страв се брани од ужасот? И тука, и низ овој мотив, современиот македонски поет е фиксиран за татковината како за – утопија! Зашто, според Октавио Паз, веќе е распаднат центарот, се распаѓа јадрото на светското општество: „Без оглед дали сме Европејци или Американци, сите сме станале периферни суштества. Сите сме на маргините, зашто веќе не постои центар“.

И ќе завршime со размислите на Селим Абоу кој толкува дека човекот, она кое го бара во семејната или етничката средина, е трогателната цврста поддршка што му овозможува да се соочи без претеран страв со спорниот процес предизвикан кај него од неодоливата потреба да прифати нов културен код во клима на нагласена емоционална стега.

Имаме пред себе поетска панорама во која веќе се распознаваат сенките на невидливото. Нели големиот Ајнштајн не поучуваше дека имажинацијата е позначајна и од – знаењето? Еве поезија и на големо знаење и на уште поголема имажинација!

„МАКЕДОНИЈА Е СÈ ШТО ИМАМЕ“ – НАШЕ МОМУМЕНТАЛНО МЕМОАРСКО ДЕЛО

Во пролетта на 2001-та, првпат кога беше објавена книгата на Киро Глигоров под наслов „Македонија е сè што имаме“, нашето изненадување навистина беше големо: со денови и денови, неуморно, авторот на овој ракопис се одсиваше на огромниот интерес и љубопитство на македонските читатели, подарувајќи им го својот автограм на стотици и илјадници негови идни читатели. Тие редови за потпишана книга, всушност, беа форма преку која се манифестираше несовладлив порив кај луѓето да се запознаат со авторот на книгата, најнепосредно да го допрат својот претседател и да ја насетат неговата аура, која стави печат врз македонскиот дваесетти век.

Првото издание на овој ракопис беше објавено во, за наши околности, несфатливо висок тираж; висок дури и за осетно поголеми јазични средини од македонската. И што? Еве, само по една година книгата доживеа и второ, дополнето издание, и одново во многу висок тираж! И најголемите оптимисти не веруваа дека првото издание ќе биде исцрпено во толку краток период.

Како да се протолкува овој драгоцен факт?

Тој факт говори, пред сè, за самата книга и за нејзиниот автор. Најголем дел од она што е соопштено во книгата е содржано во нејзиниот наслов „Македонија е сè што имаме“. Во едно од посуптилните семантички значења на овој наслов е скриено едно ужасно предупредување кое наведува морници во нашите коски, кое сугерира и осама и страв, но и безнадежност, доколку, конечно, не сфатиме дека **Македонија, навистина, е – сè што имаме!** Тоа е наслов, значи, кој опоменува дека и во почетокот на овој век ние останаме

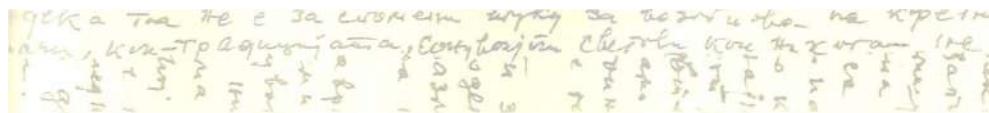
сами и во голем дел дури и без – себеси! Само со својата историска судбина и со својата чест. Тоа е наслов кој ја идентификува нашата човекова судбина со судбината на татковината, со судбината на Македонија. Впрочем, еве како самиот Киро Глигоров ќе го прокоментира сето ова:

„Кога бев избран за претседател на Република Македонија, во Собранието одржав инаугуративен Говор што го завршив со два лозунга. И обата ги кажав од сè срце. Едниот беше познат, стар и многу сакан меѓу народот – **Да живее Македонија!** Другиот беше нов и јас него го изговорив за првпат. Реков: **Македонија е сè што имаме!**

Оваа максима за мојата татковина Македонија не ја измислив тој ден, за таа навистина свечена и, слободно може да се рече, историска пригода. Ја носев неа долго во себе, онака совесно, како што ја носев и љубовта спрема Македонија. Отсекогаш, уште од моето детство, низ младешките години, за време на војната, и потоа, извршувајќи разни должности, во мене постојано созреваше мислата дека мојот горд, но намачен народ, што низ историјата имал многу господари, врз кого минале толку многу премрежиња, сепак зачувал нешто исконско во себе, она најдрагоценото. Ја зачувал, имено, свеста дека има своја татковина, прадедовина, си ја зачувал Македонија. Така, тој ја чувал и ја зачувал својата Македонија во себе, не само како нешто најскапо и највозвишено, туку како нешто единствено што го наследил од предците и што трајно им го завештувал на потомците.

Мојата порака – **Македонија е сè што имаме** – во тој момент беше упатена кон денешната генерација Македонци кои првпат во својата историја се здобија, токму во тие историски денови, со слободна и независна република. Во таа моја порака истовремено одекнуваше онаа трајна благодарност кон сите оние што се бореа и гинеа за Македонија. Во неа јас им се обраќав како завет на сите нови и идни поколенија да ја чуваат Македонија, како најсвето и најскапо нешто што имаме“.

Се разбира: сето ова ни од далеку не може да го одгатне несекојдневниот интерес кој владее за оваа книга во јавноста. Се надевам дека постапно ќе дојдеме до одговори, барем на некои аспекти, од ова прашање.

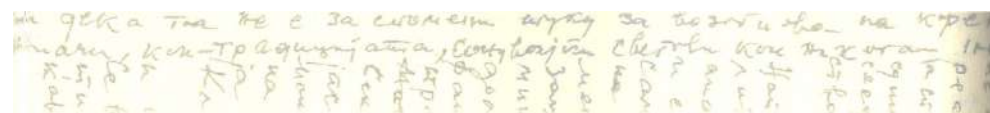

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ накедонија е сè што имаме – наше монументално мемоарско дело

Првото издание го проследија бројни анализи и коментари и сите тие пристапи, секој на свој начин, е од значење или понагласено значење. Ценам, меѓутоа, дека ниеден од нив, поради карактерот и намената на изказот (тоа биле, пред сè, промотивни пристапи), не може да претставува целосна и опфатна критичка анализа на оваа книга. Допрва треба да се очекуваат такви анализи, зашто е неопходно време за посестрано да се процени значењето и на историографската граѓа на оваа книга, но и коментарите со кои авторот придружува некои делови од оваа граѓа. Едно е сигурно: со книгата на Киро Глигоров, македонската мемоаристика се здоби со едно фундаментално и клучно дело, кое во многу што фрла нова и поинаква светлина врз историските настани и процеси од значење за Македонија низ XX век, особено за периодот на НОБ и на нејзиното осамостојување и изградбата на самостојна и независна Република Македонија.

Ние, денес и тука, го промовираме второто и дополнето издание на „Македонија е сè што имаме“ од Киро Глигоров. За да можеме во глобала, барем, да ја назначиме разликата помеѓу двете изданија, нужно е да појасниме како е структурирана оваа книга.

Првото издание, всушност, се состои, од три дела, ситуирани во дваесетина поднаслови, поставени и соопштени хронолошки. Првиот дел, низ сеќавањето за детството и младоста на Киро Глигоров, го открива релјефот не само на социо-економската мапа на Македонија, туку тој претставува и суптилен запис за живиот дух на народната традиција, со автентична интерпретација на многу настани, кои по аналогија се историографски анализи за преминот од феудалното уредување. Вториот дел на книгата говори за постапното созревање на младиот Глигоров – од гимназиските денови до студиите на Белградскиот универзитет, неговото илегално дејствување, преку активното учество во подготовките и работата на I заседание на АСНОМ, југословенските искуства и реформи и неговото израстување во претставник на Македонија во југословенскиот политички врв – сè до распаѓањето на Југославија и неговото враќање во Македонија. Третиот дел е комплетна

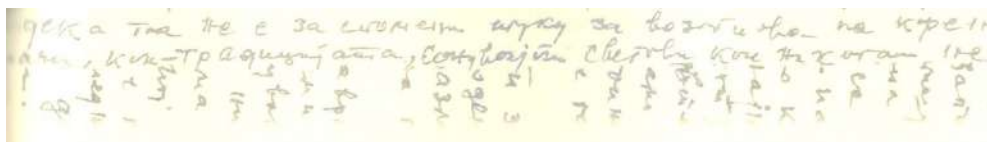
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

историја на македонското осамостојување и изградбата на самостојна и независна Македонија, деведесеттите години на минатиот век.

Идејата за вториот дел кој е поместен во книгата доаѓа по сугестија на Робер Бадентер што авторот ја прифатил: „Сугестијата беше, – вели Глигоров, да ги презентирам моите видувања за настаните што се случија во земјата, низ призмата на поранешен претседател на државата, особено имајќи предвид дека случајот 'Македонија' го окупираше вниманието не само на домашната, туку и на светската јавност, и, добро би било, да се чуе мислењето на 'човекот кој до вчера ја водеше државата'“. Второто издание е дополнето со две тематски целини. Првата, со појаснувања, ставови и коментари на Киро Глигоров, сврзани со најсуштинските искушенија кои го придружуваа осамостојувањето на македонската држава сè до последните прислушувања, а вториот дел е тематска целина во која се донесени промотивните одгласи сврзани со првото издание на „Македонија е сè што имаме“.

Човек кој ќе ја прочита оваа книга со задоволство, но и со сигурност, може да каже дека најнепосредно го допрел најсуштинското, најсветото но и најтрагичното на македонскиот дваесетти век. Станува збор за книга во која се фиксирани доминантните карактеристики на социјалните, економските, моралните и културните координати на животот во Македонија во тој век, вклучувајќи го и светиот и возвишен чин на создавањето и изградбата на независна и самостојна Македонија.

Низ книгата на Киро Глигоров јасно се гледа и распознава осакатена Македонија како излегува од XX и влегува во кошмарниот, неизвесен и возбудлив политички амбиент на XXI век. Тоа нејзино драматично спасување од погипиите и страдањата што ѝ ги нанесе минатиот век, не можело да се оствари без доминантната улога на македонскиот народ, но не можело да се оствари и без улогата на оние национални корифеи кои ја идентификувале, како што веќе рековме, својата лична судбина со судбината на – татковината. Во оваа смисла, личноста на Киро Глигоров, има свое исклучително место во монументалната историска и етичка градба –Македонија. Тоа е, пред

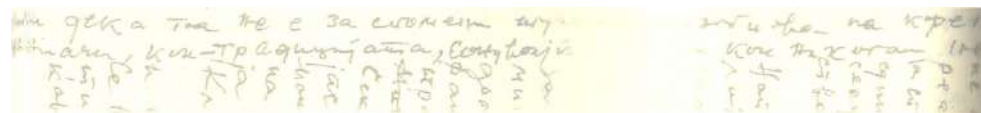
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ накедонија е сè што имаме – наше монументално мемоарско дело

сè, неговата фундаментална улога во осамостојувањето, формирањето и изградбата на модерната македонска држава. Тоа беше период на најсурова проверка на храброста и на етиката на нашиот народ, кој ги превозмогна застрашувачките закани од соседите, насочени против неговата историска егзистенција. И на тие закани и на социјалниот погром и осаменост во кои се најде, македонскиот народ им се противстави со својата чест и достоинство и со својата решеност сам да се одбрани. Нашиот народ тоа можеше да го стори затоа што веруваше, затоа што на чело на македонската држава беше точно тој, Киро Глигоров, кој не му се додворуваше на својот народ, туку, во улога на голем предводник и визионер, го поведе кон единствено можниот историски излез во тој момент: кон самостојност, кон независност, предочувајќи му притоа, дека „Македонија е сè што имаме“!

Тој ќе предочи дека човекот прераснува во личност само во оној степен во кој општеството му го овозможува тоа. Неразвиени заедници не знаат за слободна и независна личност. Колку многу значи личноста на Киро Глигоров во артикулирањето на современите историски текови, не само во Македонија – туку и на Балканот и во Европа, по аналогија може да се насети и низ тезите на Хегел: „Во историјата можат да се забележат само оние народи коишто создале своја држава“.

Што е она што мене посебно ме возбуди во оваа книга?

Израснувањето на Глигоров во политичар и општественик од голем европски формат има своја специфична, автохтона еволуција. Неговото станување на чело на самостојна и независна Македонија е природен процес и раст. Во совршено деликатните и пречувствителни околности во кои се развиваше и созреваше нашата народноослободителна борба, Глигоров умееше да го насети најзначајното и најавтентичното за да укаже дека по карактер антифашистичката борба во Македонија мора да биде и единствена националноослободителна револуција на севкупниот и поделен македонски народ од Вардарска, Егејска и Пиринска Македонија. Станува збор за Приговорот на АНОК (Акционен народноослободителен комитет на

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Македонија), а во врска со Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОЈ, од октомври 1943 година. Без дилеми: станува збор за еден од најзначајните документи од нашата револуција, но, според мене, уште позначаен од тој документ е точно Приговорот што, всушност, во името на АНОК, заедно со Благој Хаџи Панзов, го подготвил Киро Глигоров. Приговорот е предлог за интервенција во оној дел од Манифестот во кој се говори за решавањето на македонското прашање: „Сметавме, – соопштува Глигоров, дека не смее да се пропушти оваа историска можност за обединување на Македонија, бидејќи доаѓа време кога ќе се прекројуваат повеќе држави. Мислевме дека ако сега не се постави решавањето на македонското прашање, којзнае дали ќе се укаже друга таква историска шанса“. Конечно, еве во прилог еден сосема мал фрагмент од содржината на Приговорот: „...за нашија народ ова нема да донесе слобода и рамноправност, *оти частично ослободен народ не е слободен... Проблемот на Македонија надфрлуе рамките на Бивша Југославија*“.

Подоцна, оправданоста на оваа теза, која се залагаше за интегрално третирање на македонското национално прашање, ја потврди и прифати и АСНОМ во својот Манифест: „...Тргвајќи од вековните идеали на македонскиот народ, првото Македонско Народно Собрание го прокламира пред цел свет своето праведно и неостапно сакање ЗА ОБЕДИНЕНИЕ НА ЦЕЛИОТ МАКЕДОНСКИ НАРОД на принципите на правото за самоопределување. Со тоа ќе се тури крај на робството на македонскиот народ во сите негови делови и ќе се создадат условија за искрена солидарност и мир меѓу балканските народи...“.

Со голема лична радост и задоволство ги восприемав страниците на оваа книга на кои се говори за блискоста на Киро Глигоров со Рацина и со Венка Марковски, и особено со големиот ум и визионер на Македонија и НОБ, Кузман Јосифовски – Питу. Глигоров низ цел живот соработувал со секого со кого морал, но доколку веќе се говори за неговиот личен избор – на личности – тие лесно се распознаваат низ книгата – тоа се навистина и совест, и ум, и чест на нашиот народ.

„Македонија е сè што имаме“ е книга сеќавања во која Глигоров-животот стои еднододруго покрај Глигоров-историчарот. И доколку историјата е процес во движење, тоа и историчарот не е поинаков процес. Станува збор, значи, за една активна интеракција, за еден бесконечен дијалог меѓу сегашноста и минатото. Вистинскиот автор на мемоари се соголува себеси пред љубопитниот и циничен свет и се јавува во улога на сведок за време за кое постојат неброено други анонимни сведоци. Затоа запишаните сеќавања имаат апсолутна предност во споредба со голиот историографски податок. Мемоарите ја бришат границата меѓу науката и литературата зашто се исполнети со суровата реалност на животот; мемоарите се историја здогледана низ една човечка судбина. Кој може да остане рамнодушен пред онаа епска слика заробена во сеќавањето на детето која се покажува уште на првите страници на овие мемоари: тоа дете е загледано во еден беспомошен човек, качен на покривот, и во жив пламен што ја осветлува ноќта догорува заедно со својот дом. Човекот кој гори е жртва на една бесконечно свирепа и безмилосна доктрина на ванчомихајловизмот во Македонија.

Сликата на живиот човек, кој гори заедно со својот дом, го осветлува темниот простор на нашата историја многу поавтентично од секој друг гол и штур историски податок.

Идниот и анонимен мемоарист ќе го забележи можеби и ова наше време, и овие наши искушенија денес. Ќе сака да запише дека растел во време на една голема омраза и споделеност на народот. Ќе запише, можеби, дека тоа било време на една разјарена плутница со Македонија и нејзината иднина меѓу забите.

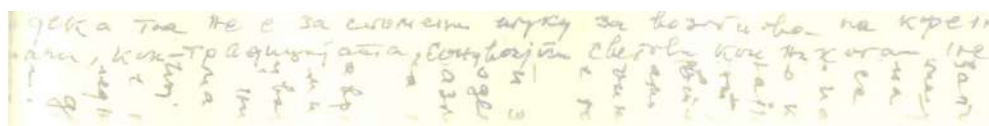
Откако ќе се прочитаат сеќавањата на Киро Глигоров не е тешко да се заклучи дека станува збор за еден автентичен филозофски став според кој историјата и личноста се една имагинарна антитеза и дека, не само од пренесените преданија и традиција туку и од примерите на сопствената судбина, човек осознава дека навистина „историјата е најсурова божица зашто минува преку потоци крв и ридови мртви тела“.

Драгоценото цивилизациско искуство поучува дека и откако ќе исчезне животот, неговиот дух може да се зачува – само преку книгата. Книгата на Киро Глигоров е книга која ја засилува и ја изострува будноста на нашиот народ, зашто таа содржи појаснувања и факти кои очистуваат многу нејаснотии, растеруваат многу магли од просторот на нашата помодерна историја. Во оваа смисла многу е битно поглавјето и за името на нашата татковина.

Името не е само модул на препознатливост на еден од друг и на ова нешто од она нешто. Името е и учество во *Љубос*-от, во духот. Безимениот човек не е дел на човекошата заедница и дружба, безимена земја – не постои. И низ примерот со името се гледа дека низ целата своја историја Македонија се движела по раб на провалија. И затоа тука го преповторуваме и сознанието дека човечката природа не допушта совршенство.

Сеќавањата заробени во оваа книга се соопштени многу прецизно, но ништо не е априористично. Станува збор за еден селектиран систем когнитивни информации од значење за историјата, но, не треба да се изумува дека секоја историја гледа на фактите со очи на сегашноста, па и колку да се далечни настаните, тие, поради фактот што се пишуваат подоцна – содржат во себеси и доза утилитарност и потреба на мигот. Да се пишува историја значи оној кој пишува, на еден или друг начин, да биде во допир со свеста на оние за кои пишува. Не е лесно тоа да се направи. Факт е, меѓутоа, дека „Македонија е сè што имаме“ е книга-образец, која низ сеопфатни анализи доаѓа до сјајни синтези. За аналитичката постапка на Глигоров не е важно само она што е соопштено, туку и паузите низ записот. Тој умее трпеливо да молчи. Суптилниот читател тоа лесно ќе го забележи дури ја чита „Македонија е сè што имаме“. На тој начин порелјефно ја искажува мислата, и тоа својство на редуцирано соопштување е наше, македонско говорно искуство, кое води сметка, пред сè, да не се засегне и повреди достоинството на оној за кој се говори.

Генерацијата на која ѝ припаѓа и за која говори Киро Глигоров е генерација преку која се прекршија многу историски катастрофи на македонскиот дваесетти век. Таа генерација добро ги знаеше своите обврски кои беа

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ накедонија е сè што имаме – наше монументално мемоарско дело

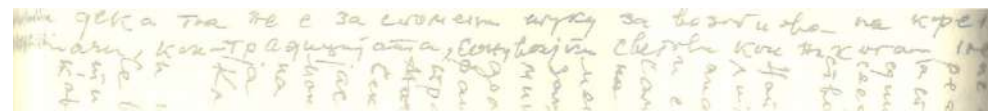
дефинирани од поделбите на Македонија, но уште подобро ги знаеше опасностите кои демнат на тој пат. Киро Глигоров, со сјаен рефлекс на висок интелектуалец, проникнува во македонските вистини, историски апсолутно специфични и неспоредливо комплексни во нивниот карактер.

Киро Глигоров, и покрај големата деликатност на материјата за која говори – говори претпазливо но отворено. Претпазливо – зашто не говори само за себеси туку и за целата своја генерација, а отворено зашто не говори само пред нас туку и пред потомците на историјата. Низ своите вредности тој ги потврдува вредностите и на својата генерација.

Глигоров го оживеа нашето минато. Цел еден век, најдраматичниот век на македонската историска егзистенција е скриен меѓу страниците на неговата книга. Во оваа книга говори Глигоров, но уште поприсутен од неговиот говор е говорот на времето! Тој е засолнат зад настаните, стои во позадина на фактите. Ослободен е од искушението да ѝ се додворува на јавноста низ презентација на исконструирани и парадоксални записи, исполнети со бесмисла и залудност. Глигоров добро знае дека народот копнее за чесен и отворен збор, непосреден и полн со искреност. Глигоров, исто така, добро знае дека народот брзо и лесно ги распознава и лажниот збор и патетиката која го придружува него.

Добар стил во една книга (а јас би додал – и во еден живот), е оној кој не се забележува, кој не е цел сам себеси: тоа е спокојно, смирено, плавно кажување, толку карактеристично и за природата и за културата на Глигоров. Во тоа кажување има и чувство и топлина и суптилна, дискретна иронија, неопходна за да ја здржи навредата која може да биде предизвикана од поводот или коментарот на запишувачот.

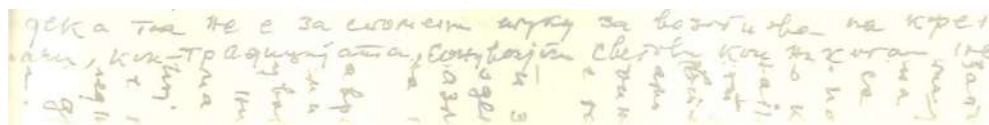
„Македонија е сè што имаме“ е наше монументално мемоарско дело, кое ќе биде жив посредник меѓу македонските потомства. Од овој аспект оваа книга си има и своја херменевтичка и епистемолошка вредност, а Киро Глигоров се потврдува во една од најавтентичните и најдалековиди личности на македонскиот XX век.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Само по себе се разбира дека едно вакво фундаментално дело не можело и да се замисли без сесрдната припомош на соработниците на Глигоров: амбасадорот Ахил Тунте, потоа господата Живко Кондев, Душан Бојчев, Сузана Костадинова... Стручен соработник на првото издание е д-р Вера Весковик-Вангели.

Има државници кои, откако ќе се симнат од политичката сцена, ги покрива дебел слој историска прав. И има државници без кои не постои историјата. Киро Глигоров е еден од оние без кои нашата национална историја не може. Станува збор за една умна, визионерска личност, и за една етичка определба која секојпат била на вистинската страна. Ние денес се наоѓаме спроти еден преломен историски миг и лесно е да се определи и согледа вистинската страна: тоа е страната на Киро Глигоров.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мора да се слушнат вистините за македонија

МОРА ДА СЕ СЛУШНАТ ВИСТИНИТЕ ЗА МАКЕДОНИЈА

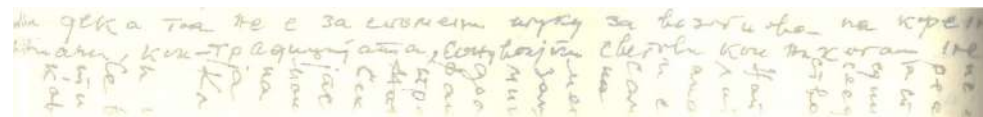
Анте Поповски стана член на Светската академија на поезијата

• Под покровителство на УНЕСКО, завчера во Верона беше основана Светската академија за поезија. На основачката средба учествуваа 27 светски познати автори, меѓу кои и Анте Поповски. Со тоа нему лично и на Македонија им е направена голема чест – таа е една од малкуте земји што имаат свој претставник во оваа нова асоцијација. Со академикот Поповски разговаравме непосредно пред неговото заминување за Италија.

Првото собрание на Светската академија за поезија е одлична можност да се зборува за современото творештво, но и прилика светот да се запознае со актуелниот политички миг во нашата земја. Мора да се слушнат вистините за Македонија. Ми прави чест и горд сум што ќе се најдам меѓу светската писателска елита.

• Првата книга, „Одблесоци“, ја објавил во 1955 година. Следуваат уште многу: „Непокор“, „Камена“, „Провиденија“, „Тајнопис“, „Љубопис“, „Родопис“... книги со статии и коментари, есеи и антологии. Избори од неговата поезија во посебни книги се објавени во Албанија, Грција, Франција, Русија, Турција, Италија, Германија, Британија, Индија. Добитник е на највисоките книжевни награди во земјата. Неодамна излезе првиот том од неговата последна книга, „Света песна“, во која има повеќе од девет илјади стихови. Моментно работи на вториот том...

Си дозволив да се опитам во долгите уметнички поетски творби и да видам колку македонскиот јазик соодветствува за тие форми. На мое пријатно

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

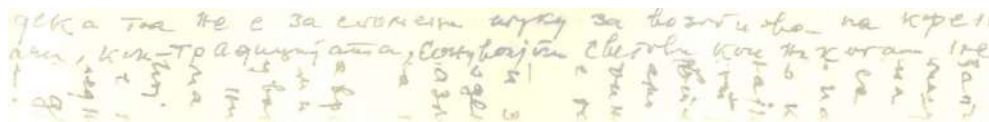
изненадување, сето тоа што јас го остварив е дело на јазикот. Јас бев победен од нашиот јазик, кој е извонредно богат.

• Академик Поповски смета дека актуелната политичка ситуација ќе има неповолен одраз врз културните манифестации во земјава, како што се „Охридско лето“, „Струшките вечери на поезијата“ и други фестивали што имаат неколкудецениска традиција.

Заради безбедноста на гостите од странство, треба внимателно да се размисли дали тврдоглаво и по секоја цена треба да се одржат тие. Не припаѓам на оние луѓе што сметаат дека неповратно е загубена улогата на културните манифестации, дури и на културните лета што се одржуваат по градовите. Сите тие вградија во себе дел од творештвото на светот, па затоа не е можно тоа ткиво одеднаш да се распадне. Сигурен сум дека на првиот повик на нашите реномирани манифестации, големите литературни творци ќе дојдат. Актуелната политичка ситуација не остава само последици на фронтот, туку прави неизбришливи траги во културното живеење во оваа земја. Мора светската јавност да биде целосно и детално информирана за мотивите зошто утре „Струшките вечери“, на пример, нема да се одржат или ќе бидат во затворен простор. Мора на Европа и на светот да им стане јасно дека станува збор за анахрон, многу опасен тек на работите – за насилно освојување територии, што е суштинска спротивност на творечкиот чин – ни рече Поповски.

• За обвинувањата од Албанците дека врз нив во земјава се врши културен геноцид, академик Поповски вели дека тој термин е од арсеналот на специјалната војна и дека во земјава половина век малцинствата имаат целосна слобода на творештво и образование и оти за каков било геноцид не може да стане збор.

Во Македонија еден коректен Албанец, Турчин или Влак ќе потврди дека тука половина век се промовирани слободни идеи и има апсолутни резултати во културните слободи на малцинствата. Каде е тој културен геноцид? Во

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ мора да се слушат вистините за македонија

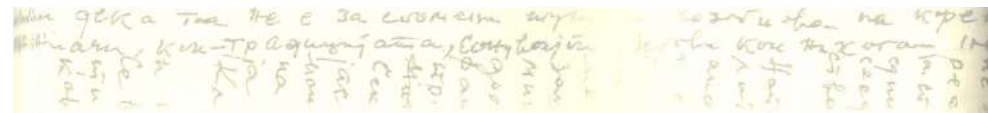
творештвото, во учеството на манифестациите, во образованието. Јас не знам некој на кого му е забрането да издаде книга на јазик на малцинствата. Барањето на дел од албанските издавачи за делба на државните пари за издаваштво по клуч е неприфатлива и припаѓа на едно минато време. Ако веќе градиме граѓанско општество, слободата треба да се гради според потребите. Кои се тие автори што ја задолжија современата литература, а кои не можат да издадат книга на албански јазик? Сега ја преведувам првата антологија на албанска поезија. Меѓу триесетината македонски нема албански автори, освен Мурат Исаку, Нехат Сопај и Ресул Шабани. Материјалните факти не говорат дека на албанските издавачи им требаат 28 отсто од буџетот за издаваштво. На таа идеолошка доктрина и на функционирањето по клуч требаше одамна да им ставиме крај – смета Поповски.

• *Неодамнешните случувања во Македонската академија на науките и уметностите, односно оставката на нејзиниот прв човек, Георги Ефремов, тој ги коментира како обиди да се „насочи гневот за да се урне институцијата“.*

Безмалу сите во МАНУ се произнесоа дека никогаш, во ниедно време, на ниту едно работно тело во Академијата не е ставена за елаборација идејата за размена на македонски територии со Албанија. Единствена институција што остана неконтаминирана беше МАНУ. Некој сака и таа да се разурне и бара начини како да се насочи гневот кон неа. Идејата за размена на територии наиде на апсолутен гнев, гнев што мене ме направи горд. Идејата е правена во некој центар, апсолутно идеолошки, чија основна задача била да ѝ се наметне на МАНУ една нерамноправна ситуација во која требаше да биде обвинета дека е носител на идејата – категоричен е Поповски.

• Тој е изненаден од коментарите, обвинувањата и од предлозите за распуштање на Академијата.

Имаше едни недопустливи квазиинтелектуални толкувања и коментари дека станува збор за „колективен Менгеле“, дека тоа е институција што при-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

лега на интелектуално сиропиталиште. Но, угледот на МАНУ не е нарушен. Кој може да му одземе нешто на делото на еден Блаже Конески, на Матеја Матевски, на Ксенте Богоев, на научното дело на Георги Старделов... Не може да ѝ наштети на Академијата неконтролиран и агресивен напад, во кој има и гнев на некои што мислат дека треба да бидат нејзини членови – вели Поповски.

„Дневник“, сабота, 18 март 2001,
интервјото го водела Лилјана Грчо Дамовска

ВАРВАРИ

Обраќање на академик Анте Поповски до Светската академија на поезијата

Почитувани господа академици,
Ваша екселенцијо, г. Матцура, Генерален директор на УНЕСКО,

Ви се обраќам на сите Вам, избезумен и згрозен од ужасот што го остава зад себе воената агресија над Македонија, што ја поведоа платеничките орди на меѓународниот криминал под знамето на Албанија и пред очите и рамнодушноста на НАТО и на Европската унија и пред севкупната меѓународна заедница! Настани се тоа, господа академици, кои модерната историја нема да им ги прости ниту на најдиректните злосторници, ниту пак на Европа. Меѓународниот трибунал во Хаг не е никаква утеха за злосторствата и варварствата над Македонија!

Јас не Ви се обраќам Вам поради пустошењата на македонските полиња чии плодови се спелелуваат во пламенот на новиот Нерон; јас не Ви се обраќам Вам поради тоа што на стотици илјади граѓани им се одзема правото на вода и леб; јас не Ви се обраќам Вам за да Ве известам дека на десетици и десетици илјади невини деца и старци се прогонети од нивните домови во името на создавање на етнички чисти албански територии кои денес талкаат од немило до недраго прогонети како во епските слики од Библијата... Јас Ви се обраќам да Ве предупредам дека сред модерна Европа, сред Европа која копнее да се пресоздаде во континент без граници, денес во Македонија, во Европа, се одвива процес на брутално уништување на културно-историските споменици! Варварите на меѓународниот криминал не само што го обезли-

чуваат човековото достоинство и уништуваат сè пред себеси, не само што се нафрлаат по невините човечки животи, туку посегнуваат и по крвта на ангелите и на светците во сакралните објекти низ мојата татковина Македонија! Ви се обраќам, значи, да ја поканам и замолам Вашата со вест да го има предвид фактот дека безмилосно се уништуваат центри од капитално значење не само за духовната историја на мојот народ туку и од апсолутно значење за севкупната историја на византиската цивилизација. Еве, јас пристапувам да Ви ги појаснам сите злосторства кои во ова кратко време се случија во Македонија. Допуштам дека може да се каже: додека Европа сонува, Македонија крвави... Претставува ли сето ова вовед во една нова бесконечна и крвава Вартоломејска ноќ на Балканот?

„Утрински весник“, 22 август 2001 година

НА МАКЕДОНИЈА И СЕ ЗАКАНУВА ДРЖАВЕН УДАР ОД ВЛАСТА!

**Денес македонското национално ткиво
одново е разнебитено и раскарано
како во годините по Првата светска војна**

• Господине Поповски, од Вашето последно интервју за „Утрински весник“ поминаа две и пол години. Во меѓувреме, во Македонија се случија судбоносни настани, меѓу другото и војна. Како го оценувате овој период за македонската држава и нација?

Го оценувам како период на голема национална катастрофа, зашто денес нашата иднина одново е неизвесна. Денес, кога се создаваат сериозни претпоставки за еден поосовременет модел на европски федерализам кој обединува суверени држави, Европа кога зачекорува кон концепт на единствена и заедничка континентална држава, Македонија се наоѓа на самиот раб на една сурова херонизација.

Прогресивното човештво постапната елиминација на границите меѓу државите не ја идентификува со насилства и искуства преземени од најсуровите војни туку тргнува од идејата на Пол Валери дека секоја нација има причина себеси да се смета за неспоредлива. Прашање е само на голема толеранција кога сето ова ќе влезе во свеста и на милитантните елити на Балканот.

Сеедно што сè уште е актуелно сомневањето Jeane B. Duroselle: кога ќе ми речат дека Европа е татковина на правото – јас помислувам на своеволието; дека Европа е земја на човековото достоинство – а јас сметам на расизам. На-

спроти сè, можеби побавно, но нештата сепак се менуваат. Апсолутната хетерогеност на европскиот духовен простор денес се превозмогнува низ свеста: сè поназначено да се превидуваат разликите, но и сè поназначено да се истакнуваат сличностите.

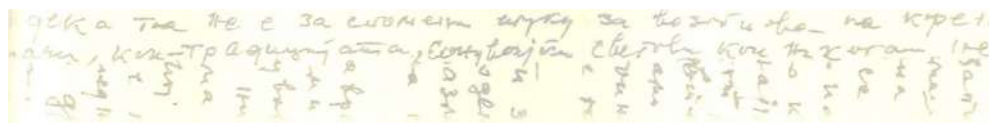
• Што направивме ние во овој период по победата на Коалицијата за промени?

Македонија долго ќе го памети овој период, за жал, како период на најголема анархичност во историјата на нашата самостојна држава и уште како период на целосна морална деградација на политичките елити на власт. Тие политички елити се авторитарни групи од врхушките на политичките партии „победници“ на последните избори. Не можам да поверувам како, воопшто, можеше во толку кратко време да се направи толку осмислен упад за да се суспендираат највиталните пунктови во Уставот на државата, процесот на демократизацијата да се пренасочи во процес на тоталитаризам и фашизација на земјата, економскиот систем, каков-таков, да се доведе до апсолутен крах, правниот систем да се сведе на дивеење на семоќни криминални групи и, над сето ова, Македонија да се вовлече и во војна чиј конечен исход е програмиран да биде крунисан со нејзина нова поделба! Само по себе се разбира дека таквиот крај би значел и крај на македонската историска егзистенција. Сè друго што се случуваше и се случува е само последица на ова за кое говоревме. Единственото нешто што денес функционира во Македонија е разумот на немоќниот народ и неговиот долг историски опит кој влева надеж дека, можеби, сепак, ќе ја превозмогне ситуацијата во која се наоѓаме.

**Во потрага по леб, Македонија одново ја напуштаат
на десетици и десетици илјади млади**

• На што мислите кога велите „сè друго што се случуваше и се случува“?

Па, мислам на уште многу и многу други нешта кои изгледаат поспоредни, а, всушност, се погубни: денес македонското национално ткиво одново е

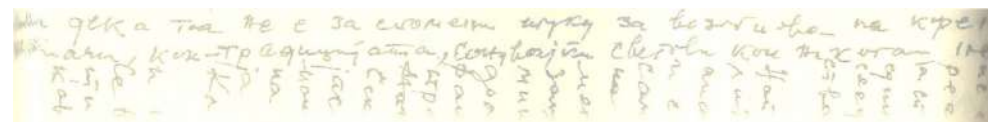
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ на македонија ѝ се заканува државен удар од власта!

разнебитено, споделено и раскарано како во најкритичните години по Првата светска војна. Сеопшта недоверба и меѓусебна омраза завладеа во сите сфери на животот. Загубена е надежта. Во потрага по леб, Македонија одново ја напуштаат на десетици и десетици илјади млади, школувани и витални луѓе, без кои Македонија нема на што да се надева. Логична последица е овој процес зашто тој е ситуиран не само поради драматичната социјална ситуација во која се наоѓаме, туку во голем дел е условен и од чисто етички аспекти: стигнавме дотаму што веќе се заговара и се бара законодавното право на македонското Собрание да биде суспендирано и во негово име странци да ги донесуваат законите за Македонија! Од друга страна, во Македонија и натаму идеално функционира тоталитаристичкиот двоец Георгиевски-Цафери и сè дури тој функционира никој не може пореално да прогнозира што сè допрва може да и се случува на Македонија. Уверен сум дека интелектуалецот со својот народ и со својата јавност секогаш е должен да говори најотворено: не сум далеку од помислата за можен државен удар кој може да уследи со основна цел: да се одложат изборите и да се докрајчи срамното дело против Македонија. Еве, само уште тоа не стигна да го направи автократската елита на власт во овој период. Конечно, Коалицијата за промени доследно го исполни само ветувањето дека ништо нема да остави од она што го наследи по изборите! Ниту камен – на камен. Така завладеа принципот *Vae Victus* – тешко им на победените, а единствено победен во случајов е народот, независно од неговата етничка и верска припадност. Тој народ, обезнадежен и обезличен, талка по корка леб.

И за најнеупатениот стана јасно дека војната во Македонија е голема режија

• Но, во текот на војната што се одвиваше во Македонија, Цафери и Георгиевски како да си свртија грб, како да беа во расчекор?

Тоа е голема заблуда, само привид. Дури се подготвуваше војната, двајцата со своите трабанти, на сет глас ги уверуваа и Македонија и светот дека нико-

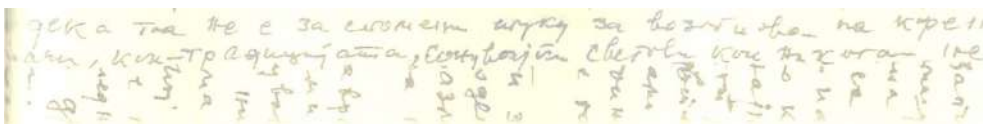
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

гаш како сега не биле толку релаксирани односите меѓу Албанците и Македонците! Непосредно пред војната низ Македонија, не многу скришно, парадирaa паравоени единици, се трупаше оружје, функционираа воени полигони,... цела Северна и Западна Македонија беа израскопани со ровови и скривници, а Георгиевски и Цафери, безочно и во својство на големи политички измамници, нè уверуваа дека сите информации кои говорат дека Македонија се наоѓа пред војна се фабрикувани од опозицијата и од припадниците на поразениот тоталитаристички режим! Почна и војната, а тие продолжуваа со своите „релаксирани односи“! И кога веќе ништо не можеше да се скрие, Цафери го уверуваа светот дека „во Танушевци 'оперираат бивши соработници на режимот на Милошевиќ' и дека ситуацијата не треба да се драматизира, зашто таа не е дело на Албанците во Македонија“. Оваа изјава него сосема го соголи: и за најнеупатениот стана јасно дека војната во Македонија е голема режија. Во оваа пригода, јас одново го повикувам на припомош Солженицин: „Постои најинтимна, најприродна врска меѓу насилството и лагата; насилството може да се прикрие само со лаги, а лагите – со насилство“. Какво ново насилство ни подготвува двоецот, допрва ќе се види...

Со Советот на Албанците може да ескалира милитантниот паналбанизам

• Како гледате на формирањето на Координативниот совет на Албанците во Македонија? Има мислења дека тој чин е на трагата на тоталното институционално преобликување на Македонија во насока на паралелни системи, односно федерализација на Македонија како дефинитивен резултат од наметнатата и зрежирана војна... Од Мала Речица беше сугерирано и Македонците да направат таков совет?

Ме прашувате за настан кој штотуку е обелоденет. Опасност, значи, да се навлезе во шпекулации и прејудиирања, постои. Сепак: формирањето на Координативниот совет на Албанците, најпрво, ја покажува огромната разлика

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ на македонија ѝ се заканува државен удар од власта!

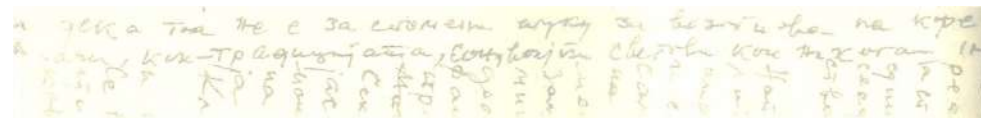
во политичката организираност на Албанците наспроти македонците. Второ, формирањето на ова тело говори и за готовноста на албанските политички партии во Македонија да ги превозмогнат суптилните разлики што постојат меѓу нив во интерес на генералната албанска кауза. Трето, формирањето на ова тело имплицитно најавува нова албанска политичка програма, поинаква од сите кои досега ги познаваме. Каква програма ќе биде тоа, се разбира, можеме само да претпоставуваме. Четврто, големо прашање е колку долго може политички да егзистира едно вакво тело, зашто тоа во неговата генеричка суштина апсолутно ги блокира процесите на демократизација на Албанците. Не сум далеку од претпоставката дека точно вакво тело може да ги доизостри и доафитмира разликите меѓу политичките партии на Албанците и да доведе до негов брз крај.

Безмалу цел живот сум во најнепосреден допир и со етиката на албанската традиција и со етиката на албанските митови. Ја препеав на македонски албанската модерна поетска класика и јас сум и возбуден и опседнат од таа етичка димензија. Сепак, мојот страв е огромен да не би и ова тело да се презоодаде во милитантно продолжение на великоалбанската идеја. Мотиви за еден таков страв во мене постојат. Во составот на ова тело решаваат и личности чија основна платформа е ослободување на окупираните албански етнички територии: Косово–јужна Србија–Македонија.

Имам мотиви, значи, да се плашам да не би ова тело да ја продолжи ескалацијата на милитантната доктрина на паналбанизмот и да прерасне во паралелен парламент во Македонија.

Што се однедува до формирањето на вакво тело и на Македонците, мое мислење е дека тоа би значело потврда на „невообичаената тајна симетрија во групирањето на политичката сцена кај нас“.

Во нас и околу нас само морални урнатини, очај и изневерувања. Наспроти меѓусебната атавистичка омраза, наспроти тезите дека Македонците и Албанците немаат ништо заедничко, ние сме должни да се избориме читањето и превозмогувањето на црното во балканската историја да биде наша заед-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

ничка етичка свест. Да им ставиме крај на постојаните закани со прогони, зарвори, војни, да се потсетиме на еден голем стих:

Најпрво ние одевме по сечилото на сабјата, потоа сабјата – по нас.

• *Зошто така настапуваше Џафери? Тој е искусен политичар.*

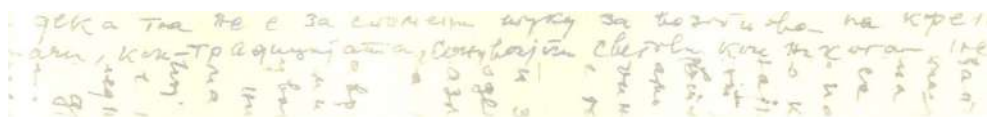
Како, зошто? Па, неопходно беше да се маскираат антиуставните отворени постапки што произлегуваа од непречените подготовки за војна. Француското државно радио веќе имаше објавено коментар дека повеќе години претседателот на ДПА, Арбен Џафери, е модератор на разни албански политички групи и мафијашки интереси! Денес е лесно: добро се знае кој е Џафери. До пред една година него сè уште го придружуваше аурата на либерал и демократ, на трезен политичар, реалист во политиката! Дури потоа тој беше принуден сосема да се соголи.

• *На што мислите?*

Мислам, пред сè, на албанскиот фактор: ОНА се залагаше за апсолутна афирмација и транспарентност на нејзината воена стратегија, а Џафери и натаму продолжуваше со своите трикови и обиди да ја маскира ситуацијата. Тоа, се разбира, имаше за цел и натаму тој да ја зачува својата аура пред Европа и САД како неприкосновен фактор на албанската политичка програма. Да се разбереме: тој тоа и беше, благодарение меѓу другото и на Македонците во актуелната власт, чијашто основна уставна и етичка функција беше да ја бранат и да ја одбранат македонската држава. Наместо тоа, тие се колнеа во Џафери и заедно со него ѝ ставија црна лузна на Македонија. Лузната од чест, знае народот, не е грда лузна.

• *Но, тоа беше една деликатна и непредвидлива ситуација за Македонија која заплашуваше со една сеопшта граѓанска војна...*

Тоа само донекаде е точно. Војната во Македонија постојано беше контролирана и таа во основа си ја заврши својата функција. На општественото

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ на македонија и се заканува државен удар од власта!

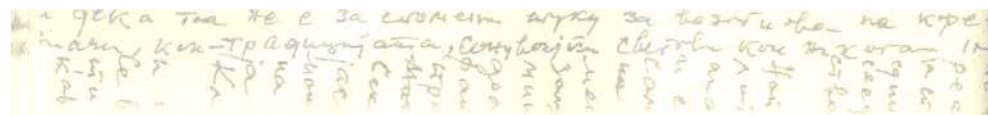
богатство создавано со години се настрвија мафии поддржани од автократските групи на власт. Требаше да дојде до војна за да се покријат трагите на големиот грабеж! При сето ова, македонската власт испушти од вид дека и откако ќе заврши војната може да се исфабрикуваат илјадници причини таа одново да продолжи! Уште покрвава, уште побезобирна! Џафери сè уште е во неразделна политичка љубов со Георгиевски.

• *Но веќе има поинаква најава?*

Не само најава, во тек се и подготовки. Сега веќе на Џафери му е лесно. Откако се разголи и ја фрли на буниште својата чест, објавува: „Војната во Македонија беше неопходна!“ Таа војна, тврди тој, беше најзначајниот настан не само за Албанците воопшто, туку и за цела Европа, зашто одново го предочи албанското прашање. Читај: Го предочи создавањето на Голема Албанија! Одговор на ова прашање, доколку забележавте, деновиве даде и Холбрук: „Создавањето на Голема Албанија ќе претставува крај за македонската држава“. Нам, на Македонците, ни останува да ја одгатнеме и оваа порака.

• *Наспроти сè, за голем дел од јавното мислење, и тука и во светот, Џафери сè уште важи за инвентивен политичар.*

Апсолутно. Џафери импонира со доследноста на својата недоследност и прагма. За да ги оствари своите цели, тој не се откажува дури ни од своите чисто расистички тези сврзани со Македонија и со словенството, воопшто. Најновите тези на Џафери тргнуваат од измислицата дека војната во Македонија е само еден фрагмент од пансловенскиот историски проект за решавање на националното прашање. И, еве што кажува Џафери: „Само на словенските простори постои големо етничко шаренило и такви нерешени прашања“. (!) Зошто? Одговорот е многу едноставен: поради големиот словенски експанзионизам. Природата на тој експанзионизам е колонијалистичка и затоа етничките војни што се водат на словенските простори по природа се деколонизаторски војни и како такви треба да се третираат и во ООН. За-

тоа, ние за него сме ФИРОМ, Славомакедонија, Славомакедонци... Очи ќе ти извади да му кажеш Шиптар! Но, тоа е тој, Џафери, претседател на нерегистрирана политичка партија, што денес владее со Македонија, односно со Славомакедонците!

Рамковниот договор е изнудена ситуација.

Тој може да претставува реален излез од хаосот

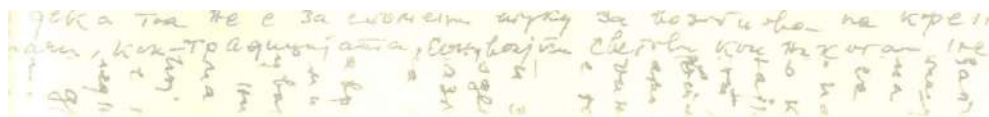
• Во Охрид беше потпишан Рамковниот договор, дојде и до промена на Уставот. Дали и колку загубија Македонија и Македонците со отстапките што беа направени во полза на Албанците? Дали, според Вас, Рамковниот договор е решение за проблемите и каква иднина навестува тој за македонската држава?

Рамковниот договор е изнудена ситуација. Тој може да претставува реален излез од хаосот во кој опстојуваме. А кој загубил и кој добил – пак кажува Џафери: Македонците загубија најмногу. Во тоа се согласувам со него. Меѓутоа, оваа војна исклучително многу им напакости и на Албанците. Размерите на штетата што им ја нанесе оваа војна се мерат со честа, а таа долго време ќе одзива во свеста на чесниот албански народ. Албанската кауза за која се застапува Џафери е историски најретроактивната кауза во Европа: честа на знамето на Албанија овојпат се позајмува за меѓусебните битки на криминалните политички елити на нарко-капиталот и тероризмот ала Бин Ладен.

Поетот во мене е вчудовиден: низ целата историја Македонија била потиснувана од туѓи владетели. Првпат сега имаме можност да го споредиме ужасот на туѓите со сопствената тиранија

• *Како поет, во вакви времиња, како Ви одминува денот?*

Се будам и заспивам со стотиците илјади навредени и понижени. Секоја вечер ги слушам клетвите на немоќните мајки кои вопијат по своите деца или

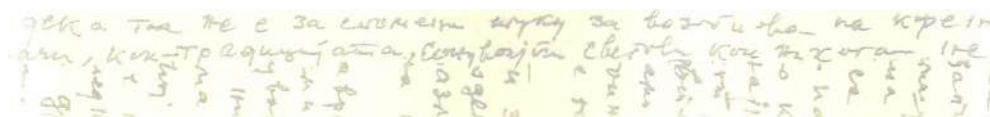
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ на македонија и се заканува државен удар од власта!

по корка леб за нив, наспроти срамот и моралната беда сврзани со баловите, со посетите на жени-намерници во касарните кои им делат подароци на „лавиците“. Зар треба да се изуми дека овие несреќни млади жени ја прифатиле оваа професија од немајкаде, колку да си обезбедат леб. Гледам симболи на паравојски и слушам закани на министри дека наскоро истакнати професори ќе бидат предадени на суд зашто биле во дослук со атентатот на Глигоров. Слушам, исто така, и убави вести, пак од министри, дека наскоро ќе ги откупиме државните електро-системи на сите соседни земји: Србија, Бугарија, Албанија, и, апсолутно, Грција! Еј, Македонијо, до кај стигна! Каква сè туѓа светлина ќе те огрева...

Природно, преку ден, квечерум, низ некои разговори, однакаде ќе допре сознанието за Хаг. Колку Хаг е поблизок или подалечен од Македонија и не е важно. Си помислувам: има ли повозвишен и почесен суд од судот на народот? Денес за нас има само една вистина: во името на разумот, сепак, да му се свртиме на животот и на лебот, на честа и на човештината. Поетот во мене е вчудовиден: низ целата историја Македонија била потиснувана од туѓи владетели. Првпат сега имаме можност да го споредиме ужасот на туѓите со сопствената тиранија.

Како да се врати довербата? Која е надежта која зрачи од зборовите на двоецот? Во мигови на безизлез, можеме да се потсетиме и на Васко Попа: Големiot нож ќе преполови сè што ќе допре. Но, ќе го доживееме и тоа – големиот нож да се набоде сам на својот сопствен врв и да биде пресечен од своето сопствено сечило. Една благородна, човечка надеж.

(„Утрински весник“, 2–3 март 2002 година,
интервјуто го водел Виктор Цветановски)

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ недостиг од историска визија за иднината на народот

НЕДОСТИГ ОД ИСТОРИСКА ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА НА НАРОДОТ

Во рамките на книжевната манифестација „Рацинови средби“ 2002, акад. Анте Поповски одржа беседа за овој голем македонски поет

Стојејќи тука, пред Рацина, се покажува дека за нас, Македонците, како ретко кога низ нашата историја, постои неодложна потреба одново да ги споредиме сопствените историски раскрсници и ситуации и одново да се запрашаме: каде се наоѓаме денес, по задгрбоните и нечесни удари што и се нанесоа на Македонија; каде одиме по една неподнослива национална и морална катастрофа што ја снајде Македонија? Имаме ли пред себеси каква и да е претстава што сè се случува или ќе се случува со нас? Имаме ли каква и да е проекција за да ја превозмогнеме големата бездна во која пропаднавме? Ваквото прашање денес е историски императив на нашата натамошна егзистенција, зашто опстојувањето на нашата нација никогаш во последниве шесетина години не било толку загрозено како што е тоа денес.

Одговорот на ова прашање не треба да се очекува од оние кои нè доведоа дотука, туку тој одговор треба да го побараме во достоинството и во честа на Рациновиот народ, на секој работник и на секој тутунар и аргат на тој народ. Тој одговор ги заобикољува рамнодушните, бесконечно толерантните и скептиците. При сето ова, стојејќи пред честа на Рацин, должни сме да признаеме катастрофата во која се најдовме дека е и наше сопствено дело, дело на недостиг на основна историска визија за иднината на нашиот народ, дело на погибелна автократија и плитка национална романтика. Таа катастрофа сè поопасно се продлабочува и сè повеќе го засилува чувството дека се во нас и околу нас е една бесконечна бездна во која неповратно се стрмоглавуваме и исчезнуваме.

[illegible]

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

*Денес Македонија е морничава, очајничка, ранета земја,
со навредено достоинство и понижен народ*

Денес ние самите се доведовме до ситуација одново да ги преповторуваме поводитите кои не соочуваат со еден нов историски погром, со нови национални споделби и колебливости. Неодговорно го заобиколивме Рацина кој со своето велико животно и книжевно дело не поучува дека секое тврдоглаво возобновување на квази-идеи за некаков нов почеток во однос на македонската историска ситуација и генеза; дека секој нов обид да се избрише и оспори историскиот континуитет на нашиот народ – дека тоа значи свесен обид Македонија да ја загуби есенцијалноста на својата национална биографија, која во исто време е и лична биографија на секој Македонец. Денес Македонија е морничава, очајничка, ранета земја, со навредено достоинство и понижен народ, распиат меѓу безизлезот и стравот од нови и уште поопасни погроми. И Рацин, со целото негово и животно и книжевно искушение, поучува и укажува на опасностите од несопирливите откорнувања на Македонците! Суштината на тоа напуштање на татковината денес не е обична последица само на социјални околности туку таа е еден класичен егзил, насилство и прогонство. Во овој век и гробиштата и планините се иселија и ја на пуштија Македонија!

Никогаш низ нашата севкупна национална историја Македонија не била толку осамена и раздробена, а Македонците во неа толку намалени како бројка!

Рации исцело му припаѓаше и му припаѓа на обесправениот свет кој стенка во немаштина и неправди. Секавањата на неговите врсници и познати откриваат пред нас една монументална личност и според животот и според делото и според омјазот. Едни говорат за црномурно момче со среден раст, широки раменици, со испапчени коски на лицето. Други додаваат дека бил тих и деликатен, срамежлив, скржав во зборувањето. Не трпи неодмерен збор. Бега од омразното многословие на Прличев. Непосреден во однесувањето со луѓето и без поза. Наспроти неговиот внатрешен немир – големо спокојство

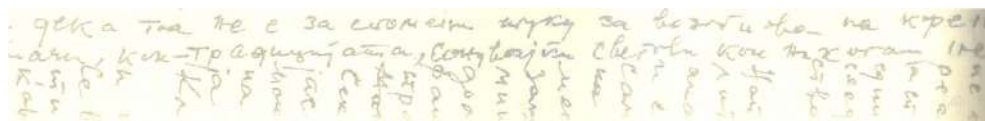
1. 98% а тоа не е за економски успех за бизнисот на Крпе-
 2. ари, кои-традиционално, центрирани членови кои не користат
 3. 100% а тоа не е за економски успех за бизнисот на Крпе-
 4. ари, кои-традиционално, центрирани членови кои не користат

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ недостиг од историска визија за иднината на народот

зрачело од него. Грубоста и натрапчивоста не биле негова природа. Се заслушувал во соговорникот зашто слухот му бил осетно оштетен.

Рацин многу често настојувал да се осами и во самотија да поразговара сам со себеси. Џебовите му биле полни со ливчиња со исписи, со цитати, со стихови. Насекаде со себеси ја носел својата окарина, свирел, но не пеел убаво. Затоа со голема љубов слушал народни песни. Оние кои се секаваат на неговиот глас раскажуваат дека бил постојано осипнат и дека постојано си ја потпевнувал „Маре мори Маре“. Не случајно Рацин ќе забележи: „За нас што ја слушаме музиката, внесувајќи се во неа и преживувајќи ја, нашата народна песна и не стигнува до разумот, одеднаш го погодува срцето, зашто од него изникнала.“

Ете, тоа и такво момче поради сиромаштијата било принудено да го напушти редовното школување и уште од детство да му се посвети на грнчарското колце. Ноќем, со запалена свешта на таванот до утрински часови читал и запишувал. Копнеел да научи колку може повеќе јазици и на секој од нив да напише барем по една песна! Неговата библиотека и љубопитство се големи: Толстој и Чернишевски, Декарт и Лок, Кант и Хегел, Зборникот на Миладиновци и Мисирков, литература за богомилството... На дваесетгодишна возраст веќе е делегат на IV конгрес на КПЈ во Дрезден, каде што постојано е во друштво со една друга македонска судбина: Малина Поп Иванова! На 23-годишна возраст објавува трактат за филозофијата на Хегел, пишува за насмевката на Мона Лиза, но ја пишува и исклучително значајната студија „Драговитските богомили“. Тоа и такво момче, значи, добро знае и за Кресна и за Разлог, и за Гоце и за Сандански, но, заедно со тоа знае и за Чернишевски и Писарев. Врз неговото зглавје во затворската ќелија во Сремска Митровица виси слика на Исак Бабел! Се дружи со Стеван Галогача, со Аугуст Цесарец и со Оскар Давичо, со Огњан Прица и со Јуре Каштелан, со Чедомир Миндеровиќ и со Зоговиќ, со Венко Марковски и со Коле Неделковски, со Владо Малески и со Коле Чашуле, со Лилјана Чаловска и со кој сè не... Тоа беше тој

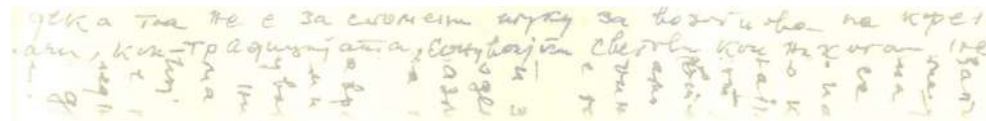
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

најинтелектуален, најпрогресивен и, можеби и - најталентиран круг во кралска Југославија меѓу двете светски војни.

Тоа тихо и деликатно момче, значи, ги печатеше своите книжевни трудови во естетски најавторитетните и најпрогресивни списанија на Југославија меѓу двете светски војни. Една таква човечка и животна судбина, нема да беше комплетна и заокружена доколку Рацин не беше осуден и испратен на робија во најозлогласениот затвор на Кралството Југославија – во Сремска Митровица. Таа биографија немаше да биде комплетна доколку самите оние кои го опкружуваа не го казнеа со оној ужасен и понижувачки бојкот, и, конечно, доколку не се случеше и она кое се случи во Лопушник пред 59 години, точно на денешен ден и точно во оваа доба на денот! Колку рани нанесени во душата и врз телото на еден единствен човек! Тој Рацин, толку многу луѓе познавал а толку малку личел на сите нив...

„Бели мугри“, мала книшка со жолтеникави корици и наслов со јарка црвена боја, е нашата македонска книга на книгите. Таа е етичка апологија на невиноста и честа на еден народ. Тоа е поетски ракопис кој кори и прекорува. Опоменува и обвинува. Таа не е историја, но без неа нашата духовна историја не постои. „Бели мугри“ е книга-крст, врз кој е распната македонската судбина меѓу двете светски војни; костур на македонскиот социјален живот. Мост меѓу нашето минато и иднина. Наш книжевен крстопат.

Во „Бели мугри“ нашите деца и децата кон ќе дојдат ќе откриваат каков народ е македонскиот: возвишен, расфрлан од погибија во погибија. Меѓу Рацина и современата македонска литература постои нешто како суштински идентитет. Преку „Бели мугри“ македонскиот јазик се врати во живот и се извиши во фундаментално достоинство на македонското книжевно-естетско и национално битие: „На еден допрва научен јазик зборовите имаат една димензија, една боја и нијанса. На мајчиниот јазик зборовите се живи нешта, тие имаат едно основно и десетици други значења та јас со нив работам слободно, ги чувствувам широко, мајсторски како што ја мешам глината. Зборот има своја музика и јас неа ја чувствувам, зашто сум ја слушал од мајка ми, од дру-

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ недостиг од историска визија за иднината на народот

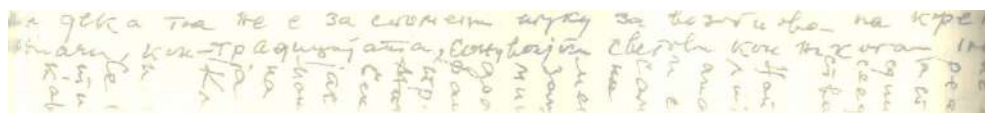
гари, од деца, од калфи, од селани. Тоа е оној збор што не може да се преведе а да не загуби нешто од себеси. Строгата реч на таткото, двојните и тројни деминутиви на дедото, – ете, тие зборови треба да ги учиме... За мене зборовите не се само звуци, туку тие имаат свои облици, тркалезни, прави, остри, меки или тврди, остри како нож. Имаат и бои зборовите... “Рацин упатуваше кон широки и апсолутни сознанија: – Да влезеш в црков и да осознаеш дека ниту еден друг јазик нема толкава, блискост со Бога како твојот мајчин јазик.

Јазикот, зборот, значи, вистинско родно место на поетот.

**Имаме ли каква и да е проекција
за да ја превозмогнеме големата бездна
во која пропаднавме?**

На Рацин му беше совршено јасно дека туѓиот јазик и туѓите зборови македонските вистини и идеи ги прават – немакедонски. Затоа и велам дека Рацин на македонската мисла и` стави печат на творечка сигурност и решителност. Кочо Рацин израсна од древното стебло на македонската народна традиција и тргнувајќи од неа и цицајќи ги нејзините сокови израсна во прапочеток на македонската книжевна модерна. Или, поточно: тој не израсна само во голем поет туку во вистински трибун на својот народ. А гласот му беше како и животот: засипат, со многу сон и со многу скрб и чест во него... Неговите крилја на гигант некогаш му пречеа во одот...

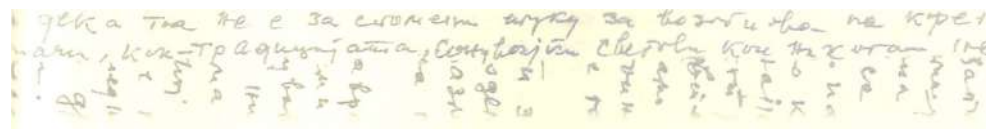
Во сеќавањето на детето во мене е заробено едно необјатно пролетно попладне и во тоа попладне, еден непознат млад човек, со црвен минтан и со црно кече, со црвена петокрака ѕвезда. Влегува тој незнаен човек, заедно со двајца други, во домот на детето во Лазарополе, веднаш над Лопушник. По многу и многу години, тоа дете постапно ќе осознае дека Рацин се борел за автентично македонско знаме во Главниот штаб и за автентични капи на македонската војска – кечиња со петокрака ѕвезда. Не е незнајно денес дека тие кечиња купени од Дебар прво се донесени во Лазарополе...

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Не живеаме заради заборав туку за да се памети: ги поземам од секавање-то на детето во мене тоа пролетно попладне и тој непознат и млад човек со црвен минтан и со црно кече со црвена петокрака звезда.

Се искачувам на неговата висока тврдина од озвездени самогласки. Од врвот на таа тврдина убаво се распознава една земја попрскана со дамки крв од нејзиниот невин Авел.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ народот треба да им стави крај на разнебитувањата

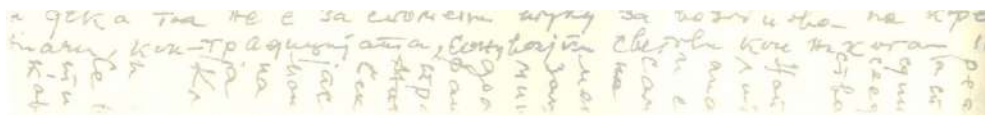
НАРОДОТ ТРЕБА ДА ИМ СТАВИ КРАЈ НА РАЗНЕБИТУВАЊАТА

• Околу 60 отсто од граѓаните на Македонија сметаат дека државата ни се движи во погрешна насока (анкета на ИРИ). Кои се тие импути што им сугерираат на луѓето ваква бесперспективност. Се согласувате ли со нив? Што мислите Вие?

Само ова ваше прашање е dostatно за да го покрие просторот на едно интервју... Но, еве што мислам јас. Формулацијата според која државата ни се движи во погрешна насока е премногу неутрална и таа ни оддалеку не ги засега ни најзначајните комплекси илго ја придружуваат суштината на оваа материја. Објективно е не дека државата ни се движи во погрешна насока, туку дека таа е доведена до самиот раб на една голема катастрофа – до нејзино раздржавување!

Во помодерната историја на Македонија, нашиот народ никогаш не се чувствувал толку споделен, толку беспомошен и понижен, никогаш не живеел во толку големи неизвесности сврзани со неговата животна и севкупна егзистенција – како што е тоа денес.

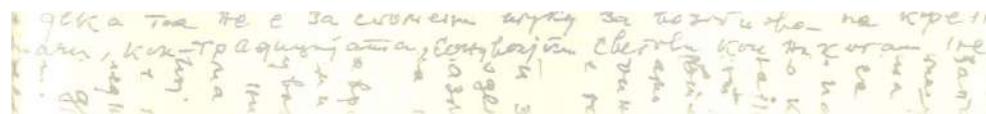
Со години човекот тука двај врзува крај со крај. Неговата социјална ситуација сè понагласено се влошува, со опасности секој момент таа да се преобрази во јавни безредија, во граѓанска непослушност, во вистинска анархија. Во почетни белези на овие манифестации ние веќе живеаме. Не случајно: безмалу половината од работоспособното население остана без работа и денес по бројот на невработените Македонија е на прво место во Европа. Според официјалните статистики на ООН, македонското население

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

живее во поголема сиромаштија дури и од Пакистан, кој е поим на безизлез и социјална беда! Сето ова резултира со последици што ги носи социјалната драма: се растура и обезличува македонското семејство и неговата автентична национална традиција. Човекот е сè побеспомошен и пофрустриран. Меѓу 400 000 невработени, околу 15 000 се со високо образование, меѓу нив дури и доктори на науки! Знаете ли што значи сето ова? Можете ли барем да насетите до какви сè последици може да доведе тоа? Илјади и илјади млади и едуцирани се принудени да ја напуштат својата татковина и да побараат заштита на својот гол живот, талкајќи по светот понижени и обезличени. Така, и процентот на автохтоното македонско население рапидно се намалува и се разнебитува нашето, и онака разнебитено, македонско национално ткиво. Независно од безочните злоупотреби и манипулации со бројките што ги прави актуелната власт во пропагандни цели, факт е дека само последниве четири години бројот е покачен за околу 100 000 нови невработени! Поради сето ова нашата социјална ситуација денес е во најкритична, црвена зона, со сиот малигнитет на феномените на еден исклучително опасен социјален и социолошки комплекс.

Она што се превидува при сето ова е дека не се прави елементарна разлика меѓу историската зрелост и толерантност на еден народ и биологијата на стомакот кој разнесува и живи луѓе. Како и сè друго – и сиромаштијата има свои граници: таа не поднесува бесконечни инфантилни реторички паради на нејзините министри, позајмени од најбаналниот пропаганден фолклор. Време е кога излегува од бунило овој народ и кога мора самиот да им стави крај на сите злоупотребите кои, буквално, ја разнебитија и неговата држава и неговата национална чест. Кој, нормален, може да го поднесе цинизмот да ја држи главата горе и да очекува ваква Македонија, опустошена и ограбена, да му – помогне? Доколку, воопшто нешто е неопходно, тоа е час кога секој треба да даде сè од себеси – за да и` помогне на својата татковина која стенка во неправди и зла!

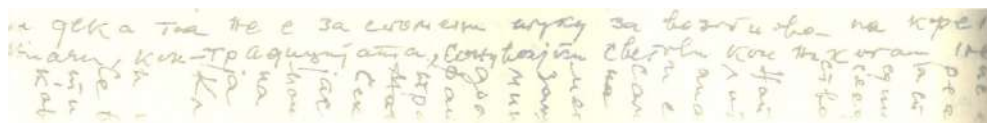
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ народот треба да им стави крај на разнебитувањата

• Значи ли сето ова дека во Република Македонија сè е сврзано со социјалниот феномен за кој говорите?

Социјалните состојби во кои се наоѓа Република Македонија јас ги сметаам за базичен, примордијален комплекс кој ситуира многу други неповолни и опасни состојби сврзани со нашата севкупна егзистенција. Покрај овој комплекс, ние во ниеден момент не смеаме да губиме од вид дека нашата држава е доведена до статус на држава со негативентивен суверенитет, со целосна декомпозиција на одбранбениот, безбедносниот, правниот, економскиот, образовниот и здравствен систем. Македонија денес е држава во која дивеат орди на вооружени мафии, таа е една од најопасните црвени зони во светот во кој владеат законите на шверцот со дрога, оружје и бели робје, земја во која корупцијата е превосходен закон и во која и лојалноста и на врвни личности на јавниот и општествениот живот се откупува преку мито и корупција! До вистински апсурд е деградиран правниот систем. Јавното обвинителство и одделни министри ослободуваат криминалци со меѓународно досие кои, потоа, се мобилизираат во единиците на армија, како нејзини команданти, во агресија против суверената македонска држава! Во голем дел на Македонија и натаму се веат знамиња и се пеат химни на онаа држава во име на која беше извршена и воена агресија против Македонија. Во голем дел на Македонија пустошат паравоени единици на политички партии кои денес владеат со Македонија, а министрите држат банални тиради во име на победата! Која победа? Каква победа? Навистина ли тие го сметаат овој народ за безумен? На народот сè може да му се одземе освен – секавањето...

• Вие уште во почетокот рековте дека никогаш како денес нашиот народ не бил толку споделен. На што, поконкретно, мислите?

Сегашната гарнитура на власт која, наместо да управува со државата според Уставот и правото – таа владее најтоталитаристички над народот, уште во самиот нејзин старт во 1998, народот го подели на патриоти и предавници! Таа е најконзервативната идеологија и индоктринација која по големите колежи на врховизмот во дваесеттите години на минатиот век, одново е населена

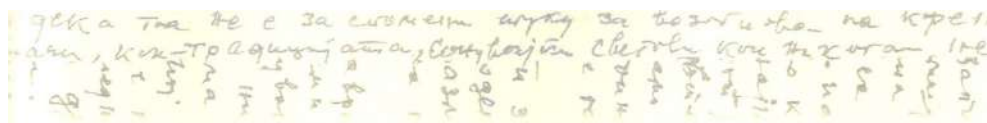
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

во Македонија. Таа беше основа за комплетна партизација на државните институции и доведе до примена на апсолутни облици на државен тоталитаризам. Книшката за партиската припадност цели четири години врши функција и на универзитетска диплома и на стручна компетенција и на вредносен критериум! Книшката за партиска припадност беше клуч кој изврши целосна поларизација на овој наш невин народ, кој не може да се помири со огромниот список факти за извршените бесчестија и антиуставни и антизаконски дејствија на мали партиски групи-торбари и побратими кои ја разнебитија државата. Што бараме ние од власт чишто партиски челници пустошат по црквите и крадат икони? За срамот и моралната беда да бидат нависпша неподносливи, во име на овие поделби, се јавуваа дури и некои *интелектуалци*, кои безочно ја истакнуваа нивната гордост и великодушност што не побарале безмалу и – крв од нивните нреходници на власт. Ниту збор за тоа дека таквата „великодушност“ била само алиби за сето она што тие го оставија по нив! Интересно: зошто не побарале одговорност? Тоа е дополнителна одговорност за нив, за оние кои сè уште владеат! Да не би да е тоа молба во оваа смисла да бидат великодушни и оние кои допрва ќе дојдат? Таквите математици, сепак, се надвор од народот на кој сè може да му се одземе освен неговото памтење. Итар Пејо низ гора зелена...

Македонија се движи по црвена линија: или ќе се обединиме за да ја спасиме – или ќе се разделиме и со себеси. Во таков случај, никому веќе и никакви прислушувања нема да му бидат нужни!

• *Како гледате на ситуацијата во и околу МПЦ?*

Низ севкупната историја на македонскиот народ, Македонската православна црква и народот биле едно исто. Минувале низ исти историски луѓи, делеле една и иста судбина. Како и сите други, и свештениците и монасите минуваа низ страшната голгота на Дијар Бекир, на прогонствата и на страдањата.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ народот треба да им стави крај на разнебитувањата

Во срамната и тврдоглава атака на Српската православна црква против македонскиот народ и неговата црква и држава, од маргинално значење е улогата на отпадникот. Не постои време без морални искушенија и морални обезличувања. Во таа смисла, црквата постои заради народот, а не народот заради неа.

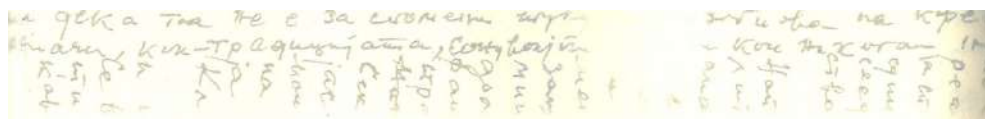
Низ вековите единствен патријарх на Македонската православна црква бил Неговата светост Македонскиот Народ! Тоа секој и секогаш мора да го има на ум.

• *Па, сепак, Македонската православна црква не е призната?*

Тоа што МПЦ не ја признаваат треба да ги загрижува и возбудува другите цркви. Со тоа што не ја признаваат, всушност, другите цркви се ставени во улога да ја споделуваат одговорноста за антихристијанство и агресивност на Српската црква спрема Македонската. Едноставно Македонската црква е најстара православна црква меѓу сите словенски цркви и нејзината самостојност е директно врзана со самостојноста на Јустинијана Прима, 531 година. Српската црква е црква-ќерка на Македонската.

• *Случајот со МПЦ покажува дека православистото во организациската канонска шема заостанува зад времето, не ги антиципира новите потреби, а има идеи и за подлабоки реформи, незабележани од времето на Петар Велики наваму. Потребни ли се воопшто и ако се потребни, какви би биле, во кои насоки би оделе тие адаптации?*

Православното христијанство, за разлика од римокатоличката црква, во организациско-канонската шема, не е централизирано. Во оваа смисла православните цркви на Вселенската (Цариградската) патријаршија и признаваат само првенство на почит, но не постои ниту еден православен центар што има авторитет на бесгрешност и апсолутна доминација над другите. Треба, исто така, да се има предвиди фактот дека сите источноправославни цркви се организирани како национални цркви со своја самоуправа.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

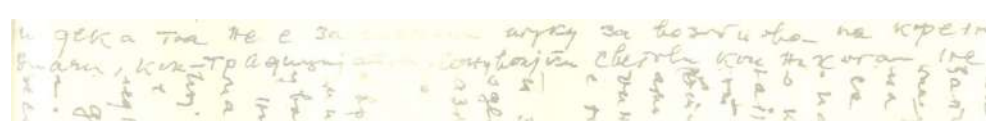
Прашање е само на време кога МПЦ ќе биде признаена. Сите аргументи за тоа се во рацете на нашата црква и треба да се напуштат сите фрустрации поврзани со ова прашање. Само да се потсетиме дека во слични околности како денес доаѓале и идеите за унијатството, идеите за признавање на папскиот примат, но и задржување на правото да се проповеда на својот мајчин јазик и да се практикуваат литургијата и канонот на православната црква.

Во оваа смисла, ваквите потези на Српската православна црква кон Македонската, природно, сугерираат опасности од нов и голем раскол во севкупните односи меѓу сите православни цркви. Ватикан внимателно ги следи овие состојби.

• Во нашиов разговор ние како да се ограничиме само на македонската компонента. Какви се, според Вас, господине Поповски, состојбите во албанското национално ткиво, какви се состојбите меѓу другите етнички состави во Македонија денес?

Апсолутно симетрични. Живот во услови на несигурност, корупција и страв. Тргувааш во својот дуќан, но дали ќе се вратиш назад не одлучува Алах – туку стада безбожници во партиски или во други униформи. Само за нецели четири години станавме земја на голем архив нечовештини и зла. Единствено партиската книшка на ДПА е функционална копија на книшката која својот народ го дели на патриоти и предавници. Книшката на ДПА е книшка за сè: и за борба за човекови права, но и за војна против суверенитетот на Македонија во име на голема Албанија. Тоа е книшка која обединува суверена доминација на сите можни злоупотреби – од шверц на дрога и оружје до багателното отуѓување и распродажба на општествениот имот. Тоа е онаа партија која под маската на борец за граѓанско општество и човекови права прерасна во партија која денес се колне во концептот на Милошевиќ за големи монистички држави на Балканот!

Домородните Албанци во Македонија, Турците и Србите, Ромите и Властите, апсолутно симетрично како и Македонците, двај врзуваат крај со крај

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ народот треба да им стави крај на разнебитувањата

и се изложени на идентични удари на тоталитаристичкото безумство на партиите на власт. Голема, исклучителна заслуга е на сите етнички состави во Македонија, кои ја докажаа својата цивилизациска зрелост и чест и го одбија милитаристичкиот концепт за меѓуетничка војна која беше поведена во Македонија.

• Војната и решенијата по војната ја изместија Македонија и ја поставија во нова политичка орбита. Дел од јавноста и од политичката елита таквиот развој на настаните го доживува апокалиптично. Други, пак, сметаат дека ние имаме закономерен развој на настаните со оглед на внатрешните и на надворешните консидарации?

Војната во Македонија помалку беше војна според белезите на класична војна, а многу повеќе војна според последиците што требаше да ги остави и ги – остави. И за таа и таква војна, очигледно е, дека работеле повеќе стратегии кои ги имале предвид околностите подолго време дека биле одлагани разрешниците на некои базични фактори кои можеле постапно да бидат неутрализирани. Формирањето на Илирида, всушност, беше директна закана и повик на војна. Станува збор, значи, за одложена војна... Во ниеден момент не треба да забораваме во суштините на војните на Балканот дека е доминантен етничкиот супстрат. Според многу факти и манифестации, во мотивите на оваа војна се вглубени и многу криминогени фактори чијашто основна цел била да бидат маскирани трагите во еден дел од владеењето на сегашната гарнитура. Поради сето ова сосема е точно дека Македонија е поставена во нова политичка орбита и сигурно е, без сопствено, автентично македонско гледиште, без сопствена политичка филозофија и стратегија, дека Македонија не ќе може да функционира како независна држава. Особено не доколку се потпира и натаму на сегашната политичка филозофија на постојани конфликти и разградувања. На Македонија ѝ е неопходен лидер со далековида политичка филозофија, со смисла да ги обедини интересите на сите. Не треба да замижуваме пред фактот дека во Македонија е остварена

...а гвк а таа не е за својот мир... за својот мир... на крв...
...а таа не е за својот мир... за својот мир... на крв...
...а таа не е за својот мир... за својот мир... на крв...

политичка поделба според етничка припадност, а таа ситуација е најблиска и до територијална поделба. Патот од оазата на мирот до држава на мафија не бил недоодлив!

И досега сме минувале низ многу искушенија, некои од нив поопасни и од сегашниве, па сепак никогаш сред нашиот народ не завладеало чувството на рамнодушност и апокалиптичност. Длабоко сум уверен дека Македонија ќе изнајде сопствени сили за да ја превозмогне и оваа ситуација.

• Во еден дел од македонскиот политички блок и во јавноста се заговара една ревизионистичка опција во однос на Охридскиот договор, Мислите ли дека е тоа реална опција и, ако е така, на кои ресурси може да се потпира?

Со Охридскиот договор влеговме во една понова и поинаква историска ситуација, а и природно е еден дел од јавноста да биде скептичен кон тој документ, па во таа смисла да се пројават и тенденции за ревизија на тој договор.

• Зошто?

Со потпишувањето на Охридскиот договор, меѓународната заедница и големите држави како да не го сметаат за ерес тенденционирањето кон мононационални држави од типот на концептот на Милошевиќ, Туѓман, Бериша... Како веќе да постои некаква ревизија која проповеда модел на хомогено етничко општество. А таквата проповед значи и менување на границите. Треба да се има, меѓутоа, предвид дека политичките граници па Балканот не се етнички и дека секоја земја може да се повика на сопствениот етнос, а со тоа и на сопствени граници. А тоа значи нов и бесконечен балкански и европски хаос. Од друга страна, во кризните зони на Македонија, албанските политички партии раководат со конфликтите кои продолжуваат само во поинаков вид, но суштината е иста: етничко чистење и хомогенизација. Нагаму, за ДПА наредните избори се прашање од втор, трет ред. За нив ургентен политички проблем е радикализација на политичката ситуација, а за командантите на УЧК и ОНА во редовите на ДПА примарно прашање е борбата за голема Албанија.

...а гвк а таа не е за својот мир... за својот мир... на крв...
...а таа не е за својот мир... за својот мир... на крв...
...а таа не е за својот мир... за својот мир... на крв...

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ народот треба да им стави крај на разнебитувањата

ВМРО-ДПМНЕ ова го знае многу поконтретно и многу поавтентично. Според тоа, тие со ДПА се во коалиција или во – воена и невоена колаборација?

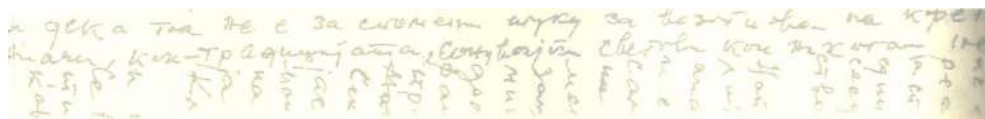
Поради сето ова, односот на поголемиот дел од јавноста е скептичен кон Охридскиот договор.

• Има мислења дека македонската позиција премногу инсистира на класичните дискурси, дека е преконзервативна, дека премногу се потпира на идејата за некакви документи, договорни, единични и трајни решенија и дека ја занемарува динамичноста, разнообразноста и новата технологија на националните пласмани. Што мислите Вие?

Во сето тоа има многу што е точно, но, според мене, тоа е резултат на отсуство на елементарен политички концепт, на недостиг на државничка традиција, секој министер што доаѓа не продолжува таму каде што е застанато на проектот, кој и пред тоа постоел, туку сè почнува од него... Во светот се менуваат владите, но не и стручната администрација. Станува збор за еден бесконечен волунтаризам.

Македонија нема изградено своја доктрина, своја стратегија, свое лоби. Нема сублимирани ставови, нема варијанти. На нашата емиграција, во име на Македонија, и се наметнуваат парадоксални и највулгарни фолклорни теми кои треба да ги разрешува. Таа се занимава со попски лакрдии наместо со кардинални прашања од егзистенцијата на Македонија. Неинспиративни сме и некреативни, во оваа смисла. Се разбира – не случајно! Една сјајна институција, како што беше Матицата на иселениците, ја деградираа и ја распаднаа. За власта е компетентно мислењето на некој матрапас кој раководи од спорт до – струја! На власта не и' се нужни компетентни млади научни тимови. Само за пример да потсетам. Грција во спорот што и' го наметна на Македонија за името имаше ангажирано над 400 најутледни имиња на пивната наука. А ние?

• Драматично е променета геополитичката и геостратегиската позиција на Македонија во регионот и во Европа. Кои се, според Вас, основните сидра

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

што отвораат и денес некои перспективи пред државава, а кои се основните загрозувања. Премиерот, да речеме, смета дека претстојното решавање на трајниот статус на Косово е во втората група, и дека таму е интересот на меѓународната заедница за, според премиерот, потрајна (10 год.) нестабилност во регионот?

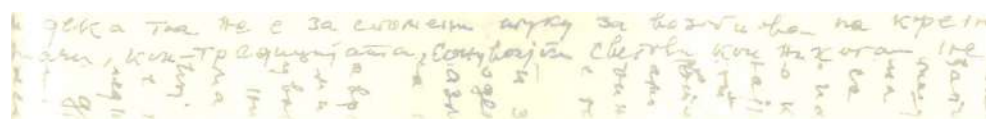
Промената на нашата геостратегиска позиција датира од пред 12 години, кога беа извршени големите потреси, кога падна Берлинскиот ѕид, кога заврши идеолошката биполаризација, кога се распадна Варшавскиот пакт. Тоа беа кардинални и драматични потреси во светскиот поредок. Во меѓувреме, се испрофилира една сосема нова ситуација, во која егзистира и нашата балканска зона. Во оваа смисла сметам дека Македонија тогаш избегна една многу критична фаза.

Основна и спасоносна котва за нас, според мене, е фактот дека интересите на силите кои ја менуваат ситуацијата се совпаѓаат со интересите на Македонија да се одржиме како држава.

Во американската стратегија на Коридорот 8, евроазиска по својата суштина, Македонија е оска на десното крило и во таа смисла таа е на чувствително и доминантно место: тоа крило кореспондира и со Босфорот и со Аденискиот Залив.

Коридорот 8 денес се изедначува во функцијата со улога на енергетски континент и во оваа смисла може да се насети и економската благосостојба и на Македонија. Македонија, со самото тоа што е една од оските на овој коридор, во него треба да гледа спасоносна економска котва. Директната маршрута изнесува над 200 километри. Запад мора брзо да го решава проблемот со овој коридор, поради сопствените интереси. Но, со тие интереси се совпаѓаат и – нашите.

• Македонија е дел од решението на балканскиот проблем или Македонија е проблемот. И двата дискурса се на некој начин опертивни. Јас знам дека Вие ќе речете дека ќе победи првиот?

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ народот треба да им стави крај на разнебитувањата

Без Македонија идната балканска ситуација не може да се воспостави. Таа е директно вклучена во доминантната светска стратегија и таа стратегија неа ја користи како суверена држава. Македонија е осудена на демократски развој и прогрес. Конечно: кога на Македонија, низ нејзината севкупна историја, и' пречеле правата на другите? Кога и' пречеле соседите? Затоа таа му е неопходна и на Балканот!

• Постојано се говори за немањето национална стратегија како основен хендикеп на македонската позиција. За таа работа се говори како за некаков чудотворен лек што треба да се направи и да се пие. Зошто е тоа така и дали е воопшто така?

Тоа е голема и бесконечна тема. Тема – за себеси. Здравје Боже, другпат за ова.

• Во последно време се јавија нови внатрешни размисли околу темата за македонскиот идентитет. Во нив се нагласува дека од прашањата сврзани со разни аспекти на идентитетот произлегуваат и политичките проблеми и тешкотиите во нивното решавање, вклучувајќи го тука и проблемот на националната стратегија. Дали Вие мислите дека се тоа контруктивни отворања на таа тема или мислите дека тука работите се затворени одамна?

Друг пат, друг пат... Тоа е голема и исклучително значајна тема.

• Сите се согласуваат дека на Македонија по сите турбуленции што ги доживеа и е потребна нова политичка легитимација и конституција. Која е спецификата на овие избори, што ќе се реши со нив, што очекувате Вие од нив?

Овие избори треба да му стават крај на преторијанскиот дух во политиката, да го симнат од дневен ред изедначувањето на интересите на одделните политички партии со интересите на државата, да ги спречат натамошните споделби на народот, да се спречи меѓусебното дискредитирање на политичките актери.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Би било ненормално, по сè што се случи во изминативе четири години, Македонија да не се реши за смена на власта на изборите. Ако не се случат промени, тоа ќе значи дека немаме здрав демократски рефлекс, немаме демократски капацитети и перспективи.

Исцело се согласувам со вас, Но, треба да го имаме предвид фактот дека Македонија не ја загрозува никој, освен ние самите.

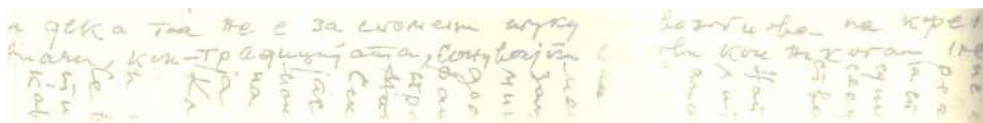
(„Утрински весник“, 1–4 август 2002 година,
интервјуто го водел Бранко Тричковски)

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ околности во кои се пристапува кон измени на уставот.

Република Македонија денес е соочена со една од најопасните последици која уследи по воената агресија извршена над неа. Првпат по Втората светска војна најдиректно е загрозен не само нејзиниот државно-правен суверенитет, туку, во голем дел, и нејзиниот историско-национален и културен идентитет. Нејзе од страна на ОНА (ОВК), односно од Косово, формално-правен протекторат на Организацијата на обединетите нации, низ насилства и терористички акции, – е наметната долготрајна и исцрпувачка војна: дел од територијата на Република Македонија е под окупација, а во окупираните територии се спроведува насилно етничко чистење на домородното македонско население.

Македонската академија на науките и уметностите и претходно во своите обраќања до јавноста укажуваше дека не е допуштено под закани на оружје да се пристапува кон политичка спогодба. И уште укажуваше дека разговори се можни само со легитимните претставници во Собранието на Република Македонија. МАНУ повикуваше тоа да го направиме сами, брзо и ефикасно, без учество на туѓи армии на наша територија и без создавање можности за интернационализација на проблемот. При сето ова, излезот од ситуацијата во која се најде Република Македонија по агресијата, МАНУ го бараше не во ретроградни историски проекти кои исцртуваат нови граници и поттикнуваат меѓусебни конфронтации и крвопролевања, туку во безалтернативно градење на Македонија како модерна европска граѓанска држава. Укажуваше, со други зборови, дека единствената проекција која ја гарантира нејзината иднина како држава е проекцијата кон Европската унија, зашто и цивилизациските корени

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

и придонеси на Македонија се вкоренети во Европа и европскиот културен круг.

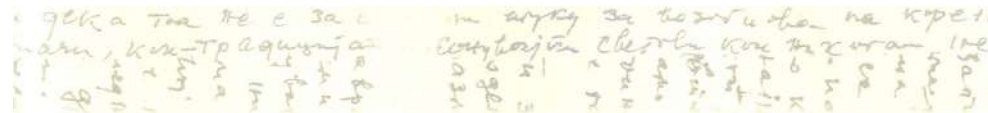
Околностите во кои денес Македонија пристапува кон измени на својот Устав се околности на свирепи злосторства над македонското население, карактеристични за најсуровите етнички војни: телата на македонските бранители како живи беа черчени, а мртви – фрлани во оган и јагленосувани! На комплетни урбани населби со над сто илјади жители цивилно население подолго од еден месец насилно им беше прекинато водоснабдувањето, со што граѓаните беа доведени до работ на досега невидена хуманитарна катастрофа. Десетици и десетици илјади македонски семејства се фрлени во бегство низ својата татковина; нивните домови се ограбени и опожарени. Уништени се и оштетени бројни сакрални објекти, од неповторливо значење за македонската и светската културна историја. Врз живите тела на Македонците терористичките банди, со мечеви и ножеви, ги запишуваат иницијалите на нивната македонска татковина.

Серија злосторства од листата на Хашкиот кривичен трибунал.

Паралелно со ова, неизвесноста и личната несигурност на македонските граѓани се придружени со социјална и економска беда, која заплашува полека да прерасне во сериозни социјални немири.

Тоа се реалните околности во кои се предлагаат измените на Уставот на Република Македонија.

Коренот на сегашните состојби во Република Македонија, според најупатените и најповикани познавачи и коментатори на состојбите во Југоисточна Европа денес, лежи во очигледниот неуспех на меѓународната заедница да воспостави ефикасна администрација и во Босна и на Косово. Тоа доведе до апсолутна нестабилност во регионот и до зацврстување на криминалот како паралелен систем на владеење во земјите на некогашна Југославија. Мафијашките структури остварија пресудно влијание и во економијата и во политиката: шверц на емигранти и воени злосторници кои во својство на платеници беа упатувани на фронтите во Босна, на Косово и во Македонија; некон-

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ околности во кои се пристапува кон измени на уставот...

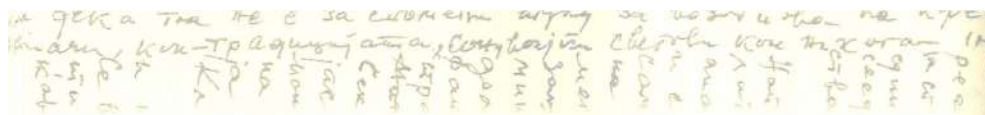
тролиран транзит на дрога преку Македонија и Косово во Европската унија, транзит и препродажба на оружје. Така мафијата оствари решавачко влијание и во економијата и во политиката. Како резултат на ова уследи и агресијата врз Македонија, врз чија криминална суштина е надградена и идеологијата за создавање на голема Албанија, со освојување на македонските територии и со обиди во нив да се воспостави нова власт.

Сето тоа го извршија екстремисти злосторници, платеници на ОНА, на кои основна професија им се војните и смртта: во војната и тероризмот што го спроведуваат низ Македонија, заедно со великоалбанските милитанти, учествуваат и терористи-платеници од странство (муџахедини, легионери), кои претходно веќе ги окрвавиле своите раце по фронтите низ Чеченија, Босна и Косово.

Уставот на Република Македонија може да биде критикуван дека содржи правни празнини, непрецизни одредби и проблематични поими што не се среќаваат воопшто прифатените норми на меѓународното право. Меѓутоа, ниту еден од овие факти не беше причина за пристапување кон неговото изменување.

Постапката, значи, за негово амандмирање започна во несекојдневни околности на употреба на сила спротивно на чл. 2 (4) од Повелбата на Обединетите нации. Оваа одредба е когентно правно правило и ги обврзува сите постојни субјекти, не само членките на ООН, како и сите ентитети, без оглед дали се само фактори на меѓународната политика. Се работи за вооружени напади врз позиции и цели на територијата на Република Македонија, т.е. за акти на агресија, со кои, меѓу другото, се остварува крајната цел – создавање етнички чисти територии.

Конкретните активности со кои тоа се прави го даваат битието на одделни меѓународни кривични дела (задржување, преместување, протерување со закана со сила, малтретирање, киднапирање на цивили, уништување на цивилни објекти и на културен и верски имот, неоправдано со воените потреби итн.). Овие дела се тешки повреди на меѓународното хуманитарно право

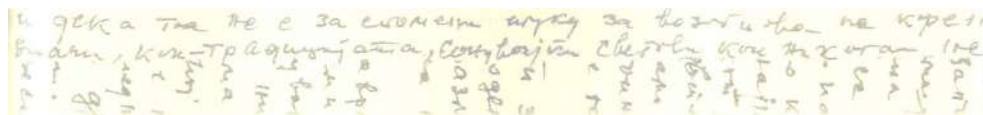

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

и спаѓаат во рамките на стварната надлежност на Меѓународниот кривичен трибунал за воени кривични дела, за кривични дела против човештвото и за геноцид, извршени на просторите на поранешна Југославија, од почетокот на 1991 година.

Актите на агресија врз Република Македонија не се класичен туку специфичен, нов, досега непознат феномен на меѓународната сцена. Тој феномен има елементи врз основа на кои со право може да се констатира дека го исполнуваат битието на кривичното дело - *меѓународен тероризам*. Прво, *меѓународниот елемент е присутен во фактот што причините или, во најмала рака, поддршката, па и финансирањето на терористичките активности доаѓа однадвор. Второ, објект на нападот, т.е. правното добро што се загрозува со таквите активности е безбедноста на Република Македонија, пошироко, интересите на повеќе држави, личната сигурност и слободата на невини лица. Трето, непосредни извршители на инкриминираните дејства се или поединци, или поголеми или помали групи, вообичаено со меѓународен карактер. Конечно, иако не и најмалку значајно, субјективниот елемент на делата, нивниот мотив, е политички – изнудување политички отстапки од владата на државата која е објект на напад во точно дефинирана насока.*

Непосредни извршители на инкриминираните дејства се припадниците на т.н. ОНА, кои имаат меѓународен карактер во смисла што во својот состав имаат државјани на друга држава – СРЈ, како и платеници од повеќе европски и воневропски земји. Токму овој факт е клучен за повлекување на неопходната *diferentia specifica* меѓу нив како носители на терористички активности и т.н. востаници како институт на меѓународното право. Последниов поим „бара“ правна и фактичка, стварна, функционална врска меѓу бунтовниците, од една, и евентуалните недемократски носители на власта, од друга страна, како елементарна претпоставка на евентуалната можност да бидат почувствувани последиците од наводно неиздржливите мерки на власта (при што тие не мора да бидат насочени само кон припадници на едно, или воопшто, кон сите малцинства во конкретната држава). Меѓутоа, дури и кога сите членови на

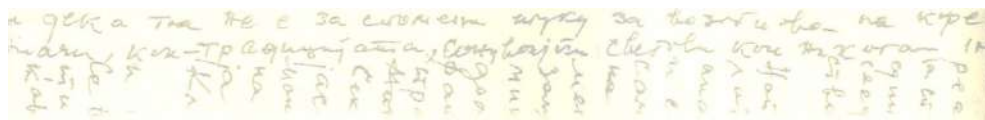
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ околности во кои се пристапува кон измени на уставот...

т.н. ОНА би биле државјани на Република Македонија, поимот „востаници“ не би можел да ја изрази нивната суштина на правилен начин, бидејќи токму Република Македонија, и покрај бројните меѓуетнички проблеми, сепак, беше пример на единствена држава во регионот во која припадниците на малцинствата се вклучени во сите нивоа на власта (од локалните до централното).

Очигледно, како принципиелно прашање, не само што е неприфатливо уставите да се менуваат во време на војна, туку во опишаните услови, измената не може да биде квалитетна, ниту може да биде легитимна. Затоа, воопшто не зачудува фактот што и Уставот на Франција од 1958 година, и Уставот на Белгија од 1831 година, содржат изречни одредби за забрана на промена на која било уставна одредба во време на војна, кога е загрозен државниот интегритет. Впрочем, на чисто формално, односно, декларативно рамниште, употребата на насилство за остварување политички цели е осудена и во Рамковната спогодба од 13 август годинава.

Наспроти космополитските и универзални текови, наспроти Европа и Европската унија, и натаму на албанскиот народ како визија му се наметнуваат најпримитивни, антидемократски и антиграѓански становишта, антиисториски во нивната суштина. Тие и такви визии оживеани се од романтичарската епоха на албанската преродба од XIX век и денес одново активирани, сè со цел на македонскиот народ да му се оспорат неговата етничка автохтоност и цивилизацискиот идентитет. Тоа е, исто така, обид македонскиот народ насилно да се отсече од неговиот историски и државно-правен континуитет, да се отсече од неговата културна традиција, да се редуцира и обеспредмети неговата историска свест. Конечно, оваа агресија против македонскиот народ е во согласност со основните факти дека ниедна држава и ниеден народ низ историјата не исчезнале своеволно, туку како последица на примена на најгруба сила.

Она што пред нашите очи се случува денес во Македонија, е само еволутивна точка во континуитетот на великоалбанскиот стратешки концепт против Македонија: јавно, во 1998 година, и Албанската академија на науките им

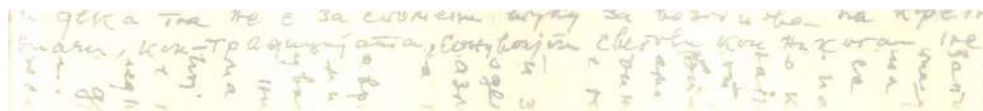

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

предочи на великоалбанските политичари и доктринери во Македонија дека „македонската држава е порозна творба што меѓународните воени сили ја држат на патерици“! Тоа беше јасен сигнал кој повика на војна против Македонија, повика на тероризам и насилства!

Измените што се предложени во Рамковниот договор навлегуваат во најсуштинското, највиталното, најсудбинското за иднината на македонскиот народ. Интервенцијата, и не само врз Преамбулата на постојниот Устав, при што се изостави и се брише името на македонскиот народ, е експеримент со несогледливи и непредвидливи последици. Во таа смисла, Рамковниот договор е експеримент без преседан! Во него се предлага најсуштинското: македонскиот народ се брише како историски факт! Бришењето на македонскиот народ од Преамбулата не е никаков политички компромис, туку крај на македонската историска егзистенција и на државниот суверенитет на Македонија! За иднината на еден народ, подеднакво се повикани и живите, но и нивните предци, со сиот нивни цивилизациски придонес.

Политичките реторички паради според кои ништо не се губи доколку македонскиот народ се избрише и се изостави во Преамбулата на Уставот, се сведуваат на констатацијата дека македонскиот народ постоел и пред да биде запишан во Уставот! Тоа е недопуштена и неморална политичка кратковидост, зашто притоа се изумува фактот дека македонскиот народ кога не бил запишан во Уставот, едноставно, не постоела и неговата македонска држава; тогаш македонскиот народ бил поробен, немал сопствена држава, па според тоа немал и свој устав во кој да биде запишан. Тогаш тој народ бил само мнозинско население, кое не е правна туку – нумеричка детерминанта! Исто така, тезите дека Уставот не е ниту Библија ниту Коран за да се смета за нешто засекогаш дадено – се трагични: Библијата и Коранот не се фактори за устав, туку – народот. Устав на држава без народ – не постои! Конечно, во Уставот и на Албанија, и на Грција, и на Бугарија, и на Словенија, и на Хрватска, и на Франција, и на Летонија, и на Естонија, и на Полска, и на Соединетите Американски Држави, и на која сè не друга земја постојат запишани нивните

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ околности во кои се пристапува кон измени на уставот...

народи. Македонија ќе биде со Устав – без народ! Сосема јасно зошто: со еден вака конципиран устав ќе бидат задоволени сите антиисториски заблуди спрема Македонија, сите аспирации и претензии.

Не е допуштено народот да се вика само за на војна!

Природно е утре некој да го постави прашањето: Зошто македонскиот јазик е службен јазик на Република Македонија, кога веќе не постои македонски народ во Уставот? Македонскиот национален идентитет се обидува да го порекнат поради тоа што, наводно, не постоел македонски јазик. Природно е, исто така, да се постави и прашањето: Зошто името Македонија – на земја во чиј устав не постои македонски народ? Кој е тој народ што има право да се грижи за судбината на македонските малцинства во соседните земји, како и за македонскиот народ во дијаспората? Автоматски би се суспендирало нашето право за грижа спрема нашите национални малцинства во соседните земји доколку се допушти да биде избришан македонскиот народ во Преамбулата.

Без двоумења: Концептот на Рамковниот договор (потпишан само на англиски јазик!) за измена на Преамбулата во Уставот и`оди во прилог само на великоалбанската стратегија против Македонија, која бришејќи го македонскиот народ од Уставот, всушност, ги обединува во едно сите антиисториски тези врз антимакедонска основа сврзани и со името, и со јазикот, и со црквата, и, најпосле, и – со територијата на Република Македонија.

Денес Македонија веќе не е она што беше. Таа доживеа нечесен, задробен удар што ја доведе државата до целосна аномија. Македонија доживеа слом на сите нејзини стопански, социјални, образовни, здравствени и културни програми. Тежок удар и`е зададен и на меѓусебната доверба во односите меѓу македонскиот и албанскиот народ.

Зрелоста на еден народ се мери според неговата критичка свест во пресудни часови за неговата историска егзистенција да се соочи со сите опасности кои го демнат и да изнајде разрешници кои нема да ги редуцираат правата и слободите на ниеден граѓанин, но, во исто време, под притисок и насилства нема да допушти и редукција на сопствените слободи и права како државот-

дека таа не е за својет ниту за возвише на крст
ани, кик-традицијата, сентурајет сепору кои нхотан 18

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

ворен народ. Македонскиот народ тргнува од неговата темелна определба за демократизација на нејзиниот државен систем и за негови нови цивилизаци-ски придонеси во европската цивилизација.

и дека таа не е за својет ниту за возвише на крст
ани, кик-традицијата, сентурајет сепору кои нхотан 18

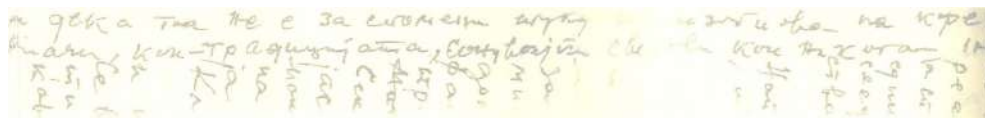
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ за создавањето и пресоздавањето...

ПЕСНАТА НА СОЗДАВАЊЕТО И ПРЕСОЗДАВАЊЕТО...

за скулптурата на Томе Серафимовски

Раката во неповторлива нежност ја буди чудесната сила на материјата...

Втората околност од значење во развојот на академик Серафимовски како скулптор, е неговото враќање на домашното огниште, сред традицијата на својот македонски народ. Имено: таа традиција никогаш ниту била – ниту пак можела да биде – заобиколена од големите духовни движења на античката епоха, на византиско-римскиот културен круг, и на христијанизацијата во која македонскиот народ изврши цивилизациска мисија во Европа, посебно меѓу Словените. И кога била најмоќна, и кога била помрачена нејзината моќ, Македонија била во центарот на духовните зрачења на најзначајните филозофии и доктрини кои се одвивале на просторот на Мала Азија и Медитеранот. Томе Серафимовски, значи, се враќа на своето домашно огниште, во амбиент на ви-зантиски строги, словенски достоинствени, помирливи и меланхолични луѓе, некој вид поклоници кои не говорат многу, но кои, молчејќи, како да извршува-ат некои неми обреди. Академик Цветан Грозданов, ерудит, компетентен позна-вач и толкувач на овие услови, појаснува дека Томе Серафимовски се појавува и дејствува во средина која со векови имала отпор кон слободната скулптура; дека скулптурата во сакралната уметност се третираше во функција на архитек-турата и на применетите уметности, и уште дека: „Отсуството на традицијата во третманот на слободната независна скулптура, го определува и исклучител-ното место и мисијата на овој автор, во македонскиот литературен простор, но

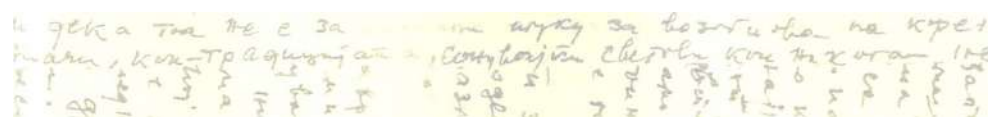
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

и надвор од него... Во неговата определба за класичните текови на европската скулптура, без нагласена традиција во неговата татковина во претходниот период, Серафимовски можеше да ја следи само својата вокација и инстинктот за опстојување под суровата вертикала на Шар Планина и Кораб, чии врвови го допираат небото, или во тегобноста на долината што води кон Бигорскиот манастир. Кон нив можеме да ги приклучиме само уште чистите строги линии на мијачката облека која го отвора патот кон класичната епска едноставност“.

Враќањето на младиот скулптор на неговото родно огниште, значеше враќање во митски и херојски простор; сред традиција на сакрални симболи; во средина во која беше втиснат печат на обезнадеженост и страв. Но тоа враќање значеше и еден поинаков допир со реалниот простор на својот народ и неговите епски традиции, народ чие историско паметење, независно од сите погроми, немаше сила која да го згасне. Се врати во средина на старци, чиниш во истиот миг излезени од библиските простори, поседнати околу огниште и загледани во огнот; од огнот тие ја учеа сета метафизика на македонскиот дух. Но Серафимовски, истовремено, се врати и во предел на јарки лета и јадри плодови. Се врати таму каде што сè околу него зрачеше со медитеранска лиричност и сентимент.

Костурот во ателјето на младиот скулптор веќе беше подготвен. Покрај него стоеше куп глина, истата материја од која Бог го создал и човекот. Тој човек чекаше свое пресоздавање. Сега сè зависеше само од мислата на уметникот и од неговото срце, овоплотени во дарбата на неговите раце.

Цели триста векови, од камената епоха наваму, единственото исходно место на скулпторот бил и останал – праобликот. За скулпторот, како творец, не е достатно само да чуе и да види. Нему му е неопходно да ја допре материјата, да ги открие нејзините невидливи движења, да ги насети нејзините импулси кои ќе го поведат кон формата и кон енергијата. Раката е негово око, негово уво и негов збор. Раката е сиот негов дух: неговата сива птица – гулабица која го облетува мракот околу материјата и со чија помош латентниот облик изнурнува на светлина.

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ за создавањето и пресоздавањето...

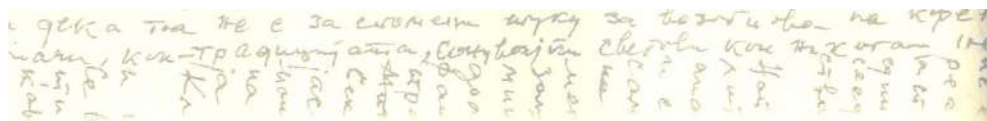
Во неговата дланка е населена моќ имажинацијата да се пресоздава во свест со која се влегува во просторот. Дланката е неговиот мозок, сите негови нервни патишта и синапси. Преку дланката тој гледа, слуша, допира; преку неа чувствува и мисли; со дланката го одгатнува психограмот на обликот кој допрва ќе се роди, сред безобличноста и хаосот околу него. Со неа ќе ги пренесе сите тајни на оној и на она кои, отсега натаму, ќе бидат заробени во глината. Сето памтење на она кое се обликува – ќе и биде пренесено на глината. Таа ќе ги осознава тајните на тоа памтење; таа ќе се здобие со дарба да мисли и да проповеда; да се крсти и да се моли; да страда и да пее...

Во миговите дури ја нафрла и пласти глината – скулпторот е отсутен: него го заменува неговата рака, неговата дланка која, во непредвидливите тактилни операции со глината – и чувствува и мисли место него. Во стравот од просторот, што се раѓа кај секој скулптор кога се соочува со глината, населена е свеста на народот. Од таа свест се раѓа и аскезата во изразот на ликот, и неговите сентиментални зрачења, и напластената хармоничност, и заоблените лирски линии, свечености и животни ритми. Раката на скулпторот-творец на недостижни космичко-поетски визии...

Башлар, на оваа тема, ќе рече: „Раката, во крајна нежност, ја буди чудесната сила на материјата. Сите динамички соништа, од најжестоките до најитрите, од металните бразди до најнезабележливите гребнатинки, живеат во човековата рака, синтезата на силата и на вештината“.

Во тие горди и достоинствени епици препознаваме автентичен аспект на нашето историско паметење ...

Во почетната етапа, 1957–1965, Серафимовски беше преокупиран со фолклорни и интимни мотиви: *Овчарче од камен кое свири на кавал*, *Мотив од Шар Планина*, *Зурлации*, *Збег...* Тоа се мотиви со кои довикуваат неговото

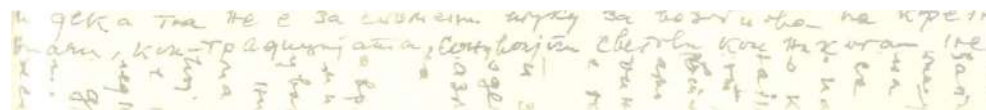
АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

детство и разиграните и идилични ритми на природата под Шар Планина. Семантички едноставни изрази на невин, сакрален свет; возвишен порив кон лирската многузвучност на родниот крај. Обид да се продолжи линијата на детството и на младоста, со редуцирани елегични орнаменти, како искази на тага по одминатото. Но тука е и една неодминлива реторичка компонента (*Збег*) која, во сеќавањето на детето, се идентификува со недоодминат апокалиптички страв од некои настани во НОБ на Македонија.

Но она кое Томе Серафимовски брзо го издери како автентичен и неприкосновен толкувач на македонската историска и епска парадигма, е циклусот посветен на македонските преродбеници, создаван во подолг континуитет. И доколку насловите кои беа претходно остварени претставуваа негов прв обид лирските импулси на детето во него да ги зароби во цврст материјал, со тематскиот круг посветен на преродбениците, Серафимовски, брзо и ефикасно, заокружи еден исклучително значаен тематски циклус со кој, на својата скулпторска креација и обезбеди непосреден дијалог со македонското минато и македонската духовна и морална вокација.

Дијалогот што го води Серафимовски со предводниците на македонската културна преродба не е ниту патетичен, ниту дневен, ниту имагинарен. Тоа е еден говор низ молк меѓу креаторот и нашите трагичари, мудри аскети, романтичари и достоинствени ликови, чие дело се остваруваше „во едно глуво доба“. Тоа е израз на супериорна вајарска експресија која, низ епски навики, оствари тематски циклус низ кој дише сето наше духовно херојство.

При реализацијата на портретите од овој циклус, Томе Серафимовски стоел пред големо искушение: за поголемиот број личности кои ги портретирал, тој располагал само со нивното дело, со нивните биографии, и уште со по некои скудни податоци и записи за нив. Физиономијата и психологијата на портретираниите преродбеници, всушност, се творечка имагинација на Серафимовски. Ние ги примивме такви какви што ни ги предлага зашто, спроти тие горди, достоинствени, фрлени во длабок очај епски личности на нашата историја, Серафимовски стои и со отворено срце и со голема дарба. Така, низ

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ за создавањето и пресоздавањето...

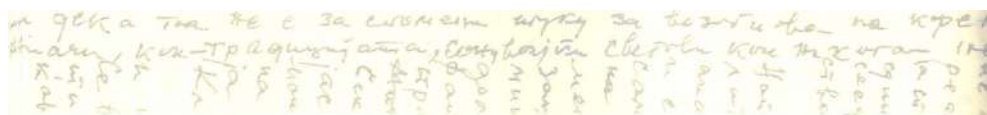
овој циклус препознаваме автентичен глас на нашата историја и на нашето историско паметење. Станува збор, значи, за брилијантна идеја и естетска разрешница: отсега натаму, секој од овие ликови, покрај својата литерарна и историска – има и своја ликовна паралела.

Во реализацијата на овој циклус, Томе Серафимовски се определил за антиномичен поглед кон историјата: ниту апсолутизација на автономната иманентност на уметноста надвор од историските факти, ниту пак гол историцизам.

Скулпторско писмо кое раздиплува, слој по слој, во соништата на ликовите...

Паралелно со циклусот на преродбениците, со цел да обезбеди увид во духовниот континуитет на својот народ, Томе Серафимовски го остварува и циклусот портрети на наши современици, знајни и лесно препознатливи ликови на творци, почитувани и блиски пријатели на скулпторот. За разлика од циклусот на преродбениците, тука Серафимовски има жив допир со секој и тоа му овозможило од нив да го извлече најдискретното и најкарактеристичното на нивната физиономска и душевна посебност.

Циклусот на современиците е остварен со разигран и спонтан ликовен јазик. Тоа е класично скулпторско писмо со кое, Томе Серафимовски, раздиплува слој по слој, и во психологијата и во соништата на ликовите, ги напушта формалните физиономски дублирања, редуцира одредени партии и ги заменува со мазни површини за да обезбеди поинаков тек на светлината низ нив и преку нив; да не доближи до светот на разиграните асоцијации, сврзани со психолошката посебност на секој од нив. Со други зборови, Серафимовски мајсторски ги открил и ги доназначил психолошките белези на ликовите кои ги креирал, редуцирајќи ја до максимум патетичноста на нивниот израз. Тоа се интензивно озрачени личности, интелектуално богато осмислени и лирски дефинирани. И во случајот со циклусот на современиците, се покажува колку тешко се дели пластиката и од традицијата, но и од современоста.

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

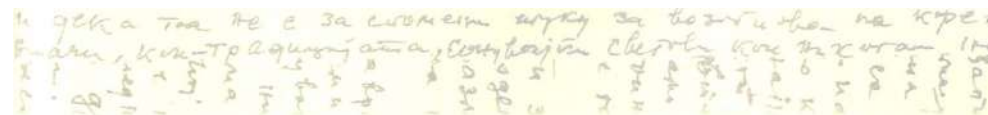
Томе Серафимовски, со исклучителна инвенција, забележал, исто така, дека митологијата и надреалноста се апсолутни составки на творечкиот чин, па еден Марко Цепенков не можел да влезе во неговото ателје без Силјана од Долно Коњари, Блаже Конески без неговиот Болен Дојчин и Славко Јаневски без Итар Пејо. Така, со исклучителна луцидност, Серафимовски, низ богати асоцијации кои, во случајов, прозвучуваат како иконографски детали, ги надградил своите ликови едновременно формирајќи нов циклус митологеми и легенди.

Имагинарен вјавач на земски и небески коњи...

Томе Серафимовски, независно од поетизацијата и лирскиот и меланхоличен исказ со кој нашето историско секавање го напласти во трајноста на скулпторската маса, не се задоволи само со естетизирањето на македонскиот историски и духовен простор туку, тргнувајќи од својот темелен естетски принцип – човекот да претставува водечка тема на неговото творештво – во една своја етапа, се определи за обликување и на поминијатурни лирски форми во кои исцело дојде до израз неговото лирско чувство и неговиот медитерански сензибилитет.

Тие облици се продуховени модулации на женското тело од кое зрачи девственост и нежност. Тоа не се пренагласени еротски облици, туку камерни поетички митови за жената кои прозвучуваат искрено и топло. Тоа се суптилни музички етиди низ кои зрачи елегична интонација на сензуалното и на подзаборавената семантика на девственоста и несторениот грев. Тоа е впечатлива поетска метафора за убавината на женското тело на кое му е противставен сублимираниот симбол на невидлив, имагинарен вјавач на земски и небески коњи под чии копита светкаат искри, како доказ на неговата мажественост и моќ.

Прошетавме низ творештво на звучни метафори, напластени во строгоста и вечноста на каменот и на бронзата.

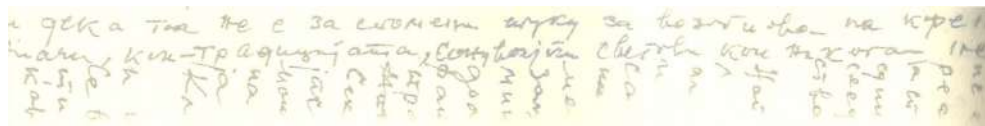
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ пристапна беседа во ману

ПРИСТАПНА БЕСЕДА ВО МАНУ

Почитуван академик Георги Ефремов, претседател на МАНУ,
Почитувани господа академици,
Почитуван академик Гане Тодоровски,
Почитувани колеги писатели,
Почитувани господа професори на македонските университети,
Драги другари, блиски и пријатели,
Дами и господа,

Пред Вас и непосредно пред својата седумдесетта година, застанува човек кој најнапред Ви се заблагодарува на сите вам за честа што му ја укажувате со Вашето присуство на неговата пристапна беседа во Македонската академија на науките и уметностите. Топло ѝ заблагодарувам на МАНУ која ме почести оваа моја пристапна беседа да се совпадне и со изданието на првиот том од мојот обемен и досега необјавен поетски ракопис со над 22 000 стихови. Посебно му благодарам на академик Гане Тодоровски за неговите избрани зборови со кои штотуку ме претстави пред Вас. Се разбира, сето ова ме прави и возбуден, и срекен, и горд.

Долго време размислував за темата на моево пристапно обраќање. Како и секогаш и, конечно, како и со многу нешта во животот, и во овој случај пресече еден, навидум, сосем невин и безначаен детаљ. Имено: пред извесно време, пребарувајќи низ куќи по еден мој зафрлен ракопис, мојата сопру-

..... ПОПОВСКИ избрани дела

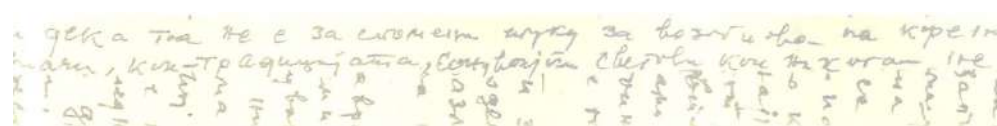
га наиде на една стара, пожолтена и којзнае како зачувана фотографија. На фотографијата убаво се распознава, безмалу, целото семејство на мојот дело Коста Поповски, учител со завршено образование во познатата Солунска гимназија. На фотографијата, која нецели две години е помлада од мене, се видов и себеси во рацете на мајка ми.

Долго ја гледав фотографијата и постапно се враќав во еден знаен предел и во едно, исто така, знајно време: одново ја допрев магијата на нешто бесконечно, невино и драго; ја допрев големата и света стихија на сопственото детство! Се вратив во пределот што е вистинска аура на осаменици и испосници; во свет на голем солипсизам, во свет во кој поразениот никогаш не се чувствува обесчестен и отфрлен. Се вратив во пределот на големите и неповторливи слава кои, за нас, децата, беа и причесна, и песна, и клетва. Долго бев загледан во фотографијата, сè дури некој нејасен довик кој доаѓаше од многу далеку не почна да пустоши низ мене. Ми стана сосема јасно дека јас немам сили да го превозмогнам тој довик кој, всушност, ме упати на темата.

Нашиот довик има пророчка сила. Се раѓа во некоја замаглена зона на нашата потсвест и ни се обраќа на некој таен јазик, секогаш поинаков од претходно и неразбирлив за сите други освен за нас самите. Секој меѓу нас е затвореник на такви довици на кои ниту можеме ниту пак треба да им се противставиме. Тој довик нам ни појаснува дека сите ние сме осаменици и дека овој наш свет е едно огромно, бесконечно братство на будни сонувачи, кои својот внатрешен довик и сон не можат да го пренесат на друг. Онака како што се непреносливи, конечно, ниту животот – ниту, пак, смртта.

Мојата поезија запишана во потсвеста на детето

Мојот внатрешен довик непогрешно ме упати точно на местото во кое треба да ги побарам корените на моето поетско писмо и ме врати во Земја-

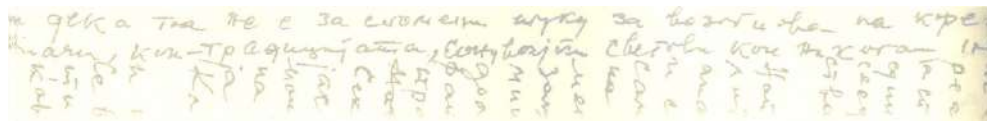

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ пристапна беседа во ману

та на Мијаците и во времето кога луѓето исповедаа три големи вери: едната кон Господа Бога, другата кон – мртвите, и третата, најголемата – религијата кон својата мајка. Зошто? „Религијата на Ацтеките – ќе рече Октавио Паз – ни предочува збунувачка интерпретација на жртвувањата: боговите не се сеомќни зашто ним им е неопходна човечката крв за да можат да го одржат космичкиот поредок. Боговите го сподвижуваат светот а крвта човекова ги сподвижува боговите.., Мијакот се определува за религијата на својата мајка, која е исконска материја на создавањето, а не на ништењето. Едноставно, нашата мајка не зависи од ништо зашто е – над сè! Обичниот Евреин доколку, веќе, е оженет за Библијата и молитвеникот, тоа обичниот Мијак е сакрален препис на материјата на создавањето. Мајката на Мијакот, како и секоја друга мајка, конечно, е посовршена и од Геа, и од Хера, и од Деметра, и од Иштар, и од Астарта. И доколку Таа, веќе, не е совршена како Богородица – тогаш единствена е и неповторлива како мој архетип и моја потсвест.“ И еве, навлегувајќи во темата, јас сега не сум на јасно: нештата што ни се случуваат каде, всушност, се случуваат: во животот, за кој не знаеме ниту кога ниту пак каде ни одминал, или пак нештата се случуваат некаде отаде животот?

Најзначајното од она што го слушнавме во нашиот живот, најзначајното од она што се случуваше, што се покажуваше и исчезнуваше, сите искушенија и проломи, сите наши копнежи и пориви, сè заедно веќе е пресоздадено во слики, заробени во нашето сеќавање. И ние, од пригода во пригода ги повторуваме нив, ги рedefинираме, откриваме во нив нешта кои претходно никогаш не сме ги воочиле. Очигледно: нештата кои ни се случуваат – ни се случуваат отаде животот! А каде отаде живото? Во творештвото, се разбира, во музиката и во архитектурата, во сликарството и во поезијата...

Колку што е стар човекот – толку стар е и сонот. И нема време во кое не се сонувало, и нема човек кој не сонува. Сите ние преку сонот се соочуваме со севкупното човеково искуство уште од исконите. Лишен од контролните забрани на свеста, сонот има магична сила да открива бесконечни низи слики кои се случуваат во една специфична сегашност. Секоја слика на сонот е ав-

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

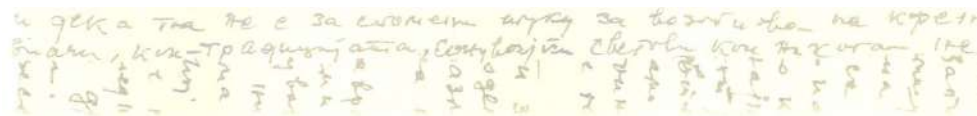
тентична композиција составена од надградени вистини доживевани во будни состојби, но на различни места и во различни времиња. Ослободен, од контролните механизми на свеста, сонот прераснува во една нова вистина, во една автентична приказна, во еден модерен мит кој парафразира архетипови од колективното човеково потсвесно.

Но, зошто јас се обидувам да го задржам Вашето внимание на прашањата сврзани со сонот? Во Земјата на Мијациите, сред голите камењари каде што никогаш и ништо не стигнува до зреење, човековите соништа не се дело и рожба на убавините на животот туку спротивно: животот таму е дело и рожба на сонот. Без тој сон и без тие надежи животот во Мијачијата одамна би бил пресоздаден и во временска и во просторна *atopia*.

Сонот го води човека низ две епохи. Имено: секој човек, во текот на својот развој кој се одвива во морето на неговата мајка, само за околу девет месеци, ја преповторува севкупната еволуција низ која минувал човековиот род. Ембрионот ја преповторува севкупната човекова онтогенеза на над четиристотини илјади човекови генерации само за околу 280 дена интраутерин развој, преминувајќи дневно повеќе од 43 000 години апстрактен простор на човековата филогенетска *atopia*! Тоа е таа архајска епоха низ која минува човековиот род со помош на сонот.

Душевните процеси кои ги доживуваме и ги искажуваме, науката сè уште не е моќна да ги протолкува: кои од тие процеси потекнуваат од нашата заедничка, филогенетска епоха, а кои од нив и припаѓаат на нашата индивидуална епоха. Само по себе се разбира дека симболичките односи што поединецот никогаш не ги учел доаѓаат од филогенетската епоха. Затоа сонот е наша незаменлива прошетка низ двете епохи: низ архајската епоха на севкупната човекова еволуција но, и низ индивидуалната епоха на секој човек одделно. Она што мене посебно ме возбудува е неповторливата функција на сонот да го возобновува нашето детство, шетајќи нè низ епохата на нашето сопствено битие.

Архајскиот карактер на сонот не е негово единствено својство. Сите ние, и мртви и живи, сме минале низ етапа на непојаслива амнезија на сè што

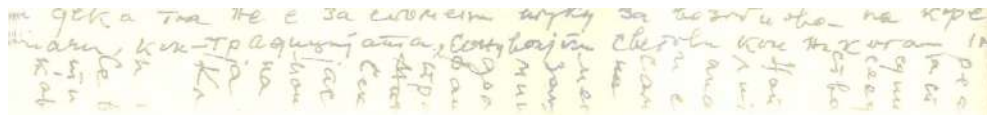
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ пристапна беседа во ману

се случувало низ нашите две-три први години на нашето детство. Настаните случени во тие први години на човековото детство, едноставно – ние не ги паметиме! Тоа е некоја замрачена зона за која не се секаваме дали, што и како се случувало тоа во нас и со нас. Во нашите секавања нема траги за нештата во тие наши години: нашиот живот како да започнал некаде во четвртата, петтата година, а не во мигот на возвишениот проблесок нашите родители кога се продолжуваат низ нас.

Но, и парадоксот и волшепството е точно во тоа што сите зборови кои детето ги слушало во тие први години, сите слики кои ги видело, сите впечатоци што ги регистрирале неговите сетилна – ништо не исчезнало: и зборовите, и сликите, и впечатоците на првите неколку години за кои не се секаваме – се засолнети во тајните крипти на нашата потсвест! Тие чувствени манифестации, значи, не се заборавени и исчезнати, туку само непристапни се за нас, латентни и на потсвеста наша ѝ припаѓаат. Затоа луѓето на Мијачијата умираа – но не исчезнуваа. Секој имаше свој сон и сонот ним им беше вистинска сенка. Тајните на амнезијата нема да ги одгатне никој друг туку само оној во кој се скриени тие. Еден ден тој ќе го открие клучот, ќе го отклучи и одгатне шифрираниот код, ќе влезе во таа слепа зона на амнезијата. Одново ќе разгори тоа огниште кое тлее во нас.

Но, што е тоа што се случувало, кои се тие зборови, тие слики, тие сетилни одрази кои останале заробени во нашата потсвест?

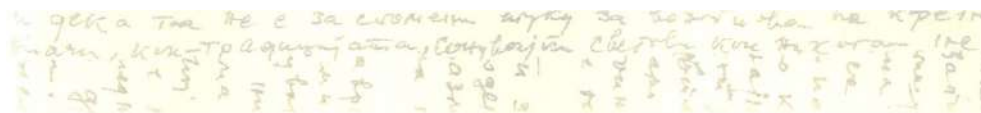
Детето во Мијачијата осознава и созрева исклучително брзо. Тоа е предел на несфатливо згушено време, во кое во еден ист миг паралелно течат и се загреваат повеќе семантички кругови. Ниеден ден не прилега ниту на деновите кои веќе одминале – ниту пак на деновите кои, можеби, допрва ќе се случат. Таму радоста на детето не се сведува на преповторување на стереотипни слики туку на незапирно и постојано откривање и соочување со нешто сосема поинакво од она кое дотогаш сме го знаеле, виделе или чуле. Во Земјата на Мијациите настаните брзо стареат и тука, можеби, лежи причината на едно поназначено љубопитство вглобено во природата на тие луѓе. За новото кое

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

требаше да се случи детето мораше и самото да размислува и да учествува во нештата кои ги исчекуваше. Секое дете во тој предел криеше дарба утредента да изненади со нешто поинакво и поново: децата од едно маало застануваа пред другите и почнуваа да говорат и да се разбираат на јазик кој до вчера не го говореле туку како изненадување тој јазик беше го договориле и научиле тајно, само во својот круг. Тој јазик беше јазик на испревртени мисли и значења. За Макарија дека дошол од Гари, тие велеа: „Копидан мирисат на стред село...“. Велеа: „Вечерва ќе пеет и Трпко и Велика...“, а тоа требаше да значи дека вечерва ќе стигнат тапаните од Дебар и дека и глумите ќе заиграат на сред село... Се разбира дека тој манир и таа постапка ги научиле и чуле од некого претходно. Тој метафоричен јазик е апсолутна специфичност и карактер на мијачкиот говор, неопходен во мноштвото дискретни ситуации кои се наметнуваат во допир со незнајните или помалку познатите...

Детето во Мијачијата растело маѓепсано од зборовите. Тоа е предел во кој не им се завидува на оние кои зборуваат многу. За нив се вели дека се *леснаци*. Детето во Мијачијата најчесто зборовите ги превртуваше во себеси, правеше од нив чудни спојки само за себеси. Најчесто, зборовите чие значење не го знаеја сосема или им се чинеа интересни, тие со мастилаво моливче си ги запишуваа на своите дланки и ги преповторуваа во себе, или, пак, како Исуса, седнати со прачка ги запишуваа пред себе и брзо и без трага ги бришеа доколку наидеше некој во меѓувреме. Без да знаеме што е тоа, учевме оригинални, фонетски метатези. Така, таа земја и тој камењар околу нив ги засолнуваа во себе зборовите на децата што ги запишуваа, а потоа и ги бришеа како никогаш и ништо пред тоа да не било и да не се случило. Затоа таа земја и тој камењар таму се една голема и непрочитана книга! Од одломки сонешта децата ги боготвореа зборовите и со молитвеник в раце мртвите ги бараа меѓу живите а нивните некогаш изречени зборови ги откриваа и ги препознаваа многу подоцна меѓу книгите, писмата и молитвениците. Тие деца со денови и со години спореа меѓу себе дали зборовите се некои распаднати честици од летните громови и секавици или пак се тоа нешта кои растат по леите на

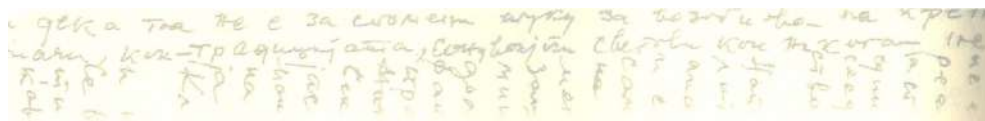
ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ пристапна беседа во ману

градините. Имаше деца кои тврдеа во име на својот живот дека виделе како зборовите се месат од бело брашно и од гласовите на пиленцата кои пролети први долетуваат во нивниот двор! Во летните ноќи, поседнати околу запалените огнови по ливадите сè повеќе се уверуваа во божјата моќ на зборовите: подизгаснатите огнови пред нив брзо оживуваа и распламуваа доколку сите и во глас им запееја:

боботари контари
чија кука се запали...

Децата во Земјата на Мијаците беа уверени дека зборовите се слабички и крехки и нема ним кој да им принесе млекце и затоа не е добро зборовите бесконечно да се измачуваат. Затоа тие на децата им беа и свезда и свездило, и рода и порода. Децата си легнуваа со мали врзопчиња зборови и од нив правеа најволшебни сонила и сè друго што ќе наумеа, што ќе посакаа. Детето зборовите ги хранеше и ги поеше и како свои братчиња и сестрички ги носеше насекаде со себеси: со едни зборови одеа да си поиграат на сред село. Со други зборуваа со своите дедо и баба, со трети шетаа низ ливаѓето, ги водеа в црков и заедно со себеси ги причестуваа и зборовите. Со посебни зборови одеа на училиште и тие зборови им беа и смешни и нејасни. Секогаш со некој чуден потсмев глаголеа: „Љубичица лепо мирише...“, „Зец бежи уз брдо...“ или, кога беа веќе повозрасни, тие се враќаа дома и на нивните мајки им говореа на јазик како што ги учеа учителите: ги поздравуваа со „Мир брама“, со „Зотни даскали ми рече...“ Нивните дедовци тогаш ги земаа прачките и се нафрлаа на децата: „Да не те чујам уште еднаш...“ Децата во Земјата на Мијаците за своите зборови знаеја одамна пред да осознаат дека имало и српски, и грчки, и бугарски, и албански и какви ми ти не поинакви зборови...

Подоцна, со голема љубов и интерес ги следев синтетичките анализи за посебностите на мијачкиот говор што го проучуваа нашите еминентни лингвисти: академик Блаже Конески, академиј Михаил Петрушевски, акаде-

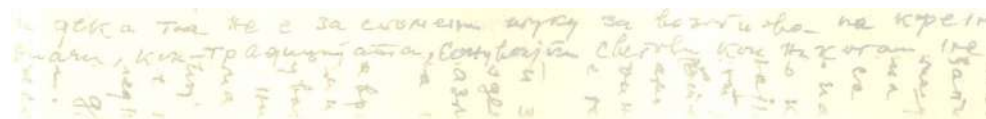

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

мик Божидар Видоевски, академик Александар Матковски, академик Блаже Ристовски, проф. Рада Угринова-Скаловска, проф. Аритон Поповски, проф. Глигор Тодоровски, публицистот и историчар Петар Поповски, а покрај нив и научните трудови и лингвистички студии на оваа тема што ги потпишаа учениците Јастребов (во 1889 година), Ватрослав Облак (1896), Марко Григоров (1907), Јован Цвиик, Тома Смиљаниќ, Александар Белиќ (1935) и многу, многу други: Брадина, Огњановиќ итн. Се разбира, прашање е само на време, кога диференцијалните посебности на мијачкиот говор како поархаичен во однос на другите наши говори, ќе станат научна преокупација на лингвист на кој мијачкиот говор му е мајчин говор. Живеам со уверување дека во многу од поархаичните модели на мијачкиот говор се кријат ненасетени и семантички и стилистички претпоставки кои зрачат својства и илуминации од старословенскиот јазик, кои современата македонска уметничка литература ќе ја облагородат и со поавтентична лексичка и семантичка оживка.

Детето во мене не памети кука во Земјата на Мијаците во која влегло а во куката да нема книги и икони! Во нивниот јазик не постоеше и не може да постои зборот *неписмен*, затоа што тој збор граничи не со зборот *срам* и со зборот *отфрлен*, туку со збор кој е најблиску до поимот *никој* и *ништо*! Бидејќи живееше долго меѓу нас, неписмена не беше дури и ќерката на ковачот, иноверец, населен од Дебар.

Не паметам мијачки дом во кој сум влегол а да нема посебна одаја на чин сидишта не е закачено инвентивно нацртано родословно дрво и повеќе фотографии, одделни и заеднички, на некои од основоположниците на семејството, нивните деца и пошироки семејства. Во еден агол на таа одаја постои нешто кое мене ми е многу тешко да го именувам: тоа е некоја видоизменета мијачка мусандра во која се сместени и свети писма, и молитвеници, и писма од своите во туѓина, и тестаменти оставени од претходниците, и сите можни учебници и книги со кои се служело семејството. Тоа е сакрално и тајно место, заклучено, а право на клучот има најстариот во семејството. Тоа е една мала, фина, средена библиотека, во која е зачуван духот на тој дом. Во тие и

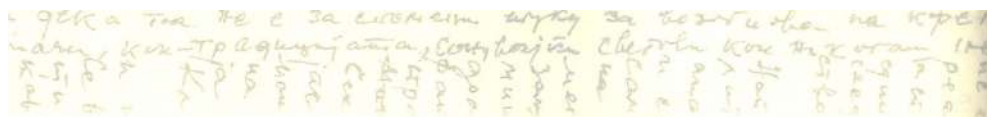

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ пристапна беседа во ману

такви мусандри не можеше да се случи да биде зафрлен некој документ, како што тоа се случува со мене денес.

Говорејќи за детето во Мијачијата и за корените на моето поетско писмо, сите мои напори да заобиколам еден податок се покажуваат за – неможни! Кога говорам за тие катчиња со книги во домовите на Мијаците, јас безмалку со страхопочит и со голема возбуда се сеќавам на библиотеката на мојот дедо, учителот Коста поповски, автор на исклучителни летописни белешки, чие знаење може да се насети од огромната историграфска студија на неговиот син Петар Поповски, објавена во 1997 година. Од оваа студија, имено, осознаваме дека почнувајќи од нашиот голем преродбеник Анатолиј Зографски, игумен и возобновител на Зиграфскиот манастир во Света Гора, исповедник на руското царско семејство и крстител на рускиот император Александар II; продолжувајќи преку игуменот Иларион Зографски и потсетувајќи на архимандритот Теофил Аврамов жунгуловски, личност со завршена грчка гимназија во Солун и личност која дипломирала филозофија на Универзитетот во Виена, а потоа и Духовна академија во Петербург, јас само попатно соопштувам дека и мојата судбина, сосем природно е вкоренета во писмото и во книгата, зашто тоа, едноставно, поинаку и не можело да биде. Доколку се знае дека мојот прадедо бил исклучително близок пријател со Стефан Верковиќ и Димитрие Миладинов, со Григор Прличев и Димитар Робев, и пред се со својот вреник и другар, македонскиот предпродбеник Васил Икономов, дека е син од ќерка на урчина Кокале и дека е во допири со Еуген Кумичиќ и Јован Јовановиќ Змај, тешко ли ќе биде да се претпостави каква библиотека имаше мојот дедо? Јас одвај по неговата смрт, и пак од далеку, можев да допрам до неа, која во моите детски претстави и денес ми се чини дека беше поголема од Александриската.

Детето во мене подоцна осозна дека по истите улици по кои игравме ние децата размислувале и исклучително значајниот просветен и црковен деец поп Мартин Димкоски, подоцна осознав и за исклучителното дело на Исаија

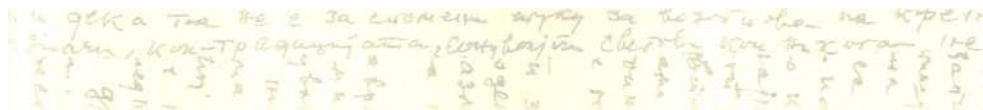

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Радев Мажоски, за незаменливите улоги во македонската преродба на Партенија Зографски, Ѓорѓија Пулевски, Панајот Гиновски...

Да беше останал само по некој ред, а не книга - со право нашата домашна библиотека во мојата претстава е - Александарската библиотека.

Детето родено во Земјата на Мијациите никогаш не ги почувствувало убавините, радоста и дарбите на плодовите. Тоа дете никогаш не се нашло пред искушение да влезе во туѓо лозје, во туѓ бостан, во туѓ овоштарник. Тоа дете не допрело ни калинка, ни портокал. Утрину, кога се буди, тоа дете на недоситно високите полици спроти себе ќе забележи само неколку жолти дуњи и, можеби неколку црвени јаболка донесени „од некаде, од далеку...“ Тоа дете не смее ни да помисли на што и да е друго освен да гледа во тие дуњи и во тие јаболка. Светоста на чувството спрема плодот, во Земјата на Мијациите, не е нешто кое се учи од книгите и од приказните, туку од соништата: кое дете Вам ќе Ви поверува дека тоа така, околу Вас и на недогледни простори, растат и грозјето, и јаболката, и калинките? Тоа дете и` верува само на својата мајка која го поучува дека „Света Петка или дедо Боже ги донесол и ги оставил плодовите на полицата за кога ќе се врати татко ти...“ Но, кој е тој татко, како изгледа тој татко, каде е тој татко и зошто е тој татко – децата на Мијациите не знаеја да Ви кажат. Сè што беше околу нив беа деца, беа мајки и стари луѓе. Децата во Земјата на Мијациите израснуваа со љубов кон сите нив: и кон братчињата, и кон сестричките, и кон бабите, и кон дедовците, и кон соседите, и кон незнајните. До сакралности беше возвишена љубовта кон нивната мајка, но, несовладлива, бесконечна љубовта – кон својот татко кого никогаш не го виделе! Таа љубов кон таткото во детето ја населува неговата мајка која не копнее по ништо толку беспорочно и невинно како кон него, кон таткото на нејзините деца. Наведната над ноквите дури месеше, паметам, со еден божји глас мајка ми како потпевнува:

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ пристапна беседа во ману

„...му се скрilo црно на поцрно,
изгреало сонце за двамина...“

Подоцна, значењето на песната што ја потпевнуваше ми се одгатна преку Јехуда Амихај:

...Далеку сум од тебе –
како јагленот шума кога бил...

Подоцна учевме за многу непознати во математиката и постапно непознатите ги одгатнувавме. За детето во Мијачијата нема поголема и потешна непозната од часот кога првпат тоа ќе се сретне со својот татко, но таа средба трае исклучително кратко: најчесто се случува откако ќе се запознае со татко си, Тој, таткото, снеможен да остане и да доостарее во својот дом, а неговото дете да тргне по неговите патишта. Затоа, во Земјата на Мијациите, најчесто, децата ги распознаваат своите татковци раскопувајќи ги нивните коски по градините. Затоа и прашувам: каде, всушност, се случуваат нештата: во животот или, пак, отаде животот: во соништата, во сеќавањата... Подоцна запишав:

Коските се покажуваа сосе крвчиња
и сосе прстени на рацете,
со сабји и со кавалчиња, со кадилници
и со бројаници,
и според тоа со кој предмет се покажуваа коските
луѓето од Долината
ги распознаваа своите мртовци.

И пееја:

Врати ми го нереченото
да го закопам сред тревата врз мене
во неа некогаш можеби

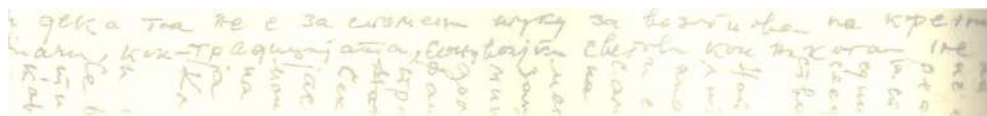
*ќе расцветаат зборовите
на кои и Бог ќе им поверува...*

Врати ми го нереченото...

И немаше кука која да не е една помала богомолна: кандилце кое дењем-ноќем трепка пред иконите и пред кои мајката и децата околу неа по неколкупати во денот глаголеа за помош и спас. И не случајно тие луѓе, тие благородни луѓе, со векови и векови, денизден, раскопуваа само зборови, книги и коски и низ нив гледаа како никнуваат полни лси христијански страдања и чест. И сите тие луѓе, секој на свој начин, учествуваа во големите градби, учествуваа во сидањето светилишта кои беа комплетни биографии на православните векови.

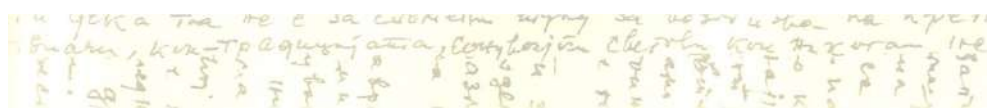
СОДРЖИНА

Чукам на вратата на каменот	5
Душевните очи на Григор Прличев	7
Памфлетот на Пенчо Данчев – морален пораз на современиот санстефански галиматијас	65
„Солунските атентатори“ – прв филм во европската филмска модерна кој револуционерната саможртва ја издигнува на степен на морален атрибут и на современа естетика	69
Македонска икона и руска секира	79
Македонија на стари мапи	91
Историја без географија	91
Обраќање на Анте Поповски на поетската ноќ во Велестово	107
Корените на моето детство во Мијачијата	111
Библиска земја – Македонија!	125
Библиски мотиви во современата македонска поезија	139
„Македонија е сè што имаме“ – наше монументално мемоарско дело	161
Мора да се слушнат вистините за Македонија	171
Варвари	175
На Македонија ѝ се заканува државен удар од власта!	177

АНТЕ ПОПОВСКИ избрани дела

Недостиг од историска визија за иднината на народот	187
Народот треба да им стави крај на разнебитувањата.....	193
Околности во кои се пристапува кон измени на Уставот на Република Македонија	205
Песната на создавањето и пресоздавањето.....	213
Пристапна беседа во МАНУ	219

ЗОШТО ЗБОРУВАШ ЗА УМИРАЊЕ содржина

CIP – Каталогизација во бпуликација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

821.163.3-4

ПОПОВСКИ, Анте

Зошто збороваш за умирање / Анте Поповски. – Куманово : Македонска ризница, Про
литера, 2011 – 230 стр. : слика на авторот ; 22 см

ISBN 9989-52-074-7 (избор)

ISBN 9989-192-24-1 (книга)

Промисла

и тина ии тина ии тина ии тина ии тина ии тина ии
иуи Плуибукии ииуи Плуибукии ииуи Плуибукии ии

